

มาตรฐานวัดความเป็นพุทธ

พระราชารมมณฑล (ระแบบ จิตลปโดล)
วัดการนลลลลลลล

มาตรวัดความเป็นพุทธ

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตภาโณ)

รวบรวม เรียบเรียง

กองทุนไตรรัตนานูภาพ

เพื่อการศึกษา การเผยแผ่ และการพิทักษ์ความมั่นคงในพระพุทธศาสนา

พิมพ์เผยแพร่เป็นธรรมทาน

พุทธศักราช ๒๕๔๒

มาตรฐานวัดความเป็นพุทธ

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตตภาณ)

รวบรวม เรียบเรียง

ISBN 974-87219-6-5

พิมพ์ครั้งที่ ๑ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๔๒

กองทุนไตรรัตนานูภาพ

๕,๐๐๐ เล่ม

กองทุนไตรรัตนานูภาพ

เพื่อการศึกษา การเผยแผ่ และการพิทักษ์ความมั่นคงในพระพุทธศาสนา

คณะกวี วัดบวรนิเวศวิหาร โทร. ๒๘๑-๒๑๓๙, ๒๘๑-๙๕๑๐

พิมพ์ที่ พรศิริการพิมพ์

๑๘๔/๑๐ ลาดพร้าว ๘๘ แขวงวังทองหลาง เขตบางกะปิ กรุงเทพฯ ๑๐๓๑๐

โทร. ๕๓๙-๘๖๓๒, ๐๑-๓๕๓-๔๙๕๑, ๐๑-๖๑๙-๕๑๗๐

นางจรรพวรรณ วันทนทวี ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา

คำปรารภ

หนังสือเรื่อง **มาตรวัดความเป็นพุทธ** เล่มนี้ เป็นฉบับที่ ๓ ในชุดหลักสูตรที่กำหนดขึ้นโดย คณะกรรมการจัดทำหลักสูตรศาสนา ศึกษาพื้นฐาน ตามโครงการของคณะกรรมการการศึกษาคนละสงฆ์ แต่จบลงด้วยความเป็นนิมานหลาย เพราะคงอยู่ในรูปของหลักสูตร ศาสนศึกษาพื้นฐาน มานานปี

ในฐานะรองประธาน คณะอนุกรรมการจัดทำหลักสูตร ได้นำ มาศึกษาแล้วศึกษาอีกหลายครั้ง จึงได้ตกลงใจที่จะจัดทำเป็นรูปเล่ม ออกมา

เล่มแรกออกมาในนามของโลกและชีวิตในวิถีแห่งธรรม ได้จัดพิมพ์ไปเป็นครั้งที่สองแล้ว

เล่มต่อมาได้ให้ชื่อว่า **ศาสนทายาทคุณภาพ**

สำหรับเล่มนี้จัดเป็นเล่มที่ ๓ เมื่อพิจารณาจากเนื้อหาของหลักสูตร มีลักษณะเป็นคุณสมบัติของชาวพุทธ แม้จะมีการจำแนกแสดง ไว้โดยพิสดาร แต่ทุกข้อหากใครปฏิบัติตามก็จะเข้าถึงกฎหรือเกณฑ์ กำหนดของความ เป็นพุทธศาสนิกชน จึงได้ให้นามว่า **มาตรวัด ความเป็นพุทธ** ซึ่งหลักธรรมส่วนมากจะทรงแสดงแก่พุทธบริษัท ฝ่ายครองเรือน ที่เรียกว่า อุบาสก อุบาสิกา ในเล่มนี้จึงได้จัดและ เรียบเรียงภายใต้วัตถุประสงค์หลัก ๔ ประการคือ

๑. ให้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมที่จะต้องประพฤติปฏิบัติ เพื่อดำรงตนเป็นพลเมืองดี มีความเจริญก้าวหน้า สามารถรับผิดชอบครอบครัว และร่วมพัฒนาสังคมให้สุขสงบรุ่งเรือง

๒. ให้มีความพร้อมที่จะเป็นผู้นำและเป็นแบบอย่างแก่ผู้อื่น ในการดำรงชีวิตฆราวาสที่ถึงาม มีความสุข ทั้งในส่วนตัว และในฐานะเป็นสมาชิกที่มีคุณค่าของสังคม

๓. ให้มีความรู้ ความเข้าใจในหลักธรรมภาคปฏิบัติชัดเจนพอที่จะสามารถนำไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและสถานการณ์ และสามารถแนะนำสั่งสอนผู้ใกล้ชิดและชาวบ้านทั่วไปตามโอกาส

๔. ให้มีจิตสำนึกตระหนักในหน้าที่และความรับผิดชอบของอุบาสกอุบาสิกาบริษัท ต่อความเจริญมั่นคงของพระพุทธศาสนา และมีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมที่จะพัฒนาคุณสมบัติของความเป็นอุบาสกอุบาสิกาที่ดี ผู้เพียรปฏิบัติเพื่อความเจริญอกงามในธรรมยิ่ง ๆ ขึ้นไป

ปัญหาที่เกิดขึ้นแก่พระพุทธศาสนา โดยการกระทำของพระบางรูป หรืออย่างน้อยท่านเองก็ถูกกล่าวหาว่ามีความประพฤติบกพร่องต่อพระธรรมวินัย ในขณะที่เมื่อเรามองภาพรวมของท่านเหล่านั้นปรากฏว่าแต่ละรูปกลับเป็นที่เคารพนับถือของศาสนิกจำนวนมาก และคนที่นับถือท่านกระจายออกไปในส่วนต่าง ๆ ของโลก

ปัญหาที่นักการศึกษาพึงเล็งเป็นพิเศษคือ

การทำพระธรรมวินัยให้วิปริตจากที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้

จะมีการพยายามชี้แจงอธิบายด้วยวิธีการต่าง ๆ ให้มีการหันเข้าหาหลักพระธรรมวินัย ตามที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ ในขณะที่ชาวบ้านส่วนมากจะมองไปที่ การทำตนให้วิปริตจากพระธรรมวินัยของท่านเหล่านั้น และมักเน้นไปที่ปัญหาที่เกี่ยวกับสตรีเพศ

แต่หากเราจะมองกรณีเหล่านั้นเป็น **กรณีศึกษา** จะพบความจริงประการหนึ่งว่า **ส่วนมาจากอวิชาชา ตัณหา อุปาทาน** จนมีการหมุนวนสร้างความเข้มข้นขึ้นไปตามลำดับ จนกลายเป็นแบ่งฝ่ายรอบกันเอง ซึ่งไม่เกิดผลดีอะไรต่อแต่ละคน สังคม ประเทศชาติ และพระพุทธศาสนา ในเมื่อตัณหา อุปาทาน สืบเนื่องมาจากอวิชาชา การให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกตรงตามหลักของพระพุทธศาสนา การเผยแผ่จะด้วยวิธีอะไรก็ตาม ขอให้ช่วยรักษาความเป็นธรรม เป็นวินัย เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าเอาไว้ให้จงหนัก ถ้าศาสนจักรสามารถพัฒนาความรู้ในรูปของศาสนศึกษา โดยมีความพร้อมที่จะทำงานในลักษณะสืบสานพระพุทธปณิธานจริง ๆ

นั่นคือ **การให้การศึกษาระสัทธรรม ปฏิบัติตามหลักของสัทธรรม ช่วยกันเผยแผ่พระสัทธรรม และยามที่มีการทำให้พระธรรมวินัยวิปริต หรือใครก็ตามทำตนให้วิปริตจากพระธรรมวินัย ให้มีความรับผิดชอบในการบำรุงรักษาพระพุทธศาสนา ที่ถูกตรงตามที่พระพุทธเจ้าทรงประกาศแสดงไว้แล้ว ความดำรงอยู่อย่างมั่นคงของพระพุทธศาสนา จะสามารถเอื้อประโยชน์ต่อประเทศชาติ ประชาชนเป็นอเนกอนันต์**

แต่จุดอ่อนของศาสนจักรทุกระดับคือ ขาดแคลนปัจจัยในการทำงาน หากขาดกำลังสนับสนุนจากพุทธศาสนิกชน รัฐบาล พระจะเก่งอย่างไรก็ตามจะทำงานในด้านกรให้การศึกษ การเผยแผ่ การ

พิทักษ์รักษาพระพุทธรศาสนาได้ยาก เพราะแต่ละเรื่องล้วนต้องมีค่าใช้จ่ายทั้งนั้น

ความตั้งใจที่จะทำงานเหล่านี้ก็มีลักษณะอย่างเดียวกัน ก่อนจะทำลงมือทำครั้งแรกได้เล้าความคิดให้สาธุชนที่สนิทสนมคุ้นเคยกันหลายท่านทราบ และเกือบทุกท่านที่ได้รับฟังมีความตั้งใจที่จะให้การสนับสนุนรับเป็นเจ้าของในด้านค่าพิมพ์ เพราะหนังสือที่ทำในนามกองทุนไตรรัตน์ภาพ เพื่อการศึกษา การเผยแผ่ และการพิทักษ์ความมั่นคงของพระพุทธรศาสนา เน้นที่การเผยแผ่เป็นธรรมทานอย่างเดียว จึงไม่มีรายได้ย้อนกลับมาทำงานต่อไป เว้นแต่กรณีที่มีคนเห็นประโยชน์จะให้การสนับสนุนเป็นราย ๆ ไป มากบ้างน้อยบ้าง แต่เพราะหนังสือในชุดที่กำลังดำเนินงานแต่ละเล่มค่อนข้างโต ราคาเลยแพงตามไปด้วย เพื่อลดค่าพิมพ์ต่อเล่มให้ราคาร้อยลงจำนวนเล่มก็ต้องเพิ่มขึ้น ซึ่งทำให้ค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นตามไปด้วย แต่ได้จำนวนเล่มเพื่อเผยแพร่วะกระจายออกไปได้มากขึ้น

สำหรับเรื่อง **มาตรวัดความเป็นพุทธ** เล่มนี้ สืบเนื่องมาจากอาจารย์พงษ์ศรี จรูญเวศม์ และ ศาสตราจารย์เกียรติคุณ - แพทย์หญิงนิภา จรูญเวศม์ ซึ่งทั้งสองท่านเป็นพี่น้องกัน ท่านได้ปวารนาตนไว้นานแล้ว และเคยให้การสนับสนุนงานเผยแผ่พระพุทธรศาสนามาหลายครั้งแล้ว ได้ให้ทางโรงพิมพ์ประมาณราคาต่อเล่มมาดู เมื่อได้ราคาแล้วจึงบอกท่านไปว่าหากจะช่วยค่าพิมพ์ขอให้ทำตามกำลังศรัทธา ปรากฏว่าทั้งสองท่านรับเป็นเจ้าของทั้งหมด ๕,๐๐๐ เล่ม แม้ย้าเตือนท่านว่าอย่าให้หนักนะ ท่านบอกว่าไม่หนัก พร้อมทั้งจะสนับสนุน ยิ่งไปกว่านั้น ท่านศาสตราจารย์เกียรติคุณ - แพทย์หญิงนิภา จรูญเวศม์ ยังแสดงความจำนงจะตั้งกองทุนให้ มูล

นิติศุนย์สงเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย ที่อาตมาเป็น
เลขานุการอยู่จำนวน ๑,๐๐๐,๐๐๐ บาทอีกด้วย

กิจกรรมของท่านทั้งสองพี่น้อง เป็นภารกิจของคนที่มีมองเห็น
คุณค่าของการศึกษาด้านศาสนาทั้งสองท่าน เนื่องจากทั้งสองท่าน
เป็นอาจารย์สอนในสถาบันการศึกษากันมานานด้วยกัน การพูดถึง
การศึกษาจึงเข้าใจกันง่าย และเกิดศรัทธาเสียสละสนับสนุนกันได้ง่าย

กุศลเจตนาของท่านทั้งสอง จึงสมควรที่สาธุชนจะแสดงออกซึ่ง
มุทิตา อนุโมทนาสาธุการในกุศลกรรมส่วนนี้ ด้วยการทำให้เลื่อม
ใสในกุศลกรรมแล้วอนุโมทนาเท่านั้นก็จัดเป็นปัตตานุโมทนาภัย
บุญที่สำเร็จด้วยการอนุโมทนาส่วนบุญแล้ว เพราะมุ่งผลดีที่จะเกิดขึ้น
แก่ผู้ที่ได้รับรู้กุศลกรรมของท่านทั้งสองมากพอจนสามารถทำจิตให้
เลื่อมใสแล้วอนุโมทนา พร้อมกับได้ความรู้ความเข้าใจในศาสนธรรม
ที่นำมาเสนอในหนังสือเล่มนี้ไปด้วย แสดงว่าทุกคนได้มีส่วนในการ
ปฏิบัติพัฒนาจิตของตนให้สัมผัสพระพุทธคุณคือ ปัญญา ความบริสุทธิ์
และเมตตากุณา มุทิตาไปได้ตามลำดับ และท่านที่ได้นำไปศึกษา
ค้นคว้าจนสามารถพัฒนาให้มีสำนึกหรือมีมโนธรรมด้วยตนเอง ที่
เรียกว่ามีวินัยในตนเองได้ การพัฒนาในด้านต่าง ๆ ก็เกิดผลเต็ม
เม็ดเต็มหน่วย แทนที่จะมีการรู้ว่ไหลอย่างที่ปรารภกันมาตลอดกาล
ยาวนาน

การทำเอกสารเผยแพร่ธรรมะจัดเป็นวิธีหนึ่งเท่านั้น แม้จะมีการ
เผยแพร่ในรูปของการแจกเป็นธรรมทาน แต่ถ้าคนรับมาไม่อ่านก็จะไม่
เกิดประโยชน์อะไร หากมองในแง่ของการลงทุนถือว่าขาดทุน แต่ถ้ามี
คนอ่านแล้วเกิดศรัทธาปสาทะต่อศาสนธรรมในพระพุทธศาสนา มี
ศรัทธามั่นคงมากพอต่อการลด ละ บาปอกุศลจะมากหรือน้อยก็ตาม

เชื่อว่าท่านเหล่านั้นได้ทำสิ่งที่เป็นคุณต่อตนเอง ต่อการศาสนศึกษา และต่อศาสนปฏิบัติ อันหมายรวมถึงความพร้อมที่จะสืบสานพระ พุทธศาสนาให้มีความมั่นคงและความเจริญก้าวหน้าไปตามลำดับ

พระพุทธศาสนาในยุคข้อมูลข่าวสาร หากทางอาณาจักร ศาสนจักร ไม่มีความคิดที่จะใช้จุดเด่นของแต่ละฝ่ายเป็นปัจจัยส่งเสริมสนับสนุนซึ่งกันและกัน ในการพัฒนาความรู้ ความคิด ความสามารถ คุณธรรม ให้ประชาชนภายในชาติเป็นประชากรที่สามารถ ครอบงำชีวิตร่วมกับมนุษยชาติในส่วนต่าง ๆ ของโลก หรือแม้แต่สังคม ส่วนย่อยภายในครอบครัวของตนเป็นต้นได้ โดยปล่อยให้อาการไหล ของสื่อที่ขาดการควบคุม ควบคุมไม่ได้ต่อไปเรื่อย ๆ ปัญหาสังคมจะ ทับทวีมากยิ่งขึ้นพร้อม ๆ กับการเพิ่มขึ้นของประชากรชาติและ ประชากรโลก จนถึงจุดหนึ่งจะกลายเป็นปัญหาที่ยากต่อการแก้ไขแน่ นอนเมื่อยามนั้นมาถึง คนรุ่นเก่าก็ตายไปมากแล้ว แต่ทำไมเราจะ ต้องทิ้งมรดกบาปไว้ให้ลูกหลานกันเล่า

ในขณะที่ฝรั่งกำลังเน้นไปที่ การมองตะวันออก เพราะ เขาเองเจอปัญหาในลักษณะวิวัฒนาการ แต่แปลกที่เรากลับ มอง ตะวันตก และพยายามจะเป็นตะวันตก ทั้ง ๆ ที่ประวัติศาสตร์ ตะวันตกไม่เคยบอกว่า ประสบความสำเร็จทางการพัฒนาจิตวิญญาณ จนเป็นอิสระจากอำนาจของอวิชา ตัณหา อุปาทานการพัฒนาทาง จิตระดับต่าง ๆ มีอยู่แล้วในโลกตะวันออก โดยเฉพาะในกรณีที่เป็น ผลมาจากการตรัสรู้ อันเป็นความรู้แจ้งซึ่งสังขารมที่ลงตัวแล้ว ไม่มี หนทางเป็นอย่างอื่นไปได้ ไม่ว่าจะยุคสมัยจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรก็ตาม

เรามีการเรียกร้องและพยายามปฏิรูปการศึกษา เพื่อพัฒนาคน ไปสู่เป้าหมายคือ เป็นคนดี คนเก่ง และมีความสุข ท่านที่คิดเรื่องนี้

จะทราบหรือไม่ก็ตามว่า ผลที่เรากำลังพยายามที่จะก้าวนั้น ขอให้ทำจริง ๆ เกิด เพราะนั่นคือพระพุทธรูปคุณ ที่เราสรรเสริญพระพุทธรูปคุณในข้อที่ว่า อรหิ สมฺมาสมฺพุทฺธโ อภฺวา พุทฺธํ อภฺวณฺตุ อภฺวิทาเทมิ แปลว่า ข้าพเจ้าขออภิวาทแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ดี ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง ทรงเป็นผู้จำแนกแจกจ่ายธรรม กล่าวโดยเนื้อหาแล้ว อรหิ คือความเป็นคนดีที่สมบูรณ์ เพราะบริสุทธิ์จากอกุศลธรรมอย่างถาวร สมฺมาสมฺพุทฺธโ คือมีความเก่งที่แท้จริง เพราะใช้ปัญญาพัฒนาจนบรรลุผลเป็นพระอรหันต์เข้าถึงสภาพที่เรียกว่า โลกุตตระ อภฺวา แสดงถึงพละนาภาพแห่งพระมหากรุณา ที่ทรงมีต่อสรรพสัตว์ด้วยการทรงจำแนกแจกจ่ายธรรมแก่ชาวโลก อันเป็นภารกิจของท่านที่เข้าถึงความสุขที่สมบูรณ์แล้ว เฉลี่ยความสุขแก่คนอื่นด้วยความกรุณา

หนังสือเรื่อง มาตราวัดความเป็นพุทธ เล่มนี้ จึงทำหน้าที่เพียงสื่อสารในทำนองพูดอ่านราชสาสน์ให้ฟังเท่านั้น การที่ใครจะสามารถพัฒนาตนให้เป็นคนดี คนเก่ง คนมีความสุข ซึ่งเป็นผลจากการสัมผัสพระพุทธรูปได้มากน้อยแค่ไหนเพียงไร เป็นภารกิจของท่านที่ได้หนังสือเล่มนี้มาแล้ว จะได้ศึกษา พิจารณามองเห็นคุณโทษได้ด้วยตนเองแล้ว งดเว้นประพฤติปฏิบัติไปตามสมควรแก่กรณีของธรรมนั้น ๆ ตามที่ทรงแสดงไว้ อย่างไรก็ตามนั้นเป็นสิ่งสำคัญ

ขออำนาจแห่งคุณพระศรีรัตนตรัยอันรวมกันเป็นไตรรัตนานุภาพ ได้โปรดดลบันดาลอภิบาลรักษา อาจารย์พงษ์ศรี จรูญเวศม์ และ ศาสตราจารย์เกียรติคุณ - แพทย์หญิงนิภา จรูญเวศม์ ที่ได้มีกุศลเจตนาบริจาคปัจจัยสนับสนุนค่าพิมพ์ และท่านสาธุชนทั้งหลายที่ได้ให้การสนับสนุนกิจกรรมของศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่ง

ประเทศไทย กองทุนไตรรัตน์นุภาพ เพื่อการศึกษา การเผยแผ่ และการพิทักษ์ความมั่นคงของพระพุทธศาสนา สืบต่อกันมาตามลำดับ และท่านสาธุชนพุทธบริษัททุกท่านที่ได้รับหนังสือเล่มนี้มาด้วยวิธีใด ก็ตาม ให้มีความสุข ความเจริญ สมบูรณ์ด้วยจตุรพิธพรชัยทั้ง ๔ ประการ คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ อีกทั้งปฏิภาณ ธนสารสมบัติ ตลอดกาลเป็นนิรันดร์เทอญ.

พระราชธรรมนิเทศ

เลขาธิการศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย
ผู้ดำเนินงานกองทุนไตรรัตน์นุภาพ
เพื่อการศึกษา การเผยแผ่ และการพิทักษ์ความมั่นคงของพระพุทธศาสนา

สารบัญ

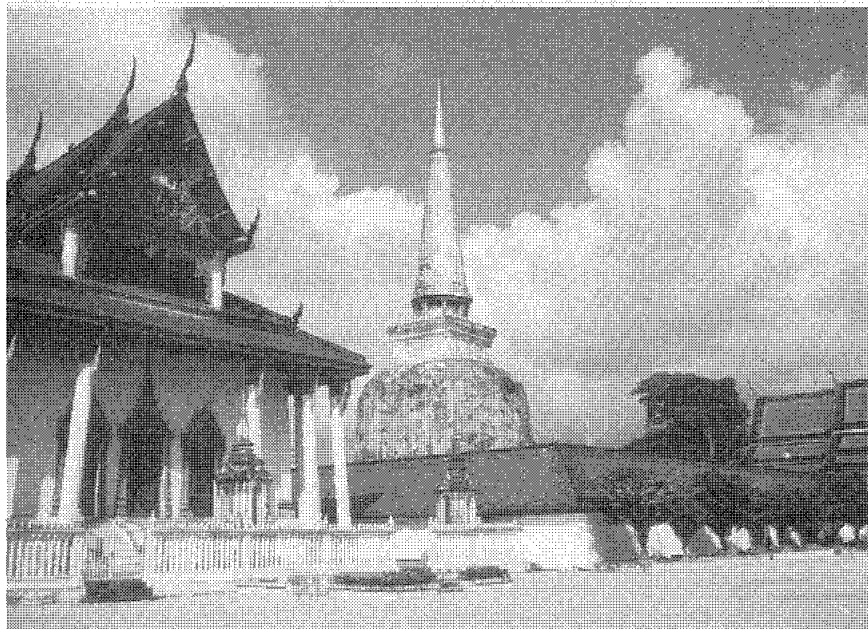
พุทธมามกมาตรฐาน	๑
สมบัติของความเป็นพุทธ	๓
๑. คติสมบัติ, ๒. กาลสมบัติ, ๓. ปเทสสมบัติ, ๔. กุลสมบัติ,	
๕. อุบัติสมบัติ, ๖. ทิฏฐิสมบัติ	
สัมมาทิฏฐิ ปัญญาอันชอบจะเกิดขึ้นได้อย่างไร?	๕
๑. ปรัตโหมสะ, ๒. โยนิโสมนสิการ	
หลักธรรมพื้นฐานสำหรับคนดีที่เรียกว่า สาธุชน	๗
๑. คีล ๕ หรือ เบญจศีล	๗
๑. ปาณาติปาตา เวรมณี, ๒. อทินนาทาน, ๓. กามเมสุมิฉาจาร	
๔. มุสาวาทา เวรมณี, ๕. สุราเมรัย	
๒. ฆราวาสธรรม	๑๖
๑. สัจจะ, ๒. ทมะ, ๓. ขันติ, ๔. จาคะ	
๓. กรรมกิลเลศ ๔	๒๑
๑. ปาณาติปาตา, ๒. อทินนาทานา, ๓. กามเมสุมิฉาจาร,	
๔. มุสาวาทา	
๔. อบายมุข ๔	๒๓
๑. อิตถิธุตตะ, ๒. สุราธุตตะ, ๓. อักขธุตตะ, ๔. ปาปมิตตะ	
๕. อบายมุข ๖	๒๖
หลักธรรมพื้นฐานในการทำหน้าที่ของผู้ครองเรือน	๒๙
ประโยชน์แต่การถือเอาประโยชน์จากโลก (โลกาติยะ) ๕	๓๓
หลักธรรมเพื่อความเจริญรุ่งเรืองของชีวิตและสังคม	๓๔
ทิฏฐิธัมมิกัตถะ ๔	๓๔
หลักเศรษฐศาสตร์ทางพระพุทธศาสนา	๔๑
๑. ผลิตกรรม, ๒. บริโภคกรรม, ๓. ปริวัตตกรรม	
ความปรารถนาที่สมหมายได้ยาก ๔	๔๔

สัมปราชัยกัตถกรรม	๕๗
๑. สัทธาสัมปทา, ๒. สีลสัมปทา, ๓. จาคสัมปทา, ๔. บัญญาสัมปทา	
สุขของคฤหัสถ์ ๔ ประการ	๕๒
๑. อัตติสุข, ๒. โภคสุข, ๓. อนนตสุข, ๔. อนวัชชสุข	
สังคหัตถุ ๔	๕๔
๑. ทาน, ๒. ปิยวาจา, ๓. อัตตจริยา, ๔. สมมานัตตตา	
มิตรเทียม มิตรแท้ ฝ่ายละ ๔	๕๔
มิตรแท้ ๔ ประเภท	๕๙
มิตรปฏิรูป หรือ มิตรเทียม ๔ ประเภท	๕๙
สมชวีธรรม หลักธรรมของคฤหัสถ์ ๔	๖๐
๑. สหุสาสมา, ๒. สีลสมา, ๓. จาคสมา, ๔. ปญญาสมา	
ภรรยา ๗ จำพวก	๖๔
บุตร ๓ ประเภท	๖๗
อชาตบุตร, อชุตบุตร, อภิชาทบุตร	
ตระกูลอันมั่งคั่งจะตั้งอยู่ไม่ได้นานเพราะสถาน ๔	๖๙
กุลจิริวัฏฐิติธรรม ๔	๗๑
๑. ัญญุตเวสนา, ๒. ชินนปฏิสังขรณา, ๓. ปริमितปานโภชนา, ๔. อัตตสัมมาปณิธิ	
หลักธรรม เพื่อความเจริญมั่นคงและความสงบสุขของบ้านเมือง	๗๓
เวปุลละ - ไพบูลย์	๗๔
๑. อามิสเวปุลละ, ๒. รัम्मเวปุลละ	
อธิปไตย - ความเป็นใหญ่ ๓	๗๖
อัตตาทิปไตย, โลกาทิปไตย, รัมมาธิปไตย	
อคติ - ความลำเอียง ๔	๗๔
๑. ชันทาคติ, ๒. โทสาคติ, ๓. ภายาคติ, ๔. โมหาคติ	
ทศพิทธราชธรรม ๑๐ ประการ	๘๑
คุณธรรมในการบริหารตน	๘๒
๑. ศील, ๒. อาชวะ, ๓. มัททวะ, ๔. ตบะ, ๕. ชันติ	

คุณธรรมในการบริหารคน	๘๕
๖. ชักโกรธะ, ๗. อวิหิงสา, ๘. ทาน, ๙. ปริจจาคะ	
คุณธรรมในการบริหารทุกอย่าง	๘๗
๑๐. อวิโรธนะ	
จักรวรรดิวัตร ๑๒	๘๘
ราชสังคหะ ๔	๙๓
๑. อัสดมระ, ๒. ปุริสเมระ, ๓. สัมมาปาสะ, ๔. วาชเปยยะ	
ขัตติยพละ	๙๗
๑. พาหาพลัง, ๒. โภคพลัง, ๓. อมัจฉพลัง, ๔. อภิขัจฉพลัง,	
๕. ปัญญาพลัง	
วัชชีอปริหานิยธรรม ๗	๙๙
หน้าที่ชาวบ้านจะต้องมีต่อสมณพราหมณ์	๑๐๙
หลักธรรมสำหรับอุบาสกอุบาสิกา	๑๑๒
๑. ศรัทธา	๑๑๓
๒. สีลวา	๑๑๔
๓. ไม่ถือมงคลตื่นข่าว	๑๑๕
๔. ไม่แสวงหาบุญนอกพระพุทธศาสนา	๑๑๙
๕. ทำการสนับสนุนในพระพุทธศาสนาเป็นเบื้องต้น	๑๒๐
มีจฉาณิชชา	๑๒๑
ความเป็นอุบาสกอุบาสิกาคุณภาพ	๑๒๒
สี่ปปริสทาน	๑๒๓
บุญกิริยาวัตถุ ๑๐	๑๒๖
๑. ทานมัย	๑๒๗
๒. สีลมัย	๑๓๓
๓. ภาวนามัย	๑๔๓
นิรณคืออะไร?	๑๔๗
นิรณมีเหล่านี้เกิดขึ้นได้อย่างไร?	๑๕๐
นิรณมีแต่ละข้อจะแก้ไขได้อย่างไร?	๑๕๑
การเจริญสมถภาวนา	๑๕๒

วิปัสสนากรรมฐาน	๑๕๖
๑. สីลวิสุทธิ	๑๕๗
๒. จิตตวิสุทธิ	๑๕๗
๓. ทิฐิวินิสุทธิ	๑๖๑
๔. กังขาวิตรณวิสุทธิ	๑๖๑
๕. มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ	๑๖๒
๖. ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิ	๑๖๓
๗. ญาณทัสสนวิสุทธิ	๑๖๔
๔. อปจายนมัย	๑๖๕
๕. เวชยาวิจจมัย	๑๖๖
๖. ปัตติทานมัย	๑๖๘
๗. ปัตติทานุโมทนามัย	๑๗๖
๘. ถัมมสวนมัย	๑๗๗
๙. ถัมมเทศนามัย	๑๘๑
๑๐. ทิฏฐชุกกรรม	๑๘๙
เหตุเศร้าหมองแห่งสรณคณณ์ ๓ ประการ	๒๐๐
๑. อวิชชา, ๒. วิจิกิจฉา, ๓. มิจฉาทิฏฐิ	
เสรีภาพทางวิชาการมีกรอบตรงไหน?	๒๐๓
บรรณานุกรม	๒๒๕

มาตรฐานวัดความเป็นพุทธ

พระราชารมมณฑล (ระแบบ จิตลปโดล)
วัดการมณฑลวิหาร

พุทธมามกมาตรฐาน

หลักการสำคัญของชีวิต ที่ถือว่าแต่ละคนจะได้โดยยาก ๔ ประการ คือ การเกิดมาเป็นมนุษย์ที่มีอาการสมบูรณ์ทั้งกายและจิตใจ การสามารถสืบต่อชีวิตมาได้ยาวนานพอสมควร ไม่ตายเสียก่อนในวัยที่ยังไม่สมควร การได้มีโอกาสฟังพระสัทธรรมหรือการศึกษาพระสัทธรรมที่สำคัญคือการบังเกิดขึ้นของพระพุทธเจ้า

แต่ในความสมบูรณ์ด้วยคุณสมบัติครบ ๔ ประการนั้นเอง เขาเข้าจริงในความเป็นพุทธศาสนิกชน ที่สามารถสืบต่อชีวิตมาได้ตามลำดับ มีโอกาสเรียนรู้พระสัทธรรมในพระพุทธศาสนาก็จริง แต่เมื่อนำเอามาตรฐานตามที่ทรงแสดงไว้ในกรณีนั้น ๆ มาจับ กลับมีความจำเป็นที่จะต้องศึกษา ปฏิบัติ พัฒนาตนเองเข้าสู่กระบวนการศึกษาเรียนรู้จึงจะสามารถได้รับประโยชน์จากพระสัทธรรม ตามโครงสร้างของพระสัทธรรม ๓ คือ

ปริยัติสัทธรรม การศึกษาเรียนรู้พระสัทธรรมรวมทั้งส่วนพระไตรปิฎก และที่สืบเนื่องมาจากพระไตรปิฎก

ปฏิบัติสัทธรรม การนำเอาหลักธรรมที่ศึกษาเรียนรู้มาแล้ว ปฏิบัติตามสมควรแก่ประเภทของธรรมเหล่านั้น ที่กล่าวโดยสรุปเป็นการละความชั่วประพฤติดี

ปฏิเวธสัทธรรม สามารถสัมผัสผลแห่งธรรมปฏิบัติเหล่านั้นตามสมควรแก่เหตุ ในรูปของการลดกิเลสและความทุกข์ การเพิ่มคุณธรรมและความสุข ตามกำลังความสามารถของแต่ละคน

หลักธรรมที่จะนำมาเรียบเรียงไปตามลำดับต่อไปนี้ เป็นหลักธรรมที่ทรงเน้นย้ำไปที่ชาวบ้านผู้ครองเรือน เพื่อสามารถใช้เป็นหลักในการครองตน ครองคน ครองงาน ครองเรือน ครองสุข โดยมีวัตถุประสงค์หลัก คือ

๑. ให้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรม ที่จะต้องประพฤติปฏิบัติเพื่อให้สามารถดำรงตนเป็นพลเมืองดี มีความเจริญก้าวหน้า สามารถรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัว จนถึงมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาสังคมให้มีความสุข ความสงบ มีความเจริญรุ่งเรือง

๒. ให้มีความพร้อมที่จะเป็นผู้นำ และเป็นแบบอย่างแก่ผู้อื่น ในการดำเนินชีวิตตามวิถีที่ดำรง มีความสุขทั้งในด้านส่วนตัว และในฐานะเป็นสมาชิกที่มีคุณค่าของสังคม

๓. ให้มีความรู้ความเข้าใจ ในหลักธรรมภาคคิหิปฏิบัติชัดเจน พอที่จะสามารถนำไปใช้ให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและสถานการณ์ และสามารถแนะนำสั่งสอนผู้ใกล้ชิดและชาวบ้านทั่วไปตามโอกาส

๔. ให้มีจิตสำนึกตระหนักในหน้าที่ และความรับผิดชอบต่อในฐานะของอุบาสก อุบาสิกา ที่แปลว่า ผู้มีความใกล้ชิดกับพระรัตนตรัย เป็นพุทธบริษัทฝ่ายคฤหัสถ์ ซึ่งมีความรับผิดชอบต่อในการสืบสานพระพุทธศาสนา รับผิดชอบต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนา โดยตนเองมีความรู้ ความเข้าใจในหลักธรรม ที่เป็นหลักในการพัฒนาคุณสมบัติ คุณภาพ คุณค่าของความเป็นอุบาสก อุบาสิกาที่ดี ที่จะต้องมีความเพียรพยายามปฏิบัติ เพื่อความเจริญงอกงามในธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงประกาศแสดงไว้ดีแล้วยิ่ง ๆ ขึ้นไป

สมบัติของความเป็นพุทธศาสนิกชน

สืบเนื่องจากสิ่งที่บุคคลได้โดยยาก ๔ ประการข้างต้นนั้น พึงสังเกตว่า แม้จะมีพระพุทธเจ้าทรงอุบัติ ตรัสรู้ พระพุทธศาสนาดงดำรงอยู่ แต่ในแง่ของความเป็นจริงแล้ว คนที่ได้อัธยาพมาเป็นมนุษย์มีอายุยืนพอสมควรครองชีวิตอยู่ในโลกนี้เอง โดยเฉพาะในดินแดนที่พระพุทธศาสนาเผยแผ่อยู่ เช่นประเทศไทยเป็นต้นนั้น ในแง่ของความเป็นจริงแล้ว โอกาสที่คนแต่ละคนจะสามารถเข้าถึงความเป็นพุทธศาสนิกชนได้นั้น จำต้องอาศัยองค์ประกอบหลัก ๖ ประการตามที่ทรงแสดงไว้ในจตุกกนิบาต อังคุตตรนิกาย คือ

๑. คติสมบัติ *ถึงพร้อมด้วยคติ* คือ การได้อัธยาพมาเป็นมนุษย์ตามปกติพอสมควร มีพื้นฐานด้านจิตวิญญาณของความเป็นมนุษย์ที่ท่านนิยามไว้ว่า มนุษย์คือสัตว์โลกที่มีใจสูง มนุษย์คือสัตว์โลกที่รู้ว่าอะไรเป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ มนุษย์คือสัตว์โลกที่มีเหตุผลคือสามารถใช้เหตุผลในการครองชีวิต ดำรงชีวิต

๒. กาลสมบัติ *สมบูรณ์ด้วยกาล* คือเกิดมาในยุคสมัยที่พระพุทธศาสนาปรากฏอยู่ในโลก ชาวโลกมีการศึกษา ปฏิบัติ เผยแผ่พระพุทธศาสนาทันอยู่

๓. ปเทศสมบัติ *ถึงพร้อมด้วยประเทศ* คือประเทศที่ตนเกิด ประชาชนส่วนมากให้การยอมรับนับถือพระพุทธศาสนา อย่างประเทศไทยที่เมื่อกล่าวโดยนิติประเพณีแล้ว มีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ คนไทยที่เกิดในประเทศไทยจึงเป็นชาวพุทธกันโดยกำเนิดจำนวนมาก

๔. **กุศลสมบัติ ถึงพร้อมด้วยตระกูล ครอบครั้ว** ตนเองเกิดมาในครอบครัวตระกูลที่ยอมรับนับถือพระพุทธศาสนา คือเกิดในครอบครัวของชาวพุทธ ที่ครอบครัวมีความเคารพนับถือศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา เป็นพุทธมามกะ พุทธมามิกา หรือเป็นครอบครัวพุทธ

๕. **อุปนิสัยสมบัติ ถึงพร้อมด้วยร่างกาย** สุขภาพพลานามัยดี ไม่มีความบกพร่องในด้านร่างกาย จนกลายเป็นอุปสรรคในการศึกษาธรรม ปฏิบัติธรรม หากมีรูปร่างหน้าตาดี สุขภาพดี ก็จะเป็นปัจจัยเสริมที่สำคัญในการพัฒนาจิตใจของตน ให้เข้าสู่ความเป็นชาวพุทธคุณภาพตามสมควรแก่ฐานะนั้น ๆ ได้มากขึ้น แต่ต้องเข้าใจว่า ในความเป็นอุบาสกอุบาสิกา แม้จะมีความบกพร่องจนถึงมีร่างกายพิการ แต่คงไม่มีปัญหาในการพัฒนาจิตตน ตามโครงสร้างของศีลสมาธิ ปัญญา

๖. **ทิวฐิสมบัติ ความถึงพร้อมแห่งความเห็น** คือมีความเห็นเป็นสัมมาทิวฐิ ที่แปลว่า มีปัญญาเห็นชอบตามความเป็นจริง ซึ่งถือว่าเป็นคุณสมบัติหลักของความเป็นชาวพุทธ แม้จะมีคุณสมบัติ ๕ ข้อข้างต้นสมบูรณ์ แต่หากตนเองมีความเห็นผิดทำนองคลองธรรมแล้ว ย่อมเป็นการทำลายโอกาสแห่งพัฒนาการบนเส้นทางแห่งพุทธธรรม เราจึงพบคำว่า **สัมมาทิวฐิ** ปรากฏในรูปแบบต่าง ๆ เป็นอันมาก จากจุดต่ำสุดของการนำตนเข้าสู่ร่มเงาของพระพุทธศาสนา ถึงพัฒนาสูงสุดจนมีความเห็นชอบในอริยสัจ ๔ อันเป็นผลจากความสมบูรณ์ในอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ สัมมาทิวฐิก็คงเป็นหลัก เป็นตัวนำ อย่างน้อยที่สุดเราไม่อาจพัฒนาความเห็นของตนให้ชอบไปได้ทุกกรณี บางกรณีก็อาจอาศัยหลักการต่าง ๆ ที่มีความถูกต้องสมบูรณ์ ตามควรแก่ฐานะนั้น ๆ แล้วปรับความคิดตนเองให้ตรงกับความเห็นชอบใน **๔ มาตราวัดความเป็นพุทธ**

เรื่องนั้น ๆ ที่ท่านใช้คำมาลีว่า ทิฏฐุชุกรมการปรับความเห็นของตน ให้ตรง ตรงตามอะไร ตรงตามทำนองคลองธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม ศาสนา

สัมมาทิฏฐิ ปัญญาอันเห็นชอบจะเกิดขึ้นได้อย่างไร ?

ข้อนี้ พระพุทธเจ้าทรงแสดงทางเกิดของสัมมาทิฏฐิไว้โดยสรุป ๒ ทางด้วยกัน คือ

๑. **ปรโตโฆสะ** คือการได้ศึกษาเรียนรู้มาจากคนอื่น แหล่งอื่น หมายถึงการเรียนรู้ทางประสาทสัมผัส คือ การได้เห็น ได้ยิน ได้ทราบ ได้รู้ เพียงแต่แหล่งที่มาของการเรียนรู้จะควรแก่การเชื่อถือ ในฐานะเป็นพุทธศาสนิกชนหรือไม่ หากเป็นเรื่องเกี่ยวกับหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา การศึกษาเรียนรู้จากพระปริยัติสังฆธรรม คือ พระไตรปิฎก และการอรรถาธิบายขยายความจากพระไตรปิฎก ล้วนเป็นการเสริมสร้างพัฒนา รักษา ความเห็นที่เป็นสัมมาทิฏฐิได้ตลอดไป

๒. **โยนิโสมนสิการ** การนำเรื่องที่ผ่านมาการศึกษาเรียนรู้ทางประสาทสัมผัส และเรื่องที่ตนจำไว้ นำมาคิดพิจารณาด้วยหลักการวิธีการในการคิดพิจารณา มองเห็นความเชื่อมโยงกันตามเหตุปัจจัยของสิ่งเหล่านั้น มีความเห็นชอบตามสมควรแก่กระบวนการของเหตุผลในเรื่องเหล่านั้น แต่เพื่อความปลอดภัยและเสริมสร้างความมั่นใจในความคิดเห็นของตน ควรนำข้อตกลงใจของตนไปเทียบเคียงกับหลักพระสังฆธรรมหากลงกันสมกันกับหลักธรรม จะทำให้ความเห็นเหล่านั้นไม่ให้ผิดพลาดคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง

หลักธรรมทั้งปวงที่จะนำมาแสดงไว้ในที่นี้ ล้วนเป็นผลตรงมาจากการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงประกาศแสดงไว้ การ

ศึกษาหาความเข้าใจเพียงแต่ให้ผ่านกระบวนการเรียนรู้ ตามโครงสร้างการเกิดของสัมมาทิฐิทั้ง ๒ ประการข้างต้น ย่อมสามารถอำนวยความสะดวกแก่คนที่ศึกษาพิจารณาแล้วนำมาปฏิบัติตาม ในการเรียบเรียงนั้นจะนำเอาตัวคนมาเป็นฐานในการศึกษาเรียนรู้ แล้วนำหลักธรรมที่ทรงแสดงไว้ในฐานะนั้น ๆ มาเกาะกลุ่มรวมกันตามหัวข้อโครงสร้างหลัก แต่ผู้ศึกษาจะต้องตระหนักว่าองค์ธรรมเหล่านั้นล้วนเป็นปริยายแห่งธรรม ในภาคของการศึกษาเรียนรู้ที่เราเรียกว่า ปริยัติศึกษานั้น คงต้องมีหัวข้อธรรม องค์ธรรมจำนวนมากบ้างน้อยบ้าง เป็นการนำเสนอตามที่ทรงแสดงไว้อย่างไรก็นำมาเสนอในลักษณะนั้น แต่ในภาคปฏิบัติที่เราเรียกว่า ปฏิบัติศึกษาจะมีลักษณะเหมือนกับการปลูกพืช ตามโครงสร้างพระพุทธดำรัสที่ตรัสไว้ว่า

เปรียบเหมือนบุคคลปลูกพืชชนิดใดชนิดหนึ่งลงไปบนพื้นดินแล้ว เขาย่อมได้รับผลของพืชชนิดนั้น คนทำความดีย่อมได้รับผลดี คนทำความชั่วย่อมได้รับผลชั่ว

ใช่ ใครปลูกพืชชนิดดี ทุกส่วนของพืชต้นนั้นจะเป็นของพืชชนิดนั้น ใครปลูกพืชชนิดไม่ดี ทุกส่วนของพืชชนิดนั้นก็จะเป็นของพืชชนิดไม่ดีที่เปรียบเหมือน กุศลคือความดี อกุศลคือความชั่ว ที่มาจากคนละฐานรากกัน คือ

กุศลธรรมมีรากฐานหลักอยู่ที่วิชา คือความรู้ที่มีความเข้มข้นแตกต่างกันขึ้นไปตามลำดับจากฐานของความรู้หรือวิชา ทำให้คนสามารถลดความโลภ ความโกรธ ความหลงลงไปได้ตามลำดับ ยามใดที่ตัวความรู้สมบูรณ์ ความโลภ โกรธ หลง หรือสรรพกิเลส ก็จะหมดไปโดยสมบูรณ์ ในภาคปฏิบัติจึงทรงแสดงไว้โดยสรุปว่า

กุศลธรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่บุคคลให้บังเกิดขึ้น แล้วกุศลธรรมอย่างอื่นที่ยังไม่เกิดจะเกิดขึ้น ที่เกิดแล้วจะเพิ่มพูนมากยิ่งขึ้น เหตุนั้นผู้ฉลาดจึงควรศึกษา กระทำบำเพ็ญให้บังเกิดขึ้น

ฝ่ายอกุศล มีรากเหง้ามาจากอวิชชา แสดงอาการออกมาเป็น ความโลภ โกรธ หลง หยาบบ้าง กลางบ้าง ละเอียดบ้าง ในภาคของการปฏิบัติอาจเริ่มจากข้อใดก่อนก็ตามข้ออื่นก็พร้อมที่จะเกิดตามมา จึงทรงแสดงไว้โดยสรุปว่า อกุศลธรรมข้อใดข้อหนึ่ง ที่บุคคลให้บังเกิดขึ้นแล้ว อกุศลธรรมเหล่าอื่นที่ยังไม่บังเกิดก็จะบังเกิดขึ้น ที่บังเกิดขึ้นแล้วก็จะเพิ่มพูนมากยิ่งขึ้น เหตุนั้นควรละเสีย

แต่เนื่องจากธรรมสองกลุ่มนี้มีลักษณะเหมือนมีดกับสว่าน เย็นกับร้อน จึงมีความเป็นปฏิปักษ์ต่อกัน คือเมื่อฝ่ายหนึ่งเกิดขึ้น ภายในจิตหลักธรรมนั้นจะแสดงอาการของตนออกมา และทำลายฝ่ายตรงกันข้ามให้หย่อนกำลังลง ทำนองเมื่อความเย็นเพิ่มขึ้นเท่าไร ความร้อนในที่นั้นจะลดลงมากเท่านั้น แต่หากความร้อนเพิ่มปริมาณสูงขึ้น ความเย็นก็ต้องลดลงตามปริมาณการเพิ่มขึ้นของความร้อน เช่นเดียวกัน

การศึกษาเรียนรู้ ทำความรู้จักกับธรรมทั้งหลายนั้น เพื่อให้ผู้ศึกษาได้ตระหนักความจริงตามธรรมชาติของธรรมเหล่านั้น ตามหลักที่ทรงแสดงไว้ว่า ธรรมและอธรรมให้ผลไม่เสมอกัน อธรรมย่อมนำไปสู่ทุกติ ธรรมย่อมนำไปสู่สุคติ

หลักธรรมพื้นฐาน

สำหรับคนดีที่เรียกว่า สาธุชน

๑. ศีล ๕ หรือ เบญจศีล

ศีล ๕ หรือเบญจศีล บางคราวเรียกว่าเบญจเวรวิริติ คือหลักปฏิบัติเป็นทางดเว้นเวรภัยอันตราย กล่าวในแง่ของพัฒนาการทางความคิดของสังคม เป็นการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของคนภายในสังคมยุคปฐมบรรพ มีการปรับเปลี่ยนกันมาตามลำดับ บางคราวเป็นอาญาแผ่นดิน บางคราวเป็นระดับศีล อันเกิดจากจิตสำนึกของคนในยุคสมัยนั้น ๆ โดยมองเห็นโทษของการล่วงละเมิด มองเห็นคุณของการไม่ล่วงละเมิดแล้ว มีคนสำรวจระวังตนกลายเป็นแบบอย่างให้คนอื่นถือตามปฏิบัติตาม ช่วยให้สังคมอยู่ร่วมกันโดยปกติ แต่บางยุคบางสมัยกลายเป็นคุณธรรม อันเป็นหลักนำจิตวิญญาณในการครองชีวิต อย่างในภุรธรรมชาดก เป็นธรรมปฏิบัติที่มีความสงบประณีตลึกซึ้งจนกลายเป็นคุณธรรมแทนที่จะเป็นศีลอย่างบางสมัย

การละเมิดศีล ๕ ประการ จึงเป็นปัญหาอาชญากรรม ที่พร้อมจะนำไปสู่ปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง จนพร้อมที่จะกลายเป็นตึกสงคราม ความเป็นศีลจึงเป็นอาการของ เจตนางดเว้น ความสำรวจระวัง การไม่ล่วงละเมิด ความปกติภาพ ปกติสุข เจตสิก ความสงบระงับเวรภัยอันตราย เป็นต้น

กล่าวในด้านประวัติศาสตร์ ศิล ๕ ในพระพุทธศาสนาเป็น
หลักธรรมในรูปของการปฏิรูป คือนำเอาหลักปฏิบัติที่ยอมรับนับถือ
กันในหมู่คนดีมาปฏิรูป เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ ประสิทธิผลคือการ
อยู่ร่วมกันอย่างสันติ ที่สามารถกระจายผลคือความสงบออกไปตาม
ลำดับมีลักษณะเป็นคำสอนโดยอาศัยคนดีในยุคสมัยนั้นเป็นแบบอย่าง
ข้อความเต็มในแต่ละสิกขาบทจึงมีรูปเป็นการสะท้อนภาพของชีวิตคนดี
ที่คนดีเหล่านี้นำจะยึดถือเป็นแบบอย่างเพื่อสร้างความสวัสดิให้แก่น

พัฒนาความคิดที่จะกลายเป็นศีลขึ้นมา นั้น สามารถเกิดขึ้น
จากปัญญาในระดับโยนิโสมนสิการ คือการกระทำไว้ในใจด้วยอุบายวิธี
อันแยบคาย ในขั้นของการเอาใจเขามาใส่ใจเรา คือเราไม่ชอบให้ใคร
ทำอะไรต่อเราแล้ว ตั้งใจสำรวจระวังไม่ทำสิ่งนั้นต่อคนอื่น สำนึกที่
สำคัญอันเป็นฐานใจคือ การยอมรับนับถือสิทธิ เสรีภาพของคนอื่น
แล้วตั้งใจสำรวจระวังดเว้นไม่ล่วงละเมิดสิทธิในชีวิต ทรัพย์สินทั้ง
เคลื่อนที่ได้เคลื่อนที่ไม่ได้ คู่ครองของคนอื่น และยอมรับสิทธิในการ
รับฟังข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องของคนอื่น ความสำรวจระวังระดับศีล
จึงมีลักษณะของความเป็นเรา เป็นเขา เป็นพวกเรา เป็นพวกเขา
ตามความรู้สึกของคนทั่วไป เพียงแต่ให้มีความเคารพสิทธิใน ๔ กรณี
ดังกล่าวของเขา พวกเขา สำหรับศีลข้อที่ ๕ คือการเสพลิงเสพติดนั้น
ในแง่ของความเป็นจริงตนเองประทุษร้ายต่อทรัพย์ ชีวิต คู่ครองของ
ตนด้วยตนเอง และอาจจะต้องโทษเพราะความเมาสิ่งเสพติดก็ได้

การเกิดของศีล ๕ ประการจึงสามารถเกิดขึ้นได้จาก ๓ ทาง
ด้วยกันท่านเรียกว่า วิริติ คือการตั้งจิตเจตนาวิริติงดเว้นไม่ล่วงละเมิด
ในสิทธิดังกล่าว คือ

๑. ปาณาติปาตา เวรมณี เว้นจากการทำชีวิตสัตว์ให้ตกลงไป

๒. อทินฺนาทานา เวรมณี เว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขามีได้ให้ด้วยอาการแห่งขโมย

๓. กามเมสุ มิฉฺฉาจารา เวรมณี เว้นจากการประพฤติดิฉินทางกาม

๔. มุสาวาทา เวรมณี งดจากการพูดคำเท็จเกลื่อนกลาดจากสิ่งทีตนสัมผัสมาด้วยการได้เห็น ได้ยิน ได้ทราบ ได้รู้มา

๕. สุราเมรยมชฺชุปมาทภูฐานา เวรมณี เว้นจากการดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท

ศีล ๕ ประการ คฤหัสถ์ควรรักษาไว้เป็นนิตย์

เหตุให้เกิดศีล ๕ ที่ท่านเรียกว่า วิริติ มี ๓ ทาง คือ

๑. สมาทานวิริติ เกิดขึ้นจากการแสดงเจตจำนงสมาทาน คือรับศีลจากบุคคลอื่น มีพระภิกษุสามเณรเป็นต้น

๒. สัมปัตตวิริติ งดเว้นด้วยจิตสำนึกผิดชอบชั่วดีเกิดขึ้นในขณะนั้น มองเห็นว่าเป็นการทำไม่สมควรแล้วงดเว้น เช่นท่านเล่าว่าพ่อกับลูกชายเล็ก ๆ เดินไปด้วยกันในป่า พ่อนำเอาปืนลมไปด้วย เมื่อมองเห็นนกเกาะอยู่ที่ต้นไม้จึงยกปืนขึ้นเพื่อจะยิง ลูกชายเล็ก ๆ เกิดสงสัยจึงถามว่า พ่อ ๆ พ่อกำลังจะทำอะไร ? ต้องการยิงนกบนต้นไม้ลูก พ่อตอบ เอ้า ถ้าพ่อยิง พ่อมันตายแล้วลูกนกจะอยู่ได้อย่างไร เหมือนพ่อตายแล้วผมจะอยู่ได้อย่างไร ?

แรงกระตุ้นสำนึกแฉนี้เป็แรงกระตุ้นจากเด็กที่ไร้เดียงสา แต่จบลงด้วยพ่อหยุดการยิงนก แม้จะเป็นการหยุดในขณะนั้น ในกรณีนั้นกตัวนั้น แต่เป็นคำถามที่มีพลังสร้างสรรค์สูง

กาลต่อมาพ่อของเด็กคนนั้นก้าวไปสู่ชีวิตประเภทที่ ๓ คือ

๓. สมุจเฉทวิริติ งดเว้นอย่างเด็ดขาด คืองดเว้นจากการฆ่า สัตว์ตลอดชีวิตเป็นต้น การงดเว้นได้ระดับนี้จัดเป็นสมุจเฉทวิริติโดยอนุโลม แต่ท่านที่งดเว้นได้เด็ดขาดจริง ๆ จะต้องเป็นพระอริยบุคคล ระดับพระโสดาบันขึ้นไป

เนื่องจากปัญหาเรื่องการละเมิดศีล ๕ เป็นปัญหาสังคม ที่เรามักพูดกันว่า *ความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน สังคมขาดสวัสดิภาพ เสรีภาพ* เป็นต้น หลักการสำคัญของความเป็นเบญจศีลแต่ละข้อ ท่านจึงกำหนดเป็นองค์ประกอบของการละเมิดว่า การละเมิดศีลแต่ละข้อมีองค์ประกอบอย่างไร กรอบของศีลแต่ละข้อ มีมากน้อยเพียงไร จึงควรทำความเข้าใจเรื่องของศีล ๕ จนถึงเบญจธรรม & ตามสมควร

๑. ปาณาติปาตา เวรมณี การฆ่าสัตว์ให้ตายนั้นพระบาลีท่านใช้คำว่า *ปาณาหรือปราณ* หมายถึงถึงสิ่งที่มีวิญญาณครองทั้งปวง แม้แต่ต้นไม้ แต่ในขั้นนี้เน้นเพียงสัตว์คือสิ่งที่มีชีวิต ที่สามารถเห็นได้ด้วยตาเป็นหลัก สามารถละเมิดศีลข้อนี้ได้ด้วยการฆ่าเองหรือใช้ให้คนอื่นฆ่า โดยท่านจำแนกองค์ประกอบของศีลข้อนี้ไว้เป็น ๕ ประการด้วยกัน คือ “สัตว์นั้นมีชีวิต เรารู้ว่าสัตว์นั้นมีชีวิต มีความตั้งใจคิดจะฆ่า ทำความพยายามฆ่าด้วยตนเองหรือใช้คนอื่นหรือให้นายะแก่คนอื่น สัตว์นั้นตายด้วยความพยายามนั้น”

ความเป็นบาปมากน้อยในการฆ่านั้น ท่านกำหนดที่องค์ประกอบ ๓ ประการ คือ “คนสัตว์ที่เราฆ่ามีคุณมากหรือมีคุณน้อย เจตนาในการฆ่าประกอบด้วยความโลภ โกรธ หลง แรงมากน้อยแค่ไหน เพียงไร มีความพยายามในการฆ่ามากหรือน้อย”

การฆ่าพ่อแม่ที่บาปมากเพราะท่านมีคุณมาก คนที่ฆ่าพ่อแม่ของตนได้แสดงว่า ต้องมากด้วยความโลภหลง หรือโกรธหลง จนขาดการควบคุม เจตนาที่ทำลงไปจึงมากด้วยกิเลส ทำให้เจตนาแรง บาปกรรมจึงกลายเป็นอนันตริยกรรม คือบาปหนักที่สุด

๒. อทินนาทาน การถือเอาสิ่งของที่เรามีได้ให้ด้วยอาการแห่งขโมย เพราะการถือเอาบางครั้งมาจากคนบางคน ไม่ได้ถือเอาด้วยเจตนาลัก ที่ท่านกล่าวว่าถือเอาโดยวิสาสะ คืออาศัยความรัก ความคุ้นเคยกัน ด้วยการเคยเห็นมา เคยคบหาสมาคมกันมา ได้พูดตกลงกันได้ ถือเอาไปแล้วเขามีความพอใจ ยินดี และตัวเขาเองยังมีชีวิตอยู่ การถือเอาแนวนี้ท่านไม่จัดเป็นอทินนาทาน ประเภทของอทินนาทานมีมาก เช่น ลัก ฉก กรรโชก ปล้น ตู๋ ซ้อ หลอก ลวง ปลอม ตระบัด เบียดบัง สับเปลี่ยน ลักลอบ ยักยอก สมโจร ปอกลอก รับสินบน ผลาญ หยิบฉวย

องค์ประกอบของการเป็นโจรกรรม คือทรัพย์นั้น เจ้าของเขาหวงแหน เรารู้ว่าทรัพย์นั้นเจ้าของเขาหวงแหน มีโดยจิตคิดจะลัก ทำความพยายามในการลักจะด้วยวิธีใดก็ตาม แล้วได้ของนั้นมาด้วยความพยายามนั้น การถือเอาสิ่งของที่พร้อมด้วยองค์ประกอบทั้ง ๕ ประการนี้จัดเป็น อทินนาทาน

๓. กาเมสุมิฉฉาจาร การประพฤตินิดในกาม โดยเนื้อหาจริง ๆ คือการล่วงละเมิดในทางเพศหรือมีเพศสัมพันธ์กับคนอื่น นอกจากคู่ครองของตนเอง และคนที่ตนไม่มีสิทธิในการมีเพศสัมพันธ์ด้วย พึงสังเกตว่า การล่วงละเมิดในทางเพศนั้น อาจแบ่งออกได้เป็นการล่วงละเมิด ๓ ระดับ ใหญ่ ๆ คือ

- การขูดคร่ำ อนาคต ช่มชืดนกระทำซ้ำเรา เป็นอาชญากรรมที่มีความผิดสากล ไม่ว่าใครจะทำได้ไหนเมื่อไร ในส่วนใดของโลกก็ตาม

- การประพาศิตผิดทางประเวณี คือการคบขู้สุชาย มีความเป็นปัญหาสังคม ผิดกฎหมาย มีผลในการทำลายความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในครอบครัว สังคม

- การมีเพศสัมพันธ์กันตามธรรมชาติ ไม่มีปัญหาเรื่องกฎหมาย หากเป็นเรื่องของความสมัครใจ ยินยอมพร้อมใจของคนทั้งสองฝ่ายแต่กลับเป็นปัญหาในด้านศีล พระวินัย สำหรับคนที่สมาทานศีลอุโบสถ ศีลแปด สามเณร สามเณรี นางสิกขมานา ภิกษุ ภิกษุณี ความผิดสองชั้นแรกท่านเรียกสำนวนบาลีว่า โลกวัชชะ คือเป็นความผิดทั่วทั้งโลก ไม่ว่าใครจะนับถือศาสนาใด อยู่ในส่วนใดของโลกก็ตาม

กรณีที่สามนั้นเป็นความผิดระดับพรหมจรรย์ ท่านเรียกว่าเป็น **ปณณัตวัชชะ** คือมีความผิดตามบทบัญญัติของพระวินัย โดยคนเหล่านั้นเข้าสังกัดเป็นสมาชิกของพระธรรมวินัย กฎ กติกาเหล่านั้น การประพาศิตผิดชั้นนี้ เป็นเรื่องเฉพาะตัวคนที่สมัครใจประพาศิตเช่นนั้น จัดว่าเป็นความผิดระดับเป็นสังขปฏิญาณหรือสังขจวจา อันเกิดจากการสมัครใจสมาทานศีลอุโบสถเป็นต้นไป

กาเมสุมิจฉาจาร คือการประพาศิตในทางเพศนั้น เป็นอาการของจิตที่มากไปด้วยราคะ ความกำหนัด โมหะความหลงหรือความเียงออคประกอบของการละเมิดระดับกาเมสุมิจฉาจาร คือ **“วัตถุที่ไม่ควรล่วงละเมิด จิตคิดจะเสพ ให้อวัยวะเพศอดกันเท่านั้น”** ก็ถือว่าเป็นกาเมสุมิจฉาจารแล้ว ฟังตระหนักว่ากาเมสุมิจฉาจาร ท่านเน้นเฉพาะการละเมิดทางเพศเท่านั้น หากเป็นการละเมิดต่อของรักเหล่าอื่น ท่านจัดเป็นอนินนาทานคือผิดศีลข้อที่สองทั้งหมด

๔. **มุสาวาทา เวรมณี** การงดเว้นจากการพูดเท็จ คำว่า พูดเท็จ หรือ พูดปด หมายถึงการพูดคลาดเคลื่อนจากความจริงตามประสาทสัมผัสของตน คือตนได้เห็น ได้ยิน ได้ทราบ ได้รู้มาอย่างหนึ่ง แต่กลับพูดเกินความจริงจากที่ตนสัมผัส ด้วยการลดปริมาณให้น้อยลง ที่ท่านเรียกว่า “**อำความ**” หรือ ขยายเรื่องนั้นให้มากขึ้น ที่ท่านเรียกว่า “**เสริมความ**” ตามปกติแล้วคนที่พูดเท็จ มักจะพูดด้วยแรงผลักดันของความเป็นจริง อยากได้จนขาดการควบคุม ยอมทำชั่วทำผิดเพื่อตอบสนองความต้องการของตน การงดเว้นจากการพูดเท็จจึงต้องพูดความจริงตามที่ตนสัมผัสมาอย่างไร ก็พูดไปตามนั้น แต่ในหลักปฏิบัติจริง ๆ แล้วคนพูดจะต้องมองว่า **เรื่องที่จะพูดจริงไหม? มีประโยชน์ไหม เป็นธรรมไหม คนฟังชอบใจที่ได้ฟังไหม การพูดเรื่องนั้นถูกต้องตามกาล สถานที่ใหม่? ที่สำคัญคือเจตนาเป็นเหตุให้พูดนั้น ก่อปรด้วยเมตตาทต่อผู้ฟังใหม่? เกณฑ์กำหนดความเป็นคำเท็จ ได้แก่ เรื่องนั้นเป็นเรื่องไม่จริง เรารู้ว่าเป็นเรื่องไม่จริง จิตคิดจะกล่าวให้คลาดเคลื่อนจากความจริงนั้น แล้วกล่าวออกไป คนฟังรู้เรื่อง**

การพูดที่ประกอบด้วยองค์ประกอบดังกล่าว ได้ชื่อว่าเป็นการพูดเท็จ เนื่องจากการละเมิดศีลทั้ง ๔ ข้อ มีปัญหาต่อตนเอง สังคม เศรษฐกิจ การเมือง การทหาร อาจสรุปได้ว่าปัญหาทุกอย่างในโลกนี้ ล้วนเกี่ยวเนื่องกับ “**ตน และสิ่งที่เกี่ยวข้องเนื่องด้วยตน**” ของคนแต่ละคนในโลก ความผิดใน ๔ เรื่องทรงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “**กรรมกิเลส**” คือการกระทำด้วยสภาพจิตที่มีความเศร้าหมอง ผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำ จะนำความเดือดร้อนมาสู่ตนเองและคนอื่น ที่ทรงใช้คำว่า **เบียดเบียนตนเองและบุคคลอื่นให้เดือดร้อน**

๕. สุราเมรัย เจตนางดเว้นจากการดื่ม การเสพ การดม การฉีดสิ่งที่ทำให้ผู้ดื่ม สุขเสพย์ ซัดให้มันเมาตั้งอยู่ในความประมาท ในด้านความเป็นมาการเสพสิ่งเสพย์ติด พระพุทธเจ้าทรงเน้นไปที่ความเป็นอบายมุข คือปากทางแห่งความเสื่อม สิ่งเสพย์ติดจึงย้อนกลับไปสู่การเบียดเบียนชีวิต ทรัพย์ ครอบครัวยของตน ท่านจึงไม่จัดไว้ในอภุศลกรรมมถ หรือทุจริตทางไตรทวาร

ปัจจุบัน สิ่งเสพย์ติดเป็นปัญหาที่นำไปสู่ปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง คุณภาพของประชากร เป็นต้น จนกลายเป็นอาชญากรรมระดับนำ สามารถกระจายออกไปเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องโรคเอดส์ และปัญหาอื่น ๆ อีกมาก ในฐานะของความเป็นศีล ท่านจึงกำหนดเป็นองค์ไว้ว่า สิ่งนั้นเป็นสิ่งเสพย์ติดให้โทษ คนที่เสพย์ สุข คิม นิดรู้ว่าเป็นสิ่งเสพย์ติดให้โทษ แล้วเสพย์ สุข นิด คิมสิ่งเหล่านั้น ด้วยองค์ประกอบเพียงเท่านี้ชื่อว่า ผิดศีล ข้อสุราแล้ว

โทษที่เกิดขึ้นจากการละเมิดศีล ๕ ประการ ที่ทุกคนสามารถสัมผัสได้หลังจากทำความผิดข้อใดข้อหนึ่ง ที่ชัดเจนมากคือ

๑. ได้รับความทุกข์ ความเดือดร้อนในชีวิตปัจจุบัน จะมากไป ด้วยภัย เวร อันตรายไม่อาจครองตนให้ปกติสุข ปกติภาพได้
๒. เสวยเจตสิกทุกข์คือความเสียใจ เฝือร้อนใจ วิตกกังวล ระแวง หวาดหวั่น หลังจากได้ทำความชั่วเหล่านั้นลงไปแล้ว
๓. ก่อนจะตายจะตายอย่างขาดสติที่ท่านเรียกว่า หลงตาย
๔. หลังจากตายไปแล้วย่อมบังเกิดในอบายอย่างใดอย่างหนึ่ง ตามสมควรแก่ความรุนแรงแห่งบาปกรรม

ในมหาปริณิพพานสูตร ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะเสด็จดับขันธ
ปรินิพพานไม่นาน มีคนมากกราบทูล ถามพระองค์ถึงอานิสงส์ คือผลดี
ที่เกิดขึ้นจากการรักษาศีล สำรวมระวังในศีล ทรงแสดงอานิสงส์ไว้ในที่นี้
๕ ประการ คือ

๑. คนที่มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล ย่อมได้รับกองโภคะใหญ่
อันมีความไม่ประมาทเป็นเหตุ

๒. เกียรติศัพท์อันดีงามของคนมีศีล ถึงพร้อมด้วยศีล
ย่อมขจรกระจายไป

๓. คนมีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล จะเข้าไปสู่สุตมกมโต
ย่อมมีความมองอาจ กล่าวหาญไม่ประหวั่น พรั่นพรึง เกือบเงิน

๔. คนมีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล ย่อมไม่หลงตาย คือ
ตายไปอย่างมีสติ มีความสงบ

๕. คนมีศีล ถึงพร้อมด้วยศีล เบื้องหน้าแต่ตาย
เพราะกายแตก ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์

การรักษาศีลที่พระอริยะเจ้าท่านรักษาและพอใจคือรักษาโดย
ศีลไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่าง ไม่พร้อย เป็นไทแก่ตนเอง วิญญูชนพบเห็น
ให้การยกย่องสรรเสริญ ไม่รักษาด้วยอำนาจตัณหา มานะ ทิฏฐิ และ
เป็นฐานให้จิตโน้มเข้าหาสมมติตามลำดับ”

๒. ชมราวาสธรรม

หลักธรรมสำหรับผู้ครองเรือน ๔ ประการ คือ

๑. *สัจจะ* ความสัตย์ซื่อต่อกัน *สัจจะ* คือ ความสัตย์ซื่อ
ความซื่อสัตย์ ความซื่อตรง ความจริง เป็นอาการของจิตที่มีความยึด
มั่นในความจริง เคารพ เทอดทูนความจริง แม้ในการรักษาความจริง

ให้ดำรงอยู่ตนจะประสบกับความเจ็บปวดทุกข์ทรมานอย่างไรก็ตาม
ในวงวิชาการบางยุคได้ใช้คำว่า ความมีสติจักรแห่งตน หมายถึงการ
สามารถดำรงความสัตย์ความจริงต่อตนเอง คนอื่น หน้าที่การงาน
เวลาแสดงออกทางความมีสติจรรยา สัจจปฏิบัติ สัจจปฏิญาณ
จนถึงมีสัตยาธิษฐาน ในการที่จะดำรงความจริงยิ่งชีวิต ดังคำโคลงที่
จำทรงกันแพร่หลายที่ว่า

เสียดินสงวนศักดิ์ไว้	วงศ์หงส์
เสียดักดิ์ผู้ประสงค์	สิ่งรู้
เสียร์รู้เร่งดำรง	ความสัตย์ ใว์นา
เสียดัตย์ไปเสียดู	ชีพม้วยมรณา

หรือ เสียดีพอย่าเสียดัตย์ เสียดสมบัติอย่าให้เสียดวาจา

หรือ เสียดสมบัติอย่าให้เสียดชื่อเสียง

แต่ละอย่างเป็นการให้ความสำคัญแก่สัจจะด้วยกัน แม้แต่
คติธรรมจากสุตโสมชาดกที่นำมากล่าวกันแพร่หลายความว่า บุคคล
พึงสละทรัพย์เพื่อรักษาอวัยวะเอาไว้ พึงเสียดสละอวัยวะ
เพื่อรักษาชีวิต แต่เมื่อคนอนุสรณ์ถึงธรรม ให้พร้อมที่จะสละทั้งทรัพย์
ทั้งอวัยวะ แม้กระทั่งชีวิตเพื่อรักษาธรรมเอาไว้ คำว่า “ธรรม” ใน
ที่นี้ท่านหมายถึง สัจจปฏิญาณหรือสัจจวาจา ที่ตนได้ตกลงนัดหมาย
ให้ไว้แก่คนอื่น จนโบราณบัณฑิตกล่าวยกย่องไว้ว่า **สจฺจํ เว อมตา
วาจา วาจาสัตย์เป็นวาจาไม่ตาย เป็นต้น**

๒. ทมะ การฝึกปรือตนเอง การข่มใจตนเองไว้ไม่ให้ทำอะไร
ไปตามอำนาจของอารมณ์ กิเลส ทมะ ตามปกติแล้วมักจะมี
ความหมายเป็นสองนัยะหลัก คือทมะ ที่แปลว่าฝึก ดังที่ทรงแสดงไว้ว่า

จิตตสฺส ทมโธ สาธุ การฝึกจิตเป็นความดี

เนื่องจากสรรพชีวิตเกิดมาจากความไม่รู้ คืออวิชชา การดำรงชีวิตที่มีคุณค่าแท้จริง คือชีวิตที่ท่านมีการฝึกปรืออบรมมาเป็นอย่างดี มีการศึกษา เรียนรู้ที่ต่อเนื่อง เพราะไม่รู้ดังกล่าว ทุกอย่างจึงต้องมีการเรียนรู้ ฝึกปรือ อบรม เช่นในการทำงาน ต้องสามารถฝึกปรือให้ตนสามารถทำงานได้ ทำงานดีขึ้น พัฒนามากขึ้น ทำงานเป็น จนเป็นคนมีความชำนาญชำนาญในการทำงานนั้น คติไทยที่บอกว่า “รู้อะไรให้กระจ่างแต่อย่างเดียว แต่ให้เชี่ยวชาญเกิดจะเกิดผล” ย่อมเป็นการแสดงความจริงว่า กว่าจะกระจ่าง ๆ ในเรื่องอะไรก็ตาม จะต้องผ่านการฝึกปรืออบรมกระทำให้มาก กระทำบ่อย ๆ กระทำจนมีความชำนาญ ใครต้องการฝึกตนในเรื่องอะไรก็ตาม จำต้องมีความเชื่อมั่นในตนเอง มีความอดกลั้นอดทน ขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติภารกิจตามที่ตนฝึก จนถึงการฝึกจิตของตนให้เป็นจิตที่ฝึกมาดีแล้ว เพราะนั่นคือทางแห่งความสุขที่ทุกชีวิตต้องการ ดังที่ทรงแสดงไว้ว่า

จิตฺตํ ทนฺตํ สุขาวหํ จิตฺตํ ฝีกฺติแล้วนำความสุขมาให้

ทมะ ในความหมายหนึ่ง เป็นภาคของการใช้งาน หรือภาคปฏิบัติ มีความเป็นศิลปะ ในการใช้ธรรมควบคุมใจตนเอง ในกรณีทั่วไปการข่มใจตนเองอาจจะข่มใจจากแรงกระแทกมาจากข้างนอก หรือเป็นการเหนี่ยวรั้งของตนเองในทางที่เป็นอกุศล แล้วเกิดสำนึกเห็นโทษของการทำ พุศฺ หรือแม้แต่คิดไปตามอำนาจกิเลสนั้นแล้ว ข่มใจตนไว้ ห้ามใจตนไว้ ทำนองรถที่คนขับไปในที่ใดก็ตาม ต้องสามารถชลดได้ หยุดได้ เร่งได้ ตามสมควรแก่กรณี แต่ในสมรวาสธรรมนี้ ทมะ ความข่มใจมาพร้อมกับขันติ ความอดทน เป็นการแสดงว่า ทมะการข่มใจเน้นการข่มใจตนเอง จากความคิดไม่ดีของตนเอง ในรูปของการ

การชนะใจตนเอง ตามหลักที่ทรงแสดงไว้ว่า **อคฺตา หเว ชีตํ เสยฺโย**
ชนะตนได้เป็นการกระทำที่แสนประเสริฐ

๓. **ขันติ ความอดทน อดกลั้น อดออม จนถึงทนอด**
เป็นคุณธรรมหลัก ระดับที่เรียกว่า ขันติবারมี ที่ทุกชีวิตจะต้องใช้
ขันติในการครองชีวิต แม้ในโอวาทปาฏิโมกข์ อันเป็นคำสอนหลักของ
พระพุทธเจ้า มีลักษณะเป็นธรรมนุญของพระพุทธศาสนา
พระพุทธเจ้าทรงเน้นหลักธรรมระดับอุดมการณ์ข้อแรกว่า **ขนฺติ ปรมํ**
ตโป ตีติกา ความอดกลั้นคือความทนทานเป็นตะบะอย่างยิ่ง

สรุปว่า การกระทำทุกอย่างไม่ว่าเราจะต้องเกี่ยวข้องกับอารมณ์
สังคม คน การงาน ธรรมชาติ ทุกข์ ภัย โรค เป็นต้น ล้วนจะ
ต้องมีความอดกลั้นอดทนเป็นหลัก พระพุทธศาสนาจำแนกขันติ
ความอดทนไว้ใน ๔ กรณีหลัก คือ

๓.๑ ความวิปริตแปรปรวนของธรรมชาติ ร้อนจัด หนาวจัด
แผ่นดินไหว ภัยแล้ง พายุ น้ำหลาก เป็นต้น เราเป็นส่วนหนึ่งของ
ธรรมชาติ ธรรมชาติทั้งปวงย่อมเปลี่ยนแปลงแปรปรวนไปตามเหตุ
ปัจจัยของมัน คนจะต้องอดกลั้น อดทนต่อความแปรปรวนของ
ธรรมชาติให้ได้ ดังที่นิยมพูดกันว่า **คนไม่ใช่เกลือถูกน้ำแล้วจะละลาย**
ยามแดดร้อนจัดก็คิดว่า เราไม่ใช่สีผึ้งที่ถูกแดดแล้วละลาย เป็นต้น

๓.๒ การปฏิบัติภารกิจงานต่าง ๆ ไม่ว่าจะงานที่ต้องทำ
ด้วยแรงกาย ความคิด ร่วมกิจกรรมกับคนอื่น ความยุ่งยาก ความ
สับสนของงานเหล่านั้น ทุกอย่างต้องอดทนให้มากพอในการต่อสู้
กับอุปสรรค อันตราย ความยุ่งยากของภารกิจนั้น ๆ ให้จงได้

๓.๓ โรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ ร่างกายของคนเรานั้นท่านบอกว่า
เป็นรังของโรคจะต้องเปื่อยเน่าผุพังไปตามกาลเวลา ความทุกข์

หลักธรรมพื้นฐานสำหรับคนดี ๑๕

ทราบบางอย่างคนทำได้เพียงบรรเทาเท่านั้น เช่น ความทุกข์เพราะหนาว ร้อน หิว กระจาย ปวดอุจจาระ ปวดปัสสาวะ ง่วงนอน แก่ เจ็บ ตายเหล่านี้เป็นสิ่งที่เสียดแทงกายใจคน การรักษา เยียวยา ก็ทำกันไป ในขณะที่เดียวกันเมื่อต้องเผชิญกับโรคภัยต่าง ๆ จะต้องใช้ขันติ ความอดกลั้น อดทนไม่หวั่นไหวไปตามอาการเสียดแทงของโรค เพราะในขณะที่เรารู้สึกว่า เรามีโรคเบียดเบียนอย่างหนักนั้นจะต้องตระหนักว่ามีคนอื่นที่ถูกโรคเสียดแทงมากกว่า หนักกว่า และมีคนจำนวนไม่น้อยในขณะที่นั้นกำลังจะตาย และตายไปเพราะการเสียดแทงของโรค เมื่อเทียบกับความทุกข์จากโรคเสียดแทงเรายังเจ็บปวดน้อยกว่าคนอื่นอีกเป็นอันมาก

๓.๔ ความอดกลั้นอดทนต่อแรงกระทบ กระแทกใจให้เกิดความโกรธ ความไม่พอใจ ความแค้น แรงกระแทกให้เกิดความโลภ อยากได้จนไม่อาจควบคุมความรู้สึกได้ หรือแรงกระตุ้นในทางเพศ สืบเนื่องจากคนเราเกิดมาจากอวิชชา อวิชชาแตกกิ่งออกมาเป็นโลภะ ความโลภ ราคะ ความโกรธ ใครก็ตามที่ทำอะไรไปตามใจตนเองด้วยความโลภ ความกำหนัดทางเพศ ความโกรธ ย่อมมีปัญหามากบ้าง น้อยบ้างเสมอ ความอดทนต่อแรงกระตุ้นของกิเลส จึงเป็นความอดทนที่มีความจำเป็นและสำคัญยิ่ง ความอดทนจึงเป็นเครื่องประดับใจ ชีวิตของนักปราชญ์ทั้งหลาย

๔. จาคะ ความเสียสละ สละความสุขความสบายและผลประโยชน์ส่วนตนได้ ใจกว้างพร้อมที่จะรับฟังความทุกข์ ความคิดเห็น และความต้องการของผู้อื่น พร้อมที่จะร่วมมือช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่คับแคบไม่เห็นแก่ตัวหรือเอาแต่ใจตัว พร้อมที่จะเสียสละ เจดีย์แบ่งปันสิ่งของของตนแก่คนอื่นในรูปของการอนุเคราะห์ สงเคราะห์ มี

ความรัก เมตตา กรุณา นบถือ ต่อคนอื่นเป็นฐานจิต

พรวาสาธรรมทั้ง ๔ ประการนี้พระพุทธเจ้าทรงรับสั่งในรูปให้ใครก็ตามไปพิสูจน์ดูในส่วนของโลกก็ได้ว่า หากคนขาดหลักธรรม ๔ ประการนี้ในการครองเรือน อันหมายถึงการครองตน ครองคน ครองงาน เขาจะสามารถครองเรือน ครองสุขได้ตลอดไปได้หรือไม่

๓. กรรมกิเลส ๔

กรรมกิเลส ๔ คือ

๑. ปาณาติปาตา การทำลายชีวิตสัตว์ให้ตายหรือได้รับบาดเจ็บ แสดงให้เห็นถึงอาการของความโลภ ความโกรธ หลง ที่ไม่อาจควบคุมได้ คนส่วนมากจะฆ่าสัตว์ด้วยความโลภหลง หรือ โกรธหลง ท่านจึงเรียกอาการเหล่านี้ว่า กรรมกิเลส คือ การกระทำที่เกิดจากจิตที่เศร้าหมองด้วยกิเลส เวลาที่แสดงในรูปของอกุศลกรรมบถ ซึ่งในแง่ของความเป็นจริงแล้วเป็นอาการเดียวกัน อาการของกรรมกิเลสปรากฏเป็น ๔ ระดับ คือ ฆ่าสัตว์ด้วยตนเอง ใช้ให้คนอื่นฆ่าด้วยวิธีใดก็ตาม ยกย่องสรรเสริญคนที่ฆ่าสัตว์ มีความพอใจยินดีในการฆ่าและคนที่ฆ่าสัตว์ แสดงว่าความเป็นกรรมกิเลสครอบคลุมอาการทางกาย วาจา ใจ เรียกแนวหนึ่งว่า พุจริต

๒. อทินนาทานา การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ ในแง่ของความเป็นจริงแล้ว บรรดาทรัพย์ทั้งหลายไม่ว่าจะเป็นทรัพย์ที่เคลื่อนที่ได้ หรือเคลื่อนที่ไม่ได้ก็ตาม หากนอกจากที่เป็นของเราแล้วก็ต้องเป็นของคนอื่น การถือเอาสิ่งของ ๆ บุคคลอื่น โดยที่เจ้าของเขาไม่เคยเห็นกันมา ไม่เคยพูดกันไว้ หรือถือเอาแล้วเขาไม่พอใจ จัดว่าเป็นอทินนาทานเช่นเดียวกัน การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้

ให้จึงเกิดจากความโลภ ความหลง หรือบางครั้งอาจจะทำเพราะโกรธ หลง เป็นปัญหาทางอาชญากรรม เกิดความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน คนที่ทำเช่นนั้นจึงทำด้วยจิตผิดปกติ มีความเป็นทุกข์ติดพร้อมทั้งกาย วาจา ใจ คือสักเอง ใช้ให้คนอื่นสัก ยกย่องสรรเสริญคนที่สักขโมย หรือมีความพอใจยินดีในสิ่งที่ได้มาด้วยการสักขโมย ล้วนเป็นกรรมกิเลสด้วยกันทั้งนั้น

๓. **กามสุมิฉฉาจาร การประพฤตินิดทางประเวณี** ข้อนี้หมายถึงการล่วงเกินในทางเพศต่อเพศตรงกันข้ามกับตน ด้วยอำนาจของกามราคะ ความกำหนัดทางเพศ ที่ขาดการควบคุม เนื่องจากเพศตรงกันข้ามกับตนนั้น ในฐานะหนึ่งเขามีเจ้าของ ผู้ปกครองที่มีฐานะเดียวกับทรัพย์ ในขณะที่เดียวกันในส่วนของชีวิตเขา เขาก็คือชีวิตชีวิตหนึ่ง การละเมิดสิทธิในทางเพศของคนอื่น จึงเป็นเหมือนการผิดศีลทีเดียว ๓ ข้อ แรงผลักดันให้เกิดความประพฤตินิดแบบนี้ คงเป็นแรงของความกำหนัด และความหลง จึงเป็นทุกข์ติดทางกายด้วยการกระทำของตนเอง ส่งเสริมให้คนอื่นทำเช่นนั้น ยกย่องสรรเสริญคนที่ประพฤตินิดทางเพศ จนถึงมีความยินดีที่ได้เห็น ได้ยินว่าคนอื่นทำเช่นนั้น

๔. **มฺลสาวาทา การพูดเท็จ** มนุษย์เรานั้นส่วนสำคัญของร่างกายคือด้านศีรษะ เรามีตา หู จมูก เป็นคู่ แต่กลับมีปากเพียงปากเดียว แต่ปากที่มีเพียงปากเดียวนี้เอง กลับมีปัญหาและสามารถสร้างสรรค์ได้อย่างสูงสุด มฺลสาวาทเป็นการพูดในด้นบั่นทอน ตัดรอน ทำลายตนเองและคนอื่น คือคนพูดเป็นคนโกหก ในขณะที่คนฟังไม่ได้ประโยชน์หรืออาจจะสูญเสียประโยชน์จากการฟัง คำเท็จจึงเป็นคำหักรานทำลายผลประโยชน์ของผู้ฟัง แสดงให้เห็นถึง เจตนาไม่ดีของผู้พูด คำเท็จนั้นกล่าวโดยสรุปคือการพูดคลาดเคลื่อนจากความจริง

เมที่ตนได้สัมผัสมาทางประสาทสัมผัส โดยพูดเกินจริงไปที่ท่าน
ยกว่า เสริมความ หรือปกปิดบางอย่างไว้ ที่ท่านเรียกว่า อ้าความ
เรพูดเท็จจึงสามารถทำได้ทางกาย พูดทางวาจา ด้วยการทำเอง
อใช้คนอื่น การยกย่องคนที่พูดเท็จ และการแสดงความชื่นชมยินดี
คนที่พูดเท็จ คำเท็จส่วนมากมักจะเกิดจากความโลภ ความหลง

กรรมกิเลสทั้ง ๔ ประการนี้ ท่านเรียกว่า “โลกวัชระ คือมีโทษ
โลก” ไม่ว่าจะท่านผู้นั้นจะนับถือศาสนาอะไรก็ตาม ทุกศาสนาจึงมี
บัญญัติห้ามการกระทำทั้ง ๔ อย่างนี้ ในด้านกฎหมาย กรรมกิเลส
ในการละเมิดสิทธิในชีวิต ทรัพย์สิน คู่ครอง การรับฟังข้อมูลข่าวสาร
ถูกต้องของผู้ฟัง อันหมายถึงเป็นการฉ้อโกง ทำลายเสรีภาพของคน
ด้วย กรรมกิเลสจึงเป็นเรื่องการละเมิดศีล กฎหมาย กฎ กติกาใน
วงต่าง ๆ ของโลกนั่นเอง ท่านจึงจัดเป็น โลกวัชระ คือความผิดหรือ
โทษทั่วไปแก่ชาวโลกทุกคนที่มีความประพฤติเป็นกรรมกิเลส

๔. อบายมุข ๔

อบายมุข คือเหตุหรือทางแห่งความเสื่อม ความฉิบหาย หรือ
ทางแห่งนรกในโลกปัจจุบัน พระพุทธเจ้าทรงจำแนกแสดงไว้เป็น
ันมาก แต่ในที่นี้จะนำมาเสนอเพียง ๔ ประการ ตามที่ทรงแสดงไว้ใน
ฐกนิบาต อังคุตตรนิกาย คือ

๑. อิตถีธุตตะ ความเป็นนักเลงหญิง หรือนักเที่ยวผู้หญิง การ
เมกมุ่นในทางเพศ โลกมนุษย์ คนทั้งปวงได้ชื่อว่ามีมากด้วย กาม กิน
เอน กลัว หรือ กาม กิน เกียรติ แต่ระดับที่เป็นนักเลง หมายถึงการ
ปล่อยกายใจให้หมกมุ่นจนวายในทางเพศ จนนำตนเองเข้าสู่ความ
เสื่อมไปตามลำดับ เช่นความเสื่อมทรัพย์ แดกแยกจากมิตร มากด้วย

เวรภัยอันตราย เป็นเหตุให้เกิดโรคที่สืบเนื่องจากความสำส่อนทางเพศ ความแตกแยกภายในครอบครัว เป็นต้น โทษเหล่านี้ย่อมประจักษ์แก่ใจของคนทั้งปวงได้เป็นอย่างดีอยู่แล้ว

๒. สุราสุตตะ ความเป็นนักเลงสุรา เป็นทาสสิ่งเสพยาติตนานาชนิดที่มีโทษระดับเดียวกับสุรา หรือมากกว่าสุรา หรือแม้ความเข้มข้นน้อยกว่าสุราเช่น เมรัย เบียร์ โทษของสิ่งเสพยาติตทั้งปวงนั้นเป็นปัญหาที่เพิ่มความรุนแรงขึ้นตามลำดับ โทษที่ทรงแสดงไว้เช่น ทรัพย์สิ้นยอมหมดสิ้นไปเป็นทางที่ไม่จำเป็น เห็นได้ชัด ๆ ก่อการทะเลาะวิวาทกับคนอื่น เป็นทางเกิดโรคร้ายพัดจนถึงโรคเอดส์ เสียเกียรติยศชื่อเสียง แสดงอาการที่ขาดความละเอียดออกมาได้เสมอ สิ่งเสพยาติตเหล่านี้ย่อมบั่นทอนสติปัญญาของนักเลงสุราเป็นต้นให้เสื่อมทรามลงไปตามลำดับ

๓. อักขรุตตะ นักเลงเล่นการพนัน สังคมไทยเรานั้นมีปัญหาที่เกี่ยวกับอบายมุขค่อนข้างมาก วรรณคดีที่นำมาศึกษากันจะมีเรื่องการพนันเข้าไปเกี่ยวข้องเป็นอันมาก การพนันบางเรื่องขนาดเล่นสกาพนันเมื่อกันก็มีคนไทยเรามีความรู้สึกโทษของการพนันชัดเจนมากพอแต่เอาเข้าจริงก็ยังแก้ปัญหาเรื่องอบายมุขไม่ได้ มีบทกลอนบทหนึ่งที่พยายามแสดงให้เห็นว่า การพนันมีโทษมากอย่างไร เช่น

ถูกโจรบลิ้นสิบครึ่งยังไม่ใกล้
ถูกไฟไหม้ครั้งเดียวเสียวมหันต์
ถูกไฟไหม้สิบครึ่งยังพินหัน
เสียพนันหมดตัวหัวจมดิน

การพนันเป็นอาการของความ โลก หลง หรือโลกแบบงี่ ๆ เช่นการเล่นหวยที่สืบต่อกันมาแต่โบราณ หากคนไม่เขลามากเกินไป
๒๔ มาตราวัดความเป็นพุทธ

นำมาคิดเทียบเคียงกันดูระหว่าง การพนันบางอย่างที่แพ้ชนะอย่าง
ละครึ่ง แต่มีคนแพ้จนหมดตัวก็มี ประสาอะไรกับการเล่นหวยที่ ๑ ต่อ
๙๙๙ โอกาสที่จะถูก ยากยิ่งกว่างมเข็มในมหาสมุทร แต่คนยังนิยม
เล่นการพนันกันเป็นอันมาก

ในทางพระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้าทรงแสดงโทษของการเล่น
การพนันทุกชนิด ที่คนสามารถตรวจสอบ ทดลองด้วยตนเองได้คือ

เมื่อชนะจะก่อเวร เมื่อแพ้ก็จะรู้สึกเสียดายทรัพย์สินของตนที่เสีย
ไป ทรัพย์สินเงินทองจนบางครั้งเรียกสวนไร่นาหมดไป อย่างเห็นกัน
ชัด ๆ เข้าไปในที่ประชุมใดก็ตาม ยากที่คนจะเชื่อถือคำพูด เป็นที่หมิ่น
ประมาทของเพื่อนฝูง ไม่มีใครมีความประสงค์จะเป็นภรรยา สามีนอง
นักรถการพนัน

๔. ปาปมิตตะ คบคนชั่วเป็นมิตร ในชีวิตของคนแต่ละคนนั้น
มิตรมีบทบาทสำคัญมากในการสร้างความเปลี่ยนแปลงให้แก่ชีวิต
แต่ละชีวิต ในมงคลสูตรที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้เป็นชุด ๆ ทรงเริ่ม
ต้นที่การคบหา คือ “การไม่คบคนพาล การคบหาสมาคมกับบัณฑิต”
แต่จะอย่างนั้นจัดเป็นอุดมมงคล คติไทยเราเองตระหนักความจริงข้อนี้
จนถึงมีคำกลอนสอนใจไว้ว่า

คบพาล	พาลพา	ไปหาผิด
คบบัณฑิต	บัณฑิตพา	ไปหาผล

คติธรรมทางพระพุทธศาสนา ที่เล่าเรื่องลูกนกแขกเต้าสองตัว
เป็นพี่น้องกันแต่ตัวหนึ่งเจริญเติบโตมาในสำนักดาบส อีกตัวหนึ่ง
เจริญมาในสำนักของโจร นิสัยนกทั้งสองนั้นกลายเป็นฤๅษี โจร ไป
ตามคนที่เลี้ยงดูตนมา มิตรชั่ว มิตรเลว พระพุทธเจ้าจึงสอนให้หลัก
หนีให้ห่างไกล เหมือนคนเดินทางเว้นทางที่มีภัยอันตราย เพื่อให้เกิด

หลักธรรมพื้นฐานสำหรับคนดี ๒๕

ความสวัสดีแก่ตน คนเลวส่วนมากจะมีพฤติกรรมเลว เมื่อใครคบหา
กับเขาจะถูกเขานำไปสู่ความเป็นคนเลวอย่างที่เขาเป็น ในพระสูตร
พระพุทธเจ้าทรงยกตัวอย่างคนที่คบคนชั่วเป็นมิตร ย่อมจะถูกคนชั่ว
ชักชวนไปเพื่อให้เป็น “นักเลงเล่นการพนัน นักเลงหญิง นักเลงสุรา
หลงคนอื่นด้วยของปลอม อย่างที่เรียกว่า พวกสืบแปดมงกุฏทั้งหลาย
หรือเป็นนักหลอกหลวงสารพัด หรือเป็นนักเลงหัวไม้”

ดังได้กล่าวแล้วว่า พระพุทธเจ้าทรงแสดงความเสื่อมไว้ใน
รูปแบบต่าง ๆ มากบ้างน้อยบ้าง แต่เมื่อกล่าวโดยเนื้อหาสาระแล้ว
อบายมุขหรือทางเสื่อมทั้งหลาย ส่วนมากจะเกิดจาก**ความโลภ
แบบโง่ ๆ** อย่างคนที่ไม่ค่อยมีความคิด แพ้ใจตนเองเพราะถูกยั่ว
ให้อยาก อันเป็นการตอบสนองพื้นฐานของสัตว์โลกที่มากไปด้วย
ความโลภ ความหลง มีความเกียจคร้าน จึงต้องหาทางให้ได้อะไรมา
ตอบสนองความต้องการของตน โดยไม่ต้องใช้ความเพียรพยายาม
มากนัก อบายมุขจึงเป็นปากทางแห่งความเสื่อม ที่ล้วนสืบเนื่องมา
จากความโลภ หลง เกียจคร้าน เป็นฐานสำคัญเสมอ

๕. อบายมุข ๖

อบายมุข ๖ ในแง่ของความเป็นจริงแล้ว คงเป็นปากทาง
แห่งความเสื่อม อันสืบเนื่องมาจาก **ความโลภแบบโง่ ๆ** ของคนที่มี
ความเกียจคร้าน รักสนุกของคนบางพวก ทรงจำแนกแสดงไว้ในรูป
ปริยาย คือ นัยะที่แตกต่างกันออกไป ตามพื้นฐานของคนฟังในขณะ
นั้น ๆ อบายมุข ๖ จึงมีบางประการที่ซ้ำกับอบายมุข ๔ ที่กล่าวมา
แล้ว ต่างกันเพียงแต่กลุ่มคนฟังและที่มาขององค์ธรรม ๒ กลุ่มนี้ ในที่
นี้จะยกมาตามที่ทรงแสดงไว้ในที่มณิกาย ปาฏิภววรรค คือ

ดื่มน้ำเมา เทียวกลางคืน เทียวดูการเล่นการแสดง
เล่นการพนัน คบคนชั่วเป็นมิตรและเกียจคร้านทำงาน”
แต่ละอย่างที่ทรงแสดงโทษไว้ตามลำดับ คือ

๑. ดื่มน้ำเมา มีโทษ ๖ คือ เสียทรัพย์ ก่อการทะเลาะ
วิวาท เกิดโรค ต้องคดีเย็น ไม่รู้รักภรรยา ทอนกำลังปัญญา

๒. เทียวกลางคืน มีโทษ ๖ คือ ชื่อว่าไม่รักตนเอง
ไม่รักครอบครัว ไม่รักษาทรัพย์สมบัติ เป็นที่ระแวงของ
คนทั้งหลาย มักถูกใส่ความ ได้รับความลำบาก

๓. เทียวดูการเล่นการแสดง มีโทษไปตามวัตถุที่ไปดู
๖ คือ รำที่ไหนไปทีนั้น ขับร้องที่ไหนไปทีนั้น ดิดสีตีเป่า
ที่ไหนไปทีนั้น เสภาที่ไหนไปทีนั้น เพลงที่ไหนไปทีนั้น
เถิดเทิงที่ไหนไปทีนั้น

๔. การเล่นการพนัน มีโทษ ๖ คือ เมื่อชนะยอมก่อ
เวร เมื่อเล่นแพ้ยอมเสียทรัพย์ที่เสียไป ทรัพย์ยอมฉิบหาย
ไม่มีใครเชื่อถือถ้อยคำ เป็นที่หมิ่นประมาทของเพื่อน ไม่มี
ใครประสงค์จะแต่งงานด้วย

๕. คบคนชั่วเป็นมิตร มีโทษตามบุคคลที่ตนคบ ๖ คือ
นำไปเป็นนักเลงเล่นการพนัน นำไปเป็นนักเลงเจ้าชู้ นำไป
เป็นนักเลงเสพสิ่งเสพยศคิด นำไปเป็นคนหลงคนอื่นด้วย
ของปลอม นำไปเป็นคนหลงเขาซึ่งหน้า นำไปเป็นคนหัวไม้

๖. เกียจคร้านทำงาน มีโทษ ๖ คือ มักอ้างว่า
หนาวนัก ร้อนนัก เวลาเย็นแล้ว ยังเข้าอยู่ หิวนัก กระจาย
นิกแล้วไม่ทำงาน

อบายมุขเหล่านี้เพิ่งสังเกตว่า ประเภทของอบายมุขแต่ละอย่าง เช่น การพนัน สิ่งเสพติด เป็นต้น มีความหลากหลายออกไปมาก แต่ผู้ศึกษาจะต้องสามารถมองเข้าถึงเนื้อหาของการกระทำเช่นนั้นว่า อยู่ในประเภททางเสื่อมหรือทางเจริญ หรือเป็นอาการของกิเลสหรืออาการของกุศลธรรม อบายมุขทุกรูปแบบ ล้วนสืบเนื่องมาจากความโลภหลง เกียจคร้าน เห็นแก่ตัวเป็นสำคัญที่ผู้หวังความเจริญก้าวหน้าของตน ครอบครัว ตระกูลวงศ์ จะต้องมองให้เห็นโทษแล้วงดเว้นไม่เกี่ยวข้องด้วยประการทั้งปวง

หลักธรรมพื้นฐาน ในการทำหน้าที่ของผู้ครองเรือน

ในด้านของความเป็นจริงเราจะพบว่า กุศลธรรมสามารถจำแนกออกเป็น ๓ กลุ่มใหญ่ ๆ คือ หลักธรรมระดับที่เป็นหน้าที่ตามธรรมชาติ หลักธรรมระดับที่เป็นหน้าที่ที่ตนสมัครใจเป็น และต้องทำตนไปตามหน้าที่ในฐานะและขณะนั้น ๆ

หลักธรรมระดับคุณธรรมที่คนจะต้องมองเห็นความดีงามด้วยสำนึกของตนเองแล้ว น้อมนำหลักธรรมเหล่านั้นไปประพฤติปฏิบัติจนถึงหลักธรรมระดับที่เป็นปรมาัตถธรรม คือความจริงที่แท้จริงที่จะต้องพัฒนาปัญญา เพื่อสามารถเข้าถึงความจริงเหล่านั้น แล้วสามารถบรรเทาความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งเหล่านั้นให้จางคลายลง จนมีการเข้าถึงความบริสุทธิ์จากกิเลสอย่างแท้จริงเป็นเป้าหมายสูงสุด

ผู้ครองเรือนนั้น พระพุทธศาสนามีชื่อเรียกหลายคำ เช่น **คฤหัสถ์** แปลว่า ผู้ครองเรือน หรือคฤหาสน์ **ฆราวาส** แปลว่าผู้อยู่ครองเรือน **กามภคิ** ผู้บริโภคนกาม นั่นคือการใช้ชีวิตอยู่ในแวดวงของกามคุณ คือการแสวงหา การได้มา การครอบครอง การบริโภคใช้สอยวัตถุทุกาม แต่เพราะต้องอยู่ในท่ามกลางอารมณ์ สังคม ที่มีสภาพแวดล้อมมักจะมีลักษณะ กระตุ้น เร่งเร้า ผลักดัน ให้เกิดความกำหนัด ความซัดเคื่อง ความลุ่มหลง ความประมาทเป็นอันมาก การครองเรือนระดับที่มีความสุขกาย สบายใจ อยู่ในสภาพของคนที่มิมีใจใฝ่ใจ

หลักธรรมพื้นฐานของผู้ครองเรือน ๒๘

เย็น ใจสบาย จึงค่อนข้างหายาก แม้ว่าการครองเรือนจะต้องการความสุขเพียง ๔ กรณี คือ “ความสุขที่เกิดขึ้นจากการมีทรัพย์ ความสุขที่เกิดจากการสามารถซื้อหาจับจ่ายทรัพย์ เพื่อตอบสนองของความต้องการของตน ความสุขที่เกิดจากการไม่ต้องเป็นหนี้เป็นสินใคร และความสุขที่เกิดจากการประกอบอาชีพจนได้มาซึ่งทรัพย์สินในทางที่ไม่ผิดกฎหมาย ศีลธรรม”

แต่ภาคปฏิบัติที่ต้องเกี่ยวข้องกับความรู้ ความคิด ความสามารถ คุณธรรม อารมณ์ สังคม เป็นต้น การที่ใครคนหนึ่งจะสามารถครองตนจนได้รับความสุขครบ ๔ ประการจริง ๆ และมีความต่อเนื่องจะทำได้ยาก แต่เป็นภารกิจที่สุจริตชนจะต้องพยายามเรื่อยไป

ข้อนี้พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงจำแนกประเภทของผู้ครองเรือน ในส่วนที่เกี่ยวกับการเลี้ยงชีพไว้ ๑๐ ประเภท หรือเรียกให้ตรงตัวคือ ๑๐ ระดับ ในที่นี้จะนำบุคคลประเภทที่แสวงหาทรัพย์มาในทางที่ชอบธรรม ๔ ประเภทหลังคือจากประเภทที่ ๗ ถึง ประเภทที่ ๑๐ มาลงไว้

๗. พวกหนึ่งแสวงหาโภคทรัพย์โดยชอบธรรม ไม่ทารุณข่มขืน ได้มาแล้วไม่เลี้ยงตนเองให้อิ่มหนำเป็นสุข ไม่แจกจ่ายแบ่งปัน ไม่ใช้ทำความความดี

๘. พวกหนึ่งแสวงหาโภคสมบัติโดยชอบธรรม ไม่ทารุณข่มขืน ได้มาแล้วเลี้ยงตนเองให้อิ่มหนำเป็นสุข แต่ไม่แจกจ่ายแบ่งปัน และไม่ใช้ทำความความดี

๙. พวกหนึ่งแสวงหาโภคสมบัติโดยชอบธรรม ไม่ทารุณข่มขืน ได้มาแล้วก็เลี้ยงตนเองให้อิ่มหนำเป็นสุขด้วย ทั้งแจกจ่ายแบ่งปันและใช้ทำความความดีด้วย แต่เขายังติดสยบมัวเมา ยังหมกมุ่น บริโภค
๓๐ มาตราวัดความเป็นพุทธ

โรคคะเหล่านั้นโดยไม่รู้เท่าทันเห็นโทษ ไม่มีปัญญาทำตนให้เป็นอิสระ หลุดพ้นเป็นนายเหนือโรคทรัพย์

๑๐. พวกพิเศษ พวกหนึ่งแสวงหาโรคทรัพย์โดยชอบธรรม ไม่ทำรุนแรงข่มขู่ ได้มาแล้วเลี้ยงตนเองให้อิ่มหนำเป็นสุข แจกจ่ายแบ่งปันและใช้ทำความดีด้วย ไม่สยบมัวเมาหมกมุ่น บริโภคโรคคะเหล่านั้น โดยรู้เท่าทันเห็นโทษ มีปัญญาทำตนให้เป็นอิสระหลุดพ้นเป็นนายเหนือโรคทรัพย์

การเลี้ยงชีพสำหรับคนทุกเพศ สรุปรวมลงที่ สัมมาชีพ คือการเลี้ยงชีพในทางที่ชอบธรรม ในองค์ธรรมคือสัมมาชีพ พระพุทธเจ้าทรงใช้คำสั้น ๆ ว่า “อริยสาวกในพระศาสนานี้ละการเลี้ยงชีพในทางที่ผิดแล้ว ดำรงชีวิตด้วยสัมมาชีพ” แม้จะทรงนิยามด้วยข้อความสั้นๆ ก็ตาม แต่ในภาคปฏิบัติแล้ว กลับเป็นเรื่องยากที่คนแต่ละคน แต่ละเพศ จะสามารถครองชีวิตให้เป็นสัมมาชีพที่สมบูรณ์ตามสมควรแก่ฐานะ ฟังสังเกตตัวอย่างบุคคล ๔ ประเภทที่ยกมาไม่มีปัญหาในการแสวงหา รูปแบบของการแสวงหา แต่กลับมีปัญหาในการบริโภคบ้าง การให้ความสำคัญแก่ครอบครัวบ้าง การแสดงความมีไมตรีจิตต่อวงศ์าคณาญาติ พวกพ้อง เพื่อนฝูง การสงเคราะห์อนุเคราะห์ คนที่ควรแก่การสงเคราะห์ อนุเคราะห์ เป็นต้น

คนประเภทที่ ๑๐ ถือว่าเป็นประเภทพิเศษ แสดงให้เห็นถึงความจางคลาญของอวิชชา ราคะ โภคะ ตัณหา อุปาทานลงไปมาก สามารถใช้ทรัพย์สินของตนสร้างประโยชน์ความสุขแก่ตน คนที่ใกล้เคียง เกี่ยวข้อง ในขณะเดียวกันก็มีปัญญาพิจารณาเห็นโทษของการยึดมั่นถือมั่นในทรัพย์สิน ที่เป็นสมบัติสาธารณะ พร้อมทั้งจะนำปัญหามาสู่ตน ทรัพย์สินตนเองอาจพินาศไป หรืออาจจะเป็นอันตราย

จากธรรมชาติ คน สัตว์ อันแสดงให้เห็นพัฒนาการทางจิตของท่าน ตามลำดับของอนุบุพพิกถา คือ การให้ทรัพย์สินสมบัติของตนเป็นทาน ในรูปแบบต่าง ๆ รักษาศีลที่ทำให้จิตใจของตนให้มีความประณีตขึ้นไป ตามลำดับ จนสามารถสัมผัสผลคือ ความสุขจากการให้ทาน การ รักษาศีลในปัจจุบันและกาลภายหน้า ในขณะที่ปัญญาเพิ่มขึ้น พิจารณาเห็นโทษของกามทั้งที่เป็นของมนุษย์ และแม้แต่กามที่เป็น ทิพย์ เพราะมองเห็นโทษของการยึดติดในกามคุณ และเห็นอันสงส์ ของการที่สามารถสลัดจิตตนออกจากการเกี่ยวเกาะด้วยวัตถุกามไป ตามลำดับ

แต่เมื่อจัดไว้เป็นระดับพิเศษ จึงเป็นการเลี้ยงชีพระดับอุดมคติ ของคนที่เรียกว่า กามโกคิ หรือ สมรवास คฤหัสถ์ ทรงแสดงลำดับ ของการครองเรือนสำหรับกามโกคิบุคคลไว้ตามที่มีอยู่ เป็นอยู่ในโลก โดยผู้ศึกษาจะต้องพิจารณาเทียบเคียงตนกับคนทั้ง ๑๐ ประเภทว่า ในขณะที่นั้นการครองเรือนของตนอยู่ในประเภทใด แล้วปลุกฝังความ พื่อใจ ใช้ความพยายาม มีความมุ่งมั่นที่จะยกระดับตนเอง ให้มี คุณธรรมในการครองเรือนทุกชั้นตอนของเจตนา การแสวงหาการได้มา การครอบครอง การบริโภคให้สอยทรัพย์สิน ให้ใกล้เคียงประเภทที่ ๑๐ ไปตามลำดับ แม้แต่คนที่เข้าถึงประเภทที่ ๑๐ แล้วก็ตาม จะต้อง ตระหนักแน่แก่ใจตนเองว่า ยังมีหลักการในการครองชีวิตของคนใน โลกที่ดีขึ้นไปกว่านี้อีก พยายามปลุกความพอใจที่จะก้าวไปบนเส้น ทางแห่งอริยมรรค ที่ตนอาจสัมผัสผลเป็นความสุข ความสงบ ประณีตไปตามลำดับ

แม้พระพุทธศาสนาจะสอนหลักสันโดษ แต่สำหรับการปฏิบัติ ในกุศลธรรม หาสอนให้สันโดษไม่ แต่กลับสอนให้บุคคลใช้ความ

๓๒ มาตรวัดความเป็นพุทธ

เพียรพยายามไปจนกว่าจะบรรลุผลสูงสุดเป็นสิ่งสำคัญ อย่างน้อยก็คือผลสูงสุดตามสมควรแก่ฐานะของตน

ประโยชน์แต่การถือเอาประโยชน์จากโภค (โภคาทิยะ) ๕

พระพุทธดำรัสในกรณีนี้ ทรงแสดงถึงการบริหารการจัดการกับทรัพย์สินสมบัติที่ตนประกอบอาชีพในทางที่ชอบธรรมแล้ว ได้ทรัพย์สินสมบัติมาแล้ว ควรบริหารจัดการกับทรัพย์สินเหล่านั้นอย่างไร จึงจะสามารถครองเรือนครองสุขได้ โดยเฉพาะคือมีความสุขใน ๔ กรณีดังกล่าวข้างต้น ตามปกติชาวพุทธมักจะได้ยินคำสอนที่เกี่ยวกับทรัพย์สินในด้านต่าง ๆ การบริหารทรัพย์สินตามโครงสร้างหลักทรงวางไว้ว่า ให้จัดแบ่งทรัพย์สินออกเป็น ๔ ส่วนก่อน จากนั้นนำเอาสองส่วนไปประกอบธุรกิจ เป็นทุนในการประกอบอาชีพของตนต่อไป อีกส่วนหนึ่งใช้จ่ายภายในครอบครัว อีกส่วนหนึ่งให้เก็บออมไว้ เพื่อเป็นทุนในการสร้างสถานะ แก้ปัญหา เป็นต้น

แต่ในภาคปฏิบัติจริง ๆ แล้ว การที่ใครคนใดคนหนึ่ง สามารถมีรายได้มากพอต่อการจำแนกออกไปเป็น ๔ ส่วนไม่ใช่ทำได้ง่ายนัก เพราะการประกอบอาชีพแล้วมีรายได้พอมีพอกิน ตามสมควรแก่ฐานะในประเทศแต่ละประเทศหามีคนระดับนี้มากนักไม่ ปัญหาความไม่รู้ ความยากไร้ โรคภัย และ ขาดการวางแผนครอบครัว ยิ่งซ้ำเติมให้เกิดรายได้ไม่พอจ่าย การตกเป็นหนี้สิน จนถึงมีหนี้สินล้นพ้นตัวบางคนถึงกับล้มละลายมีให้เห็นอยู่เสมอ

เมื่อแสวงหาทรัพย์สินสมบัติได้มาในทางที่ชอบธรรมแล้ว สำหรับคนที่สามารถได้รับประโยชน์สมบูรณ์ในฐานะของผู้ครองเรือน ระดับของการใช้จ่ายทรัพย์สินไปในด้านหลัก ๕ กรณี คือ

หลักธรรมพื้นฐานสำหรับผู้ครองเรือน ๓๓

๑. เลี้ยงดูตนเอง มารดา บิดา บุตร ภรรยา บริวารให้เป็นสุข
๒. ใช้ไปในการเลี้ยงดูมิตรสหายให้เป็นสุข
๓. บำบัดอันตรายที่เกิดแต่เหตุต่าง ๆ
๔. ใช้ไปในการทำพิธีกรรม ๕ อย่าง คือ
 - ก. ญาติพิธี สงเคราะห์ญาติ
 - ข. อติพิธี ต้อนรับแขก
 - ค. ปุพฺพเปตพิธี ทำบุญอุทิศกุศลให้ผู้ตาย
 - ฃ. ราชพิธี ถวายให้แก่พระราชธา เลียภามีตามหน้าที่ของ

พลเมืองดี

ง. เทวดาพิธี ทำบุญอุทิศให้แก่เทวดา

๕. บริจาคทานแก่สมณพราหมณ์ผู้ประพฤติชอบ

แม้ข้อความแต่ละข้อจะมีความชัดเจนในการทำความเข้าใจ แต่เมื่อมองให้ซึ่งลงไปจะพบว่า มีประเด็นที่ต้องทำความเข้าใจ ศึกษา พิจารณา เพื่อจะสามารถปฏิบัติให้เป็นไปตามที่ทรงแสดงไว้ตามลำดับ เช่น

๑. กรอบของคำว่า **ครอบครัว** ในความหมายที่ถูกต้องสมบูรณ์ คติไทยเรามีคำว่า วงศ์วาร่วงนเครือเนื้อหน่อ วงศาคณาญาติ พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ลูกป้า น้าอา ลูกหลานเหลนลื้อ แต่ละประโยคเป็นการ บ่งบอกสภาพทางสังคมในพระพุทธศาสนา ตลอดถึงคติไทยว่า บาง คราวที่คนอยู่ร่วมกันหลายชั้น ในขณะที่คนจำนวนไม่น้อยในปัจจุบัน มีความคิดว่า **ครอบครัว** คือ “พ่อแม่ลูก” อันแสดงให้เห็นถึงความ เป็นครอบครัวเดี่ยว ภาษาตรงนี้ในทางธรรมท่านจัดเป็น ๗ ชั่วโคตรคือ นับตนเองเป็นตรงกลาง โยงขึ้นข้างบนเป็นพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย จนถึง ทวด ระดับล่างเป็นลูก หลาน เหลน แม้เราไม่อาจเรียกความเป็น

ครอบครัวเดิมกลับมาได้ แต่การพยายามเชื่อมโยงสายสัมพันธ์ทางสายเลือด ในรูปของการดูแล รัก เคารพ เมตตา กรุณากัน ย่อมช่วยสร้างสรรค้ให้ความสัมพันธ์ทางสายเลือดมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมากขึ้น การสงเคราะห์ญาติพระพุทธรเจ้าจึงทรงแสดงไว้ว่าเป็นอุดมมงคล แม้พระพุทธรเจ้าเองก็ทรงมากด้วยญาติตถจริยา คือการสงเคราะห์พระประยูรญาติด้วยวิธีการต่าง ๆ

๒. ธรรมชาติของคนต้องมีมิตรสหาย และถือว่าคนเหล่านั้นเป็นญาติประเภทหนึ่งตามนัยแห่งพระพุทธรภาษิตที่ว่า *ความคุ้นเคยเป็นญาติอย่างยิ่ง* การเลี้ยงดูมิตรนั้นเป็นการทำหน้าที่ของคนที่ยรักกัน มีความพร้อมที่จะร่วมทุกข์ร่วมสุขกัน ที่สำคัญคือความเป็นมิตรสหายพิสูจน์ได้ด้วยการแสดงให้เห็นว่า *เป็นคนที่พร้อมจะเห็นกันเมื่อใช้ ให้กันเมื่อทุกข์หรือไม่* เป็นสำคัญ

๓. ชีวิตเป็นของไม่เที่ยง ตกอยู่ในกฎของไตรลักษณ์ อันตรายของชีวิตนั้นไม่อาจหยั่งรู้ได้ว่าจะเกิดอะไรขึ้นที่ไหน อย่างไร การเตรียมตัวให้พร้อมที่จะบำบัดอันตรายแก่ตนและคนที่เกี่ยวข้องกับตนเป็นการแสดงถึงการครองชีวิตด้วยความไม่ประมาท

๔. การสงเคราะห์ญาติ การต้อนรับแขก เป็นภารกิจตามโอกาสที่มาถึงเข้ายามที่ญาติมีปัญหาที่ตนพอจะช่วยเหลือได้ และยามที่แขกมาเยือนบ้านเรือนของตน เป็นคำสอนในรูปพลีกรรม โดยมุ่งให้คนทำหน้าที่แก่คนทั้งสองประเภทนั้น ไม่ต้องมีความคาดหวังว่าจะได้รับผลตอบแทนจากท่านเหล่านั้นหรือไม่ เพราะนั่นคือหน้าที่ที่ตนจะต้องทำต่อญาติ และแขกของตน และมีความสุขใจ ภูมิใจหลังจากได้ทำไปแล้ว

๕. พลีกรรมที่ต้องทำต่อท่านผู้วายชนม์ ทั้งที่เกี่ยวข้องกับตน

หลักธรรมพื้นฐานสำหรับผู้ครองเรือน ๓๕

หรือไม่ก็ตามสืบเนื่องจากฐานความเชื่อในกฎของกรรม การเวียนว่ายตายเกิด การทำบุญอุทิศกุศลแก่ผู้ตายที่มีหลักว่า คนต้องทำความดีอย่างใดอย่างหนึ่ง, หลังจากทำไปแล้วก็ตั้งใจอุทิศผลแห่งบุญนั้นแก่ท่านผู้ตายที่เรียกว่า **ปัตติทานมัย บุญสำเร็จด้วยการให้ส่วนบุญ**, ท่านผู้ตายทราบการอุทิศด้วยญาณวิถีย่างใดอย่างหนึ่งแล้วอนุโมทนา ที่เรียกว่า **ปัตตานุโมทนามัย บุญสำเร็จด้วยการอนุโมทนาส่วนบุญ** หากประกอบด้วยองค์คุณ ๓ ประการเช่นนี้ก็ย่อมอำนวยผลทั้งแก่ผู้ทำและท่านที่ตายไปแล้ว แม้บางกรณีท่านผู้ตายจะไม่ได้รับ แต่ผู้อุทิศย่อมเชื่อว่าได้เพิ่มบุญของตนให้มากยิ่งขึ้น

๖. การเสียภาษีบำรุงประเทศเป็นหน้าที่ของพลเมืองดี การถวายเงิน โดยเสด็จพระราชกุศลแสดงให้เห็นถึงความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์

๗. เทวดาพลี หมายถึง การแสดงความยอมรับนับถือ เป็นมิตรกันระหว่างมนุษย์กับอมมนุษย์ ในฐานะที่เป็นเพื่อนร่วมเกิดแก่เจ็บตายด้วยกัน และคำว่าเทวดาในที่นี้หมายถึงเทวดาโดยกำเนิดที่เป็นโอบปลาดิกะ หรือบางประเภทอาจเกิดในครุภพ การให้การยอมรับนับถือสถานะของกันและกันแล้วทำสิ่งที่ประโยชน์ต่อกัน เป็นสะพานเชื่อมต่อและรักษาความเป็นมิตรระหว่างตนกับเทวดา อันตรงด้วยหลักที่ว่า **ปรารถนาสารพัดในปรุพี เอาไมตรีแลกได้ดังใจจง**

๘. การบริจาคทาน เป็นบุญกิริยาประการหนึ่งใน ๑๐ ประการ เรียกว่า **ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการบริจาคทาน** แต่การบริจาคทานจะต้องมองถึงคุณธรรมของผู้รับว่าท่านเหล่านั้นเป็นผู้มีศีล มีกัลยาณธรรม เป็นที่ตั้ง เป็นที่เกิดแห่งบุญ ตามคุณลักษณะของ ๓๖ **มาตราวัดความเป็นพุทธ**

สังฆคุณข้อสุดท้ายที่ว่า เป็นบุญเขต คือเนือนาบุญหรือไม่ แสดงว่า คนที่บริจาคทานจะต้องมีความฉลาดพอสมควร

หลักการสำคัญในทางพระพุทธศาสนา ทุกอย่างที่คุณเข้าไป เกี่ยวข้องจะต้องใช้ปัญญาเป็นหลักในการพิจารณา ตามโครงสร้าง หลักที่ทรงวางไว้ว่า ใช้ปัญญาพิจารณาเทียบเคียงโดยรอบคอบ แล้ว ให้ความเคารพนับถือแก่คนที่ควรแก่การเคารพนับถือ เมื่อเห็นว่าเขามีการกระทำที่ควรแก่การเคารพนับถือ แม้ในการตำหนิยกย่อง ดบหา บูชา ติดต่อร่วมมือกัน คงต้องใช้โครงสร้าง ความคิดเดียวกัน เพราะในความเป็นคนนั้น เป็นสัตว์โลกที่ยากต่อการทำความเข้าใจ เขาสามารถคิดอย่างหนึ่ง ทำอย่างหนึ่ง พูดอย่างหนึ่งได้ เพราะความมีมารยา เสสสวิ่ง ใ้อวด แข่งดี อย่างโคลงโลก นิติให้หลักพิจารณาไว้ว่า

มหาสมุทรสุดลึกถัน	คณนา
สายดิ่งทิ้งทอดมา	หยั่งได้
เขาสูงอาจวัดวา	กำหนด
จิตมนุษย์นั้นไซ้	ยากแท้หยั่งถึง

การใช้ปัญญาพิจารณาบ่อย ๆ มีความรอบคอบรอบด้านจึงมีความจำเป็น แม้ท่านผู้นั้นจะทรงเพศของนักบวชประเภทใดก็ตาม

หลักธรรม เพื่อความเจริญรุ่งเรือง ของชีวิตและสังคม

ทฤษฎีธรรมมีกัตตะ ๔ คือประโยชน์ที่บุคคลจะพึง
สัมผัสได้ในขณะนั้น ๆ

ในแง่ของความเป็นเหตุผลแล้ว เป็นเหตุให้เกิดความสุข ๔
ประการ และเป็นฐานให้คนสามารถได้รับประโยชน์ จากการถือเอา
โภคสมบัติ ๕ ประการข้างต้น

ในด้านวิชาการร่วมสมัยเราอาจจะเรียกว่า หลักเศรษฐศาสตร์
ทางพระพุทธศาสนา สมัยโบราณคนไทยนิยมเรียกว่า “หัวใจเศรษฐี”
นิยมให้เด็กนำไปท่องไว้ว่า อ. อ. ก. ส. เมื่อเด็กโตพอสมควรท่านจะ
ค่อย ๆ หาอุบายวิธีสอนไปตามลำดับ จนลงสู่ภาคปฏิบัติที่หากใครทำ
ได้ ก็สามารถเป็นเศรษฐีได้ในระดับต่าง ๆ เสมอ

ทฤษฎีธรรมมีกัตตะจึงอาจเรียกได้ว่า เป็นมนุษยสมบัติที่สามารถ
ให้สถานะทางเศรษฐกิจแก่คนที่ประพฤติตนไปตามหลักทั้ง ๔ ประการ
ตามที่ทรงแสดงไว้ใน ปฏิปทาสูตรที่ ๖ อัญญาภิวัต อังคุดตฺรนิทาย

ในที่นี้จะได้นำข้อความ ที่เป็นพระพุทธานุญาตสั่งสอนโดยตรง
มาลงไว้ เพื่อศึกษาพิจารณาว่า หากใครสามารถทำตามข้อความใน
แต่ละข้อได้จริง ๆ แล้ว ผลในนามต่าง ๆ ดังกล่าวจะต้องเกิดขึ้นตาม
สมควรแก่เหตุเสมอ

“อุกรภิกษุทั้งหลาย สัมปทา ๘ ประการนี้ ๘ ประการเป็นไฉน?
คือ อุฏฐานสัมปทา อารักขสัมปทา กัลยาณมิตตตา สมชีวิตา
สัทธาสัมปทา สีสสัมปทา จาคสัมปทา ปัญญาสัมปทา

ภิกษุทั้งหลาย ก็อุฏฐานสัมปทาเป็นไฉน?

ภิกษุทั้งหลาย กุลบุตรในโลกนี้ เลี้ยงชีพด้วยความหมั่น
ประกอบภารงาน คือ กสิกรรม พาณิชยกรรม โครักขกรรม รับ
ราชการฝ่ายทหาร รับราชการฝ่ายพลเรือน หรือคิดปอย่างใดอย่างหนึ่ง
เป็นผู้ขยันไม่เกียจคร้านในการทำงานนั้น ประกอบด้วยปัญญาเครื่องสอด
ส่อง อันเป็นอุปายในการทำงานนั้น ๆ สามารถจัดทำได้ ภิกษุทั้งหลาย
นี้เรียกว่า อุฏฐานสัมปทา

ภิกษุทั้งหลาย ก็อารักขสัมปทาเป็นไฉน ?

ภิกษุทั้งหลาย กุลบุตรในโลกนี้ มีโภคะที่หามาได้ด้วยความ
หมั่นเพียร สังสมด้วยกำลังแขน มีเหงื่อไหลไทรยสตัว ชอบธรรม ได้มา
โดยธรรม เขารักษาคุ้มครองโภคทรัพย์เหล่านั้นไว้ได้พร้อมมูล ด้วยทำ
ไว้ในใจว่า ไฉนหนอพระราชามีพึงริบเอาทรัพย์ของเรา โจรไม่พึงลัก
ไปไฟไม่พึงไหม้ น้ำไม่พึงพัดไป ทายาทผู้ไม่เป็นที่รักไม่พึงลักไป ภิกษุ
ทั้งหลายนี้เรียกว่า อารักขสัมปทา

ภิกษุทั้งหลาย กัลยาณมิตตตาเป็นไฉน?

ภิกษุทั้งหลาย กุลบุตรในโลกนี้อาศัยอยู่ในบ้านหรือนิคมเหล่าใด
ย่อมดำรงตนเจรจา สั่งสอนสนทนากับบุคคลในบ้านหรือนิคมเหล่านั้น
ซึ่งเป็นคฤหบดีหรือบุตรคฤหบดี หรือคนหนุ่มหรือคนแก่ ผู้มีสมาจาร
บริสุทธิ์ ผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา ศึกษาสัทธาสัมปทา
ตามผู้ถึงพร้อมด้วยสัทธาสัมปทา ศึกษาสีลสัมปทาตามผู้ถึงพร้อมด้วย
สีลสัมปทา ศึกษาจาคสัมปทา ตามท่านผู้ถึงพร้อมด้วยจาคสัมปทา

ศึกษาปัญญาสัมปทาตามท่านผู้ถึงพร้อมด้วยปัญญาสัมปทา ภิกษุทั้งหลายนี้เรียกว่า กัลยาณมิตตตา

ภิกษุทั้งหลาย ก็สมชีวิตาเป็นไฉน ?

ภิกษุทั้งหลาย กุลบุตรในโลกนี้ รู้ทางเจริญแห่งโภคะและรู้ทางเสื่อมแห่งโภคะแล้ว เลี้ยงชีพพอเหมาะไม่ฟุ่มเฟือยนัก ไม่ฝืดเคืองนัก ด้วยคิดว่า รายได้ของเราจักต้องเหนือรายจ่าย รายจ่ายของเราจักต้องไม่เหนือรายได้

ภิกษุทั้งหลายเปรียบเหมือนคนชั่งตาชั่ง หรือลูกมือคนชั่งตาชั่ง ยกตาชั่งขึ้นแล้วย่อมรู้ว่า ต้องลดออกเท่านี้หรือต้องเพิ่มเข้าเท่านี้ ฉะนั้นใด กุลบุตรก็ฉันทันนั้นเหมือนกัน รู้ทางเจริญแห่งโภคะและรู้ทางเสื่อมแห่งโภคะแล้ว เลี้ยงชีพพอเหมาะ ไม่ฟุ่มเฟือยนัก ไม่ฝืดเคืองนักด้วยคิดว่า รายได้ของเราจักต้องเหนือรายจ่าย รายจ่ายของเราจักต้องไม่เหนือรายได้

ภิกษุทั้งหลาย ถ้ากุลบุตรผู้มีรายได้น้อย แต่เลี้ยงชีพอย่างโอ้อ่า จะมีผู้ว่าเขาได้ว่ากุลบุตรผู้นี้ใช้โภคสมบัติเหมือนคนเคี้ยวกินผลมะเดื่อ ฉะนั้น

ภิกษุทั้งหลาย ถ้ากุลบุตรผู้มีรายได้มากแต่เลี้ยงชีพอย่างฝืดเคือง จะมีผู้ว่าเขาว่า กุลบุตรผู้นี้จักตายอย่างอนาถา แต่เพราะกุลบุตรผู้นี้รู้ทางเจริญแห่งโภคะ และรู้ทางเสื่อมแห่งโภคะแล้ว เลี้ยงชีพพอเหมาะ ไม่ฟุ่มเฟือยนัก ไม่ฝืดเคืองนักด้วยคิดว่า รายได้ของเราจักต้องเหนือรายจ่าย รายจ่ายของเราจักต้องไม่เหนือรายได้ ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า สมชีวิตา

ข้อความที่ทรงให้ความหมายของสัมปทา ๔ ประการข้างต้น เจตนา นำเอาคำแปลพระพุทธานุญาตที่ตรัสเกี่ยวกับเรื่องนี้มาเกือบทุกคำ ๔๐ มาตราวัดความเป็นพุทธ

ต้องการให้เห็นว่า หากเราจะมองว่า **นี่คือหลักเศรษฐศาสตร์ทางพระพุทธศาสนา** สามารถแยกออกเป็น ๔ ประการตามโครงสร้างหลักของเศรษฐศาสตร์ คือ

๑. ผลิตรกรรม การผลิตหมายถึงการประกอบอาชีพทุกประเภท

ประเด็นสำคัญคือคนจะประกอบอาชีพอะไรก็ตาม ต้องมีพัฒนาการด้านปัญญาความรอบรู้ในเรื่องนั้น ๆ ทั้งส่วนที่เป็นแกนหลักและปัจจัยประกอบเกี่ยวกับงานอาชีพเหล่านั้น มีความฉลาดในศิลปะอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลาย ๆ ด้านยิ่งดี เป็นคนมีวิจรรณญาณเห็นการณ์ไกล มีความเชี่ยวชาญในงานที่ตนต้องจัดต้องทำ มีที่พึ่งพำนักด้านความรู้ ความคิด พรรคพวก แหล่งทุนเป็นต้น มีความหมั่นขยันในรูปของการทำงานหนัก ทนคน ทนความต้องการของตลาด หลักการสำคัญคือปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาสอดส่องสัมพันธ์สอดคล้องกับกรณีนั้น ๆ ตามโครงสร้างของสัปปริสธรรม ๗ ประการที่จะต้องทำให้ประสานสอดคล้องกันครบทั้ง ๗ ประการในกรณีเดียวกัน คือ

“ความเป็นผู้รู้จักเหตุ ความเป็นผู้รู้จักผล ความเป็นผู้รู้จักตน ความเป็นผู้รู้จักประมาณ คือความเหมาะสมสมควร ความเป็นผู้รู้จักเวลาพร้อมด้วยเทศะ ความเป็นผู้รู้จักกลุ่มคน และความรู้จักบุคคล”

๒. บริโภคกรรม การบริโภคใช้สอยปัจจัย ๔ อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการผลิต

หลักการสำคัญในที่นี้จึงมี ๒ ประการคือ **อรัักษสัมปทา** จะต้องสำนึกถึงคุณค่าของทรัพย์ที่ตนใช้ความเพียรหามาในทางที่ชอบธรรมว่า ทำอย่างไรจะได้ประโยชน์มากที่สุด และทรัพย์เหล่านั้นจะไม่

หลักธรรมเพื่อความเจริญรุ่งเรือง ๆ ๔๑

เป็นอันตราย ในขณะที่เดียวกันการซื้อหาจ่ายจะต้องมองรายได้รายจ่ายให้ประสานสัมพันธ์กัน โดยจับหลักกว่ารายจ่ายจะต้องไม่เกินรายได้ เพราะหากเกินรายได้แล้ว จะมีปัญหาเรื่องหนี้สิน และอาจจะไม่สามารถรักษารายเหลือที่จำเป็นต้องเก็บออมไว้ได้ ในขณะที่เดียวกันตนเองไม่อยู่ในฐานะของปุโรหิตหรือภรรยา ทรงใช้คำว่า **สมชีวิตา** คือ เลี้ยงชีวิตตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่ตนได้มา มีอยู่และที่สำคัญคือ ทรัพย์ที่ตนสามารถใช้จ่ายตอบสนองความต้องการของตนได้ อันเป็นการบริหารทรัพย์ที่สืบเนื่องมาจากการจัดแบ่งทรัพย์ออกเป็น ๔ ส่วนดังกล่าวข้างต้น ข้อนี้สอดคล้องกับสุภาษิตสอนหญิงของสุนทรภู่ ชื่อที่ว่า

มีน้อยจ่ายน้อยค่อยบรรจง อย่าจ่ายลงให้มากจะยากนาน
ไม่ควรซื้อก็อย่าไปพิไรซื้อ ให้เป็นมือเป็นคราวทั้งควหาวน

๓. **ปรีชาตถกรรม** คือการฉลาด และวิภาคกรรม การแรงงาน ที่ในด้านความเป็นจริงแล้วคือการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์กัน สรุปเป็นการซื้อวัตถุสิ่งของเป็นการฉลาด การซื้อความรู้ ความสามารถ ฝีมือ เป็นเรื่องของแรงงาน พระพุทธศาสนาเน้นที่ความรักความเข้าใจ มีความพร้อมที่จะยอมรับนับถือสถานะของกันและกัน มีความรู้สึกร่วมกันว่าตนเองจะขาดอีกฝ่ายไม่ได้ทำนองเป็น “สมหมายใจของกันและกัน” สารัตถะหลักของการฉลาด กับการแรงงาน อยู่ที่ความรู้สึกรักใคร่ผูกพันฉันญาติ มิตร ที่ทรงใช้คำว่า กัลยาณมิตรตตอ อันมีพื้นฐานมาจากความรู้สึกเป็นมิตรต่อกัน และพร้อมจะแสดงออกมาใน ๔ ด้านคือ

“มีความรักใคร่ต่อกันฉันญาติมิตร มีความพร้อมที่จะร่วมทุกข์ร่วมสุขกัน มีการประพฤติกะทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อกัน มุ่งกระทำในสิ่งที่เป็นอุปการะต่อกัน”

ลักษณะทางสังคมนั้นเป็นเรื่องของกิริยาปฏิกริยา เราต้องการให้ใครทำอะไรต่อเราอย่างไร เราต้องสร้างกิริยาเพื่อให้เกิดปฏิกริยาตามที่เราต้องการ ดังที่ท่านแสดงไว้ในโลกนิทานที่จำทรงกันแพร่หลายว่า

ให้ท่านท่านจักให้	ตอบสนอง
นบท่านท่านจักปอง	นอบไหว้
รักท่านท่านจักครอง	ความรัก เรานา
สามสิ่งนี้เว้นไว้	แต่ผู้ทรชน”

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งคุณธรรม ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน สัตว์กับสัตว์ แม้ระหว่างประเทศต่อประเทศ ล้วนแล้วแต่วางอยู่เป็นพื้นฐานของความเป็นมิตรเป็นหลัก การตลาดและการแรงงาน เป็นเรื่องของคนที่จะต้องร่วมหลักความคิด ร่วมกิจกรรมร่วมผลประโยชน์กัน นั่นคือ การจัดสรรผลประโยชน์ด้วยความเป็นมิตร ปัญหาด้านการตลาดและแรงงาน ล้วนเป็นอาการของความโลภ หลง หรือความเห็นแก่ตัวของแต่ละฝ่ายจนนำไปสู่การขาดการประนีประนอม การประสานประโยชน์ ในขณะที่คนขายก็ต้องการขายของน้อยแต่ได้กำไรมาก คนซื้อต้องการจ่ายเงินน้อยแต่ได้ของมาก การแบ่งปันผลประโยชน์จึงขาดการลงตัว แม้ปัญหาเรื่องแรงงานก็มีลักษณะอย่างนั้น ฝ่ายใช้แรงต้องการทำงานแต่น้อย แต่ได้เงินเดือนรายได้มาก เจ้าของธุรกิจต้องการให้คนของตนทำงานให้มาก ๆ แต่ขอจ่ายค่าจ้างแรงงานแต่น้อย ความลงตัวในเรื่องผลประโยชน์ก็ไม่เกิด ในขณะที่ใครก็ตามสามารถประสานประโยชน์กับคนอื่นได้ เขาจะต้องมีความรัก ความเป็นมิตรกับคนนั้นเท่านั้น จึงจะสามารถทำได้ ตรงกับคำกลอนที่ว่า

“ต้องการใดในพื้นที่ปฐพี เอาไมตรีแลกได้ดังใจจง”

คนเรานั้นขอให้มีความรักกันเป็นมิตรกันเท่านั้น ปัญหาทุกอย่างจะคลายลงไปตามลำดับ เพราะนั่นคือการอยู่ร่วมกันฉันมิตร อันเป็นฐานสำคัญในการอยู่ร่วมกันของคน ตั้งแต่สองคนขึ้นไปจนถึงโลกอันเป็นส่วนรวม

ความปรารถนาที่สมหมายได้ยาก ๔

๑. ขอสมบัติจึงเกิดมีแก่เราโดยทางที่ชอบ

ทรัพย์สมบัติ เป็นผลของความเพียรพยายามในการแสวงหา การได้มา การครอบครอง ทุกลำดับขั้นตอนของทรัพย์สมบัติ ยากที่จะให้มีความโปร่งใส ไม่มีปัญหาทางด้านกฎหมาย ศีลธรรม เพียงแต่เป็นภารกิจที่จะต้องพยายามครองชีวิตด้วยหลักสัมมาชีพ คือการเลี้ยงชีวิตในทางที่ชอบธรรม

๒. ขอยศจงบังเกิดมีแก่เรากับญาติพวกพ้อง

ยศ ในกรอบที่เป็นจริงท่านแบ่งออกเป็น *อิสริยยศ* ความเป็นใหญ่ *บริวารยศ* การมีบริษัทยศบริวารมาก พวกมาก *เกียรติยศ* การได้รับการยอมรับนับถือยกย่องจากคนทั้งหลาย ยศที่ทำได้ยากคือเกียรติยศ เพราะในแง่ของความเป็นจริงแล้ว ธรรมชาติของคนมากไปด้วยความริษยา โลกะ ความเบียดเบียน เกียรติยศจะได้จากการทำความดี ในขณะที่คนจำนวนมากริษยาคนดี ทนเห็นคนอื่นได้ดีมาก ยศ สรรเสริญ ไม่ค่อยได้ ทำให้การยกย่องคนดีที่ทำดีจริง ๆ จึงเป็นไปได้ยาก เพราะนอกจากริษยาแล้ว สังคมยังมากไปด้วยความรู้สึกแข่งดี บางคนทำตนดีเด่นจนเกินไป ไปกระตุ้นความริษยา แข่งดีให้ลูกโหลงขึ้นในจิตของคนอื่น ดังที่หลวงวิจิตรวาทการได้ประพันธ์ไว้ว่า

“ทุกคนเขาอยากให้เราดี แต่ถ้าเด่นขึ้นทุกทีเขาหมั่นไส้
จงทำดีแต่อย่าเด่นจะเป็นภัย ไม่มีใครเขาอยากเห็นเราเด่นเกิน”

อิสริยยศ ความเป็นใหญ่ในหน้าที่การงาน มีคนต้องการมาก
ตำแหน่งน้อย กอปรกับสังคมเรามีความเป็นเราเป็นเขา พวกเขาพวก
เขาสูง การกำหนดความเป็นคนดีที่ควรแก่การได้อิสริยยศ จึงมีความ
เปลี่ยนแปลงมาตามลำดับ ดังที่พูดกันว่า

ค่าของคนอยู่ที่ผลของงาน ที่คงต้องมีการแข่งขัน เทียบเคียง
ผลงานกันพอสมควร

ค่าของคนอยู่ที่คนของใคร แสดงถึงการเล่นพรรคเล่นพวกด้วย
อำนาจฉันทาคติคือความลำเอียงเพราะความรักใคร่กันเป็นการส่วนตัว

ค่าของคนอยู่ที่คุณมีเท่าไร? อันแสดงให้เห็นถึงความเห็นแก่ตัว
นำความคิดในแนวธุรกิจเข้าไปเกี่ยวข้องกับระบบการให้คุณให้โทษ
โดยขอให้ตนมีผลประโยชน์จากการได้ดีของคนอื่นอิสริยยศเป็นอันมาก
แม้แต่สมณศักดิ์ ที่มีความเป็นราชสักการะยกย่องบูชาความดีของ
พระเถระที่ทำหน้าที่รับใช้พระพุทธศาสนาตามโครงสร้างหลัก กลับมี
ข่าวคราวในทำนองคิดเป็นค่าขึ้นมา แม้จะหาใบเสร็จไม่ได้ แต่ก็สร้าง
ความเคลือบแคลงสงสัยในความสุจริตใจตามสมควร

กระบวนการในการได้มา รักษา ความก้าวหน้าของยศทั้ง ๓
ประเภท ใครได้มาในทางสุจริตมีความโปร่งใสทุกขั้นตอน ย่อมได้
ความภูมิใจ และควรแก่การมุทิตาจากคนอื่น

๓. ขอเราจงรักษาอายุให้ยืนนาน

สรรพสิ่งทั้งหลายนั้น ตกอยู่ในกฎของไตรลักษณ์ คือความ
ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา การที่ใครก็ตามสามารถครองชีวิตได้
ยืนนาน กลับเป็นไปได้อย่างยิ่ง เพราะชีวิตของคนจะเป็นดุจเปลวเทียน

หลักธรรมเพื่อความเจริญรุ่งเรือง ๗ ๔๕

ที่ตามปกติแล้วจะดับก็ต่อเมื่อใส่เทียนหมด ไชเทียนหมด แต่ในแง่
ของความเป็นจริงแล้ว บางคราวได้หมด ไชยังอยู่เทียนก็ดับได้ บาง
คราวไชเทียนหมด ได้ยังอยู่ เทียนก็ดับได้ บางคราวทั้งไส้และไชยังมีอยู่
เปลวเทียนก็ดับได้เพราะแรงลม หรือการกระทำของคนของสัตว์
เพราะเหตุนั้น พระพุทธศาสนาจึงเน้นการทำให้ปัจจุบันขณะให้ดีที่สุด
มากกว่าที่จะเน้นไปที่ความมีอายุยืน องค์ประกอบหลักของความเป็น
ผู้มีอายุยืนจึงอยู่ที่คนซึ่งดเว้นปาณาติบาตและหมั่นระงับรักษาสุขภาพ
พลานามัยและครองชีวิตด้วยความไม่ประมาทเป็นสำคัญ ถึงอย่าง
นั้นก็คงเป็นไปได้ยากอยู่นั่นเอง ดังนั้นคำตอบที่แต่ละคนแสวงหาจึง
ควรอยู่ที่การอาศัยนัยะแห่งคำกลอนที่ท่านกล่าวไว้เพราะว่า

เปลวเทียน ละลายแท่ง ได้ส่องแสง อันอำไพ
ชีวิต มลายไป เหลืออะไร ไว้ทดแทน

มากกว่าการจะเน้นที่อายุยืนเพียงอย่างเดียว

๔. เมื่อสิ้นชีพแล้วขอเราจงไปบังเกิดในสวรรค์

การบังเกิดในสวรรค์เป็นผลมาจากการเจริญกุศล มีการให้ทาน
รักษาศีล เป็นต้น แต่เนื่องจากชีวิตเป็นกระบวนการของกรรม ที่มี
ความสืบเนื่องกันในการให้ผล ๓ ช่วงคือกรรมที่ให้ผลในปัจจุบัน
กรรมที่ให้ผลในชาติต่อไป และกรรมที่ให้ผลในภพชาติต่อไป แม้
บางคราวคนแต่ละคนจะมากไปด้วยบุญด้วยกุศล แต่ก่อนจะตาย
กลับมีความสำคัญคือ ใจเขาเป็นอย่างไร พระพุทธเจ้าทรงวางหลักไว้
ว่า **เมื่อจิตเศร้าหมองก็หวังได้ว่าตายไปแล้วจักบังเกิดในทุคติ**
เมื่อจิตผ่องแผ้วก็หวังได้ว่าตายไปแล้วจักบังเกิดในสุคติ

พระพุทธภาษิตจะเน้นหนักไปที่อัสสันนกรรม คือ กรรมที่
ปรากฏแก่จิตก่อนจะตาย แต่ที่แน่นอนที่สุดคือเป็นอฐานะคือเป็นไป

๔๖ มาตรวัดความเป็นพุทธ

ไม่ได้ ที่คนจะบังเกิดในสุคติเพราะกรรมชั่ว หรือบังเกิดในทุคติเพราะกรรมดี การบังเกิดในสุคติจึงเป็นผลจากกุศลกรรม เพียงแต่เป็นกุศลกรรมในอดีตไกลอดีตใกล้ หรือปัจจุบันขณะเป็นอีกเรื่องหนึ่ง คุณภาพจิตของคนที่สามารถยืนยันได้ว่าจะต้องบังเกิดในสุคติ แน่แน่นอนจะต้องปฏิบัติจนได้ปฐมฌานขึ้นไป และพระอรหันต์บุคคลระดับโสดาบัน เป็นต้นไปจนถึงพระอนาคามี

สำหรับปุถุชนที่จะมั่นใจได้ว่าตายไปแล้วจะบังเกิดในสุคติได้ จะต้องเจริญกุศลอย่างต่อเนื่อง จนสามารถทำให้ใจจดจ่ออยู่กับกุศลก่อนดับจิตได้ ก็ย่อมหวังได้ว่าตายไปแล้วจะไปบังเกิดในสุคติ ตามที่ตนต้องการ

สัมปรายิกัตถธรรม ธรรมที่เป็นประโยชน์ในอนาคต

สัมปรายิกัตถธรรม บางคราวเรียกว่า ธรรมเป็นเหตุให้สมหมาย และอาจจะมีชื่อเรียกอย่างอื่นอีกหลายชื่อ เป็นองค์ธรรมหลักในการดำรงชีวิตของคนทั้งหลาย เมื่อคนนำไปประพฤติปฏิบัติจนเป็นหลักใจ เป็นเรื่อนใจ มีความสมบูรณ์ด้วยคุณธรรม ๔ ประการนี้แล้วสามารถสัมผัสมลดีงามด้วยจิตของตน และอาจเรียกว่าผลเหล่านั้นในชื่อต่าง ๆ ได้อีกเป็นอันมาก

ในความเป็นกลุ่มธรรมแล้ว มีความต่อเนื่องมาจากสัมปทา ๔ ประการแรก ที่เรียกว่าหัวใจเศรษฐี ๔ ประการ เพราะฉะนั้นเมื่อแยกออกเป็นฝ่ายละ ๔ ข้อ ๔ ข้อแรกท่านเรียกว่า ทิฏฐธัมมิกัตถะคือประโยชน์ที่บุคคลจะพึงสัมผัสนับปัจจุบัน รวมตลอดถึงชาติปัจจุบัน เพราะเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับทรัพย์สินเงินทอง ที่ไม่มีใครสามารถนำติดตัวไปได้ ในขณะที่เดียวกันหากคนสามารถพัฒนาสัมปรายิกัตถธรรม

หลักธรรมเพื่อความเจริญรุ่งเรือง ๗ ๔๗

ขึ้นภายในจิต ผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติตามหลักธรรม ๔ ประการนี้ จะเป็นคุณภาพจิตหรือเป็นบุญในส่วนเหตุด้วยการชำระล้างความชั่ว และส่วนผลคือความสุข ที่สามารถติดตามตนไปประดุจเงาที่ติดตามตนไปทุกหนทุกแห่ง ท่านจึงเรียกสัมปรายิกัตถธรรมว่า

สัมปรายิกัตถะ ประโยชน์ที่คนจะพึงได้ในอนาคตจากวันหน้า เป็นต้นไป จนถึงชาติหน้าและชาติต่อ ๆ ไป ในแง่ของความเป็นสมบัติ ทัศนธรรมมีกัตถะเป็นเหตุให้เกิดมนุษยสมบัติ สัมปรายิกัตถะเป็นเหตุแห่งสวรรค์สมบัติจนถึงนิพพานสมบัติ แต่สัมปทาทั้ง ๘ ประการนี้ ล้วนเป็นปัจจัยเสริมกันและกันอยู่ในขณะนั้น ๆ กาลต่อไป และภพชาติต่อ ๆ ไป ในขณะเดียวกันก็สามารถอำนวยให้เกิดผลดังตามที่ต้องการได้ตามสมควรแก่เหตุเสมอ

สัมปรายิกัตถธรรม ๘ คือ

๑. สัทธาสัมปทา มีความสมบูรณ์หรือถึงพร้อมด้วยศรัทธา ศรัทธาที่เน้นย้ำมากเป็นพิเศษในที่นี้คือ ศรัทธาในพระพุทธคุณ ๘ ประการ ที่เรียกว่า นวทรคุณ ๘ ที่นิยมสวดสาธยายกันแปลเป็นใจความว่า

“แม้เพราะเหตุนี้ ๆ พระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ดีตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง ทรงสมบูรณ์ด้วยวิชชาและจรณะ เสด็จไปดีแล้ว เป็นผู้รู้แจ้งโลก ทรงเป็นสารถีผู้ทรงฝึกคนได้อย่างยอดเยี่ยม ไม่มีสารถีอื่นจะยิ่งไปกว่า ทรงเป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ทรงเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ทรงเป็นผู้จำแนกแจกจ่ายธรรม มีโชค หรือมีภคธรรม”

พระพุทธคุณเหล่านี้สามารถสรุปรวมเป็น พระปัญญาคุณ พระบริสุทธิคุณ พระกรุณาคุณ ประเด็นสำคัญคือผู้ศึกษามีศรัทธาใน ๔๘ มาตรวัดความเป็นพุทธ

พระพุทธคุณแต่ละบทมาน้อยแค่ไหน การพูดถึงคำว่า สมบูรณ์ หมายถึงสภาพที่เต็มบริบูรณ์ในสิ่งนั้น เช่นสมบูรณ์ด้วยความรอบรู้ในเรื่องนั้น หมายความว่า เขาสามารถขจัดความไม่รู้ในเรื่องนั้น ๆ ออกไปได้อย่างสิ้นเชิง

ดังนั้น ศรัทธาที่จะเข้าถึงจุดที่เรียกว่าสมบูรณ์ จะต้องมีความมากพอต่อการขจัดความไม่เชื่อในพระพุทธคุณ ความเคลือบแคลงสงสัยในพระพุทธคุณ พลังศรัทธาสามารถพัฒนาจิตใจให้มีความยินดีในการให้ทาน การเสียสละ จนสามารถขจัดความโกรธต่อคนที่ตนศรัทธาได้ แสดงว่าเป็นศรัทธาที่พอพูดได้ว่าสมบูรณ์ในระดับหนึ่ง ต้องสามารถขจัดกิเลสประเภทอสังขัตติยะ คือความไม่เชื่อ กับวิจิกิจฉา ออกไปจากใจตนได้ โดยเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวกับพระรัตนตรัย ที่ท่านจำแนกความเชื่อเป็น ๔ ประการ คือ

กรรมศรัทธา ความเชื่อในกฎของกรรม

วิปากศรัทธา ความเชื่อในผลแห่งกรรม ตามหลักที่เรียกว่าทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว

กัมมสกตาศรัทธา เชื่อการที่คนเรามีกรรมเป็นของ ๆ ตน คือตนเป็นเจ้าของผลกรรมทำนองการกินอาหารเป็นกรรม ความอึดเป็นผลของกรรม ใครกินคนนั้นก็จะเป็นคนอึด จะมีคนอื่นมาอึดแทนไม่ได้

๒. *ศีลสัมปทา* ความสมบูรณ์หรือถึงพร้อมด้วยศีล

ศีล คือเจตนาเป็นเครื่องดเว้น ความสำรวมระวัง การไม่ล่วงละเมิด ปกติกาย วาจา เจตสิก เป็นต้น ชื่อว่าศีล ความสมบูรณ์แห่งศีลนั้น พึงสังเกตว่าบางครั้งจะมองโนแนวลึก เช่น

คนรักษาศีล ๕ ข้อที่หนึ่ง พัฒนาสำนักไปตามลำดับคือไม่ฆ่าสัตว์ด้วยตนเอง ไม่ใช้คนอื่นให้ฆ่า ไม่ยกย่องสรรเสริญคนฆ่า มีความ

หลักกรรมเพื่อความเจริญรุ่งเรือง ๆ ๔๘

เมตตาเอ็นดูในสรรพสัตว์ จากจิตที่เมตตาต่อสรรพสัตว์นั่นเอง ศิลปิน
เป็นอันมากจะเกิดขึ้นตามธรรมชาติของจิตที่มีธรรมชาติ การกระจายศิลปะ
ออกเป็นข้อ ๆ ที่ท่านเรียกว่าลักษณะที่แปลว่า ชั้นหรือก้าวของการ
ศึกษา เพื่อต้องการควบคุมกาย วาจาของตน ไม่ให้สร้างปัญหาแก่ตน
และคนอื่น ตามสมควรแก่บัพัญญุตินั้น ๆ ศิลปินที่เรียกได้ว่า
สมบูรณ์ ท่านเรียกว่าศิลปินที่พระอริยเจ้าพอใจชอบใจ ทรงแสดงไว้ใน
สาราณียธรรมสูตร ๘ ลักษณะ คือ

๑. อหิงสา ไม่ขาด หมายถึงไม่ล่วงละเมิดบัพัญญุตินั้น ๆ
ครบองค์ที่กำหนดว่าขาดศีล

๒. อหิตะ ไม่ทะเลาะ คือตั้งใจละเมิดศีล แต่ทำไม่ครบองค์ เช่น
เจตนาจะตบยุงให้ตายแต่ตบผิด ศีลไม่ถึงกับขาดแต่จัดว่าทะเลาะ

๓. อสพละ ไม่ต่าง ศีลต่างเช่นเจตนาจะล่วงศีล แต่นึกขึ้นมา
ได้ไม่กระทำลงไปเช่นเงื้อมือจะตบยุงแล้วไม่ตบเป็นต้น

๔. อภิมาสา ไม่พรัอย ศีลที่พรัอยคือการกระทำที่ขาดเจตนา
เช่นเอาของเพื่อน ซ่อนเพื่อล้อเล่น ไม่จัดเป็นการลักทรัพย์ แต่สำหรับ
ผู้มีศีลชื่อศีลของตนพรัอยไป

๕. ภูษิตะ เป็นไทย คือมีความพอใจ สมครุใจที่จะรักษาศีล
ด้วยตนเอง ไม่มีใครบังคับกะเกณฑ์ เพราะตนมองเห็นคุณค่าของศีล
แล้วรักษาด้วยความศรัทธาของตน

๖. วิญญูปลัฏฐะ ท่านผู้รู้มองเห็นการกระทำของท่านผู้นั้นแล้ว
ยกย่องสรรเสริญ ในความเป็นผู้มีศีลของท่าน

๗. อปรามัญฐะ ไม่รักษาแล้วเกิดความเห็นผิด ความถือตัว จน
แสดงอาการ ความคิดดูหมิ่นคนอื่น หรือยกตนเหนือคนอื่น หรือทะนง
ตนว่าเพียงการรักษาศีลก็ดีพอแล้ว

๘. สมาธิสังวัตตนิกะ รักษาศีลจนมีความประณีตไปตามลำดับ จนจิตน้อมเข้าหาสมาธิเป็นฐานของสมาธิ จนเกิดเป็นสมาธิไปตามลำดับ ดังที่ทรงแสดงรับรองไว้ว่า “ศีลที่บุคคลอบรมกระทำให้มากแล้ว ย่อมทำสมาธิให้เกิด”

๓. จาคสัมปทา ความสมบูรณ์หรือถึงพร้อมด้วยจาคะ

จาคะ เป็นอาการของกุศลเจตนามีปัญญาพิจารณาเห็นคุณค่าของการเสียสละให้ปันอันแสดงให้เห็นว่าจาคะในขั้นทั่วไป คือการสละให้ปัน แบ่งปัน ในทำนองแบ่งกันกินแบ่งกันใช้การสละประโยชน์สุขของตนเพื่อประโยชน์แก่คนอื่น กระจายออกไปตามลำดับ สละอารมณ์ที่เป็นอุปสรรคในการเจริญกุศล เช่นมีความคิดจะกระทำ ความดีแล้วบังเกิดความคิดไม่ดีมาขัดขวาง ใช้ปัญญาพิจารณาเห็นโทษของความคิดเช่นนั้นแล้ว สละความคิดเหล่านั้นออกไปจากใจของตนจนมีความเข้มพอต่อการที่จะดำเนินชีวิตไปบนเส้นทางแห่งความดีที่ตนตั้งใจไว้ แต่จาคะในที่นี้เน้นไปที่การเสียสละแบ่งปันอันเป็นการเฉลี่ยความสุข ในรูปของการอนุเคราะห์ สงเคราะห์และการบริจาคทาน อันเป็นการขจัดมลทินคือความตระหนี่ออกจากใจของตน เป็นสำคัญ

๔. ปัญญาสัมปทา ความสมบูรณ์ด้วยปัญญา

ปัญญา ความรอบรู้จัดเป็นแกนหลักของพระพุทธศาสนา จนอาจกล่าวได้ว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งปัญญา ที่สามารถเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ จนสามารถจำแนกแยกแยะออกชัดเจนตามสมควรแก่ฐานะของสิ่งเหล่านั้น โดยเริ่มต้นจากการเรียนรู้ว่าอะไรเป็นอะไร อะไรเป็นเหตุ อะไรเป็นผล อะไรเป็นเหตุแห่งความสุข อะไรเป็นเหตุแห่งความทุกข์ จนมีความสามารถในการหลีกเลี่ยงจากเหตุแห่ง

ความทุกข์มาสร้างสรรค์เหตุแห่งความสุข มีความชัดเจนในบาป บุญ
คุณ โทษ ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์ พร้อมด้วยเหตุให้เกิดสิ่งเหล่านั้น
ทิวสุธัมมิกัตถะ และ สัมปรายิกัตถะ อย่างละ ๔ รวมเป็นความสมบูรณ์
๘ ประการ พระพุทธเจ้าทรงสรุปไว้เป็นพระคาถาในตอนท้ายของ
ปฏิปทาสูตร อังคุตตรนิกาย อฎฐกนิบาตว่า

คนหมั่นในการทำงาน ไม่ประมาท จัดการงานได้เหมาะสม
ตามรักษาทรัพย์ที่หามาได้ มีศรัทธาสมบูรณ์ด้วยศีล รู้ถ้อยคำ
ปราศจากความตระหนี่ ชำระทางสัมปรายิกัตถะเป็นนิตย์

ธรรมแปดประการนี้ของผู้ครองเรือน ผู้มีศรัทธา อัน
พระพุทธเจ้าผู้มีพระนามอันแท้จริง ตรัสว่านำสุขมาให้ในโลก
ทั้งสอง คือ ประโยชน์ในปัจจุบัน และความสุขในกาลภายหน้า บุญ
คือ จาคะนี้ ย่อมเจริญแก่ภุชงค์ด้วยประการฉะนี้

สุขของคฤหัสถ์ ๔ ประการ

การครองชีวิตทุกลำดับขั้นตอน ทุกฐานะ เพศ มีความสุขเป็น
เป้าหมายสำคัญแต่ความสุขนั้นเป็นผล จะเกิดขึ้นมาลอย ๆ หาได้ไม่
ความสุขจึงเป็นเป้าหมายที่ต้องการร่วมกัน ทำนองเดียวกันนิโรธ หรือ
นิพพานเป็นอุดมการณ์ของชีวิต ที่คนจะต้องดำเนินไปบนเส้นทาง
แห่งอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ จึงจะสามารถสัมพัทธ์ผลคือความสุข
ตามสมควรแก่ฐานะ ในขณะที่เดียวกันการศึกษาเรียนรู้ผล ที่ทุกคน
ต้องการร่วมกันว่ามีฐานะอย่างไร ที่ถือว่าเป็นฐานะในการครองเรือน
จะกลายเป็นแรงผลักดันในผู้ศึกษาอุทิศสาหัส พยายาม ขวนขวายเพื่อ
สัมพัทธ์ความสุขในฐานะนั้น ๆ ให้จงได้ ในที่นี้จึงเป็นการนำเสนอความ
สุขของผู้ครองเรือนโดยสรุป ๔ ประการ คือ

๑. อรรถิสุข สุขที่เกิดขึ้นจากการมีทรัพย์สิน

ทรัพย์สินแปลว่าสิ่งที่มีค่าความปลื้มใจมาให้แก่เจ้าของผู้ครอบครอง ที่สำคัญคือจะไม่มีใครอาจครองชีวิตอยู่ได้หากขาดปัจจัย ๔ ความจำเป็นที่จะต้องมทรัพย์สินทั้งที่เคลื่อนที่ได้และเคลื่อนที่ไม่ได้ จึงเป็นความจำเป็น ใครรู้สึกว่าคุณมีทรัพย์สินมากพอต่อการครองเรือนครองสุข เขาก็จะได้รับความสุขจากความมทรัพย์สิน

๒. โภคสุข สุขจากการบริโภคใช้สอยทรัพย์สิน

ความรู้สึกว่าตนสมหวัง สมปรารถนา สามารถให้ความภูมิใจ สุขใจแก่คนที่ได้ การมีทรัพย์สินจนสามารถซื้อหาจับจ่ายตอบสนองความต้องการของตน ตามเหมาะสมสมควรโดยยึดหลักที่ว่ารายได้ของเราจะต้องไม่เกินรายจ่าย รายจ่ายของเราจะต้องไม่เกินรายได้ นั่นคือความรู้สึกที่เกิดขึ้นจากการรู้จักพอดี พอประมาณ พอควร พอใจในการใช้จ่ายทรัพย์สิน

๓. อนนุสุข สุขที่เกิดขึ้นจากการไม่ต้องเป็นหนี้เป็นสินใคร

พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ว่า การเป็นหนี้เป็นสินเป็นทุกข์ในโลก คติไทย เรามีความรู้สึกว่า “รายได้ไม่สำคัญเท่ากับรายเหลือ” หากคนยึดถือแนวความคิดนี้ไว้ได้ การเป็นหนี้ก็ไม่เกิดขึ้นแน่นอน แต่เพราะคตินิยมของไทยเราเปลี่ยนแปลงไป อาศัยคตินิยมทางตะวันตก ถือว่าการสามารถกู้เงินจากธนาคาร หรือธนาคารให้เครดิต แสดงว่าเป็นคนมีสถานะ มีเกียรติ ความคิดแนวนี้ง่ายดี เพราะสามารถตอบสนองความต้องการของตนได้แบบง่าย ๆ การที่ใครก็ตามสามารถปลดหนี้ด้วยประการทั้งปวง ย่อมมีความภูมิใจ ความสุขใจ ผ่านกาลเวลาไปด้วยความอิสระเป็นไทแก่ตนเอง ไม่มากไปด้วยวิตกกังวล

๔. อนวัชชสุข ความสุขที่เกิดขึ้นจากการงานที่ปราศจากโทษ

ข้อนี้เป็นความสุขที่สืบเนื่องมาจากการมีความต้องการแสวงหา การได้มา การถือครอง ทรัพย์สินเงินทองทั้งที่เป็นสังหาริมทรัพย์ และ อสังหาริมทรัพย์ โดยไม่มีปัญหาทางกฎหมาย ศีลธรรม นั่นคือการ ครองชีวิตตามหลักของสัมมาอาชีวะ แม้จะไม่มั่งคั่งร่ำรวยเป็นเศรษฐี แต่กลับได้ความภูมิใจ ความสุขใจ ความองอาจ กล้าหาญ เชื่อมั่นใน ตนเองสูง เพราะมีความสุจริตเป็นหลักในการครองชีวิต เป็นไปตาม หลักที่ท่านแสดงไว้ว่า “สุจริตคือเกราะบัง ศาสตร์พ้อง”

สังคหวัตถุ ๔

สังคหวัตถุ แปลว่าวัตถุอันเป็นที่ตั้งแห่งการสงเคราะห์ เป็น หลักในการสร้างสัมพันธภาพกับคนอื่น นักการศึกษาได้นำหลักธรรม ๔ ข้อนี้ไปใช้ในความหมายต่าง ๆ เป็นอันมากเช่น “พุทธวิธีครองใจคน เมตตาตามทานิยม กองกระพันชาติรี และแคล้วคลาด หลักมนุษยสัมพันธ์ หลักการบริหารคน” เป็นต้น

พระพุทธเจ้าทรงยกย่องหลักธรรมเหล่านี้ว่า เป็นเหมือนยาน พาหนะที่จะนำโลกและสังคม ให้ดำเนินไปสู่ความสุข หากคนภายใน สังคมขาดหลักธรรม ๔ ประการนี้แล้ว แม้มารดาบิดาก็อาจจะไม่ได้ รับการเคารพ นับถือบูชาจากบุตรธิดาของตนเอง จนมีท่านผู้หนึ่งได้นำมาเรียบเรียงเป็นหลักการบริหารคนด้วยถ้อยคำที่คล้องจองกันว่า “โอบอ้อมอารี วจีไพเราะ สงเคราะห์ประชาชน วางตนได้เหมาะสม”

หลักสังคหวัตถุ คือธรรมเป็นเครื่องสงเคราะห์กัน ๔ ประการ คือ

๑. ทาน การให้ การเชื่อมโยงระหว่างคนกับคน คนกับสัตว์ จนสามารถสืบสานความสัมพันธ์อันดีไว้ได้ และต่อเนื่องผ่านคนรุ่น ๕๔ มาตราวัดความเป็นพุทธ

ต่าง ๆ ไปได้นั้น การให้ เป็นปัจจัยสำคัญ ดังที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้ว่า
“ทท มิตฺตานิ คนฺถติ ผู้ให้ย่อมผูกมิตรไมตรีไว้ได้”

เจตนาเป็นเหตุให้ เรียกว่า ทาน การให้ อาศัยความมีน้ำใจรัก
เมตตา สงสาร เคารพ นับถือคนที่ตนให้ การให้จึงแสดงออกมาในรูป
ของการอนุเคราะห์ การสงเคราะห์ การบูชาคุณความดีของท่านเหล่านั้น
นั้น การให้เป็นการหล่อเลี้ยง โลกสังคมไว้สืบเนื่องกันมาได้ตามลำดับ
เรียกได้ว่าการอยู่ร่วมกันของชาวโลก จำต้องอาศัยการให้ การรับ การ
ได้ การเสียอย่างต่อเนื่องความเป็นมิตรไมตรีกัน แม้คติไทยโบราณยัง
ได้เน้นที่ *ปลูกไมตรีไม่รู้ร้าง สร้างกุศลไม่รู้โรย* หรืออย่างที่สูงทรงภู
กล่าวไว้ว่า *ปรารถนาสารพัดในปรุพี เอาไมตรีแลกได้ดังใจจง* การให้
จึงมีการแสดงไว้ในส่วนต่าง ๆ แห่งหลักธรรม อันเน้นย้ำความเป็น
สวัสดิการ เชื่อมประสานความรัก สามัคคี ให้มีต่อกัน เพราะการให้
เป็นการช่วยบรรเทาปัญหาให้แก่ผู้รับ บางครั้งเป็นการแสดงให้เห็น
อาการที่เรียกว่า *เห็นกันเมื่อใช้ ให้กันเมื่อทุกข์* สรุปว่าการให้เป็นการ
แสดงความมีน้ำใจโอบอ้อมอารีต่อคนที่ตนให้ของ ๆ ตนแก่คนอื่น

๒. ปิยวาจา หรือ เปยยวัชชะ คือเจรจาถ้อยคำที่น่ารัก หรือพูด
ด้วยความรัก

พึงสังเกตว่าบนใบหน้าของคนแต่ละคน ถือว่ามีอวัยวะที่มีความ
สำคัญ ส่วนอื่นเขามีคู่ แต่ส่วนปากมีเพียงปากเดียว แต่กลับมี
บทบาทสำคัญที่สุดในชีวิตของคน นอกจากใจคนเรามีปัญหาเกี่ยวกับ
ปากทั้งด้านการเปล่งวาจา และมีปัญหาเรื่องปากเรื่องท้อง แม้ความ
สำเร็จอย่างสูงสุดของคนในโลก ก็เกิดจากการใช้ปากของท่านเหล่านั้น
เช่น ศาสตรา นักปราชญ์ นักปรัชญา นักร้อง นักพูดเป็นต้น คติไทยเรา
ได้ให้ความสำคัญแก่ปากไว้มาก เช่น

หลักธรรมเพื่อความเจริญรุ่งเรือง เรื่อง ๑ ๕๕

- ปากเป็นเอก เลขเป็นโท หนังสือเป็นตรี ชั่วดีเป็นตรา

- ปากเป็นเอกเหมือนเสมกมนต์ให้คนเชื่อ ฉลาดเหลือวจาจาปริชาชาน

จะกล่าวถ้อยร้อยคำไม่รำคาญ เป็นรากฐานเทอดตนพันลำเค็ญ

- เป็นมนุษย์สุคนิยมเพียงลมปาก จะได้ยากโหยหิวเพราะชีวหา

พูดดีมีคนเขาเมตตา

จะพูดจาจงพิเคราะห์ให้เหมาะสมความ

การพูดเช่นไรจึงจัดเป็นปียวาจา ? เป็นที่น่าสังเกตว่า

ในพระบาลีทรงใช้คำว่า เปยยวัชชะ แปลว่า วาจาที่ปราศจากโทษ แต่ในหนังสือนวโกวาท ทรงใช้คำว่า ปียวาจา กล่าวโดยเนื้อหาสาระแล้วเป็นอย่างเดียวกัน คือ วาจาที่พูดแล้วสามารถสร้างความประทับใจแก่ผู้ฟัง อีกแนวหนึ่งคือคนพูดมีเจตนาดีพูดด้วยความรัก ความหวังดีต่อคนฟัง บางครั้งทรงใช้คำว่า เมตตาวาจา คือวาจาที่พูดไปด้วยความเมตตาต่อผู้ฟัง แม้บางครั้งถ้อยคำที่พูดออกไปอาจจะไม่ไพเราะน่าฟัง เช่นคำดูดำ ต่ำหนิ คนภายใต้การปกครองของตน เมื่อคนเหล่านั้นประพฤติตนไม่เหมาะสม วาจาในลักษณะนี้แม้แต่พระพุทธเจ้าก็ทรงใช้ ดังที่รับสั่งแก่พระอานนทเถระว่า อานนทที่เราจักกล่าวกระหนาบแล้วกระหนาบอีก ใครมีสภาวะที่ตั้งอยู่ได้ ใครไม่มีสภาวะก็ต้องออกไป

ลักษณะวาจาที่จัดว่าปียวาจา คือ วาจา นั้นต้องเป็นคำสัตย์คำจริง ส่งเสริมให้เกิดความสามัคคี ประสานสามัคคี กระชับสามัคคี มีถ้อยคำไพเราะอ่อนหวาน และคำพูดที่มีสภาวะประโยชน์แก่ผู้ฟัง บางกรณีทรงเน้นว่า

เรื่องนั้นเป็นเรื่องจริง เป็นธรรม มีประโยชน์ พูดไปแล้วคนฟังอาจจะชอบใจ หรือไม่ชอบใจ แต่เมื่อมองเห็นว่าถึงคราวที่ควรพูดก็พูดได้ โดยมองไปที่ประโยชน์อันจะเกิดขึ้นจากการพูดเป็นประการสำคัญ

๓. อุตถจริยา ประพฤติในสิ่งที่เป็นประโยชน์

การใช้ชีวิตที่จัดเป็นมาตรฐานหลักคือ สามารถทำประโยชน์ตนประโยชน์บุคคลอื่นให้สมบูรณ์ตามกำลังความสามารถ แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของปัญญาที่พิจารณาจนมีความรักมนุษย สังคม ประเทศชาติ สำนึกว่าตนได้อาศัยครอบครัวเป็นต้น จนถึงชาติบ้านเมืองพยายามที่จะให้ครอบครัวเป็นต้นได้อาศัย การบำเพ็ญประโยชน์สามารถทำได้ทั้งในด้านการสงเคราะห์ด้วยวัตถุ และในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่คนอื่น บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ในลักษณะต่าง ๆ

๔. สมานัตตตา ความมีตนเสมอ วางตนเสมอต้นเสมอปลายไม่ถือตัว

หลักสมานัตตตา เป็นการลดละมานะความถือตัว แต่ใจมีการยอมรับนับถือสถานะของกันและกัน สามารถสร้างสรรค์หลักร่วมทางความคิด หลักร่วมทางกิจกรรม หลักร่วมทางผลประโยชน์ โดยพยายามดำเนินไปสู่จุดหมายปลายทางเดียวกัน มีการประนีประนอมพร้อมที่จะร่วมทุกข์ร่วมสุขกับคนอื่น พร้อมทั้งสร้างหลักร่วมทางความคิด แก้ไขปรับปรุง ตลอดถึงการวางตนได้เหมาะสมตามโครงสร้างของสี่ปรัศธรรมคือ ความรู้จักเหตุ รู้จักผล ความรู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักกาล รู้จักกลุ่มคน บุคคล โดยสามารถปรับตนให้ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม มีความพร้อมที่จะประสานประโยชน์ มีความเสียสละ ละวางความคิดบางประการของตน เพื่อรักษาความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันไว้

มิตรเทียม มิตรแท้ฝ่ายละ ๔

คนเราแต่ละคนจัดว่าเป็นสัตว์สังคมมีการเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกัน การเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันจึงอยู่ที่ความรู้สึกเป็นมิตรกัน และต้องเป็นมิตรประเภทที่เรียกว่า กัลยาณมิตร พระอานนท์เถระเคยกราบทูลพระพุทธเจ้าว่า ท่านมีความเห็นว่ กัลยาณมิตรเป็นกึ่งหนึ่งของพรหมจรรย์ แต่พระพุทธเจ้าทรงยืนยันว่าเป็นตัวพรหมจรรย์ทีเดียว คือหมายความว่า การมีมิตรดี สหายดี การร่วมกิจกรรมกับคนดี พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงยกย่องไว้ในขุททกนิกาย อิติวุตตกะตอนหนึ่งว่า

“ความมีกัลยาณมิตรเท่ากับเป็นพรหมจรรย์(การครองชีวิตประเสริฐ)ทั้งหมดทีเดียว เพราะว่าผู้มีกัลยาณมิตร พึงหวังสิ่งนี้ได้ คือ จักเจริญ จักทำให้มากซึ่งอริยมรรคมีองค์ ๘

อาศัยเราผู้เป็นกัลยาณมิตร เหล่าสัตว์ผู้มีชาติเป็นธรรมดา ก็พ้นจากชาติ ผู้มีชราเป็นธรรมดาก็พ้นจากชรา ผู้มีมรณะเป็นธรรมดาก็พ้นจากมรณะ ผู้มีโสกะ ปรีทเวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสเป็นธรรมดา ก็พ้นจากโสกะ ปรีทเวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส

เราไม่ถึงเห็นองค์ประกอบภายนอกอื่นแม้สักอย่างเดียว ที่มีประโยชน์มากสำหรับภิกษุผู้เป็นเสขะ เหมือนความเป็นกัลยาณมิตร ภิกษุผู้มีกัลยาณมิตร ย่อมกำจัดอกุศลได้ และย่อมยังกุศลให้เกิดขึ้น

ความมีกัลยาณมิตร ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์ยิ่งใหญ่ เพื่อความดำรงมั่น ไม่เสื่อมสูญ ไม่อันตรายแก่พระสังฆธรรม

พระพุทธเจ้าทรงแสดงประเภท ลักษณะของมิตรเทียม มิตรแท้ไว้ในทีฆนิกาย ปาฏิกวรรคไว้โดยพิสดาร ฝ่ายละ ๔ ประเภท คือ มิตรแท้ ๔ ประเภท คือ

๑. มิตรมีอุปการะ มีลักษณะ ๔ คือ “ป้องกันเพื่อนผู้ประมาทแล้ว ป้องกันทรัพย์ของเพื่อนผู้ประมาทแล้ว เมื่อมีภัยสามารถเอาเป็นที่พึ่งพำนักได้ เมื่อมีธุระก็ช่วยออกทรัพย์ให้เกินกว่าที่ออกปากขอร้อง”

๒. มิตรร่วมทุกข์ร่วมสุขกันได้ มีลักษณะ ๔ คือ “ขยายความลับของตนแก่เพื่อน ปกปิดความลับของเพื่อนไม่ให้แพร่พราย ไม่ทอดทิ้งในยามเพื่อนประสบความพิบัติ แม้ชีวิตสามารถยอมสละเพื่อเพื่อนได้”

๓. มิตรแนะนำประโยชน์ มีลักษณะ ๔ คือ “ห้ามเพื่อนไม่ให้ทำความชั่ว แนะนำให้ตั้งอยู่ในความดี ได้เพื่อน ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยได้ฟัง บอกทางสวรรค์ให้”

๔. มิตรมีความรักใคร่ มีลักษณะ ๔ คือ “ทุกข์ทุกข์ด้วย สุขสุขด้วย ได้เถียงคนที่พูดติเตียนเพื่อน รับรองคนที่พูดสรรเสริญเพื่อน” ในภาคปฏิบัติคงได้เถียงแทนเมื่อเพื่อนถูกกล่าวหา ใสร้าย รับรองเมื่อเขาสรรเสริญเพื่อนตามความเป็นจริง แสดงว่าทำหน้าที่ของตนต่อเพื่อนด้วยปัญญา ความรัก ความหวังดีเป็นหลัก

มิตรปฏิรูป หรือ มิตรเทียม ๔ ประเภท คือ

๑. มิตรปอกลอก มีลักษณะ ๔ คือ “คิดเอาแต่ได้ฝ่ายเดียว เสียให้น้อยคิดเอาให้ได้มาก เมื่อมีภัยแก่ตัวจึงรับทำกิจของเพื่อน คบเพื่อนเพราะเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว”

๒. มิตรดีแต่พูด มีลักษณะ ๔ คือ “เก็บเอาเรื่องที่ผ่านมาไปแล้ว

มาปราศรัย อ่างเอาสิ่งที่ยังไม่มาถึงมาปราศรัย สงเคราะห์ส่วนที่ใช้ประโยชน์ไม่ได้ ยามออกปากขอฟังก็ฟังไม่ได้”

๓. มิตรหัวประจบ มีลักษณะ ๔ คือ “ทำซำกับคล้อยตาม ทำดีก็คล้อยตาม ต่อหน้าเพื่อนสรรเสริญ ลับหลังกลับนินทา”

๔. มิตรชักชวนในทางฉิบหาย มีลักษณะ ๔ คือ “ชักชวนดื่มน้ำเมา ชักชวนเที่ยวกลางคืน ชักชวนให้มัวเมาในการเล่น ชักชวนเล่นการพนัน”

สมชีวิตธรรม หลักธรรมของคู่ชีวิต ๔

หลักธรรมชุดนี้เป็นพระธรรมเทศนาที่ทรงตอบคำถามของท่านนกุลมาตานกุลปิตาโดยท่านกราบทูลว่าท่านทั้งสองครองรักกันมานานสามารถสร้างครอบครัวที่อบอุ่น มีบุตรธิดาที่ดี ครองเรือน ครองรัก ครองสุขกันมาเป็นเวลานาน โดยไม่เคยทะเลาะกันเลย จึงใคร่ที่จะเป็นคู่ครองกันอีกในชาติต่อ ๆ ไป ทำอย่างไรจึงจะสมประสงค์ที่ต้องการได้

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงหลักธรรม ๔ ประการว่า หากคนสามารถปฏิบัติพัฒนาคุณธรรม ๔ ประการให้เสมอกันได้ ย่อมช่วยให้ครองเรือน ครองรัก ครองสุข อยู่ได้ตลอดกาลยาวนาน และหลังจากตายไปแล้วก็สามารถเป็นสามีภรรยากันได้อีก คุณธรรมเหล่านี้เป็นแรงผลักดันให้เกิดสิ่งที่เรียกว่า **บุพเพสันนิวาส** คือการเคยอยู่ร่วมกันมาในชาติปางก่อน เมื่อเกิดมาพบกันในปัจจุบัน อาศัยความผูกพันในอดีต กับการเกื้อกูลกันในปัจจุบัน ทำให้เกิดความรัก ความผูกพันต่อเนื่องยาวนานได้ ฟังดูตัวอย่างการเสวยพระชาติต่าง ๆ ของพระโพธิสัตว์ พอมาสรุปรตตอนสุดท้ายว่า ใครเป็นใครในชาติปัจจุบัน

ปรากฏว่าคู่ครองของท่านจะเป็นเจ้าหญิงโสทรธำในชาติปัจจุบันเสมอไป แม้แต่พ่อแม่ ก็คงเป็นพระเจ้าสุทโธทนะและพระนางสิริมหามายาใน พระชาติปัจจุบันเป็นหลัก คุณธรรมที่เรียกว่า **สมชีวิติธรรม** จึงเป็น หลักธรรมสำคัญในการสร้างสรรค์ความรัก ความผูกพัน ความเป็นอัน หนึ่งอันเดียวกันของคนในขณะนั้น ๆ ขณะต่อ ๆ ไป ชาติต่อ ๆ ไป คุณธรรมเหล่านั้น คือ

๑. สทุฐาสมม มีความเชื่อเสมอกัน

ศรัทธา คือความเชื่อนั้นเมื่อเกิดขึ้นภายในใจคน จะทำหน้าให้ ขจัดความไม่เชื่อ ความสงสัย ความเห็นแก่ตัว ความโกรธแค้นให้จาง คลายลงไป เนื่องจากความเชื่อไปเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับคน หลักธรรม ตนเอง

พระพุทธศาสนาจึงเน้นที่ศรัทธาในพระพุทธเจ้าเป็นฐานหลักที่ เรียกว่า **ตถาคตโพรสิศัทธา** คือมีความเชื่อมั่นในปัญญาเครื่องตรัสรู้ ของพระพุทธเจ้าตามนัยะแห่งพระพุทธคุณ ๙ ประการ เมื่อเชื่อ พระพุทธเจ้าทำให้เชื่อมั่นในพระธรรมคำสอนของพระองค์โดยเฉพาะ เรื่องของกรรม ผลกรรม และการที่ตนจะต้องเป็นเจ้าของผลกรรม เหล่านั้น

“กรรม” เป็นกรอบของความคิด การทำ การพูด การเกี่ยวข้อง อะไรกับใคร อย่างไรก็ตาม ล้วนแล้วแต่เป็นกรรม เมื่อคนเรามีความ เชื่อเสมอกัน การทำ การพูด ความคิดก็ตรงกัน หรืออย่างน้อย สามารถปรับให้ลงกัน หรือประสานกันได้ ความขัดแย้ง ความระแวง ความโกรธเคืองก็ไม่มีเหตุให้เกิดขึ้น ศรัทธาจึงเป็นเหมือนเพื่อนคู่คิด มิตรคู่ใจของคน คนที่มีศรัทธา เสมอกันจึงสามารถครองเรือนครองสุข ได้ตลอดไป จนถึงภพชาติต่อ ๆ ไปดังกล่าว

๒. สีสมา ความเป็นผู้มีศีลเสมอกัน

ศีล กล่าวโดยความหมายคือเจตนางดเว้น ความสำรวมระวัง ความไม่ล่วงละเมิด อากาโรปกติกาย ปกติกวาจา เป็นต้นชื่อว่าศีล ศีล จึงครอบคลุมขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม กฎหมาย ระเบียบแบบแผน กฎเกณฑ์ต่าง ๆ การประพฤติเป็นไปตามศีล จึงเป็น “กุศลกรรม” ที่สืบเนื่องมาจากความเชื่อในกฎแห่งกรรม ตามที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ เมื่อคนที่อยู่ร่วมกันปฏิบัติตนไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อกัน แต่กลับผสมกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ไม่ต้องกล่าวถึงคนเพียงสองคนหรือหก แม้แต่พระทั้งวัดที่มีศีลเสมอกัน คนทั้งประเทศที่เคารพกฎหมาย อยู่ในกฎหมายเสมอกัน ก็ย่อมสร้างสรรค์ความสุข ความสงบ ความรักใคร่ผูกพันกันได้ตลอดไป ความเป็นผู้มีศีลเสมอกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือศีล ๕ เสมอกัน การอยู่ร่วมกันย่อมเกิดสวัสดิภาพ สวัสดิการ อันมีความสงบสุขเป็นผลเสมอไป

๓. จาคสมา ความเสียสละให้ปันเสมอกัน

จาคะ ที่แปลว่าความสละให้ปัน หมายถึงการให้ การสงเคราะห์ต่อกัน และความมีสมานฉันท์ พร้อมใจกันบำเพ็ญกุศล สาธารณะด้วยกัน อันเป็นการร่วมหลักทางความคิด เข้าร่วมกิจกรรม มองเห็นผลประโยชน์จากการเสียสละให้ปันด้วยกัน แม้บางอย่างจะเป็นเรื่องยากที่จะทำ แต่ถ้าศรัทธา ปัญญาของคนเสมอกันแล้ว สามารถร่วมแรงร่วมใจ ส่งเสริมสนับสนุนกันได้ พึงดูตัวอย่างการเสียสละสารพัดของพระเวสสันดร ทุกกรณีพระนางมัทรีเห็นชอบทั้งหมด และพระชาติสุดท้ายทั้งสองพระองค์ก็ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าและบรรลุมรรคผลเป็นพระอรหันต์ จาคสมาความเสียสละเสมอกันจึงเป็น บทพิสูจน์ความมีศรัทธากับปัญญาของแต่ละคนเป็นสำคัญ หากมี

๖๒ มาตราวัดความเป็นพุทธ

ศรัทธาปัญญาจริง ความเสมอกันด้านศีลกับความเสียสละก็เกิดขึ้น
ได้ตามกระบวนการของธรรมชาติ

ในการทำงานตรงกันข้ามเช่น ภรรยาต้องการสงเคราะห์ญาติ
สามีขัดขวางไม่ยินยอม สามีต้องการช่วยสร้างโรงพยาบาล ภรรยาไม่
ยินยอม ความริ้วรานภายในครอบครัวก็เกิดขึ้น ยากที่จะครองเรือน
ครองสุข

๔. ปัญญาสมา มีปัญญาความรอบรู้เสมอกัน

คนเราอยู่ร่วมกันนั้นสำคัญที่พูดกันรู้เรื่อง มีความเข้าใจ หรือ
อย่างน้อยเชื่อถือกัน หรือเชื่อฟังกัน แต่การจะเป็นอย่างนั้นได้ พื้น
ฐานของการศึกษาเรียนรู้ ประสบการณ์ในชีวิตของแต่ละคนมีบทบาท
สำคัญยิ่ง การอยู่ร่วมกันของคนต่างศาสนา ต่างวัฒนธรรม ต่าง
ขนบธรรมเนียมประเพณี ยากที่จะเกิดปกติสุข เพราะมีความไม่รู้ ไม่
เข้าใจในส่วนของคน ๆ นั้นและส่วนเกี่ยวเนื่องกับเขาเป็นอุปสรรคขัด
ขวางอยู่ การครองเรือนของคนทั้งหลายจะให้ลงตัวหมดทั้ง ๔ ข้อ คือ
เสมอกันหมด ทั้ง ๔ ข้อเป็นการยากยิ่ง แต่พึงสังเกตว่า บางกรณีหาก
ฝ่ายหนึ่งพร้อมที่จะใช้ศรัทธาต่อคู่ครองของตน เพราะเชื่อในปัญญา
ของเขา หรือบางคราวมีความเห็นในเรื่องนั้นคนละแนวกัน สามารถ
ใช้ปัญญาหาข้อยุติได้ แม้ฝ่ายหนึ่งจะรู้สึกว่าการเห็นของตนมีความ
สำคัญน้อย ก็พร้อมที่จะเสียสละความรู้สึกเช่นนั้นออกไป โดยมองไป
ที่ผลประโยชน์ ความสุขในการอยู่ร่วมกันเป็นเป้าหมาย การ
ประนีประนอมกันก็เกิดขึ้นได้ ความสามารถในการครองเรือนของคน
จึงต้องอาศัยปัญญาเป็นหลักสำคัญเพราะว่า

หากครองเรือนไม่เป็น หรือครองเรือนไม่ดีจะมีแต่ความทุกข์มี
แต่ปัญหา แต่หากครองเรือนดีโดยมีคุณธรรม ๔ ประการเสมอกัน

กระจายออกไปมากเท่าไรการอยู่ร่วมกันฉันมิตรจะปกแผ่ไปมากเท่านั้น
ทั้งจะเป็นพลังบุญหนุนนำให้เกิดร่วมกันในภพชาติต่อไป ตามที่ทรง
แสดงแก่ท่านนกุลมาตานกุลบิดาดังกล่าว

ภรรยา ๗ จำพวก

คราวหนึ่งพระพุทธเจ้าเสด็จไปที่บ้านของท่านอนาถปิณฑิก
เศรษฐี เวลานั้นท่านเศรษฐีได้สะใภ้คนใหม่มา มีนามว่า สุชาดา เธอ
เป็นหญิงที่ขอบวางอำนาจ ก้าวร้าว ขอบข่มขู่ ข้ำทาส บริวาร ไม่เชื่อ
ถือพ่อสามี แม่สามี ตัวสามี แม้แต่พระผู้มีพระภาคเจ้าเอง นางก็ไม่
เคารพสักการบูชาพระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งเรียกให้นางสุชาดาเข้าเฝ้า
นางเข้าเฝ้าตามรับสั่งพระพุทธเจ้าจึงรับสั่งถามว่า

สุชาดา ภรรยาของบุรุษ ๗ จำพวก คือ ภริยาเสมอ
ด้วยเพศฆาต ภริยาเสมอด้วยโจร ภริยาเสมอด้วยนาย
ภริยาเสมอด้วยแม่ ภริยาเสมอด้วยพี่สาวน้องสาว
ภริยาเสมอด้วยเพื่อน ภริยาเสมอด้วยทาสี

สุชาดา เธอเป็นภรรยาประเภทไหนใน ๗ จำพวกนี้ ?

นางกราบทูลว่า นางไม่ทราบความหมายของภรรยาทั้ง ๗
ประเภทนั้น ขอให้พระพุทธเจ้าทรงอธิบายให้พิสดาร เพื่อให้นางเกิด
ความเข้าใจชัดเจนลักษณะของภรรยาแต่ละประเภท

รับสั่งให้นางตั้งใจฟังด้วยดี จากนั้นทรงแสดงเป็นพระคาถา
จะนำมาตามทีทรงแสดงด้วยพระองค์เองตามลำดับ คือ

ภริยาผู้มีจิตประทุษร้าย ไม่อนุเคราะห์ด้วย
ประโยชน์เกื้อกูล ยินดีในชายอื่น คูหมิ่นสามีของตน เป็นผู้
อันเขาซื้อมาด้วยทรัพย์ พยายามจะฆ่าสามี ภริยาของ

บุรุษเห็นปานนี้เรียกว่าชกภริยา ภรรยาเสมอด้วยเพชรฆาต
สามีของหญิงประกอบด้วยศิลปกรรม พาณิชยกรรม
และกสิกรรม ได้ทรัพย์ใดมาภรรยาปรารถนาจะยกยอก
ทรัพย์แม้มีอยู่น้อยนั้นเสีย ภรรยาของบุรุษเห็นปานนี้เรียกว่า
โจริภริยา ภรรยาเสมอด้วยโจร

ภรรยาที่ไม่สนใจในการทำงาน เกียจคร้าน กินมาก
ปากร้าย ปากกล้า ร้ายกาจ กล่าวคำหยาบ ข่มขู่ผู้
ขยันขันแข็ง ภรรยาของบุรุษเห็นปานนี้เรียกว่า อัยยาภริยา
ภรรยาเสมอด้วยนาย

ภรรยาใดอนุเคราะห์ด้วยประโยชน์อันเกื้อกูลทุกเมื่อ
ตามรักษาสามีเหมือนมารดา รักษาบุตร รักษาทรัพย์ที่สามี
หามาได้ไว้ ภรรยาของบุรุษเห็นปานนี้เรียกว่า มาตาภริยา
ภรรยาเสมอด้วยมารดา

ภรรยาที่เหมือนพี่สาวน้องสาว มีความเคารพในสามี
ของตน เป็นคนสะอาดเรียบร้อย เป็นไปตามอำนาจสามี ภรรยา
ของบุรุษเห็นปานนี้เรียกว่า ภคินีภริยา ภรรยาเสมอพี่สาว
น้องสาว

ภรรยาใดในโลกนี้ เห็นสามีแล้วชื่นชมยินดี เหมือน
เพื่อนผู้จากไปนานแล้วกลับมา เป็นหญิงมีตระกูล มีศีล มี
วัตรปฏิบัติสามี ภรรยาของบุรุษเห็นปานนี้เรียกว่า สขีภริยา
ภรรยาเสมอด้วยเพื่อน

ภริยาใดสามีเขินดี ชู้ตะคอกก็ไม่โกรธ ไม่คิดพิโรธ
โกรธตอบสามี อดทนได้ เป็นไปในอำนาจสามี ภรรยาของ
บุรุษเห็นปานนี้เรียกว่า ทาสีภริยา ภรรยาเสมอด้วยทาสี

ภรรยาที่เรียกว่า ฆกภริยา โจริภริยา อัยยาภริยา ภรรยาสามจำพวกนั้นล้วนแต่เป็นคนทุกตลบขี้ขลาด ไม่เอื้อเฟื้อเมื่อยตายไป ย่อมเข้าถึงนรก

ส่วนภรรยาที่เรียกว่า มาตาภริยา ภคินีภริยา สหิภริยา ทาสีภริยา ภรรยาทั้ง ๔ จำพวกนั้น เพราะตั้งอยู่ในศีล ถนอมรักไว้ยั่งยืน เมื่อยตายไปย่อมเข้าถึงสุคติ

สุชาดา ภรรยาของบุรุษ ๗ จำพวกนี้แล เธอเป็น ภรรยาจำพวกไหนในภรรยา ๗ จำพวกนั้น

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ขอพระผู้มีพระภาค โปรดทรงจำหม่อมฉันว่า เป็นภรรยาสามมีผู้เสมอด้วยทาสี”

ลักษณะของภรรยา ๗ จำพวกนี้พึงสังเกตว่า สามีเองก็มี ๗ จำพวก ซึ่งมีลักษณะเช่นเดียวกับภรรยาทั้ง ๗ จำพวกนั้น

พระพุทธดำรัสตรัสสอนในลักษณะนี้ เป็นการประมวล ประเภทของสามี ภรรยาในโลกมารวมไว้ในที่เดียวกัน ให้คนพึงตรวจสอบตนเองว่าขณะนั้นตนอยู่ประเภทไหน มีความเหมาะสมหรือไม่ ทางที่ดีควรเป็นอย่างนั้นต่อไปหรือควรเปลี่ยนแปลง อย่างนางสุชาดา ที่เมื่อก่อนมีลักษณะของอัยยาภริยา แต่ได้สดับพระธรรมเทศนา ปรับฐานะตัวเองลงไปสู่ความเป็นทาสีภริยา เหมือนขอใช้ความผิดพลาดบกพร่องในอดีตของตนไปด้วยในขณะเดียวกัน

บุตร ๓ ประเภท

คำว่า บุตร ตามความหมายเดิม หมายถึงผู้ที่สามารถช่วยให้ มารดาบิดาไม่ต้องตกนรก พร่าหมณเฐื่อว่ามีนรกขุมหนึ่งชื่อว่ “ปุตตะ”

คติของพรหมณ์มีความปรารถนาบุตรกันเป็นพิเศษ จนมีวิธีการแสวงหาบุตรด้วยประการต่าง ๆ แต่ในขณะที่ปรารถนาบุตรกันอยู่นั้นเอง หากตั้งปัญหาให้คนที่จะเป็นพ่อแม่เลือกว่า ระหว่างการไม่มีบุตร มีบุตรแล้วตาย กับมีบุตรชั่ว พ่อแม่ต้องการอะไร ทุกคนคงพอใจที่จะไม่มีบุตรมากกว่า การมีบุตรช่วยอมสร้างความสุขให้ตลอดกาลยาวนาน แต่เมื่อเกาะกลุ่มประเภทบุตร พระพุทธเจ้าทรงแสดงประเภทของบุตรไว้เป็น ๓ ประเภทคือ

อวชาตบุตร บุตรที่เกิดมาแล้วต่ำกว่ามารดาบิดา เป็นบุตรประเภทล่างผลาญตระกูล ทำตระกูลให้ตกต่ำ ในลักษณะที่เรียกว่า “ชั่วทัญญาติ” ประเด็นที่ทรงเน้นคือความรู้กับความประพฤติ เช่น มารดาบิดาถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ รักษาศีล ๕ มีกัลยาณธรรม ๕ แต่บุตรไม่ยอมทำตามความดีงามที่ท่านปฏิบัติ กลับทำตนให้ตกต่ำ

อนุชาตบุตร บุตรเสมอมารดาบิดา หมายถึงลูกที่เกิดมาแล้วสามารถสืบสานสิ่งดีงามต่าง ๆ ที่มารดาบิดาประพฤติปฏิบัติ เช่น มารดาบิดาถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ รักษาศีลห้ามีกัลยาณธรรม ๕ คือเมตตา สัมมาชีพ กามสังวร พุคค้ำสัตย์ มีสติ ตนก็ถือตามปฏิบัติตามรักษาความดีงามต่าง ๆ ที่มารดาบิดาประพฤติให้ดำรงอยู่ และสืบสานต่อไป

อติชาตบุตร หรือ **อภิชาตบุตร** เป็นบุตรที่โดดเด่นเหนือมารดาบิดาของตน ทั้งในด้านความเคารพหนักแน่นในพระรัตนตรัย ความมั่นคงในศีลธรรม สามารถปฏิบัติพัฒนาตนเองให้เป็นที่ยอมรับยกย่องของคนอื่น เติบโตตระกูลวงศ์ของตนให้โดดเด่นขึ้น ทำนองที่พูดกันว่า “ดีทัญญาติ” อันเป็นไปตามคำกลอนที่ว่า

“มีลูกดีเป็นศรีสง่าหน้า ญาติวงศ์พงศาพลอยม่วงไส”

หลักธรรมเพื่อความเจริญรุ่งเรือง ๆ ๖๗

แม้การที่บุตรสามารถพัฒนาตนเองให้มีสถานะสูงเด่นทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การศึกษา คงได้ชื่อว่าเป็นอนุชาตบุตร อภิชาตบุตรตามสมควรแก่การทำของเขา แต่ข้อที่ควรสังเกตคือในพระบาลีพุทธวจนะที่ทรงแสดงไว้ในอติวุตตะกะ ชุททกนิกายทรงสรุปว่า

“บัณฑิตทั้งหลาย ย่อมปรารถนาอติชาตบุตร และอนุชาตบุตร ไม่ปรารถนาอวชาตบุตร ซึ่งเป็นผู้ทำลายตระกูล ส่วนบุตรเหล่าใดเป็นอุบาทถ บุตรเหล่านั้นแลชื่อว่าเป็นบุตรในโลก บุตรเหล่านั้นมีศรัทธา สมบูรณ์ด้วยศีล มีความโอบอ้อมอารี รู้ความประสงค์ของนักบวช ปราศจากความตระหนี่ ย่อมรุ่งเรืองในบริษัททั้งหลาย เปรียบเหมือนพระจันทร์พ้นแล้วจากเมฆฉะนั้น”

บุตร ๓ ประเภท เป็นเช่นเดียวกับภรรยาสามมีฝ่ายละ ๗ ประเภท ทรงสะท้อนจากชีวิตจริง ๆ ของคนในโลกมาให้ดู พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงสร้างคนเหล่านี้ขึ้น แต่คนเหล่านี้มีอยู่ในโลกตลอดมาและตลอดไป ทรงแสดงให้เห็นคนพึงได้พิจารณาตรวจสอบตนเอง เพราะทุกคนย่อมเป็นบุตรธิดาของมารดาบิดาทุกคน เมื่อศึกษาแล้วนำมาตรวจสอบเทียบเคียงความประพฤติของตนในขณะนั้น ๆ ว่า ตนเป็นบุตรประเภทใดของครอบครัว และแม้แต่จะอยู่ประเภทของอติชาตบุตร ก็ต้องไม่ทะนงตนว่า ตนเก่งแล้วดีแล้วจะต้องพยายามรักษาความดี และเพิ่มพูนให้ความดีให้ยิ่ง ๆ ขึ้น เพราะนั่นคือตราประดับชีวิต ครอบครัวตระกูลวงศ์ ในลักษณะที่ตัวตาย แต่ชื่อเสียงเกียรติคุณความดีคงมีอยู่คู่โลกตลอดไปตรงตามคำสอนในกฤษฎาสอนนึ่งที่ว่า

“นรชาติวางวาย มะลายสิ้นทั้งอินทรีย์
สถิตทั่วแต่ชั่วดี ประดับไว้ในโลกา” นั่นเอง

ตระกูลอันมั่งคั่งจะตั้งอยู่ไม่ได้นานเพราะสถาน ๔

เป็นหลักธรรมที่ทรงแสดงในรูปองค์รวม ซึ่งในภาคปฏิบัติจริง ๆ แล้วเริ่มจากคนแต่ละคน ครอบครัว ตระกูล ตลอดจนถึงประเทศชาติอันเป็นส่วนรวม หากตรงตามคุณลักษณะที่ทรงแสดงไว้ ก็ย่อมเอาตัวไม่รอดเช่นเดียวกัน คุณลักษณะเหล่านี้ คือ

๑. ไม่แสวงหาพัสดุที่หายแล้ว การได้มาซึ่งทรัพย์สินเงินทอง คนจะต้องใช้ความเพียรพยายามอย่างฉลาดมีความสามารถในการจัดการ แสวงหา จนได้มาครอบครองแล้ว จะต้องดูแลรักษาให้อายุการใช้งานตั้งอยู่ได้นาน เพื่อให้เกิดความคุ้มค่า ยามใดที่ทรัพย์สินสูญหายไปต้องพยายามหากลับคืนมาไม่ปล่อยปละละเลย แต่ถ้าใช้ความพยายามแล้ว ไม่สามารถหากลับคืนมาได้ ก็ควรจะทำใจ ไม่ให้เศร้าโศกเสียดาย เสียใจ จนสุขภาพพลานามัยเสื่อมลงทั้งทางกายใจ

๒. ไม่บูรณะพัสดุที่คร่ำคร่า เป็นการแสดงความฉลาดความสามารถในการบูรณะ ซ่อมแซม เครื่องใช้ ทรัพย์สินที่อยู่ในวิสัยที่ยังสามารถซ่อมบำรุงได้ หากหมดสภาพก็สามารถปรับใช้ในสถานะอื่น จนถึงมีความสามารถที่จะนำมาใช้ใหม่ในรูปของรีไซเคิล พระอานนท์เถระเคยแสดงการปรับใช้จีวรไปตามลำดับ เช่น ให้จีวรเก่าของตนแก่ภิกษุที่มีจีวรเก่ากว่า ใช้จีวรเก่าทำผ้าปูนอน นำผ้าปูนอนเก่าทำเป็นผ้าปูนั่ง นำผ้าปูนั่งเก่าทำเป็นผ้าเช็ดพื้น นำผ้าเช็ดพื้นเก่าทำเป็นผ้าผ่มกับดินฉาบฝาเป็นต้น แสดงว่า ทรัพย์สินที่ได้มาด้วยความยากลำบากนั้น จะต้องใช้ประโยชน์ให้คุ้มค่า

๓. ไม่รู้จักประมาณในการบริโภคทรัพย์สมบัติ ที่สรุปรวมเป็นสังหาริมทรัพย์และอสังหาริมทรัพย์ เป็นผลิตผลจากความเพียร

พยายามของตน ครอบครวั บรรพชน แต่ละคนล้วนต้องทำงานด้วยความเหนื่อยยากลำบาก หลักการในการใช้จ่ายทรัพย์สิน ทรงประทานไว้ว่า ให้แบ่งทรัพย์สินออกเป็น ๔ ส่วนใช้สองส่วนดำเนินงานต่อไป หนึ่งส่วนใช้จ่ายภายในครอบครัว หนึ่งส่วนเก็บออม โดยยึดหลักว่ารายได้ต้องเกินรายจ่าย รายจ่ายจะต้องไม่เกินรายได้ บริโภคกรรม คือการบริโภค อุปโภค ทรัพย์สินสมบัติท่านจึงใช้ หลักการรู้จักใช้จ่ายทรัพย์สินสมบัติและใช้จ่ายทรัพย์สินตามสมควรแก่รายได้ความจำเป็นที่เรียกว่า **พอดี พอประมาณ พอควร** มากน้อยต้องพยายามทำใจของตนให้พอใจตามที่ตนมีอยู่และสามารถใช้จ่ายได้ในขณะนั้น ๆ ความรู้จักพอจึงเป็นฐานสำคัญในการครองเรือนดังที่ท่านกล่าวไว้ในอุทานธรรมบทหนึ่งว่า

ความไม่พอใจจนเป็นคนเข็ญ พอแล้วเป็นเศรษฐีมหาศาล
จนทั้งนอกทั้งในไม่ได้การ จงคิดอ่านแก่ใจเป็นคนพอ

๔. ตั้งสตรีหรือบุรุษผู้ทูลให้ป็นหัวหน้าครอบครัว คน สตรี นั้นมีสัญชาติญาณฝูงตามธรรมชาติ ภายในครอบครัว หัวหน้าครอบครัวเหมือนจ่าฝูง หากเขานำดีก็ช่วยให้ดีตามกันไป เขานำไม่ดีก็คงมีภัยอันตรายติดตามมา หากหัวหน้าครอบครัว เป็นคนไม่ตั้งมั่นในศีลธรรม เช่น เป็นคนติดสิ่งเสพย์ติด หรือชอบลักขโมย หรือเจ้าชู้ แม้เพียงข้อเดียวก็สร้างปัญหาให้แก่ครอบครัว ทั้งในด้านฐานะทางการเงิน การเกี่ยวข้องผูกพันกันฉันสามีภรรยา การมีหัวหน้าครอบครัวเป็นคนทูล ก็คือการคบพาลนั่นเอง แต่การคบพาลเราสามารถหลีกเลี่ยงได้ง่ายกว่า หัวหน้าครอบครัว บางกรณีอยู่ในประเภทที่เรียกว่าตัดไม้ตาย ขายเป็นชาติที่เดียว แต่หากเจอเข้าจริง ๆ ก็ต้องพยายามช่วยกันแก้ไขโดยไม่ปล่อยใจตนเองให้เป็นคนทูลตามหัวหน้าครอบครัวไป

กุลจิริฏฐิติธรรม ๔

เป็นหลักการในการครองเรือน ครองรัก ครองสุข อันเป็นความ
ประสงค์ร่วมกันของครอบครัวทั้งหลาย แต่ต้องทวนกระแสอารมณ์
สังคมได้มากพอสมควร นั่นคือการพลิกอีกด้านหนึ่ง ของตระกูลมั่งคั่ง
ที่ตั้งอยู่ไม่ได้นาน ๔ ประการออกมาใช้นั้นคือ

๑. อนุรักษ์เวสนา ของหาย ของหมด ต้องชวนขวายเป็นมา ไม่ว่าจะ
จะเป็นการหาของเก่าคืนมา หรือหาของใหม่ที่จำเป็นจะต้องมีมาใช้
ประโยชน์ตามความจำเป็นก็ตาม

๒. วิชาปฏิบัติสังขรณา ของเก่า เสื่อมคุณภาพ ซ้ำรูด อยู่ใน
วิสัยสามารถซ่อมแซม บูรณะ ปฏิสังขรณ์ เพื่อใช้สอยในฐานะนั้น ๆ
ก็พร้อมที่จะทำ แม้บางครั้งซ่อมแซมไม่ไหวแล้ว แต่มีปัญญาหา
ประโยชน์จากสิ่งเหล่านั้นในฐานะอื่นจนถึงนำไปสู่ระบบรีไซเคิลดังกล่าว

๓. ปริमितปานโภชนา มีความฉลาดสามารถรู้จักความเหมาะ
ความควร ประมาณในการซื้อหา ใช้สอยทรัพย์สินสมบัติ ตามหลักของ
ยถาสารูปสันโดษ คือยินดีตามสมควร สมชีวิตา การเลี้ยงชีวิตตาม
สมควรแก่กำลังทรัพย์ที่ตนหาได้มา และสามารถซื้อหาจ่ายตาม
ความจำเป็น

๔. อัตตสัมมาปณิธิ การตั้งตนไว้ในทางที่ชอบตามทำนอง
คลองธรรม ที่ในแง่ของความเป็นจริงแล้ว ทุกคนภายในครอบครัวต้อง
เป็นคนดีมีศีลธรรม อย่างน้อยในฐานะของลูกที่มีพ่อแม่ด้วยกันทุกคน
ควรทำตนเป็นอนุชาตบุตร คือบุตรธิดาที่สืบสานสิ่งดีงามของตระกูล
หรือหากสามารถพัฒนาระดับตนเองให้เหนือกว่าตระกูลเดิมได้ก็
เป็นการดี

หลักธรรมเพื่อความเจริญรุ่งเรือง ๑ ๗๑

กุลจิรัฏฐิติธรรม คือธรรมที่จะนำไปหวังศตระกูล ดำรงอยู่
ก้าวหน้าพัฒนาอยู่ได้ยาวนาน หากทุกคนภายในตระกูลสามารถทำ
ตนเป็นคน ๒ ประเภท คือ

แม้จะมีดีมาในด้านครอบครัว เศรษฐกิจ สังคม การเมืองมา
ก่อนก็สามารถปฏิบัติพัฒนาตนเอง ครอบครัวจากฐานะนั้นให้สูงขึ้น
มาได้ ดังที่ท่านเตือนไว้เป็นคำกลอนว่า

ลูกคนจนคนแค่นแสนจะคิด อาจแปลงฤทธิ์กลายเป็นเศรษฐี
หรือคนที่อยู่ประเภทของคนที่มีความหนักแน่นมั่นคงด้านความรู้
ครอบครัว เศรษฐกิจ สังคม การเมืองอยู่ก่อนหน้านั้นแล้ว ที่เรียกว่า
กันว่าผู้ดีมีตระกูล หรือคนที่สว่างมา สว่างไป ด้วยการพยายามรักษา
พัฒนาคุณธรรมของตนให้สูงขึ้น หรือดำรงอยู่ อันเป็นภารกิจของลูก
หลานประเภทอนุชาบุตรดั่งกล่าว ตระกูลเหล่านั้นอาจผ่านไปได้
หลายชั่วคนก็ไม่ตกต่ำ เพราะมีลูกหลานเป็นคนดีที่จัดว่าเป็นศรีของ
ตระกูล

หลักธรรม

เพื่อความเจริญมั่นคง

และความสงบสุขของบ้านเมือง

หลักธรรมที่จะนำมาเรียบเรียงในโอกาสต่อไปนี้เป็นหลักธรรมที่เรียกว่าปริยายเทศนา ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงแก่ผู้บริหารบ้านเมืองในยุคสมัยนั้น ส่วนมากก็จะเป็นกษัตริย์ที่อาจจะเรียกว่ามหาราชา ราชา ชัตตียะ ตลอดถึงหัวหน้าชนบท นิคม คาม ซึ่งเมื่อมองที่องค์ธรรม คงเป็นเรื่องของกุศลธรรมที่ควรบำเพ็ญ อกุศลธรรมที่ควรละเช่นเดิม แต่ปริมาณของการใช้ สัมพันธ์กับปริมาณของการมีหมายความว่าด้วยสถานะที่ท่านเหล่านั้นเป็น ปริมาณแห่งคุณธรรมข้อนั้นจะต้องมีมากขึ้น เพราะปริมาณงาน ความสลับซับซ้อนของคนที่ท่านเหล่านั้นต้องรับผิดชอบมีความสลับซับซ้อน มีความแปลกแยกแตกต่างกันมากบ้างน้อยบ้าง โดยเฉพาะคนระดับสังคม ประเทศชาติ มีความแตกต่างกันมากขึ้นตามลำดับ การบริหารงานบุคคล ในฐานะของผู้นำ ที่สามารถสร้างการยอมรับนับถือ ศรัทธา จนคนเหล่านั้นหรือคนส่วนมากมีความเคารพ จงรัก รักดี เทอดทูน จะทำได้ยากประการสำคัญคือการทำที่คนทั่วไปจะยอมรับว่า ท่านเหล่านั้นมีความซื่อสัตย์ สุจริต ยุติธรรม เทียงธรรม เป็นธรรม สามารถให้ความเชื่อมั่นแก่เขาเหล่านั้นได้ว่า ท่านผู้บริหารในฐานะตำแหน่งนั้น ๆ สามารถให้ความอบอุ่น ความปลอดภัย ความเป็นธรรมแก่เขาได้ ปัญหาเรื่องการบริหาร การปกครอง จึงมักจะวนเวียนอยู่ในเรื่อง

ปัญหาเรื่องปากเรื่องท้อง

ปัญหาเรื่องความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

ปัญหาความเป็นธรรม ยุติธรรม เทียงธรรม

ศักยภาพของการนำคือความสามารถในการป้องกันปัญหา
จำกัดปัญหา พัฒนาสร้างสรรค์ และรักษาสิ่งดีงามต่าง ๆ ของชาติบ้าน
เมืองไว้ได้ จนเกิดสภาพความมั่นคงที่สรุปรวมเป็น

“ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ความมั่นคงทางการเมือง
ความมั่นคงทางการทหาร ความมั่นคงทางสังคมจิตวิทยา”

คุณธรรมที่จะนำเสนอดังต่อไปนี้ เน้นไปที่ภารกิจของฝ่ายบริหาร
ที่ในแง่ของความเป็นจริงแล้วคงเริ่มที่การบริหารตน บริหารครอบครัว
บริหารคาม นิคม ชนบท ราชธานี ตามโครงสร้างของการบริหารในอดีต
แต่ในสมัยปัจจุบันก็คงอยู่ในโครงสร้างจากจุดเล็กคือตนเอง และจุด
สูงสุดคือผู้บริหารชาติบ้านเมือง นั่นคือผู้ใช้อำนาจในพระปรมาภิไธย
ของพระมหากษัตริย์ทั้ง ๓ ฝ่าย คือ ฝ่ายบริหาร ฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่าย
ตุลาการ ซึ่งมีลำดับของการศึกษาเรียนรู้ตามลำดับดังต่อไปนี้

เวปูลละ - ไพบูลย์ ๒

ไพบูลย์ คือสมบูรณบริบูรณ์ อันเป็นความต้องการร่วมกันของ
ทุกชีวิตในโลกนี้พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ว่า โลกนี้มีช่องว่าง แต่
คนสามารถอุดช่องว่างเหล่านั้นได้ เมื่อคนสามารถอุดช่องว่าง
ในโลกได้ การเบียดเบียนกันในโลกก็จะลดลง อย่างน้อยก็ลดลงเป็น
จุด ๆ ไป ขยายกว้างออกไปตามลำดับ สามารถสร้างสรรค์ให้เกิด
ความรัก ความเคารพกัน การสงเคราะห์ อนุเคราะห์กัน การไม่
ทะเลาะวิวาทกัน สร้างสรรค์ให้เกิดสามัคคี และเอกภาพภายใน

ครอบครัว จนถึงประเทศชาติอันเป็นส่วนรวม สิ่งที่ทรงสอนให้นำมา
อดช่องว่างในโลกคือ **อามิส** ได้แก่ วัตถุสิ่งของที่สรุปรวมเป็นปัจจัย
๔ และ **ธรรม** คือการปฏิบัติธรรมการแสดงความเป็นมิตรต่อกัน
ระหว่างตนกับคนอื่น

ไพบูลย์ ๒ ประการ หรือบาลีเรียกว่า **เวปุลละ ๒ ประการ** จึง
เป็นเครื่องมือในการอดช่องว่าง ๒ ประการนั่นเอง นั่นคือ

๑. **อามิสเวปุลละ ความไพบุลย์** คือความมาก ความสมบูรณ์
ด้วยอามิส คือ วัตถุสิ่งของต่าง ๆ ที่สรุปเป็นสิ่งหาวิมลโทษ และ
อสังหาวิมลโทษที่คนใช้ความเพียรพยายามแสวงหาได้มาในทางที่
ชอบธรรม นั่นคือเศรษฐกิจดีจากครอบครัว จนถึงประเทศชาติมีฐานะ
ทางเศรษฐกิจ มั่งคั่ง มั่นคง รัฐสามารถใช้งบประมาณบริหาร
ราชการแผ่นดิน เพื่อเสริมสร้างให้เกิดสวัสดิภาพและให้สวัสดิการ
เพื่อประชาชนอยู่ดีมีสุขจากจุดย่อยจนถึงคนทั้งประเทศ หากว่าความ
ไพบุลย์มากพอประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียงมีปัญหา รัฐบาล
สามารถช่วยเหลือเกื้อกูลประเทศนั้น ๆ ได้เป็นต้น

๒. **สัมมเวปุลละ ความไพบุลย์ด้วยธรรม** หมายถึงประชาชน
ภายในชาติมีความรู้ดี มีความคิดดี คิดได้ คิดเป็น คิดชอบ สามารถ
ใช้ความรู้ความคิดพัฒนาฐานะของตนจนมีเศรษฐกิจดี และสามารถ
ทำตนเป็นพลเมืองดี เพื่อช่วยเหลือสังคมให้เป็นสังคมดี กระจายคุณ
ธรรม นำอามิสออกไปเป็นประโยชน์แก่สาธารณชน รัฐบาลที่มีการเงิน
การคลังดี สามารถสร้างสวัสดิภาพพัฒนาประเทศชาติ บำบัดทุกข์ สร้าง
ความสุขให้แก่ประชาชนภายในชาติได้มากขึ้น

ไพบูลย์ทั้งสองประการจึงเป็นผลรวมของ **ความรู้ คู่คุณธรรม**
ที่คนภายในชาติซึ่งเข้าไปรับผิดชอบภารกิจต่อชาติในฐานะอะไร

หลักธรรมเพื่อความเจริญมั่นคง ฯ ๗๕

๑. **ราคะ** ความกำหนัด **โลภะ** ความโลภ มีโทษน้อยแต่คลายจากจิตได้ช้า

๒. **โทสะ** ความประทุษร้าย มีโทษมากแต่คลายได้เร็ว

๓. **โมหะ** ความหลง ความเขลา ความมกมายทั้งหลาย มีโทษมากด้วย คลายช้าด้วย

การพูดถึงอกุศลกรรมที่เป็นบาป ผ่านเจตนา อากาโร ผลกระทบบาป ในลักษณะต่าง ๆ นั้น เกี่ยวเนื่องกับความเข้มข้นของกิเลสทั้ง ๓ กอนี้เป็นหลัก เช่น

ความคิดเห็นที่ท่านเรียกว่าเป็นมิจฉาทิฏฐิอุอย่างแรงที่สุด เป็นอาการของโมหะ คือความหลงจัดใครคัดค้านเขาเขาจะโกรธ แสดงว่าเขามีความพอใจจิตใจในความเห็นเช่นนั้น อันเป็นอาการของความโลภสืบเนื่องมาจากอวิชชาหรือโมหะ และความเห็นเหล่านั้นกลับไปยึดโยงอยู่กับ “กรรมและสังสารวัฏ”

ความเห็นผิดในเรื่องกรรมระดับแรงมาก ๆ คือ “เห็นว่าการกระทำทุกอย่างไม่ถือว่าเป็นการกระทำ ผลทั้งหลายในชีวิตของคนไม่ได้มาจากเหตุอะไร ปฏิเสธ ความมีอยู่ของกรรม สังสารวัฏ และความมีอยู่ของคนระดับพระพุทธรเจ้า เป็นต้น”

ใครก็ตามที่มีความเห็นในลักษณะนี้แสดงว่ามีความเห็นเป็นวัตถุนิยมสุดขีด อย่างที่คนชอบพูดกันว่าเกิดมาหนเดียวตายหนเดียว พระพุทธรเจ้าทรงแสดงว่า คนที่มีความเห็นอย่างนี้จะไม่ยอมปล่อยวางความเห็นของตนจะกลายเป็นคนประเภทเป็นหลักคอกของวัฏฏะ คือไม่มีโอกาสสร้างสรรคพัฒนาอะไรได้อีกแล้ว

แนวประชาธิปไตย ที่ถือเสียงข้างมากเป็นประมาณ ในภาคของการปฏิบัติจริง หาได้ข้อยุติที่ถูกต้องเป็นธรรมเนียมธรรมเนียมเสมอไปไม่ เช่น การลงมติของพระเถระจำนวนน้อยกับคนพาลจำนวนมาก พระเถระคงแพ้เพราะเสียงน้อยกว่า ดังนั้น พระพุทธเจ้าจึงทรงประทานหลักให้แก่คนประเภทนี้ว่า คนประเภทโลกาธิปไตยควรมีปัญญา และการฟังพิจารณา แยกแยะสิ่งต่าง ๆ ให้ชัดเจน ผลจากการตัดสินใจจึงจะไม่มีปัญหา

ธรรมาธิปไตย เป็นการให้ความสำคัญแก่ธรรม ใช้ธรรมเป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจตัดสิน เพราะใจของเขามีความเชื่อมั่นในพระธรรมคุณตามที่สวดสาธยายกัน แต่การตัดสินใจตัดสินว่าในกรณีนั้น ๆ ธรรมว่าไว้อย่างไร จำต้องผ่านการศึกษา การพิจารณา จนสามารถนำมาปฏิบัติตามโครงสร้างหลักที่ว่า ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติขบถยัง ปฏิบัติตามธรรม แสดงว่า อธิปไตยทั้ง ๓ นี้ หากคนแต่ละคนในสังคมมีฐานใจที่ประกอบด้วยธรรมแล้วสามารถทำงานในรูปของการสร้างสรรค์ พัฒนา ระดับชาติบ้านเมืองได้

ดังนั้น โฉมหน้าประวัติศาสตร์ จึงมีอดีตมหาราชที่ทรงธรรมทรงบริหารราชการแผ่นดินโดยลำพังพระองค์ แต่กลับสามารถสร้างสันติสุข สันติภาพ สวัสดิภาพ สวัสดิการให้แก่ประชาชนภายในชาติได้ มีการบริหารบ้านเมืองด้วยระบบประชาธิปไตย ที่ฟังความคิดของคนส่วนใหญ่ โดยมีกฎหมายเป็นหลักในการกำหนดพิจารณาเทียบเคียงสร้างสรรค์พัฒนาความเจริญให้แก่ชาติบ้านเมืองได้ ประเทศเหล่านั้นมีทั้งก้าวหน้า และพัฒนาเคียงคู่กันไป การบริหารราชการแผ่นดินด้วยธรรมาธิปไตยนั้น เรามีตัวอย่างบุคคลในประวัติศาสตร์ เช่น พระเจ้าอโศกมหาราช แม้ประเทศไทยเราเองในยุคสุโขทัย ก็สามารถ

สัมพัทธ์ยุคของทางศาสนา ศีลธรรม ผลของการปกครองโดยธรรม ยุติ
ด้วยธรรม หรือธรรมมาธิปไตยนั้น มีให้พบในโลกพระพุทธศาสนา
หลายยุคหลายสมัยในส่วนต่าง ๆ ของโลก

อธิปไตย ๓ ประการนี้ในภาคสนามแล้ว หาใช่เป็นเรื่องของ
การบริหารปกครองระบบอะไร? ไม่ แต่ความสำคัญกลับอยู่ที่ใครเป็น
ผู้ปกครองมากกว่า เพราะคนที่มีสติเป็นหลัก มีปัญญา การเพ่งพินิจ
เป็นหลัก และท่านที่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมนั้น สามารถใช้คุณธรรม
คุณสมบัติของตน สร้างสรรค์พัฒนาให้เกิดสิ่งดีงามได้เสมอ ไม่ว่าใน
กาลใด ๆ ก็ตาม

อคติ - ความลำเอียง ๔

ธรรมชาติของสัตว์โลกนั้น แม้จะมีการแสดงความเป็นเรา
เป็นเขากันแพร่หลาย แต่ในขณะที่เดียวกันคนเหล่านั้นก็มีครอบครัว
วงศ์าคณาญาติ มิตรสหาย คนที่ตนรักและชิงชัง มีเรื่องเป็นอันมากที่
คนขาดความรู้ ขาดความเข้าใจ หรือบางกรณีมีความขลาดกลัว
อำนาจอิทธิพลของคน คณะบุคคล ตามธรรมดาของสัตว์โลกที่กอบปร
ด้วย “กาม กิณ นอน กลัว” ความยุติธรรม เทียงธรรม เป็นธรรม
จึงเป็นเรื่องที่ต้องมีการเรียกร้อง นำมาวิพากษ์วิจารณ์กันตลอด

การบริหารคนจากจุดย่อยที่สุดคือครอบครัว จนถึงประเทศ
ชาติอันเป็นส่วนรวม จึงต้องมีความตระหนักถึงความยุติธรรมเป็นพิเศษ
อคติ คือความลำเอียง ๔ ประการ เป็นสิ่งที่ควรงดเว้นเด็ดขาดใน
กรณีที่ต้องมีการตัดสินวินิจฉัย ประสิทธิภาพประสาทความเป็นธรรม
ความยุติธรรม เพราะมีอคติเข้าไปเกี่ยวข้องเพียงข้อเดียวเท่านั้น
ความยุติธรรมที่ต้องการร่วมกันก็เกิดขึ้นไม่ได้แล้ว

อคติ ๔ ประการคือ

๑. **ฉันทาคติ** ความลำเอียงเพราะอาศัยความรักใคร่ผูกพันกัน

ความรัก เป็นอาการของโลกะ ราคะ โมหะ เราจึงพบอาการของความรักที่คนซึ่งเขารักกันแสดงออก หากความรักมากแสดงว่าความหลงมาก โอกาสที่จะลำเอียงจึงมีมากเพราะความรักจะทำหน้าที่ปิดบังเหตุผลสติปัญญาของคน ตามธรรมชาติของความรัก ดังที่มีคำกลอนบ่งบอกอาการของความรักไว้แนวหนึ่งว่า

ความรักเหมือนโรคา

บันดาลตาให้มีมม

ไม่ยินและไม่ยล

อุปสรรค ณ ไตใด

ความรักเหมือนโคถึก

กำลังศึกมิซังไว้

ก็จะออกจากคอกไป

บ่ยอมอยู่ ณ ที่ซัง

ดังนั้น หากจะต้องมีการตัดสินความผิด ถูกของคนที่ตนรัก เพราะความรักเป็นเหตุ โอกาสที่จะแสดงความรักจนลำเอียงจะออกมาได้ง่าย เช่นแม้เราเห็นว่าคนที่ตนรักทำความผิดจริง แต่เพราะต้องการปกป้องคุ้มครองคนที่ตนรัก อาจจะต้องกลบเกลื่อนความผิดบางส่วนไว้หรือจะพูดความดีของคนที่ตนรักแม้จะมีน้อย แต่จะขยายออกไปมากจนเกินความจริง จากที่เขาทำ

๒. **โทสาคติ** ความลำเอียงเพราะไม่ชอบกัน ความไม่ชอบหรือความโกรธนั้น มีความเข้มข้นในระดับต่าง ๆ อีกมาก เป็นอาการที่สืบเนื่องมาจากความหลงเช่นเดียวกัน ในขณะที่เดียวกันพร้อมที่จะกลายเป็นความรัก ตามกระบวนการของจิตดังที่แสดงไว้ว่า “*ความรักเกิดจากรักก็มี ความรักเกิดจากความโกรธก็มี ความโกรธเกิดจากรักก็มี ความโกรธเกิดจากความโกรธก็มี*”

หลักธรรมเพื่อความเจริญมั่นคง ๆ ๑๕

แต่ละครณีสลับมีความหลงใหลอยู่เบื้องหลังเสมอ การพูดถึงคนที่เราไม่ชอบหรือโกรธ จะพบว่าความแรงของความรู้สึกโกรธ จะทำให้เกิดความลำเอียงมากหรือน้อย เช่นยามที่ต้องพูดถึงความดีของคนที่เราไม่ชอบ แม้ความดีเขามากก็พูดแต่น้อย แต่พอต้องพูดถึงความไม่ดีของเขา แม้ในแง่ของความจริง ความชั่วเขาไม่มากนัก แต่จะมีการพูดขยายออกไปมาก ตามแรงดันของความโกรธที่ตนมีต่อเขา ปัญหาความยุติธรรมจึงต้องเกิดขึ้นแน่นอน เพราะการใช้อารมณ์ ไม่ใช่เป็นการใช้เหตุผลตามสมควรแก่กรณีของการกระทำ

๓. ภัยาคติ ความลำเอียงเพราะกลัว สาเหตุให้เกิดความกลัวนั้น อาจจะมาจากการกลัวการสูญเสียผลประโยชน์หรือกลัวว่าตนจะเป็นอันตราย กลัวว่าจะมีปัญหาแก่คนที่ตนรัก หรือกลัวว่าตนจะต้องสูญเสียเวลาหากต้องไปเกี่ยวข้องกับใคร หรือกลัวว่าตนจะไม่ได้รับการยกย่องเป็นต้น อาการของความกลัวนั้นจะมีความถนอมตน รักตน ปกป้องตนเองเป็นสำคัญแม้การกลัวว่าตนเองจะตกเป็นข่าวในทางไม่ดี

๔. โมหาคติ ความลำเอียงเพราะความหลง เป็นอาการของคนที่ขาดข้อมูลในด้านคน ด้านกรรม เหตุผลที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่ตนจะต้องตกลงใจ ตัดสินใจ ทำให้ขาดความเชื่อมั่นในตนเอง ใจจะอ่อนไหวไปตามกระแสของสังคม คนใกล้ชิด ข่าวคราวต่าง ๆ เป็นต้น ท่านองที่พูดกันถึงขุนพลอวยพัยัก คือเขาว่าดีก็ดีตามเขาไป เขาว่าไม่ดีก็ไม่ดีตามเขาไป ตนเองไม่ชัดเจนในข้อมูลทั้งสองด้าน อันเป็นอาการที่สืบเนื่องมาจากความเกียจคร้านในการศึกษา ค้นคว้า ประเภทที่เรียกว่า ตื่นตูม ตื่นตาม ตื่นเต้นไปกับกระแสต่าง ๆ ในขณะนั้น ๆ

อคติ ๔ เป็นอาการของกิเลส จึงเป็นปหัตตัพพธรรม คือธรรมที่ควรลดละโดยส่วนตัว เพราะอคติเป็นปัญหาที่ค่อนข้างประอะบาง

ต่อความรู้สึกของคน ที่มีความต้องการความเป็นธรรม ความยุติธรรม ความเที่ยงธรรมเหมือน ๆ กัน

ทศพิธราชธรรม ๑๐ ประการ

ทศพิธราชธรรม คือธรรมของพระราชา ๑๐ ประการ ดังได้กล่าวมาแล้วว่า พระราชาในด้านเนื้อหาคือผู้นำ ผู้บริหาร ประมุข ที่อาจจะเรียกว่าประธานาธิบดี นายกรัฐมนตรี เลขาธิการ รัฐมนตรี ปลัดกระทรวง อธิบดี เป็นต้น ในด้านความเป็นมาของทศพิธราชธรรม เป็นพระธรรมเทศนาที่ทรงแสดงในรูปของ “ธรรมสำเร็จรูป” คือมีเจตนาแล้ว มีการปฏิบัติตามแล้ว มีผลดีงามที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติตามหลักทศพิธราชธรรมมาแล้ว นั่นคือทรงสะท้อนจากการปฏิบัติตนของพระราชาระดับมหाराชในอดีตบ้าง พระเจ้าจักรพรรดิในอดีตบ้าง ซากดึกที่แปลว่าเรื่องเคยเกิดมาแล้วในแง่ของความจริงคือประวัติศาสตร์ที่นำมาเล่าจากพระญาณของพระพุทธเจ้า เพื่อประกอบการเทศนาในคราวนั้น ๆ แต่เป็นการหยิบยกมาเพียงบางจุด เพื่อให้สอดคล้องกับเรื่องที่ทรงแสดงในขณะนั้น ๆ เป็นสำคัญ

จากหลักฐานที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ทำให้เราพบว่าพัฒนาการทางด้านการบริหารบ้านเมือง การรักษาความมั่นคง โดยเฉพาะที่มีการทำศึกสงครามกันนั้น ปรากฏว่าบางยุคนำเอาแม่ทัพของทั้งสองฝ่ายมารบกัน ฝ่ายใดชนะ ประเทศนั้น เมืองนั้นชื่อว่าชนะ บางคราวให้พระราชาของทั้งสองฝ่ายมานั่งถกปรึกษา ภาษิต กัน ทหารทั้งสองฝ่ายเป็นพยาน ร่วมกันพิจารณาใคร่ได้ตอบชนะ มีคารมคมคาย มีความเป็นสุภาษิต พูดได้ดั่งงามมากกว่า ฝ่ายนั้นชื่อว่าชนะ ที่สำคัญคือบางคราวทหารของแต่ละฝ่าย นำเอาคุณธรรมของพระ

ราชาของตนมาสรรเสริญ นำมาเทียบเคียงกันดูว่า พระราชาทั้งสองพระองค์นั้นใครทรงคุณธรรมสูงกว่า บ้านเมืองนั้นก็ชื่อว่าประชาชนเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการทางจิตวิญญาณของคนแต่ละยุคแต่ละสมัย แต่เมื่อเรานำเอาคุณธรรมเหล่านั้นมาตรวจสอดดู สรุปลงแล้วแต่ละฝ่ายทรงธรรมด้วยกัน และมักจะอยู่ในแวดวงของ “ทศพิธราชธรรม จักรวรรดิวัตร ราชสังคหะ” จะต่างกันก็เพียงแต่ว่า พระราชาพระองค์ใดมีความหนักแน่นมั่นคงในคุณธรรมเหล่านั้นมากกว่ากันเท่านั้น ดังนั้นคุณธรรมทั้ง ๓ กลุ่มดังกล่าว รวมถึงธรรมเหล่าอื่นล้วนแล้วแต่เป็นธรรมะที่ผ่านการพิสูจน์ทดสอบมาแล้ว มีเจตนาแล้ว มีความประพฤติกแล้ว มีผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำมาแล้วในอดีตกาลครั้งแล้วครั้งเล่า แม้สมัยปัจจุบันหากคนที่เป็นหัวหน้าคน นับแต่หัวหน้าครอบครัว สมภารเจ้าวัดเป็นต้นไป จนถึงผู้บริหารประเทศ หากนำเอาหลักธรรมเหล่านี้มาเป็นหลักในการบริหารตน บริหารคน บริหารงาน ย่อมสามารถสร้างสรรค์ พัฒนาช่วยให้เกิดการอยู่ร่วมกัน โดยปกติสุขจากจุดย่อยคือครอบครัว จนถึงประเทศชาติ ภูมิภาคเป็นต้นไป

เนื่องจากทศพิธราชธรรม ที่นำมาศึกษากันนั้นท่านเรียงแบบชั้นหลักชั้นมา แต่การเรียบเรียงในที่นี้ จะนำมาเรียบเรียงตามโครงสร้างของหลักธรรมในการบริหารตน บริหารคน บริหารงาน โดยการนำมาเกาะกลุ่มรวมกันเป็นกลุ่ม ๆ ไปดังนี้

คุณธรรมในการบริหารตน

๑. **ศีล** ความสำรวมระวังรักษาการทางกายวาจาของตนให้อยู่ในกรอบ กฎเกณฑ์ กติกา ที่สำคัญคือ ไม่มีการกระทำที่เป็นไปใน ๘๒ มาตราวัดความเป็นพุทธ

ลักษณะกระทบกระเทือนต่อสวัสดิภาพทางร่างกาย ทรัพย์สิน คู่ครอง
ของคนอื่น เคารพสิทธิในการรับฟังข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องของคนอื่น
โดยตนเองไม่บิดเบือนข้อมูลข่าวสารเหล่านั้น มีปัญญาพิจารณาจน
สามารถงดเว้นและประพฤติตามสมควรแก่กรณีของเรื่องนั้น ๆ

๒. **อาชวะ ความซื่อตรง ความซื่อสัตย์ ความสัตย์ซื่อ** เป็นการ
ครองตนยุติด้วยธรรม ตามทำนองคลองธรรม มีความซื่อตรงต่อตนเอง
คนอื่น กาละ ภารกิจ เป็นการปฏิบัติตนชอบด้วยธรรม ยุติด้วยธรรม
ทั้งต่อหน้าคนและลับหลังคน การพูด การทำ สัมพันธ์กับความคิด
ของตน ตามหลักที่ว่าพูดอย่างไรก็ทำอย่างนั้น ทำอย่างไรก็พูดอย่างนั้น

๓. **มัททวะ ความอ่อนโยน** หมายถึงการยอมรับนับถือสถานะ
ของคนอื่น ไม่มีความกระด้างเพราะชาติ โคตร ตระกูล แต่กลับมี
ความอ่อนน้อมถ่อมตนต่อคนทั้งหลาย อันเป็นมงคลสำคัญของชีวิต
สองข้อที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ คือ

คารวะ ความเคารพ คือยอมรับนับถือให้ความสำคัญแก่คนอื่น
ตามสมควรแก่ฐานะ

นิวาตะ แสดงออกมาในรูปของความอ่อนน้อมถ่อมตนต่อคน
ทั้งปวง ไม่ว่าจะอยู่ในฐานะอะไรก็ตาม ตรงตามหลักที่
พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่พระมหากัสสปเถระ เมื่อท่านขอสังกัดเป็น
ภิกษุในพระพุทธศาสนาความว่า

**“กัสสปะ เธอพึงเข้าไปตั้งความละเอียดและความเคารพ
ยำเกรงในภิกษุทั้งหลาย ทั้งเป็นผู้ใหม่ ทั้งเป็นที่เป็นผู้เก่า
ทั้งที่เป็นปานกลางอย่างแรงกล้า”**

พึงสังเกตว่า ผู้นำทุกระดับที่ประสบความสำเร็จในการบริหาร
งาน บริหารคนจะมีลักษณะอ่อนน้อม แข็งใน อันเป็นธรรมชาติของ

ต้นไม้ชนิดที่มีคุณภาพ คุณค่าสูง เปลือกนอกจะอ่อนแต่ข้างในจะมี
แก่นมาก มีค่ามาก แต่ต้นไม้ที่เปลือกนอกแข็ง ข้างในมักจะเป็นกลวง
หรืออ่อน ค่าจะไม่สูงใช้ประโยชน์ระดับงานประดับไม้ได้

๔. **ตบะ** ความเพียรพยายามทั้งทางกายและทางจิต มีความ
มุ่งมั่นพัฒนาตนให้มีความเจริญก้าวหน้าในด้านความรู้ ความคิด
ความสามารถ รวมถึงพัฒนาคุณธรรม โลกทัศน์ เป็นต้น จนพลังของ
ความเพียรสามารถขจัดความเกียจคร้าน ความเห็นแก่ตัวเป็นต้น จน
สามารถเผาทำลายความรู้สึกแบ่งแยกเป็นเราเป็นเขา เพราะคนที่ทำ
หน้าที่เป็นนักบริหารนั้น จะต้องมองคนทุกคนที่เกี่ยวข้องกับตน การ
งานที่ตนต้องรับผิดชอบเป็นต้น เป็นพวกเดียวกับตน ความเพียร
ระดับนี้ท่านจึงแปลว่า “ความเพียรเครื่องเผาบาป” ผู้ปกครองที่มอง
แบ่งแยก ประเภทแบ่งแยกแล้วปกครอง หรือลำเอียงด้วยความรัก
เป็นต้น ย่อมไม่อาจสร้างความรู้สึกละเอียดรับ นับถือให้เกิดขึ้นแก่คน
ภายใต้ปกครองของตนได้ ตบะ ที่ได้รับการพัฒนาขึ้นไปในจุดที่ใช้
งานได้ จึงกลายเป็น เดช อย่างที่เรียกกันว่า “ตบะเดชะ” มี
บุคลิกภาพยิ่งใหญ่ มีสง่าราศรี หรือมีบารมี สามารถสร้างความเคารพ
รัก ศรัทธา รักดีให้เกิดขึ้นแก่คนภายใต้บังคับบัญชาของตนได้ ส่วน
จะมากหรือน้อยอยู่ที่ปริมาณคุณธรรมของท่านว่ามีมากน้อยแค่ไหน
เพียงไรเป็นสำคัญ

๕. **ขันติ** มีความอดกลั้นอดทน ทนทาน ในการเสริมสร้าง รักษา
พัฒนาคุณธรรม แม้จะต้องผจญกับความผิดหวังในรูปของอาการหกล้ม
หกหลุกครั้งแล้วครั้งเล่าก็ตาม ความเพียรกับความอดทนเป็นปัจจัย
เสริมซึ่งกันและกัน ผลทุกอย่างจะเกิดขึ้นจากความเพียร ความอดทน
กรอบของสิ่งที่ต้องอดทน คงอยู่ในเรื่องของภัยอันตรายจากธรรมชาติ
๘๔ *มาตรวัดความเป็นพุทธ*

ทุกขเวทนาที่เกิดขึ้นแก่ร่างกาย ความเหนื่อยยากลำบากในการทำงาน และที่สำคัญคือ อารมณ์ที่มากระเทกกระทั้นใจ ยั่วให้อยาก ให้รัก ุให้โกรธ

คุณธรรมในการบริหารคน

การครองคนหรือการบริหารคนที่สำคัญคือ ต้องสามารถเอาชนะใจเขาได้สามารถเชื่อมโยงตนเองกับคนอื่นด้วยความรัก จริงใจ เสียสละ คุณธรรมในการครองตนข้างต้นจึงเป็นฐานสำคัญในการที่จะเชื่อมโยงตนเองกับคนอื่น แต่ในฐานะของผู้บริหารจากจุดย่อยคือ ครอบครัวยุไป จนถึงบริหารประเทศชาติ ฐานความคิดต่อคนอื่นที่สำคัญคือ

๖. อักโกธะ ความไม่โกรธ ไม่เกรี้ยวกราด ไม่ลุอำนาจแก่ความโกรธ จนเป็นเหตุให้วินิจฉัยตัดสินอะไรผิดพลาดไปด้วยโทสะคติ มีความเมตตาหวังดีต่อคนทั้งปวง โดยเฉพาะคือความรู้สึกยอมรับนับถือคนอื่นในฐานะของมิตร ที่แสดงออกให้เห็นเมตตาไมตรีทั้งต่อหน้าและลับหลัง จะทำพูด คิด อะไรที่เกี่ยวกับคนในปกครอง ต้องมีเมตตาเป็นฐาน แม้จะพบกับอาการก้าวร้าว รุนแรง การไม่ให้ความเคารพยำเกรงของผู้ใต้บังคับบัญชา ก็ใช้เมตตา ขันติ รักษาใจให้คงความเมตตา สามารถตัดสินพิจารณาด้วยสภาพจิตที่มีความเข้มขึ้น เสมอต้นเสมอปลาย

๗. อวิหิงสา ความไม่เบียดเบียน ไม่กดขี่ แต่กลับมีใจกรุณา คือปรารถนาที่จะช่วยบำบัดความทุกข์ ปัญหา ความเดือดร้อน มุ่งปฏิบัติตนต่อคนอื่นภายใต้กรอบของคำที่ว่า บำบัดทุกข์ บำรุงสุข ให้แก่คนภายใต้ปกครอง องค์ธรรมสองข้อนี้ในแง่ของความเป็นจริง

หลักธรรมเพื่อความเจริญมั่นคง ๑ ๘๘

คือ เมตตา กรุณานั้นเอง ตามปกติของเมตตา ท่านบอกว่ามีสัตว์ทั่วไป เป็นอารมณ์คือมองคนทุกคนด้วยเมตตาอย่างที่เราสวดแผ่เมตตากันว่า สัพพ สุขตา ที่แปลว่าสัตว์ทั้งหลายทั้งปวง กรุณา มีคนสัตว์ที่ประสบทุกข์ ภัยโรค เป็นอารมณ์ คือจะมีความรู้สึกสงสารคนที่ประสบปัญหา ความทุกข์ แล้วพยายามจะช่วยเหลือเขาให้หลุดพ้นจากความทุกข์ ปัญหา อุปสรรค แต่ในทศพิธราชธรรมท่านเริ่มที่ขอย่าโกรธ กับขอย่า เบียดเบียนให้ได้ก่อน คือแม้บางครั้งจะไม่อาจให้ความสุข แต่ขอย่า เพิ่มทุกข์แก่เขาให้ได้ก่อน เมื่อทำใจถึงจุดนี้ได้ ในกาลต่อไปก็จะเป็น เมตตา กรุณา ตามธรรมดาพัฒนาการของธรรม

๘. ทาน การให้ หมายถึงอาศัยความรัก ความเมตตา กรุณา อนุเคราะห์ต่อคนที่ควรอนุเคราะห์ สงเคราะห์คนที่ประสบปัญหา จนถึงทานที่เป็นการให้ด้วยความเคารพ นับถือ ศรัทธา ต่อท่านที่อยู่ในฐานะผู้เจริญด้วยคุณธรรม ้วย สถานะเหนือกว่าตน จนสามารถ พัฒนาไปเป็นอภัยทาน อันเป็นอาการของอภัยโทษ และธรรมทานต่อ คนภายใต้ปกครอง

๙. บริจาคจะ การบริจาด การเสียสละความสุขสำราญส่วน ตน เพื่ออำนวยความสะดวกแก่คนภายใต้ปกครอง มีความพร้อมที่จะ เสียสละประโยชน์สุขส่วนตนเพื่อส่วนรวม และสามารถสละประโยชน์ ส่วนน้อยเพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่

พึงสังเกตว่าการให้ การบริจาด เป็นการสะท้อนจากใจที่ ประกอบด้วยเมตตา กรุณาต่อประชาชน แสดงว่าคนที่ จะบริหารระดับ ใดก็ตาม ต้องมีน้ำใจรักคนอื่น จนพัฒนาเป็นเมตตาสากลคือเสมอ เหมือนกัน ไม่เลือกที่รักมักที่ชัง ประโยชน์สุขของประชาชนเป็นเป้าหมายสูงสุดของการบริหาร สำหรับผู้บริหารที่ทรงธรรม

คุณธรรมในการบริหารทุกอย่าง

๑๐. อภิวิโรธนะ ความไม่คลาดจากธรรม วางตนเป็นหลัก
ในธรรม คนที่ไม่มีความเอนเอียง ห้วนไหวเพราะถ้อยคำที่ดีหรือไม่ดี
ลาภสักการะ ชื่อเสียง อารมณ์ที่น่าพอใจหรือไม่พอใจ มันคงในธรรม
ยุติธรรม เทียงธรรม ให้ความสำคัญแก่กฎเกณฑ์ นิติธรรม แบบแผน
จารีต ขนบธรรมเนียมอันดีงาม ไม่ประพฤติดนให้วิปลาสคลาด
เคลื่อนจากธรรม

คุณธรรมข้อนี้ในด้านเนื้อหาแล้วคือ ปัญญาในภาคีใช้งาน ที่
เรียกว่า ภาวนามยปัญญา แต่การที่ท่านจะวางตนไม่ให้คลาดจาก
ธรรมได้ จำเป็นต้องมีการศึกษาเรียนรู้ในกรณีต่าง ๆ หากขาดความ
รอบรู้ด้วยตนเอง ก็ต้องมีการปรึกษา ระดมความคิด ประชุมแลกเปลี่ยน
เปลี่ยนความคิดเห็นกันนักบริหารจึงต้องมีปัญญาความรอบรู้สูง
หลากหลาย แต่ในแง่ของความเป็นจริงแล้วคนไม่อาจเรียนรู้อะไร ๆ
ได้ทั้งหมด การมีที่ปรึกษา ทีมงานในฝ่ายต่าง ๆ เพื่อนำเอาสิ่งที่ดีที่สุด
มาใช้ในการบริหารตน บริหารคน บริหารงาน พึงสังเกตว่าคุณธรรม
ข้างต้นทุกข้อ ในภาคปฏิบัติจะต้องมีปัญญาเข้ากำกับเสมอ เช่น อาชวะ
ความซื่อตรง ซื่อสัตย์ บางคราวหากขาดปัญญากำกับในการใช้ อาจ
จะกลายเป็นปัญหาในภายหลังได้ เช่น พระเจ้าโศกกากราช บรรพชน
ของพระพุทธเจ้า ที่ทรงอำนาจพรแก่พระมเหสีใหม่ด้วยความดีพระทัย
แต่พระมเหสีกลับขอราชสมบัติให้แก่พระราชโอรสของพระนาง ท่าน
ต้องรักษาสุขภาพจิตของท่านด้วยความซื่อตรง แต่กลับไปสร้างปัญหา
แก่พระราชโอรสพระราชธิดาอีกมาก และยังทำลายการให้ความ
เคารพแก่ผู้เจริญวัยกว่า ความยุติธรรม จารีตประเพณีอีกมาก

หลักธรรมเพื่อความเจริญมั่นคง ฯ ๘๗

แม้การใช้เมตตา กรุณา ขันติ เป็นต้น ล้วนต้องไม่คลาด
เคลื่อนจากธรรมทั้งหมด ทศพิธราชธรรมในภาคปฏิบัติ จึงต้องมีการ
กำกับด้วยปัญญาเป็นสำคัญ เพราะคนมีปัญญาบริหารหมู่คณะ จะมี
การสร้างสรรคพัฒนาให้เกิดความเจริญในด้านต่าง ๆ ในชุมชนนิกาย
ชาดกท่านประพันธ์เป็นรูปคาถาว่า

ทานํ สีลํ ปริจาคํ อามชฺชํ มทฺทวํ คปํ
อภฺกโกธํ อวิหิงฺสณฺจ ขนฺตติณฺจ อวิโรธนํ

จักรวรรดิวัตร ๑๒

จักรวรรดิวัตร ในด้านเนื้อหาแล้วเป็นการใช้ปัญญาในการ
บริหารคน จนถึงประเทศชาติ คุณธรรมที่นำมาใช้คงเป็นคุณธรรมใน
ทศพิธราชธรรม ๑๐ ประการข้างต้นนั่นเอง แต่เพราะการบริหาร
ราชการแผ่นดิน “คน” เป็นปัจจัยหลัก อย่างที่ท่านขงจื้อ ตอบคำถาม
ของเจ้าเมืองลู่ ซึ่งสอบถามว่า ทำอย่างไรจะสามารถบริหารบ้านเมือง
ให้อาณาประชาราษฎร์ อยู่เย็นเป็นสุขได้ ขอให้บอกมา ๓ ข้อ

ท่านขงจื้อตอบซ้ำกันในเรื่องเดียวกัน ๓ ข้อ ว่า

“จงให้การศึกษากับประชาชน ๆ ๆ ”

ความเจริญ ผลงานสร้างสรรค พัฒนา ขึ้นอยู่กับความรู้ความ
สามารถของคน แต่ทำอย่างไรจะให้คนเหล่านั้นพร้อมที่จะให้ความ
ร่วมมือในการบริหารราชการแผ่นดิน ทศพิธราชธรรมในส่วนของ
การบริหารคน นอกจากผู้นำวางตนเป็นหลักแล้ว กลายเป็นดุจพวงมาลัย
คล้องใจคนทั้งหลายภายใต้การปกครองให้มีความรัก เคารพ ศรัทธา
ภักดี จนมีความพร้อมที่จะทุ่มเทชีวิตจิตใจลงไปใน การปฏิบัติภารกิจ
เพื่อปวงชน

ดังที่กล่าวมาแล้วว่า หลักธรรมในการบริหารราชการแผ่นดิน พระพุทธเจ้าจะทรงแสดงในรูปของประวัติศาสตร์ คือคุณธรรมเหล่านั้นมีผู้ปฏิบัติแล้ว มีผลเกิดขึ้นจากการปฏิบัติเช่นนั้นมาแล้ว ประวัติศาสตร์ จักรวรรดิวัตรที่จะกล่าวในที่นี้ ทรงแสดงแก่มิซุซังหลายในจักรกวัตตีสูตฺร ทีมนิกาย ปาฎิกวรรค ข้อความตอนหนึ่งทรงแสดงเรื่องพระเจ้าทัลหเนมิ ซึ่งเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ต่อมาในกาลภายหลังจากสงครามบิตเสด็จออกผนวชเป็นบรรพชิตจักรวรรดิที่เกิดขึ้นด้วยพระบารมีหายไป พระราชาโอรสซึ่งทรงเป็นกษัตริย์ต่อจากพระองค์ เข้าเฝ้ากราบทูลให้พระราชกษัตริย์ทรงทราบ ทรงให้เหตุผลว่า

จักรแก้วอันเป็นทิพย์ หาใช่สมบัติสืบต่อมาจากบิดาของลูกไม่ ขอให้ลูกประพฤติจักรกวัตตีสวัตรอันประเสริฐเถิด เมื่อประพฤติในจักรกวัตตีสวัตรอันประเสริฐ จักรแก้วอันเป็นทิพย์จักปรากฏ

หลักการปฏิบัติ ทรงแนะนำให้พระราชโอรสทรงปฏิบัติ คือ สละพระเศียรแล้วรักษาอุโบสถอยู่ ณ ปราสาทอันประเสริฐชั้นบน ในวันอุโบสถ ๑๕ ค่ำ เมื่อพระราชโอรสกราบทูลถามว่า จักกวัตตีสวัตรอันประเสริฐนั้น เป็นไฉน? ตรัสตอบว่า “พ่อจงอาศัยธรรมเท่านั้น สักการะธรรม ทำความเคารพธรรมนับถือธรรม บูชาธรรม ยำเกรงธรรม มีธรรมเป็นธง มีธรรมเป็นยอด มีธรรมเป็นใหญ่ จงจัดการรักษาป้องกัน และคุ้มครองอันเป็นธรรมในชนภายใน ในหมู่พล ในพวกกษัตริย์ผู้เป็นอนุยนต์ในพวกพราหมณ์และคฤหบดี ในชาวนิกมและชาวชนบททั้งหลาย ในพวกสมณพราหมณ์ในเหล่าเนื้อและนก

ดูกรพ่อ อธรรมอย่าได้มีในแว่นแคว้นของพ่อเลย
อนึ่งบุคคลเหล่าใดในแว่นแคว้นของพ่อไม่มีทรัพย์ พ่อพึง
ให้ทรัพย์แก่บุคคลเหล่านั้นด้วย สมณพราหมณ์เหล่าใดใน
แว่นแคว้นของพ่อ งดเว้นจากความเมาและความประมาท
ตั้งมั่นอยู่ในขันติและโสรจจะ ฝึกตนแต่ผู้เดียว สงบตนแต่
ผู้เดียว ให้ตนดับกิเลสอยู่แต่ผู้เดียว พึงเข้าไปหาสมณ
พราหมณ์ เหล่านั้นโดยอาการอันควร แล้วได้ถาม สอบถามว่า

กุศลคืออะไร อกุศลคืออะไร กรรมมีโทษคืออะไร
กรรมไม่มีโทษคืออะไร กรรมอะไรควรเสพ กรรมอะไรไม่
ควรเสพ กรรมอะไรอันข้าพเจ้ากระทำอยู่ พึงมีเพื่อไม่เป็น
ประโยชน์ เพื่อทุกข์สิ้นกาลนาน หรือว่ากรรมอะไรอัน
ข้าพเจ้ากระทำอยู่ พึงมีเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุข สิ้น
กาลนาน พ่อได้ฟังคำของสมณพราหมณ์เหล่านั้นแล้ว

สิ่งใดเป็นอกุศลพึงละเว้นสิ่งนั้นเสีย สิ่งใดเป็นกุศล
พึงถ้อยมั่นสิ่งนั้นประพฤติ ดูกรพ่อ นี้แลคือจักรวัตติวัตร
อันประเสริฐนั้น

การที่นำข้อความจากพระสูตรมาโดยตรง ต้องการให้เห็นหลัก
การสำคัญในการบริหารราชการแผ่นดินของประมุขระดับพระเจ้า
จักรพรรดิ ที่ในพระสูตรบอกว่า

ปกครองดินแดนมีมหาสมุทรทั้ง ๔ เป็นขอบเขต ทรง
สมบุรณ์ด้วยรัตนะ ๗ ประการ ที่สำคัญคือรัตนะทั้ง ๗ ประการนั้น
เป็นผลของการบำเพ็ญบารมีคือความดีของท่าน ที่เมื่อถึงจุดหนึ่งจะมี
พระฐานะเป็นสองอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่นเดียวกับพระสถานะของเจ้า
ชายสิทธัตถะ คือ

ถ้าเสด็จออกผนวช ก็จะได้เป็นพระศาสดาเอก
ในโลก แต่ถ้าครองเพศเป็นภคหัสดี จะได้เป็นพระเจ้า
จักรพรรดิ

พระเจ้าจักรพรรดิทัฬหเสมิ แม้จะทรงเสด็จออกผนวช แต่เป็น
การเสด็จออกผนวช หลังจากทรงเป็นพระเจ้าจักรพรรดิมาก่อนแล้ว
จึงทรงเป็นเพียงราชาธิปไตยที่บรรลุมลระดับฉานเท่านั้น จักกวัตติวัต ๑๒
ประการนี้ สรุปแล้วแบ่งออกเป็น ๑๒ ประการ แต่ออกมาจากฐาน
พระทัยที่กอปรด้วยปัญญา ความสุจริตพระทัย ความรักความ
เมตตาต่อมหาชนเป็นฐานสำคัญ นั่นคือ

๑. สงเคราะห์ชนภายในและพลนิกายคือทหารทั้งหลาย

๒. สงเคราะห์กษัตริย์ผู้อภิเษกแล้วทั้งหลาย ในปัจจุบันคือ
เหล่าข้าราชการทั้งหลายมีผู้ว่าราชการจังหวัดแต่ละจังหวัดเป็นประธาน

๓. สงเคราะห์กษัตริย์ผู้ตามเสด็จ หมายถึงข้าราชการปฎิบัติ
หรือข้าราชการที่ทำหน้าที่รับใช้ใกล้ชิด

๔. สงเคราะห์พราหมณ์ และคฤหบดีทั้งหลาย ในปัจจุบันคง
หมายถึงข้าราชการฝ่ายวิชาการและพ่อค้า บริษัทห้างร้านทั้งหลาย

๕. สงเคราะห์อาณาประชาราษฎร์ คือประชาชนทั่วประเทศ
ตามสมควรแก่ฐานะอาชีพ ความจำเป็นของท่านเหล่านั้น

๖. สงเคราะห์สมณพราหมณ์ หมายถึงนักบวชในลัทธิศาสนา
ต่าง ๆ คือให้ความอุปถัมภ์ บำรุงตามสมควรแก่ฐานะ ความจำเป็น

๗. สงเคราะห์เนื้อและนก หมายถึงรวมถึงสรรพสัตว์นานาชนิด
ให้การอารักขา บำรุง ขยายพันธุ์ อนุรักษ์เป็นต้น ตามสมควรแก่กรณี

๘. อธมมการปฏิบัติทุกเขไป ห้ามการกระทำที่ไม่ยุติธรรม ไม่
เป็นธรรม ไม่เที่ยงธรรมทั้งปวง

๘. ให้การสงเคราะห์ให้แก่คนยากจน ขัดสน ขาดแคลน หมายถึงต้องเป็นการช่วยเหลือให้เขาช่วยเหลือตัวเองได้ในโอกาสต่อไป

๑๐. เข้าหาสมณพราหมณ์ หมายถึงนักบวชในศาสนาต่าง ๆ รวมถึงนักวิชาการผู้ชำนาญการในด้านต่าง ๆ เพื่อศึกษา สอบถาม แต่พึงสังเกตว่าท่านราชฤทธิ ทรงเน้นที่การสอบหลักธรรมที่เป็นกุศล อกุศล บาป บุญ คุณ โทษ ควรเว้น ควรประพฤติเป็นต้น

๑๑. อหฺมฺรมาคฺปหาณ ละความกำหนัดพอใจชอบใจยินดีในอหฺมฺรมาคฺป คือไม่พอใจยินดีในความอยุติธรรม ความไม่เป็นธรรม ไม่เที่ยงธรรม แม้ตนจะได้ประโยชน์จากการกระทำเช่นนั้นก็ตาม เช่น เป็นผู้แทนราษฎร ก็ยินดีในการได้คะแนนเสียงที่เกิดขึ้นจากความศรัทธาของประชาชน ไม่ยินดีที่จะซื้อเสียงทั้งโดยตรงและโดยอ้อมเป็นต้น

๑๒. วิสมฺโกลปหาณ ละความละโมภในทรัพย์สมบัติ การได้มาซึ่งสิ่งต่าง ๆ ในทางไม่เหมาะไม่ควร

พึงสังเกตว่า เมื่อตั้งปัญหาถามว่า การเมืองคืออะไร ? จะมีคนนิยามออกมาแตกต่างกันเป็นอันมาก เช่นการเมืองเป็นเรื่องของผลประโยชน์ การเมืองเป็นเรื่องของอำนาจ การเมืองเป็นเรื่องของการจัดสรรผลประโยชน์ลงตัว การเมืองคือการฉวยโอกาส เป็นต้น แต่ถ้ามองจากหลักการทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะจากหลักของทศพิธราชธรรม จักรกวัตติวัตร ๑๒ จะพบว่าผู้บริหารทุกระดับนับจากครอบครัว หรือแม้แต่ตนเองเป็นต้นไป จนถึงพระเจ้าจักรพรรดิคุณธรรมหลักที่ขาดไม่ได้ทุกกรณีคือ “ปัญญา ความบริสุทธิ์ใจ ความรัก ความเมตตา” อันเป็นพระพุทธคุณ เพียงแต่ไม่สมบูรณ์ระดับพระอรหันต์เท่านั้น

ราชสังคหะ ๔

ราชสังคหะ ๔ ในแง่ของความเป็นจริงแล้ว คือคุณธรรม ๑๐ ประการข้างต้น ที่นำมาใช้ในภาคปฏิบัติ กรอบของงานคนคงอยู่ในเรื่องของจกกวัดติวตฺร ๑๒ ประการข้างต้นนั่นเอง ราชสังคหะมีที่มาที่ไปน่าศึกษายิ่ง เพราะมีการสืบสานกันมาจากอดีตกาลนานไกลมาก แต่ก่อนสมัยที่พระพุทธเจ้าจะตรัสรู้ ถูกนำมาใช้ไปรูปของมหายัญญ ๕ ประการ

พระพุทธเจ้าทรงปฏิวัติกลับมาสู่หลักการเดิม ที่เคยมีมาแล้ว ในอดีตก่อนรัชสมัยของพระเจ้าโอกกากราช อันเป็นองค์ปฐมวงศ์ของพระองค์ รัชสังเล่าให้ภิกษุทั้งหลายทราบว่ ราชสังคหะเหล่านี้เดิมที่มี ๕ ข้อ แต่เพราะในสมัยของพระเจ้าโอกกากราช พวกพราหมณ์มีอำนาจอิทธิพลทางความคิดของสังคมสูง จึงได้ปรับเปลี่ยนเป็นรูปของมหายัญญ ๕ ประการ ในการเป็นมหายัญญมีกลุ่มผลประโยชน์นี้ได้รับประโยชน์กันมาก สามารถเฉลี่ยผลประโยชน์กันได้ทั่วถึง ความขัดแย้งทางผลประโยชน์จึงไม่มี ในเมื่อแต่ละฝ่ายรู้ดีว่าตนเป็น “ผู้ได้” ความเป็นมหายัญญจึงสืบต่อกันมาจนถึงสมัยพุทธกาล

ในสมัยพุทธกาลนั่นเอง พระเจ้าปเสนทิโกศล ทรงสุบินนิมิตรแปลก คือทรงสดับเสียงเปรตจากโลหภูมิกรกว่า **ทุ ส น โส** ทรงสะดุ้งพระทัยไม่ทราบว่าเป็นเรื่องอะไร เมื่อสอบถามโหราจารย์ พวกโหราจารย์เหล่านั้นก็ไม่ทราบเช่นกัน หมอดูเลยต้องเป็นหมอดูเดา การเดาที่ได้ประโยชน์นั่นคือ **อาศัยความไม่รู้** ชูให้เกิดกลัวอันตรายที่จะเกิดแก่ตนและคนที่ตนรัก แต่สามารถจะแก้ไขได้ด้วยวิธีบุญชายัญญ ชนิดที่เรียกว่า **มหายัญญ**

พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงหลงเชื่อ รับสั่งให้จัดมหายัญที่ต้อง
ฆ่าคน สัตว์จำนวนมาก พระนางมัลลิกาเทวีทรงทราบเข้า จึงทรง
แนะนำให้เข้าเฝ้ากราบทูลพระพุทธานุญาต พระพุทธเจ้าทรงแสดงให้ทรง
ทราบว่า เสียง ทุ.ส.น.โส. นั้น เป็นเสียงเปรตที่โผล่ขึ้นมาจากโลหภูมิ
นรก ต้องการจะปรารถนาคิดของตนต่อกัน แต่พูดไม่ทัน พูดได้
ตนละคำ ก็ถูกกระแสน้ำหมุนกลับลงไปสู่นรกต่อไป ทรงแสดงความ
เป็นมาของเปรตเหล่านั้นและข้อความเต็ม ๆ ที่เปรตเหล่านั้นต้องการ
จะกล่าว จนพระราชาทรงสบายพระทัยแล้ว ทรงแสดงเรื่องความเป็น
มาของมหายัญ ๕ ประการ คือ

๑. อัสสเมระ ฆ่าม้าบูชาญ ที่คนมักคุ่นกับพิธีอัสวเมธ ที่สืบ
เนื่องมาจากการปล่อยม้าอุปการในเรื่องรามเกียรติ์

๒. บุริสเมระ ฆ่าคนบูชาญ

๓. สัมมาปาสะ มีการสร้างแทนบูชาญในที่ที่ได้ขวางไม้ลด
บ่วงตกลงในที่ใดก็สร้างโรงพิธีบูชาญขึ้นในที่นั้น

๔. วาขเปยยะ เป็นพิธีกรรมดื่มเพื่อเสริมสร้างพลัง หรือเฉลิม
ฉลองสืบเนื่องจากพิธีกรรม

๕. นิรัคคพะ หรือสรรพเมระ หมายถึงยัญพิธีที่ไม่มีลิมสลัก ไม่
มีขีดจำกัดการฆ่าครบทุกอย่าง ทุกชีวิต

ยัญทั้ง ๕ เมื่อคนไทยนำมาใช้ ปรากฏว่าข้อสุดท้ายท่านจัด
เป็นผลที่เกิดขึ้นจากการบริหารประเทศอย่างมีประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพ
ผล ทำให้ประชาชนอยู่ร่วมกันโดยสันติสุข ไม่มีโจรผู้ร้าย สามารถเปิด
ประตูบ้านทิ้งไว้ก็ไม่มีใครขโมย คือบ้านเรือนไม่ต้องมีลิมสลัก กลอน
ประตูหน้าต่าง ๆ หรือไม่ต้องติดกุญแจบ้าน

ในความเป็นราชสังคหะ คือหลักการสงเคราะห์ประชาชนของ พระราชา ศัพท์ที่เรียกตรงกัน แต่ความหมายมีการอธิบายต่างออกไป นั่นคือนำไปสู่ความหมายดั้งเดิมที่ท่านใช้กันมาก่อนที่พวกพราหมณ์ จะบิดเบือนไปเพื่อผลประโยชน์ของพวกเขาเอง ดังนั้นเมื่อท่านตัด นิรโรคพิษหรือสรรพเมธะออกไป จึงเหลือเพียง ๔ ข้อ คือ

๑. **อัสสเมธะ** หรือ **สัสสเมธะ** มีความฉลาดในการทะนุบำรุง งานอาชีพของอาณาประชาราษฎร์ ส่งเสริมทะนุบำรุงพืชพันธุ์ ัญญาหารต่าง ๆ งานด้านเกษตรกรรม กสิกรรม พาณิชยกรรม อุตสาหกรรมเป็นต้น

๒. **ปฐิสเมธะ** มีความฉลาดในการคัดเลือกคนมาบรรจุให้ทำงาน เหมาะสมแก่ความรู้ความสามารถของเขา มีความฉลาดในการ บำรุงส่งเสริมสนับสนุนคนดีมีความรู้ มีความสามารถ มีคุณธรรม เหมาะสมแก่ฐานะตำแหน่ง สามารถทำงานได้ ทำงานดี ทำงานเป็น เป็นงาน มีความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์ สามารถสืบต่องาน พัฒนางาน สร้างสรรค์งาน มีอุดมการณ์ชาติ ที่พร้อมจะทำตามโครงสร้างของ ทศพิธราชธรรม ที่จำต้องมีตามสมควรแก่ฐานะ การงานที่ท่านเหล่านั้น ต้องรับผิดชอบการจะทำเช่นนี้ได้ ใจจะต้องไม่อคติ ๔ ประการ อันเป็นปัญหาในการบริหารงานบุคคล การคัดเลือกคน มอบหมายให้ ทำงาน

๓. **สัมมาปาสะ** ความรู้จักผูกใจประสานคน ให้รู้ของปวง คล้องใจประชาชนด้วยการให้การสงเคราะห์ สนับสนุนผู้ยากไร้ ด้วยการ ลงทุนให้ก่อนโดยมีระยะปลอดหนี้้นานพอสมควร งานอาชีพ ระดับเกษตรกรรม กสิกรรม ไคร์กขกรรม ตลอดถึงอุตสาหกรรมขนาด ย่อม ขนาดกลางเป็นต้นแนวภารกิจของธนาकारเพื่อการเกษตรกรรม

นั่นเอง แต่ระยะปลอดหนนี้อาจจะต้องเพิ่มขึ้น หรือลดดอกเบี้ยให้น้อยลงกว่าเดิม จึงจะเกิดประสิทธิผลตามเป้าหมายจริง ๆ

๔. ราชเปยยะ ที่เดิมเป็นเรื่องของการตีมน้ำเมา แต่ในที่นี้หมายถึงการประชาสัมพันธ์ การติดต่อสื่อสาร ปฏิสัมพันธ์กับประชาชนด้วยวาจาที่ไพเราะอ่อนหวาน ดูดดื่มใจเข้าใจพูด พูดได้ พูดดี พูดเป็น ฉลาดในการสื่อสาร อย่างมีเหตุผลที่เป็นที่ยอมรับนับถือของผู้ฟังสรุปแล้วคือประกอบด้วยวจีสัจริต ๔ ประการ คือ พูดคำสัตย์ คำจริง คำส่งเสริมสามัคคี ประสานสามัคคี กระชับสามัคคี มีความไพเราะอ่อนหวาน คนฟังได้รับประโยชน์จากการฟัง

ประเด็นที่น่าสังเกตคือ นิรัคคพะ ที่แปลว่า ปราศจากอุปสรรคหรือบ้านเรือนไม่ต้องปิดบานประตูหน้าต่าง หรือบ้านเรือนไม่มีกลอนประตูหน้าต่างก็ตาม ในภาคสนามจริง ๆ จะพบว่า การดำเนินงานตามหลักของราชสังคหะ ๔ ประการข้างต้นนั้น มักจะมีอุปสรรคขัดขวาง มีกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ อำนาจอิทธิพลมืด ชันธพาลต่าง ๆ เป็นต้น เป็นอุปสรรคขัดขวางความเจริญก้าวหน้า จึงน่าจะพยายามขจัดอุปสรรคอันตราย อำนาจ อิทธิพลเถื่อนทั้งหลายออกไป แต่เมื่อทำไม่ได้ หมายความว่าในความฉลาดแต่ละกรณีนั่นเอง ย่อมมองเห็นสิ่งที่ควรป้องกันควรขจัดออกไปก่อนแล้ว ถ้าไม่อย่างนั้น ย่อมไม่อาจส่งเสริมงานอาชีพ ส่งเสริมสนับสนุนคนดีได้

คุณธรรมหลักในที่นี้พึงสังเกตว่า สัสสมณะ ปุริสมณะ เป็นปัญญาในระดับภาวนามยปัญญา คือปัญญาภาคลงมือปฏิบัติ สัมมาปาสะ มองประชาชนด้วยความเป็นมิตร เมตตา ห่วงดีต่อเขา แต่หลักการวิธีการในการสงเคราะห์คงเป็นอาการของปัญญานั้นเอง ราชเปยยะ เป็นงานประชาสัมพันธ์ หรือหลักการสร้างมนุษยสัมพันธ์

จะต้องมีความฉลาด มีความรักความเมตตาต่อคน หมายความว่า สามารถเข้าถึงคน งาน ความเชื่อมโยงคนกับงาน ให้ผสมกลมกลืนกัน ใจต้องไม่อคติ คือใจเข้าถึงธรรม มีฝีมือวาตะโวหารในการประชาสัมพันธ์ หมายความว่ามือถึง ซึ่งเมื่อกล่าวโดยเนื้อหาสาระแล้ว คงเป็นปัญญา ความบริสุทธิ์ใจ ความรักความเมตตาต่อคนทั้งหลายเป็นหลักนั่นเอง

ขัตติยพละ

ขัตติยพละ คือ กำลังแห่งกษัตริย์ & ประการ

คำว่ากษัตริย์ในที่นี้ กรอบขอบข่ายคงหมายถึงผู้บริหาร ราชการแผ่นดินระดับนำหรือหัวหน้าในการบริหาร จากจุดสูงสุดถึงจุดลดหลั่นลงมา จนถึงระดับหมู่บ้าน หรือแม้แต่ครอบครัว เพียงแต่ว่า ปริมาณที่ต้องมี ต้องใช้มากน้อยไม่เท่ากันเท่านั้นเอง ขัตติยพละ & คือ

๑. พหุพลัง กำลังพหุคือกำลังพระวรกายแข็งแรง สุขภาพพลานามัยสมบูรณ์ มีความฉลาดสามารถในการใช้กำลังกาย รวมถึงมีความสมบูรณ์ด้วยอาวุธยุทโธปกรณ์ เครื่องมือในการใช้ บริหารราชการแผ่นดินมากพอ

๒. โภคพลัง กำลังโภคสมบัติ ไม่มีปัญหาทางเศรษฐกิจ การเงิน การธนาคารสามารถใช้ราชทรัพย์ หรืองบประมาณแผ่นดินในการ บริหารราชการแผ่นดิน สร้างสรรค์ พัฒนาความเจริญในด้านต่าง ๆ

๓. อมัจฉพลัง กำลังอำมาตย์ หมายถึงรวมถึงกำลังคน ที่เป็น ข้าราชการ ข้าราชการบริวาร บริวาร ลูกน้อง ที่ปรึกษา มีความรู้ดี ความคิดดี มีความสามารถในกิจการงานต่าง ๆ ที่คนเหล่านั้นได้รับ มอบหมาย ที่สำคัญคือ บริวารเป็นคนซื่อสัตย์สุจริต มีความรัก เคารพ ศรัทธากันดีต่อหัวหน้าของตน มีความซื่อสัตย์กตัญญูต่อชาติบ้านเมือง

หลักธรรมเพื่อความเจริญมั่นคง ๆ ๕๖

๔. **อภิรัชจพลัง** กำลังคือเกิดมาในตระกูลสูง ราชสกุล ตระกูลผู้ดี มีฐานะทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การทหารสูง สังคมให้การยอมรับนับถือชาติตระกูล ฐานะทางเศรษฐกิจของตระกูล เป็นต้น เป็นปัจจัยเสริมให้มีโอกาสในการพัฒนาตนให้มีความรู้ดี ความประพฤติดี มีความสามารถในการปฏิบัติภารกิจ สร้างสรรค์ผลงานดีเด่นขึ้นมาได้ง่าย เพราะได้รับความร่วมมือเป็นอันดีจากผู้ได้ บังคับบัญชาในระดับนั้น ๆ ตลอดถึงประชาชนภายในชาติ

๕. **ปัญญาพลัง** กำลังปัญญา มีปรีชาญาณหยั่งรู้เหตุผลในเรื่องต่าง ๆ ที่สำคัญคือสามารถหยั่งรู้เหตุผลในเรื่องนั้น ๆ เชื่อมโยงเหตุไปหาผล สืบจากผลไปหาเหตุ สามารถใช้ปัญญา พิจารณาแยกแยะทุกอย่างชัดเจน สามารถจัดเวลาในเรื่องนั้น ๆ ลงไปได้ ในภาคสนามจริง ๆ คือสามารถใช้ปัญญาเหมาะสมแก่เหตุ ผล ฐานะของตน ความเหมาะสม เวลาสถานที่ คณะบุคคลและตัวคนแต่ละคน ตามหลักของสัปปริสธรรม ๗ ประการ พึงสังเกตว่า กล่าวโดยเนื้อหาสาระแล้ว **อวิโรธนะ สัสสมะระ ปริสเมระ** คือปัญญาพลัง กำลังคือปัญญาในขั้นที่เรียกว่า **ภาวนามยปัญญา** คือ ปัญญาภาคใช้งาน แต่คงเป็นการหนุนช่วยกันเป็นกระบวนการของปัญญาทั้ง สหชาติกปัญญาและโยคปัญญา คือปัญญาที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาขึ้นมาด้วยการศึกษาเรียนรู้ทางประสาทสัมผัส จนกลายเป็น ประสบการณ์หลากหลายที่เรียกว่า **สุตมยปัญญา** ปัญญาที่เกิดจากการศึกษาเรียนรู้ การนำประสบการณ์ที่เก็บสะสมไว้นำมาคิดอย่างมีระบบ จนเป็นคนคิดได้ คิดดี คิดเป็น คิดชอบ ที่เรียกว่า **จินตามยปัญญา** การนำปัญญาดังกล่าวมาสู่ภาคสนาม ในความเป็นปัญญาภาคทฤษฎี คือสิ่งที่เราเรียกรวม ๆ ว่า **ศาสตร์**

แต่ภาคสนามปัญญาที่นั่นนั่นเอง นำไปสู่ภาคเป็นศิลปะในการใช้ปัญญา จนกลายเป็นไหวพริบบริฎาณ สามารถทำงานได้ ทำงานดี ทำงานเป็น มีความชำนาญจนเป็นคนเป็นงาน แม้เวลาจะไม่มาก แต่สามารถสร้างสรรค์ผลงานได้มากกว่าปกติธรรมดา

สรุปแล้วจะเห็นว่า คุณธรรมดังกล่าวในส่วนของนักบริหาร ชาติบ้านเมือง จนถึงลดหลั่นลงมาเป็นการบริหารครอบครัวตนเอง คุณธรรมหลักที่ต้องมีตลอดและต่อเนื่อง มีปริมาณมากพอต่อภารกิจ ที่ตนต้องรับผิดชอบ คือ ปัญญา ความรอบรู้ ความบริสุทธิ์ใจ จริงใจ สุจริตใจ และมองคนที่ตนต้องเกี่ยวข้องรับผิดชอบ บริหาร ด้วยความเป็นมิตร จะต้องใช้ตลอดไปขาดไม่ได้ มีลักษณะทำนองเดียวกับขนมไทย ที่มีสารพัดชื่อด้วยกันว่ามีประมาณเกือบ ๓,๐๐๐ ชนิด ล้วนมีส่วนผสมหลักคือ “ข้าวเหนียว ความหวาน และกะทิ”

หากผู้บริหารมีคุณธรรมทั้ง ๓ ประการดังกล่าว นอกจากจะเป็นการมาถูกทางในฐานะเป็นพุทธศาสนิกชนแล้ว ยังชื่อว่าได้ทำตนถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ อันเป็นรัตนตรัยจริง ๆ และเป็นกรอนุชาต่อพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยการบูชาอย่างสูงอีกด้วย

วิชชือปหานิยธรรม ๗

วิชชือปหานิยธรรม คือหลักธรรมที่เมื่อปฏิบัติตามได้แล้ว ย่อมหวังได้ว่าจะไม่มีความเสื่อม แต่จะมีความเจริญในด้านต่าง ๆ ถ้ายึดเดี่ยว เป็นพระธรรมเทศนาที่ทรงแสงแก่เหล่ากษัตริย์ลิจฉวี แห่งเมืองเวสาลีหรือไพสาลี แคว้นวัชชี ที่มีระบบการปกครองแบบสามัคคีธรรมหรืออาจจะเรียกว่า อภิชนาธิปไตย มีการบริหารราชการแผ่นดินด้วยระบบสภา เรียงลำดับมาจากฐานล่างสุด คือ คาม นิคม ชนบท

หลักธรรมเพื่อความเจริญมั่นคง ๑ ๕๕

ราชธานี องค์คณะบุคคลที่ประกอบกันเป็นสภา ส่วนมากจะเป็นคนระดับนำของสังคม โดยเฉพาะราชธานีจะเป็นราชวงศ์ลิจฉวี ในระบบการปกครองด้วยสามัคคีธรรม หรืออภิชนาธิปไตยนี้เอง ทำให้ราชวงศ์ลิจฉวีมีความเจริญก้าวหน้า จนต้องขยายกำแพงเมืองออกไปถึง ๗ ครั้ง มีราชวงศ์ลิจฉวี ย่อยออกเป็นตระกูล ๆ ถึง ๗,๗๗๗ ตระกูล ปกครองบ้านเมืองจนมีฐานะมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การทหาร

ข้อที่น่าสังเกตคือสมาชิกสภาทั้ง ๔ ระดับนั้น หากใครขาดการประชุมจะต้องถูกปรับ ๕๐ กหาปณะ คราวใดที่พระพุทธเจ้าเสด็จเข้าไปสู่วันวิชชี หัวหน้าของราชตระกูลแต่ละตระกูล จะต้องเข้าเฝ้ารับเสด็จ จัดเวรบำรุงพระพุทธเจ้า พระสงฆ์พุทธบริวาร ตลอดเวลาที่เสด็จประทับในเมืองไพสาลี อาจจะมีปัญหาว่า ทำไมราชวงศ์ลิจฉวี จึงให้ความเคารพนับถือศรัทธา เทอดทูนพระพุทธเจ้ามากเป็นพิเศษ เช่นนี้ จากหลักฐานที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ปรากฏว่าพระพุทธเจ้าทรงมีคุณูปการเป็นอันมากต่อราชวงศ์ลิจฉวี ที่สำคัญคือพระพุทธเจ้าเคยเสด็จไปแก้ปัญญาที่เกี่ยวกับทูปภิกษกภัยในเมืองไพสาลี ช่วยให้ราชวงศ์รอดตายกัน อันเป็นการช่วยชีวิตในทางโลกแก่ราชวงศ์ ในขณะที่เดียวกันทรงประทานธรรม เป็นหลักการในการนำให้ท่านเข้าถึงพระไตรสรณคมน์ บรรลุมรรคผลเป็นพระอริยบุคคล เนื่องจากท่านเหล่านั้นปกครองแบบสภา การจะรักษาความเป็นสภา อันเป็นหัวใจของการบริหารบ้านเมืองของท่านเหล่านั้น จะต้องมีความสอดคล้องกันทั้งนิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ ยุติธรรม

พระพุทธเจ้าจึงทรงแสดงหลักที่เรียกว่า วิชชีอปริหานิยธรรม ๗ ประการ โดยมีข้อแม้ว่าต้องยึดถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด จริงจัง หากทำได้เช่นนั้น ทรงรับรองผลว่า ความเจริญอย่างเดียวกันที่ท่าน ๑๐๐ มาตราวัดความเป็นพุทธ

เหล่านั้นจะได้รับ จะไม่ประสบกับความเสื่อมเลย ไม่ว่าในกาลใด ๆ ก็ตาม และหมายถึงประเทศ องค์กรใดก็ตาม หากมีคุณธรรม ๗ ประการเหล่านี้เป็นหลัก ก็จะทำให้เกิดผลเช่นเดียวกัน

ในวงการศึกษาระดับมัธยม เราเคยมีวรรณกรรมเรื่องหนึ่งชื่อ **สามัคคีเภทคำฉันท์** เป็นผลงานของ **ชิต บุรทัต** เป็นการนำเอาวิธีการทำลายสามัคคีธรรมของลิจฉวี อันหมายถึงการทำลายการปฏิบัติตามคุณธรรมเหล่านั้นของลิจฉวีลง โดยแผนของ **วัสสการพราหมณ์** บุโรหิตของพระเจ้าอชาตศัตรู แห่งแคว้นมคธ ที่ต้องการจะยึดเมือง **ไพศาลี** แต่ไม่อาจทำได้เพราะกษัตริย์ลิจฉวี ยึดมั่นในอธิปหานิยธรรม ๗ ประการ

ดังนั้น วัชชือปหานิยธรรม ๗ ประการ จึงจัดเป็นความแข็งแกร่งที่สุดดุจปราการอันแข็งแกร่ง ในการปกป้องรักษาอาณาจักรวัชชีไว้ได้ตลอดกาลยาวนาน ในการทำสงครามหรือการต่อสู้กันนั้น อย่างที่ปราชญ์ของจีนนาม **ซุนวู** กล่าวไว้ว่า **“รู้เขารู้เรา รบร้อยครั้งชนะร้อยครั้ง ไม่รู้เขาไม่รู้เรา รบเมื่อไรก็แพ้เมื่อนั้น รู้เขาไม่รู้เรา หรือรู้เราไม่รู้เขา มีโอกาสแพ้ชนะก้ำกึ่งกัน”** การทำจุดแข็งให้เป็นจุดอ่อน จึงเป็นวิธีหนึ่งที่ใช้ และประสบความสำเร็จจนนำมาเรียกในตอนหลังว่า **“แผนวัสสการ”** หรือเรียกเต็มว่า **“แผนวัสสการพราหมณ์”** นั่นคือการหาอุบายวิธีให้แตกแยกกันเป็นเสี่ยง ๆ ภายในก่อนแล้ว จุดแข็งกลายเป็นจุดอ่อนทันที นั่นคือ **วัสสการพราหมณ์** ทำที่เป็นถูกลงโทษและเนรเทศออกนอกอาณาจักรมคธ ดังนั้นแผนนี้บางครั้งจึงเรียกว่า **“แผนเจ็บตัว”** เพื่อสร้างการยอมรับ สงสาร เรียกร้องความสนใจ จนจิตคิดอนุเคราะห์

ในที่สุดวัสสการพราหมณ์ได้เป็นอาจารย์สอนราชกุมารลิจฉวี แต่กลับใช้อุบายวิธีให้พ่อแม่ของเด็กทะเลาะกัน กลายเป็นขาดการไว้

วางใจกันแตกแยกกันในที่สุด ยามกองทัพเข้าประชิดเมืองต่างองค์ต่างไม่ยอมทำหน้าที่ปกป้องบ้านเมือง เพราะเกิดอาการที่เรียกว่า **สามัคคีเภท** คือความแตกสามัคคีกัน การแตกสามัคคีกันนั้นคนมากจะกลายเป็นน้อยไปทันที จบลงด้วยอาณาจักรวัชที่ถูกพระเจ้าอชตาสัตบุรุษยึดครองหลังจากพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานผ่านไป ๓ ปี การทำความนำเรื่องมา ต้องการจะให้เห็นว่า ในความเป็นวัชชูปริทานิยธรรมนั่นเอง เป็นหลักการในการสร้างความรัก ความสามัคคี เอกภาพของสังคม จากจุดย่อยคือครอบครัว จนถึงประเทศอันเป็นส่วนรวม

วัชชูปริทานิยธรรม ๗ คือ

๑. หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์

๒. เมื่อประชุมก็พร้อมเพรียงกันประชุม เมื่อเลิกประชุมก็พร้อมเพรียงกันเลิกและพร้อมเพรียงกันช่วยทำกิจที่ควรทำ เช่นพร้อมเพรียงกันลุกขึ้นป้องกันชาติบ้านเมือง พร้อมเพรียง ในการประชุมนั้น ประเด็นสำคัญว่าเป็นการประชุมของใคร จึงจัดว่าเป็น “สภา” หากเฝ้ามองไปที่จำนวนคนว่า มีคนมาประชุมมากเท่าไรเป็นหลักไม่ สภานั้นเป็นคำในพระพุทธศาสนา และการประชุมที่จัดว่าเป็นสภานั้น

พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ใน โขมทูลสสุตฺร สังยุตตนิกาย เป็นหลักธรรมทรงแสดงแก่พวกศากยะในโขมทูลสนนิยม ทรงแสดงเป็นรูปของพระคาถาความว่า

เนสา สภายตฺถ น สนฺติ สนฺโต สัตบุรุษไม่มีในสภาใด สภานั้นไม่ชื่อว่าสภา

สนฺโต น เต เยน น วทนฺติ ธมฺมํ ผู้ใดพูดไม่เป็นธรรม ผู้นั้นไม่ชื่อว่าสัตบุรุษ

ราคณฺจ โทสณฺจ ปหาย โมหํ สัตบุรุษทั้งหลายละราคา โทสะ
โมหะ ได้แล้ว

ธมฺมํ วทนฺตา จ ภวนฺติ สนฺโต ย่อมกล่าวถูกต้องตามธรรม

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าการประชุมที่ทรงเน้นให้ประชุมกันเนื่อง
นิตยหรือบ่อย ๆ นั้น สมาชิกของที่ประชุมจะต้องมีความเป็นสัตบุรุษ
แม้ไม่อาจละราคา โทสะ โมหะลงไปได้ แต่จะต้องไม่ตกเป็นทาสของ
กิเลส จนใช้อารมณ์ในการอภิปราย แต่สามารถกล่าวเป็นธรรม ยุติ
ด้วยธรรม จะออกมติ กฎ กฎหมาย ข้อตกลงอะไรออกมาก็จะยุติด้วย
ธรรม มีความเที่ยงธรรม เป็นธรรม สามารถอำนวยความสะดวก
ประเทศชาติ

๓. ไม่บัญญัติสิ่งที่ไม่ได้บัญญัติไว้ ไม่ล้มล้างสิ่งที่บัญญัติไว้แล้ว
คือประพฤติกฎปฏิบัติตามวัชชีธรรม ตามที่ท่านบัญญัติไว้แต่เดิม

ข้อนี้มีประเด็นที่ควรทำความเข้าใจคือ โลกสังคมนิยมมีการ
เปลี่ยนแปลง บทบัญญัติเป็นอันมากที่อาจจะล้าสมัย จำเป็นจะต้องมี
การแก้ไข ปรับปรุง เปลี่ยนแปลง การไม่บัญญัติในสิ่งที่ท่านไม่ได้
บัญญัติไว้แต่เดิมนั้น หมายความว่าหลักการตรงนั้นยังคงเป็นความ
ถูกต้องดีงาม เหมาะสมแก่ยุคสมัยอยู่ การเพิกถอนของเก่าก็เช่น
เดียวกันคือ ห้ามการเพิกถอนของเก่าที่เป็นความถูกต้องดีงามเหมาะ
สมอยู่ การยึดถือประพฤติกฎตามหลักการ คุณธรรมที่แต่ละฝ่ายใน
องค์กร ประเทศชาติยอมรับนับถือร่วมกันนั้น เป็นปัจจัยสำคัญที่จะ
สร้างสรรค์ให้เกิดความสามัคคีขึ้นภายในชาติบ้านเมือง เช่นหลักการ
ที่เกี่ยวกับนิพพานในพระพุทธศาสนานั้น ท่านแสดงลักษณะไว้เป็น
อเนกปริยาย แต่ปริยายหนึ่งคือเป็น อนัตตา อันเป็นคำที่ตรงกันข้าม
กับคำว่า อัตตา อันเป็นการแสดงว่าในแง่ของความเป็นจริงแล้ว ทั้ง

คำว่า **อัตตา** และ **อนัตตา** ล้วนเป็น **สมมติบัญญัติ** แต่เมื่อมีการสมมติ
สิ่งสูงสุดว่าเป็นที่มาของสรรพชีวิต แล้วเรียกสิ่งที่เป็นหน่วยย่อยของ
สิ่งสูงสุดว่า **อัตตา** เรียกว่า สิ่งที่สูงสุดว่า **มหาอัตตา มหาत्मัน**
ปรมาत्मัน ในขณะที่ความจริงจากการตรัสรู้ พระพุทธเจ้าทรงพบ
ว่าไม่มีตัวตนในลักษณะนั้น สรรพชีวิตเป็นกระบวนการของธรรมชาติ
ที่เกิดขึ้น ดำรงอยู่ตามเหตุปัจจัย เมื่อดับเหตุปัจจัยของการเกิดได้ สิ่ง
นั้นจึงถูกเรียกว่าเป็นอนัตตา คือตรงกันข้ามกับอัตตา ใครไปบัญญัติ
นิพพานว่าเป็นอัตตาขึ้นมา ก็ก่อให้เกิดความแตกแยกขึ้นในพระพุทธ
ศาสนา เพราะเมื่อพูดเป็นอัตตา คือตัวตน ก็ต้องเป็นชาติ เป็นภพ ที่
เรียกว่า อายตนิพพาน แต่ชาติภพนั้นเป็นผลผลิตของตัณหา อูปาทาน
หรือเรียกเต็มว่า “**อวิชชา ตัณหา อูปาทาน กรรม**” พระพุทธเจ้า
ทรงทำลายหมดทั้ง ๔ ประการ และสิ่งที่เกี่ยวข้องกันมีอวิชชาเป็นต้น

การบัญญัตินิพพานเป็นอัตตา จึงเป็นการหักยอดพระพุทธ
ศาสนา ใครบัญญัติตรงกันข้ามในลักษณะนี้ จะต้องเกิดความขัดแย้ง
ทุกราวไป ดังนั้นในอบริหานิยธรรม ๗ ที่ทรงแสดงแก่พระภิกษุสงฆ์
ข้อที่ ๓ ก็มีข้อความในลักษณะนี้ว่า

“จักไม่บัญญัติสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงบัญญัติขึ้น
จักไม่เพิกถอนสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้แล้ว จัก
สมาทานศึกษา สำเนียงในสิกขาบททั้งหลายตามที่
พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้”

“ความขัดแย้งที่เกี่ยวกับบทบัญญัติทั้งหลาย กับ
ความขัดแย้งในด้านความเห็น”

จึงสร้างปัญหาให้แก่สังคมทุกยุคทุกสมัย แม้ในสมัยปัจจุบัน
และคงจะเป็นเช่นนั้นแม้ในอนาคต

๔. ท่านเหล่านี้เป็นผู้ใหญ่ในหมู่ชนชาววัชชี ให้ความเคารพ
นับถือท่านเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันควรรับฟัง
สังคมของชาวโลกนั้นในฐานะของสัตว์โลกย่อมมีสัญชาตญาณฝูง คือ
ต้องมีผู้นำจากจุดย่อยคือครอบครัว จนถึงประเทศชาติ ภูมิภาค
ตลอดถึงโลก ความเป็นผู้นำของท่านเหล่านั้น จำเป็นต้องได้รับการ
ยอมรับ นับถือ ศรัทธา เคารพ รักดี ตามสมควรแก่ฐานะความ
เปลี่ยนแปลงในด้านดีหรือไม่ดีก็ตามผู้นำมีบทบาทสำคัญดังพุทธศาสน
สุภาสิตใจความว่า

“เมื่อโคว่ายน้ำข้ามฟากไปอยู่ หากโคจำฝูงว่ายน้ำตรง
โคลูกฝูงก็ว่ายน้ำตรง โคจำ ฝูงว่ายคด โคลูกฝูงก็ว่ายคดตามไป
ในหมู่คนก็เป็นเช่นเดียวกัน คนใดได้รับแต่งตั้งมอบหมาย
ให้เป็นผู้นำ หากผู้นำประพฤติปฏิบัติธรรม บริวารทั้งปวง
ก็ปฏิบัติธรรมตามไป”

ผู้ใหญ่ในหมู่คณะแม้บางท่านจะไม่มีอำนาจ หน้าที่ตำแหน่ง
แต่ท่านกลับเป็นแหล่งแห่งประสบการณ์ มีความเจริญด้วยวัย ใน
อดีตได้สร้างคุณูปการต่อครอบครัว สังคม ประเทศชาติมามากแล้ว
การให้การยอมรับนับถือสถานะของท่าน จะเป็นไปเพื่อความเจริญ
ส่วนเดียว หากมีความเลื่อมแต่ประการใดไม่

๕. บรรดาคุณธิดากุลบุตรทั้งหลาย ให้อยู่มีสุขไม่ถูกข่มเหง
หรือถูคร่ำอณาจารย์ขึ้นใจ

กุลบุตรคุณธิดาของตระกูลทั้งปวงนั้น คือทายาทแห่งตระกูล ที่
กำลังมีความเจริญเติบโตทั้งด้านร่างกาย จิตใจ แต่คงเป็นผู้เยาว์ ที่จำ
ต้องได้รับการอารักขาดูแลจากผู้บริหารประเทศ โดยเริ่มจากผู้นำ
ครอบครัว ผู้ปกครอง ในขณะที่เดียวกันความเป็นกุลบุตรกุลสตรีนั่นเอง

กุลบุตรจะต้องมีความตระหนัก สำนึก สำเหนียก ที่จะรักษาความเป็น กุลบุตร ลูกผู้ชายชาติวีรชนของเขาไว้ โดยไม่เบียดเบียน ข่มขืนกุลสตรี ทั้งหลาย โดยพยายามสร้างสำนึกว่ากุลสตรีที่แก่กว่าตนก็คือพี่ คน เสมอกับตนก็คือเพื่อน คนอ่อนเยาว์กว่าตนก็คือน้องสาว หากคิดได้ อย่างนี้การกระทำอันเป็นการล่วงเกินทางเพศต่อสตรีทั้งหลายก็จะ บรรเทาลง แต่สำนึกนี้จะต้องมีมากพอ สามารถต้านทานอารมณ์ที่มายั่วยวนที่บางครั้งอาจแถมด้วยเสน่ห์สิ่งมีนเมาเข้าไป

ในอดีตกาลมีบทกลอนบทหนึ่งทีกระตุนสำนึกของกุลบุตร ให้ สำนึกสำเหนียก จนสามารถควบคุมอารมณ์ตนเองไว้ได้ มีข้อความ ตอนหนึ่งว่า

พิเคราะห์ดูผู้ชายนี้ร้ายนัก	เที่ยววิรภิกลบขู้จนอุจาว
หมดสนุกถูกใจไม่ยืนยาว	ทำให้สาวเสียกายนั้นไม่ควร
หญิงจะงามก็เพราะความบริสุทธิ์	เพศบุรุษจงรักศักดิ์สงวน
เมื่อเกิดการเกินเลยเชิงเฉยชวน	หญิงเสียนวลชายเสียนามไปตามกัน
แต่เมื่อเอาคุณค่าเข้ามาเทียบ	หญิงเสียเปรียบก็เพราะหญิงหมดมิ่งขวัญ
ชายที่ดีควรจะมีคุณธรรม	ถนนอมขวัญสตรีไว้ศรีเอษ.

ในขณะเดียวกัน การรักษาป้องกันความเป็นกุลบุตร กุลสตรี ให้เป็นคนดีได้จริง ๆ การสร้างเสริมจิตสำนึกของตนเอง ให้มีวินัยใน ตนเอง รู้จักละอายมีสงวนเทวดาตามคติโบราณที่เน้นความมีหิริความ ละอายต่อบาป โอดตบปะ ความสะดุ้งกลัวต่อบาป เป็นฐานใจที่มีความ สำคัญยิ่งสำหรับการรักษาความเป็นกุลบุตร กุลสตรีของแต่ละ คนไว้ได้

ดังนั้น การเตือนตนด้วยตน พิจารณาตนด้วยตน ตรวจสอบ ตนด้วยตน จนถึงตัดสินตนด้วยตนว่าอะไรควรไม่ควรตามสมควรแก่

ขณะนั้น ๆ มีความจำเป็นยิ่ง เพราะการป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาอย่าอมติกว่าการแก้ปัญหาเสมอ

๖. เคารพ ลัทธิการ บูชาเจดีย์สถาน สถานที่อันเป็นที่เคารพ ลัทธิการร่วมกันของวัชชีทั้งภายในและภายนอก ไม่ปล่อยให้ธรรมิกพลีที่เคยให้เคยทำ แต่เจดีย์เหล่านั้นเสื่อมทรามไป

ธรรมดาของประเทศชาติ ย่อมมีชนบทรรมนิยม ประเพณี วัฒนธรรม จารีต ลัทธิ ความเชื่อ ศาสนา ที่มีความหลากหลายตาม ความหลากหลายของคนในชาตินั้น ๆ ส่วนใดเป็นลัทธิ ความเชื่อถือ เฉพาะตัว เฉพาะกลุ่ม คนเหล่านี้ต้องให้การยอมรับนับถือมีศรัทธาของเขา โดยไม่แสดงอาการดูหมิ่น ดูแคลนใครเพียงเพราะความเชื่อ ศรัทธาที่แตกต่างกัน ส่วนใดที่คนส่วนมากให้ความเคารพในฐานะที่เป็นเจดีย์ ปุชนิยสถาน ปุชนิยวัตถุ ศาสนสถาน ผู้นำจะต้องเป็นหลัก ในการรักษาสืบสานความดีงามเหล่านั้น สถานที่เหล่านี้เป็นจุดยึดเหนี่ยวร่วมกันของคนทั้งหลายในโลก พึงสังเกตว่าบางส่วนของโลก คนฝ่ายหนึ่งทำลาย หรือแสดงอาการดูหมิ่นวัตถุอันเป็นที่เคารพ ลัทธิการของคนอีกฝ่ายหนึ่ง มีการต่อสู้กันจนบางครั้งเป็นสงคราม ศาสนาไปก็มี การยอมรับนับถือศรัทธาของคนอื่น ไม่แสดงอาการดูหมิ่นในลักษณะใดก็ตาม เป็นคุณธรรมที่จำเป็นยิ่ง ในทางพระพุทธ ศาสนาจะยอมรับ เทวดาพลิ คือพลีกรรมที่คนจะต้องทำต่อเทพเจ้าที่เขานับถือ บางครั้งเป็นการแสดงถึงอนุญัต คือยัญที่สืบต่อกันมาใน สายตระกูลของคนเหล่านั้นในฐานะทายาทของตระกูลจะต้องสืบต่อ รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน ได้บัญญัติไว้ในมาตราที่ ๓๘ ความว่า

มาตรา ๓๘ บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการถือศาสนา นิิกายของศาสนาหรือลัทธินิยมในทางศาสนา และย่อมมี

เสรีภาพในการปฏิบัติตามศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือของตน เมื่อไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของพลเมืองและไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

ในการใช้เสรีภาพดังกล่าวตามวรรคหนึ่ง บุคคลย่อมได้รับความคุ้มครอง มิให้รัฐกระทำการใด ๆ อันเป็นการรอนสิทธิหรือเสียประโยชน์ อันควรมีควรได้เพราะเหตุที่ถือศาสนา นิกายของศาสนา ลัทธินิยมในทางศาสนา หรือปฏิบัติตามศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือแตกต่างจากบุคคลอื่น

หากว่าศาสนวัตถุ ศาสนสถาน ปุชนิยสถาน ตลอดถึงอนุสาวรีย์ที่เป็นจุดยึดเหนี่ยวทางใจของคนจำนวนมาก ณ ที่นั้นจะเป็นจุดกลางทางสังคม ที่สามารถสร้างสรรค์พัฒนาแก้ปัญหา หากจุดประสานความขัดแย้งในด้านต่าง ๆ ได้

บางกรณี ปุชนิยสถาน ปุชนิยวัตถุ จึงเป็นศูนย์รวมแห่งจิตวิญญาณของคนที่นี่นับถือสิ่งเหล่านั้นไว้ตลอดกาลยาวนาน และคงเป็นเช่นนั้นตลอดไป ศาสนวัตถุ ศาสนสถาน ของศาสนาอะไรก็ตาม ย่อมเป็นปุชนิยสถาน ปุชนิยวัตถุ ของศาสนิกในศาสนา นั้น ๆ

คนต่างศาสนากัน หากต้องการอยู่ร่วมกันด้วยความเป็นมิตรตามเนื้อหาสาระของศาสนา จะต้องให้การยอมรับ นับถือ ให้เกียรติ แต่เพื่อนศาสนิกต่างศาสนากับตน โดยไม่มีการกระทำอันใดที่แสดงให้เห็นว่าเป็นการลบหลู่ ดูหมิ่น ต่อสถานที่เหล่านั้น ความขัดแย้งทางศาสนา ได้เคยสร้างสงครามมาแล้วในอดีต

ความเป็นมิตรกันทางศาสนา สามารถสร้างเอกภาพทางศาสนาและต่างศาสนากันได้ตลอดมาและตลอดไป การให้ความเคารพ

นับถือ ศรัทธา ต่อปุชณียวัตถุในศาสนาของตน นอกจากจะเป็นการ
รักษาปฏิบัติในสิ่งดังกล่าว ยังเป็นแบบอย่างในการสืบสานศาสนพิธี
ศาสนสถาน ศาสนปฏิบัติในศาสนานั้น ๆ ให้แก่อนุชนในศาสนาของ
ตนอีกด้วย การสืบต่อต่อทางศาสนาจึงอาศัยแนวโน้มมาตลอด

๗. จัดให้ความอารักขา ค้ำครอง ป้องกัน อันชอบธรรม แก่
พระอรหันต์ทั้งหลายหมายรวมถึงนักบวช นักพรต ในศาสนาทั้งหลาย
ผู้ศึกษา ปฏิบัติธรรมอันเป็นที่เคารพนับถือของประชาชนและมีความ
ตั้งใจ ปรรณนาว่า พระอรหันต์ทั้งหลายที่ยังไม่มาสู่แว่นแคว้นของตน
ก็ขอให้มา ที่มาแล้วขอให้แต่ละท่านอยู่ในแว่นแคว้น บ้านเมืองตน
ด้วยความผาสุก

การแสดงออก ท่าทีของผู้บริหาร หรือปัจเจกชนในสังคม ตาม
ที่แสดงไว้ในที่นี้เป็น การแสดงออกที่สืบเนื่องมาจากการยอมรับ
นับถือศรัทธาต่อศาสนบุคคลเหล่านั้น เพียงแต่กำหนดคุณธรรมระดับ
สูงสุดคือความเป็นพระอรหันต์ไว้ แต่ในภาคปฏิบัติแล้วยอมหมาย
รวมถึงนักบวชในศาสนาที่ตนนับถือ และนักบวช นักพรต ในศาสนาที่
เพื่อนร่วมชาติ ร่วมประเทศนับถือ การมีท่าทีต่อพระอรหันต์ หรือนัก
บวชทั้งหลายนั้น คุณธรรมหลักที่พระพุทธเจ้าแสดงไว้และจำทรงกัน
แพร่หลายคือ

หน้าที่ชาวบ้านจะต้องมีต่อสมณพราหมณ์ คือ

๑. เมตตาทางกาย คือจะทำอะไรเกี่ยวกับนักบวช หรือทำร่วม
กับนักบวชให้ทำด้วยความเมตตา เช่นการช่วยเหลือขนขวายในทาง
ที่ชอบ

๒. เมตตาทางวจีกรรม คือจะพูดถึงท่าน หรือพูดกับท่านก็ให้
พูดด้วยเมตตาอันเป็นการแสดงถึงกุศลเจตนาที่มุ่งดีปรรณนาดีต่อท่าน

แม้บางครั้งอาจจะท้วงติง ตำหนิ ก็ทำไปด้วยจิตเมตตาต่อท่านเป็นสำคัญ

๓. เมตตาทางมโนกรรม คือคิดถึงตัวท่าน การกระทำของท่าน องค์กรรมของท่านก็คิดถึงด้วยเมตตา

๔. คราใดที่ตนมีศรัทธา ปรารถนาจะทำนุบำรุงท่านด้วยปัจจัย ๔ ก็พร้อมที่จะไปพบท่านเพื่อให้การสนับสนุน ทำนุบำรุงท่านตามกำลังทรัพย์ กำลังศรัทธาที่สามารถทำได้ในขณะนั้น ๆ

๕. บางคราวท่านมาหาที่บ้าน สำนักงาน ก็พร้อมที่จะต้อนรับ ด้วยความเมตตา ศรัทธา เคารพ

แต่การที่สมณพราหมณ์ พระ นักบวช จะได้รับการยอมรับ นับถือศรัทธา หาใช่เกิดเพียงครองรูปแบบของความเป็นพระ สมณพราหมณ์ เป็นต้นไม่ แต่ท่านเหล่านั้นจะต้องพิสูจน์ตัวเองว่า เป็นผู้ปฏิบัติ ปฏิบัติตรง ปฏิบัติเป็นธรรม ปฏิบัติสมควร

คุณธรรม ๔ ประการนี้เป็นสิ่งมงคลส่วนอัตตคุณ คือ คุณส่วนตัวของท่านเหล่านั้น สาธุชนเมื่อเห็นว่าท่านมีคุณธรรมดังกล่าว จึงมองเห็นว่าท่านเป็นผู้ควรแก่การค้ำชู ควรแก่การต้อนรับเมื่อท่านมาสู่บ้านของตน ควรแก่การทำอัญชลีเมื่อพบกัน ควรแก่การทำ ทักษิณาทาน เมื่อต้องการจะทำบุญ เพราะมีความเห็นว่า ท่านที่ปฏิบัติได้เช่นนั้นย่อมเป็นเนื่อนาบุญของชาวโลกที่ไม่มีเนื่อหาบุญอื่นยิ่งไปกว่า

สืบเนื่องจากความเป็นสมณะไม่เป็นข้าศึกกับใคร ๆ แต่ก็ไม้อาจที่จะป้องกันไม่ไห้คนอื่นมีความคิดเป็นศัตรูกับท่านได้ ดังที่พระพุทธเจ้าทรงดำรัสไว้ความว่า

“ตถาคตไม่ทะเลาะกับชาวโลก มีแต่ชาวโลกทะเลาะกับตถาคตเอง”

ดังนั้น รัฐและประชาชนที่มีศรัทธาต่อนักบวช จึงต้องให้การ
อุปถัมภ์คุ้มครองพระอรหันต์ทั้งหลาย รวมทั้งนักบวชทั้งปวง การทำ
ได้เช่นนี้ นอกจากทำงานตามหน้าที่แล้ว ยังเป็นบุญกุศลแก่ผู้ปฏิบัติ
ด้วย

หลักวัชข้อบริหารนิยธรรม หรือหลักอภิธานิยธรรม ๗
ประการนี้ คงเป็นการสะท้อนความรู้ ความบริสุทธิ์ใจจริงใจต่อกัน
แสดงออกมาเป็นความรัก ความเคารพ ความเมตตา หวังดีต่อกัน อันเป็นโครงสร้างของพระพุทธคุณเป็นหลักนั่นเอง

หลักธรรม สำหรับอุบาสกอุบาสิกา

คำว่า **อุบาสก**และ**อุบาสิกา** แปลว่า**ผู้ใกล้ชิดพระรัตนตรัย** เป็นพุทธบริษัทประเภทแรกที่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนา คือท่านตปัสสะ ภัลลิกะ เป็นชาวอุกกลชนบท ที่มาเฝ้าพระพุทธเจ้าถวายข้าวสัตตุดก่อน สัตตุดวง ขณะที่พระพุทธเจ้าเสด็จประทับเสวยวิมุตติสุขอยู่ ณ ต้นเกตุ ชื่อราชายตนะ แต่เพราะขณะนั้นยังไม่มีพระสังฆรัตนบังเกิดขึ้นในโลก ท่านจึงได้ชื่อว่าเป็น **เทวาจิกอุบาสก** คือ**อุบาสกที่ถึงพระพุทธเจ้ากับพระธรรมเป็นสรณะ** แต่ต้องถือว่า **อุบาสกบริษัท** เป็นพุทธบริษัทกลุ่มแรกที่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนา คำว่า **อุบาสก** **อุบาสิกา** จึงเป็นคำที่ออกจากพระโอษฐ์ของพระพุทธเจ้าเอง แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าชาวพุทธปัจจุบัน มักจะมีความรู้สึก ว่า **อุบาสกอุบาสิกา**จะต้องเป็นคนแก่ จะเป็นเพราะกลัวว่า คนอื่นจะเห็นตนเป็นคนแก่หรืออย่างไรก็ไม่ทราบ

สำนัก วัดต่าง ๆ หลายแห่งเรียก **อุบาสก** **อุบาสิกา** ที่เข้าไปทำบุญในวัดของตนว่า **ญาติธรรมบัง** **สหายนธรรมบัง** **กัลยาณมิตรบัง** บางคราวยังเรียกโดยดูจากการทำของท่านในขณะนั้น ๆ ว่า **ทายก** **ทายิกา** ที่แปลว่าผู้ให้บัง ยังมีคำเรียกหัวหน้าอุบาสก อุบาสิกา ว่า**มัคคทายก** เป็นต้น หรือบางครั้้งไปเรียกว่า**พุทธมามกะ** **พุทธมามิกา** **พุทธศาสนิกชน** **ชาวพุทธ** แต่ละคำเป็นคำที่เกิดขึ้นในตอนหลัง แต่คงเรียกว่า **อุบาสก** **อุบาสิกา** ตามที่พระพุทธเจ้าทรงเรียกนั่นเอง

ดังที่กล่าวมาแล้ว พระพุทธศาสนาเป็น “ระบบคุณธรรม” ใครจะเป็นอะไรอย่างไร ล้วนถูกกำหนดด้วยคำว่า “คุณธรรม” ที่ในแง่ของความเป็นจริงแล้วเป็นกระบวนการพัฒนาคนแต่ละคนไปสู่การยอมรับนับถือว่ามีคุณค่า แต่คุณค่าจะมีมากก็ต้องมีคุณภาพมาก คุณภาพมากก็ต้องมีคุณสมบัติมาก คุณสมบัติมากก็ต้องมีคุณธรรมมาก คุณธรรมจะเกิดขึ้นมาได้จากการศึกษาเรียนรู้ ประพฤติปฏิบัติของคนเหล่านั้นเป็นสำคัญ

ในที่นี้จะได้นำเอาคุณธรรม ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงในฐานะที่เป็นคุณสมบัติของคนที่ได้นามว่า เป็นอุบาสก เป็นอุบาสิกา ที่คนซึ่งเป็นอุบาสก อุบาสิกา จะต้องศึกษาเรียนรู้ ให้เกิดความรู้ความเข้าใจแล้วนำไปประพฤติปฏิบัติ เพื่อพัฒนาตนให้เข้าถึงธรรมของอุบาสก อุบาสิการะดับมาตรฐานที่ทรงใช้คำว่า อุบาสกแก้ว อุบาสิกาแก้ว ทรงแสดงไว้ในปัญญาจนินบาต อังคุตตรนิกายไว้ ๕ ประการ คือ

๑. **ศรัทธา เป็นผู้มิศรัทธา** คือมีความเชื่ออันหยั่งลงในคุณของพระพุทธเจ้าเป็นฐานหลักสำคัญ ตามนัยะแห่งพระพุทธคุณที่ สวดสรรเสริญกันว่า

“แม้เพราะเหตุนี้ ๆ พระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ดีตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง ทรงสมบูรณ์ด้วยวิชชาและจรณะ เสด็จไปดีแล้ว ทรงรู้โลกอย่างแจ่มแจ้ง ทรงเป็นสารathi ผู้ฝึกคนได้อย่างยอดเยี่ยม ไม่มีสารathiอื่นจะยิ่งไปกว่า ทรงเป็นศาสดาของทวดตาและมนุษย์หลาย ทรงเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน, ทรงจำแนกแจกจ่ายธรรม มิชก หรือทรงประกอบด้วยภคธรรม”

พระพุทธคุณเหล่านี้หรือแม้แต่ที่ทรงจำแนก หรือมีคนกล่าวในที่ได้ก็ตาม กล่าวโดยเนื้อหาแล้ว สรุปรวมลงในพระพุทธคุณ ๓ ประการ

คือ พระปัญญาคุณ พระบริสุทธิ์คุณ และพระมหากรุณาคุณ ประเด็นสำคัญของความเป็นอุบาสกคือ ท่านเชื่อต่อพระพุทธคุณเหล่านี้ไหม ? ถ้าเชื่อความเชื่อหนักแน่นมั่นคงมากน้อยแค่ไหนเพียงไร ในอรรถกถา ปัญจสุทนี ท่านจำแนกระดับของศรัทธาไว้ ๔ ระดับ คือ

อาคมนสฺสทฺธา ความเชื่อมั่นอันหยั่งลงที่เกิดขึ้นภายในใจของท่านที่พบเห็นปฏิหาริย์พระโพธิสัตว์ในคราวประสูติ แล้วเดินโดยพระบาทได้เจ็ดก้าว เป็นต้น จนถึงกับประกาศมอบกายถวายชีวิตต่อพระโพธิสัตว์ ไม่ว่าจะเสด็จออกผนวชหรือเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ท่านเหล่านั้นพร้อมที่ออกบวชตามหรือเป็นข้าราชการตลอดไป

อติคมนสฺสทฺธา ความเชื่อที่ท่านเหล่านั้นเข้าถึงด้วยการปฏิบัติตนตามหลักของไตรสิกขา จนอย่างน้อยมีศีลสมบุรณ์ สมာธิ พอประมาณ ปัญญาพอประมาณ นั่นคือการบรรลุมรรคผลเป็นพระโสดาบัน ที่ท่านเรียกว่าประกอบด้วยโสดาปัตติลังกษะ คือมีความศรัทธาเชื่อมั่นไม่หวั่นไหว ในคุณพระรัตนตรัยและไตรสิกขา

โอบุปนสฺสทฺธา ศรัทธาความเชื่อที่หยั่งลงในคุณของพระรัตนตรัย ไม่หวั่นไหวตลอดไป จากสามัญชนทั่วไปที่ศรัทธาประเภท อจลศรัทธา จนถึงความสมบูรณ์ของพระอริยบุคคล

ปสาทสฺสทฺธา ความศรัทธาที่เกิดขึ้นจากความม่องใสภายในจิต อย่างน้อยสามารถขจัดความไม่เชื่อบางระดับ ความสงสัยบางระดับลงไปได้

๒. สีลวา ความมีศีล คำว่า สีล หมายถึง เจตนาถาวร ความสำรวมระวังการไม่ล่วงละเมิด อาการปกติทางกายวาจา เจตสิกปกติภาพ เป็นต้น ความเป็นผู้มีศีลจึงต้องอาศัย ศรัทธา หรือ ปัญญา หรือทั้งสองประการเป็นฐานสำคัญ ในกรณีของอุบาสกอุบาสกาที่ไม่

๑๑๔ *นาถวัตต์ความเป็นพุทธ*

มีการศึกษาเล่าเรียนพระสัทธรรมมากนัก โดยเฉพาะคนทั่ว ๆ ไป แต่เมื่ออาศัยความรู้ว่า คีล เป็นบทบัญญัติที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ ตนมีศรัทธาในพระพุทธคุณ หรือในกฎแห่งกรรม ในขณะที่เดียวกัน อาจอาศัยสามัญสำนึกที่เรียกว่า *เอาใจเขามาใส่ใจเรา* คือ เราไม่ต้องการให้ใครเบียดเบียนประทุษร้ายเราอันใด คนอื่น สัตว์อื่นก็มีความต้องการเช่นเดียวกัน แม้บางครั้งจะประสบกับการข่มขู่ ขู่ข่มจากภายนอก แต่สามารถข่มใจห้ามใจตนเองไว้ ช่วยให้ไม่ล่วงอำนาจของความโลภ โกรธ หลง ประเภทที่เรียกว่า *จิตตกมะ* คือทะเลาะกัน ออกมาข้างนอก สามารถควบคุมอาการทางกายวาจาของตนไว้ จนกลายเป็นปกติกายวาจา ไม่กล่าวร้าย ไม่ทำลายใครให้เดือดร้อน

คีล จึงเป็นการไม่เบียดเบียนตนเอง คนอื่นให้ประสบความเดือดร้อนเป็นสำคัญ คีล ๕ ประการ ท่านจึงเรียกว่า *เบญจเวรวิรติ* คือ *การงดเว้นจากเวร ภัยอันตราย ๕ ประการ* ข้อนี้ทรงเน้นที่ความมีศีล เช่นเดียวกับมีศรัทธา หมายความว่า จะต้องมื่ออย่างต่อเนื่อง สามารถควบคุมอาการทางกายวาจา ให้เป็นปกติตลอดไปเป็นสำคัญ

๓. ไม่ถืออภิมงคลตื่นข่าว คือ เชื้อกฎแห่งกรรม ไม่เชื่อมงคล

ในแง่ของความเป็นจริงแล้ว ข้อนี้เป็นบทพิสูจน์ความเชื่อต่อพระพุทธคุณเป็นหลัก เพราะพระพุทธเจ้าเปรียบเหมือนคนที่ขึ้นไปบนที่สูง ได้มองเห็นสิ่งต่าง ๆ จากที่สูง แล้วลงมาบอกต่อคนที่อยู่ข้างล่างว่า ขณะที่ท่านยืนอยู่บนที่สูงนั้น ท่านได้เห็นสิ่งนั้น ๆ ในทิศนั้น ๆ คนที่ได้ยินท่านพูดคงทำได้สองอย่าง คือ เชื่อตามที่ท่านบอก หรือขึ้นไปพิสูจน์โดยไปยืนในจุดเดียวกัน มองไปทิศทางเดียวกัน จะเห็นจริงตามที่ท่านบอกไว้หรือไม่ คงเห็นประจักษ์ทางประสาทสัมผัสของท่าน

ผู้นั้นเพียงคนเดียว ถ้าคนอื่นต้องการพิสูจน์ก็คงต้องขึ้นไปยืนในจุดเดียวกันเช่นเดิม ข้อนี้แสดงว่าการเชื่อตามที่ท่านบอกคือ ใช้ศรัทธานำ แต่เป็นการน้อมใจเชื่อต่อคนที่ควรเชื่อตามสมควรแก่กรณีนั้น ๆ เช่น เชื่อความมีอยู่ของเชื้อไวรัสต่าง ๆ จากหมอที่ได้ศึกษา มองเห็นมาด้วยกล้องจุลทรรศน์ หรือเชื่อความมีอยู่ของระบบสุริยจักรวาล จากนักวิทยาศาสตร์ที่มองเห็นด้วยกล้องโทรทรรศน์ ยอมรับประทานยาตามที่แพทย์สั่ง เพราะเรารู้ว่าท่านเป็นแพทย์ เราจึงเชื่อท่านและรับประทานยาตามที่ท่านสั่ง

ความรู้เรื่องกรรม เป็นความรู้ระดับญาณ ระดับที่เรียก สัพพัญญุตญาณ ท่านกระจายญาณออกไปเป็นทศพลญาณ คือ ญาณอันเป็นกำลังของพระพุทธเจ้า ๑๐ ประการ ที่สำคัญคือพระญาณที่เรียกว่า จุตูปปาตญาณ คือพระญาณที่ทรงรู้การจุติ การอุบัติของสรรพสัตว์ว่า ที่แตกต่างกันมากบ้างน้อยบ้างเพราะกรรมอะไรเป็นต้น ยิ่งไปกว่านั้นเรื่องของกรรม เป็นอจินไตยในบางระดับ ท่านเรียกว่า กรรมวิปากวิสัย คือวิสัยของผลแห่งกรรม มีความจำเป็นยิ่งที่พุทธศาสนิกชนจะต้องเชื่อต่อพระญาณของพระพุทธเจ้า เพราะพระองค์ทรงประกอบด้วย กรรมวิปากญาณ คือพระปรีชาญาณหยั่งรู้ถึงกรรมและผลของกรรม

ดังนั้น เมื่อกล่าวถึงศรัทธา ท่านจึงจำแนกศรัทธาออกไปเป็น ๔ ประเภท คือ

กัมมศรัทธา ความเชื่อในกฎแห่งกรรม คือเจตนาที่เกิดขึ้นภายในใจแล้ว กระทำพูดหรือแม้แต่คิดไปตามเจตนาเหล่านั้น

วิปากศรัทธา ความเชื่อในผลของกรรม ตามสมควรแก่เหตุคือกรรมที่บุคคลได้กระทำลงไป ตามนัยะแห่งพระพุทธดำรัสตรัสสอนให้ ๑๑๖ มาตรวัดความเป็นพุทธ

พิจารณาโดยการสาธยายบ่อย ๆ ว่า “เรามีกรรมเป็นของ ๆ ตน จะต้องเป็นผู้รับผลของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย ใครทำกรรมอันใดไว้ จะดีหรือชั่วก็ตาม เราจะต้องเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น”

กัมมสกตาสัทธา ความเชื่อในการที่ทุกชีวิตเป็นเจ้าของผลที่ตนกระทำ ตามสมควรแก่กรรม เช่นการอ่านหนังสือเป็นกรรม ความรู้หนังสือเป็นผลของกรรม ใครอ่านคนผู้นั้นก็เป็นเจ้าของความรู้นั้น และความรู้นั้นจะอยู่ภายในใจเขาตลอดไป หากเขาหมั่นนึก หมั่นสาธยายอยู่เสมอ แต่สำหรับกรรมแล้ว แม้เราจะลืมเขาแต่เขาจะไม่ลืมเรา ตราบใดที่เขายังไม่ให้ผล การติดตามของกรรม ท่านจึงอุปมาเหมือนเงาที่ติดตามคนไป และเป็นการติดตามในรูปของการเกาะติดชนิดข้ามภพข้ามชาติกันเลยทีเดียว ดังที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ว่า

กรรมเป็นตัวจำแนก แบ่งแยก ให้คนเลวและประณีตแตกต่างกัน สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม, บุญย่อมเป็นที่พึ่งของสัตว์ทั้งหลายผู้บำเพ็ญบุญทั้งในโลกนี้และในโลกอื่น ตลอดถึงในโลกอื่น ๆ จนกว่าจะสิ้นกระแสกรรม

เพราะการจำแนกกรรมได้โดยพิสดารนั้นเป็นอำนาจของพุทธญาณศรัทธาสาคัญคือ

ตถาคตโพธิสัตถา ความเชื่อในปัญญา การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เพราะกรรมเป็นพระญาณข้อที่สองในพระญาณ ๓ ที่ทรงตรัสรู้คือ จตุปปาตญาณ ปรีชาญาณหยั่งรู้การจุติการอุบัติของสัตว์ทั้งหลายว่าเป็นไปตามกรรม ดังกล่าว

มงคลตื่นข่าว คือความเชื่อที่ขาดเหตุผลในการตรวจสอบพิจารณา มีความเป็นไสยศาสตร์ เช่น การถือฤกษ์ยาม ผีหลวง หลาว

เหล็ก อำนาจอิทธิพลของดวงดาวเป็นต้น ข้อนี้พระพุทธเจ้าทรงแสดงความจริงในเรื่องนี้ไว้เป็นอันมาก อันเป็นการเน้นย้ำเรื่องกฎแห่งกรรมนั่นเอง

พืงสังเกตุจากบทสวดของพระที่ใช้ในพิธีมงคลทั้งหลาย ที่เราเรียกว่า ชยนุโต.. ตามปกติแล้วจะใช้ในการประพรมน้ำพระพุทธมนต์ ทั้งที่เนื้อหาสาระในบทสวดนั้น เป็นการสรรเสริญพระพุทธคุณกับการเน้นย้ำให้เห็นความสำคัญของการกระทำว่า เป็นตัวกำหนดความดี ความชั่ว ความเสื่อมความเจริญของคนแต่ละคน ซึ่งจะได้้นำคำแปลบทสวดเหล่านี้มาลงไว้ความว่า

ขอท่านจงมีชัยชนะในมงคลพิธี เหมือนพระจอมมุนี ทรงชัยชนะพญามารที่โคนโพธิพฤกษ์ ถึงความเป็นผู้เลิศในสรรพพุทธาภิเษก ทรงปราโมทย์อยู่บนอปราชิตบัลลังก์อันสูง เป็นจอมมหาปฐพี ทรงเพิ่มพูนความยินดี แก่เหล่าพระประยูรญาติสาวกวงศ์ ฉะนั้น

เวลาที่สัตว์ประพฤติชอบชื่อว่ามงคลดี ฤกษ์ดี มงคลดี สว่างดี รุ่งดี ขณะดี ครุดี บูชาดีแล้วในพรหมจารีบุคคลทั้งหลาย กายกรรมเป็นปัทมฉินส่วนเบื้องขวา วจกรรมเป็นปัทมฉินส่วนเบื้องขวา มโนกรรมเป็นปัทมฉินส่วนเบื้องขวา ความปรารถนาของท่านเป็นปัทมฉินส่วนเบื้องขวา สัตว์ทั้งหลายทำกรรมอันเป็นปัทมฉินส่วนเบื้องขวาแล้ว ย่อมได้ประโยชน์ทั้งหลาย อันเป็นปัทมฉินส่วนเบื้องขวา”

ในด้านอำนาจของดวงดาว ทรงแสดงไว้ว่า “ประโยชน์ย่อมถ่วงเลยคนที่มัวรอฤกษ์ยามอยู่ ประโยชน์นั้นแหละเป็นฤกษ์ของประโยชน์ ดวงดาวในท้องฟ้าจะทำอะไรใครได้”

๔. ไม่แสวงหาเขตบุญนอกพระพุทธศาสนา ประเด็นนี้จะต้องทำความเข้าใจว่า พระพุทธศาสนานั้นเป็นมิตรกับทุกชีวิตในโลกนี้ เป็นศาสนาเดียวที่ยอมรับนับถือสิทธิในชีวิตของสัตว์สิ่งที่มีลมหายใจเข้าออก หรือมีปราณ เวลาแผ่เมตตาที่แผ่เป็นรูป ๗ พุเพ ๗ ตตะตา คือ สัตว์ทั้งหลาย ทั้งปวง

แต่คุณสมบัติของอุบาสิกแก้ว อุบาสิกาแก้วนั้นพึงสังเกตว่า ข้อแรกเป็นการแสดงศรัทธาในพระพุทธเจ้า ข้อที่ ๒-๓ แสดงความศรัทธาในพระธรรม อันเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า สองข้อสุดท้ายเป็นบทพิสูจน์ความเคารพศรัทธาในพระสงฆ์ เพราะในสายตาของพุทธศาสนิกชนจะต้องมีความรู้สึก ว่า พระสงฆ์เป็นเนื้อนาบุญของโลก ไม่มีเนื้อนาบุญอื่นจะยิ่งไปกว่า

แต่กว่าพระสงฆ์จะก้าวมาสู่สถานะตรงนี้ได้ ท่านจะต้องผ่านการปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติเป็นธรรม ปฏิบัติสมควร ตามนัยะแห่งพระสังฆคณ ๔ ข้อแรก เมื่อมาถึงจุดนั้นสถานะของท่านก็ชื่อว่า เป็นเนื้อนาบุญอย่างยอดเยี่ยม จึงอยู่ในฐานะที่ควรแก่การค้ำบับคือนำของไปถวาย เพราะท่านควรแก่ของต้อนรับ ยามที่ท่านมาสู่สำนักของตน เป็นผู้ควรแก่การทำอัญชลี คือประนมมือไหว้ด้วยความเคารพศรัทธา เป็นผู้ควรแก่ทักษิณาทาน คือการทำบุญด้วยทาน หมายถึงการทำบุญอุทิศกุศลแก่ญาติพี่น้องที่ตายจากไป

สำหรับการให้การยอมรับนับถือตามสมควรแก่ฐานะ ในฐานะที่เป็นเพื่อนร่วมชาติร่วมโลก พระพุทธศาสนาสอนให้มีน้ำใจกว้างขวางไม่จำกัดชนชาติ ศาสนา คติไทยที่มาจากคตินิยม และได้้นำสืบต่อกันมาจากอดีตกาลจนถึงปัจจุบัน เช่น

ปลูกไมตรีอย่ารู้ร้าง สร้างกุศลอย่ารู้โรย

หรือ เป็นธรรมเนียมไทยแต่โบราณ ไครมาถึงเรือนชานต้องต้อนรับ
อย่างเลิศดีตามมีและตามเกิด ให้เพลินเพลิดเชื่อว่าจะกลับ
เป็นต้น

**๕. ทำการสนับสนุนในพระพุทธศาสนาเป็น
เบื้องต้น** คือ ขวนขวายในการอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา

ภารกิจของพุทธบริษัทที่พึงกระทำต่อพระพุทธศาสนา เป็นการ
สะท้อนจากปัญญา หรือศรัทธาของท่านเหล่านั้น ด้วยการศึกษาริเ
รฐ์พระลัทธิธรรม การปฏิบัติตามหลักของพระลัทธิธรรม การช่วยกันเผยแผ่
ชี้แจงพระลัทธิธรรมที่ตนศึกษา ปฏิบัติมาแล้วแก่คนอื่นได้โดยพิศดาร
ยามใดมีปรับวาท คือการกล่าวจ้วงจาบพระธรรมวินัย พระพุทธศาสนา
เกิดขึ้น พุทธบริษัทต้องพร้อมที่จะช่วยแก้ไขปรับวาทเหล่านั้นให้ยุติ
ลงด้วยความเรียบร้อย และการทำการสนับสนุนพระพุทธศาสนาเป็น
เบื้องต้น เป็นการพิสูจน์และยืนยันความมีศรัทธาต่อพระรัตนตรัยของ
ท่านเหล่านั้น เพราะคุณลักษณะของคนที่มีศรัทธาพระพุทธเจ้าทรง
แสดงไว้ในติกกนิบาต อังคุตตรนิกาย ๓ ประการ คือ

**ใครจะพบท่านผู้มีศีล สนใจพอใจชอบใจที่จะฟัง
ธรรมของสัตบุรุษ กำจัดความตระหนี่อันเป็นมลทินเสียได้
ท่านผู้นั้นแลตถาคตเรียกว่า ผู้มีศรัทธา**

การทำตนในลักษณะนั้นของท่าน เป็นการพัฒนาปัจจัยแห่ง
ความเจริญงอกงามในธรรมของอุบาสกอุบาสิกา ตรงตามหลักธรรมที่
พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ในสัตตกนิบาต อังคุตตรนิกายไว้ ๗ ประการ
ด้วยกัน คือ

**“ไม่ขาดการเยี่ยมเยียนพระภิกษุ ไม่ละเลยการฟัง
พระลัทธิธรรม พยายามศึกษาในอธิศีล มีความเลื่อมใสใน
๑๒๐ มาตรวัดความเป็นพุทธ**

พระภิกษุทั้งหลายทุกวัย ยามที่ฟังธรรมไม่ฟังด้วยตั้งใจจะ จับผิดท่านฟังโทษท่าน

อีกสองข้อทำตรงกับสองข้ออันเป็นคุณธรรมของอุบาสก
แก้ว อุบาสิกาแก้วข้างต้น

มิจฉาวณิชา การค้าขายที่ผิดไม่ชอบธรรม

คำว่า มิจฉาวณิชา เป็นคำร่นหลังในชั้นพระบาลีพุทธวจนะ
ท่านเรียกว่า อกรณียวณิชา การค้าขายที่อุบาสกไม่ควรกระทำ เมื่อ
เรามองจากสิ่งที่ขาย เจตนาในการขาย ผลกระทบจากการขายของใน
ลักษณะนี้ เป็นการละเมิดศีลธรรมในพระพุทธศาสนา หรือปัญหา
ระดับศีลธรรมจรรยา นั่นคือ

๑. สัตตวณิชา การค้าขายอาวุธ
๒. สัตตวณิชา การค้าขายมนุษย์
๓. มังสวณิชา การค้าขายสัตว์ที่ใช้มาเป็นอาหาร รวมถึง
เลี้ยงสัตว์เพื่อขาย
๔. มัชชวณิชา การค้าขายสิ่งเสพติดติดสารพิษชนิด
๕. วิสทวณิชา การค้าขายยาพิษ

ปัญหาอาชญากรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในบ้านเมืองเรา ตลอดถึง
ในส่วนต่าง ๆ ของโลกปัจจุบัน หรืออดีตกาล มีการค้าขายสินค้า &
ประเภทนี้เข้าไปมีอิทธิพลอยู่มาก ปัจจุบันก้าวหน้าไปถึงจุดที่ไปเชื่อม
โยงกับการเมือง สังคม เศรษฐกิจ คนเหล่านี้จะไม่สนใจในปัญหาเรื่อง
ศีลธรรมแต่กลับสนใจในสิ่งที่ตนจะได้โดยไม่ใส่ใจถึงวิธีการในการได้มา
หรือสิ่งที่ตนจำหน่ายจ่ายไปว่าจะมีผลกระทบต่อผู้ซื้อ สังคมอย่างไร
หรือไม่ อกรณียวณิชา การค้าขายที่เกิดจากแรงของความโลภจัด

หลงจัด ฐานใจของคนเหล่านี้จะไม่สนใจในกรรม ผลของกรรม ปฏิเสธความมีอยู่ของนรกสวรรค์ ใจเขามักหนีไปทางวัตถุนิยม ในทำนองที่เรียกว่า เกิดมาหนเดียวตายหนเดียว แม้จะมีความเชื่อเรื่องกรรม สั่งสารวัณอยู่บ้าง แต่จะหนีไปในทางความคิดว่า ทำดีได้ดีมีที่ไหน ทำชั่วได้ดีมีถมไป หรือ ชั่วเมืองมีก็ขอให้ดีเมืองคนก็แล้วกัน

ความเป็นอุบาสกอุบาสิกาคุณภาพ จึงต้องเริ่มที่ศรัทธาความเชื่อทั้ง ๔ ประการ โดยมีฐานหลักที่พระปัญญาเครื่องตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า นำใจให้เชื่อในหลักธรรมที่ทรงแสดงออกณียวณิชาทั้ง ๕ ประการเป็นการละเมิดบัพปญญัตติของศีล แม้จะมีปัญญาอยู่บ้างแต่กำลังของปัญญาไม่มากพอต่อการที่จะพัฒนาเป็น กัมมสกตาสัมมาทิฏฐิ คือปัญญาอันเห็นชอบในการที่สัตว์ทั้งหลายเป็นผู้มีกรรมเป็นของ ๆ ตน คนทำดีจะได้รับผลดีทำชั่วจะได้รับผลชั่ว เพราะแรงความโลภ หลง ปิดบังเหตุผล และสติปัญญาของเขาไว้ ข้อนี้หากคนใช้ปัญญาพอสมควร หรือเชื่อตามที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ก็จะพบความจริงว่า ผลของการทำชั่วระดับศีลธรรมจรรยา จะจบลงด้วยโทษ ๒ ประการสุดท้ายที่ว่า

“ยามจะตายจะเป็นคนหลงตาย ตายไปแล้วจะบังเกิดในทุกข์ วินิบาต นรก อสุรกาย”

ใครก็ตามที่มีศรัทธาและปัญญาพอสมควร ย่อมเว้นขาดจากการค้าขาย ๕ ประการนี้ หากเราศึกษาติดตามเหตุการณ์ต่าง ๆ ในโลกจะพบว่า การค้าขายสิ่งทั้ง ๕ นี้ ปัจจุบันเป็นปัญหาระดับโลกแล้ว มีผลในการทำลายทุกรูปแบบไม่ว่าจะเป็นคุณภาพของประชากรภายในชาตินั้น ๆ ชีวิตของประชาชนภายในชาตินั้น ๆ สิทธิเสรีภาพของความเป็นมนุษย์ สภาพแวดล้อม จนถึงชีวิตของคนที่ไม่มีส่วนร่วม ๑๒๒ มาตรการวัดความเป็นพุทธ

ในการได้รับผลประโยชน์ที่เกิดจากการค้าขายในทางผิดเหล่านี้ รวมถึงกลายเป็นคึกสงคราม แม้จะมองในด้านศีลว่าเป็นการผิดศีลข้อที่ ๒ หรือเป็นมิชชาชีพ แต่ในกระบวนการของอาชีพเหล่านี้แสดงว่า วิถีชีวิตของเขาได้ออกจากคัลลองแห่งธรรมไปแล้ว เพราะมีความเห็นผิด คิดผิดในเรื่องบาป บุญ คุณ โทษ ประโยชน์ ไม่ใช่ประโยชน์

สัปปริสทาน ทานของสัตบุรุษ หรือการให้ทานอย่างสัตบุรุษ

คำว่า สัตบุรุษ แปลว่า คนดี มีความสงบจากอกุศลบาปกรรม เกณฑ์กำหนดความเป็นสัตบุรุษ ทรงกำหนดด้วยความมีคุณธรรม ที่จะทำให้ท่านเหล่านั้นจะเป็นใครก็ตามให้ได้นามว่าเป็นสัตบุรุษ ทรงแสดงไว้ในมัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์ ๘ ประการ คือ

๑. ประกอบด้วยศีลธรรม ๘ ประการ คือ มีศรัทธา มีhiri มีโธตตัมปะ เป็นพหูสูต มีความเพียรปรารภแล้ว มีสติมั่นคง มีปัญญา

๒. ภาทิตต่อสัตบุรุษ คบหาคนดีที่ประกอบด้วยคุณธรรม ๘ ประการข้างต้นเป็นมิตรสหาย นั่นคือการคบหาสมาคมกับบัณฑิตตามหลักในมงคลสูตรนั่นเอง

๓. คิดอย่างสัตบุรุษ คือจะคิดอะไรก็ตาม ไม่คิดเพื่อเบียดเบียนตนเองและคนอื่นให้เกิดความเดือดร้อน

๔. พูดอย่างสัตบุรุษ คือจะพูดอะไรกับใคร พูดถึงใครก็จะไม่พูดเป็นการเบียดเบียนตนเองและบุคคลอื่น นั่นคือพูดวจีสุจริต ๔ ประการ

๕. ปรึกษาอย่างสัตบุรุษ คือจะปรึกษาอะไรกับใคร อย่างไร ที่ไหนก็ตาม ย่อมไม่ปรึกษาในทางเบียดเบียนตนเองและบุคคลอื่น ปรึกษากันในเรื่องที่เป็นธรรม เป็นประโยชน์จริง

๖. ทำอย่างสัตบุรุษ คือจะทำอะไรกับใคร ที่ไหนอย่างไรก็ตาม ไม่ทำในทางเบียดเบียนตนเองและคนอื่น นั่นคือดำรงตนอยู่ในสุจริตทางกาย ๓ ประการ อันเป็นการไม่ละเมิดสิทธิเสรีภาพต่อชีวิต ทรัพย์สิน คู่ครองของคนอื่น

๗. มีความเห็นอย่างสัตบุรุษ คือ มีปัญญาความเห็นชอบตามความเป็นจริง ที่สำคัญคือเห็นชอบในกฎแห่งกรรม เช่น เห็นว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

๘. ให้ทานอย่างสัตบุรุษ คือให้ตามหลักของสัปบุริสทาน ๘ ประการ ที่ทรงจำแนกแสดงไว้ในอัฐกนิบาต อังคุตตรนิกาย ๘ ประการ คือ ให้ของสะอาด, ให้ของประณีต, ให้เหมาะแก่กาล ถูกกาล, ให้ของควรคือคนรับได้ประโยชน์จากสิ่งที่ตนให้, พิจารณาให้ดีเสียก่อนจึงให้ นั่นคือมีวิจาร์ณญาณในการให้ มองของที่ตนจะให้ สิ่งที่ตนจะให้ ประโยชน์ที่ตนและผู้รับจะได้จากการให้, ให้เนื่องนิศย์ ให้ประจำ ให้อยู่สม่ำเสมอ, เมื่อให้ทำจิตให้ผ่องใส, ให้แล้วจิตใจเบิกบาน

การให้ทานทั้ง ๘ ลักษณะเหล่านี้จัดว่าเป็นการให้ทานอย่างสัตบุรุษ หรือให้ทานด้วยความเคารพ

สัตบุรุษคือคนที่ครองชีวิตอย่างมีปัญญา ที่เรียกว่ามีปัญญาในการบริหารตน หรือมีปัญญารักษาดน การให้ทานของสัตบุรุษจึงเป็นการสะท้อนปัญญาภายในจิตของท่าน ที่ใช้ไปในการพิจารณาเห็นคุณค่าของการให้ทาน เห็นโทษของการไม่ให้ทาน เพราะท่านที่ให้ดีแล้วจะนำความสุขมาให้ ที่น่าสังเกตคือทรัพย์สมบัติที่ใช้ไปในการให้ทาน ถือว่าเป็นการทำสมบัตินั้นให้มีความยั่งยืน คือกลายเป็นสมบัติติดตามตนไป ดุจเงาที่ติดตามตนไปตลอดเวลา และติดตามไป ๑๒๔ มาตรวัดความเป็นพุทธ

จนถึงชาติหน้า ชาติต่อ ๆ ไปในรูปของท่านบารมี การให้ทานจึงเป็นผลสืบเนื่องมาจากการลดละ ความหลง ความโลภ ความตระหนี่ ความโกรธ นั่นคือ

ปัญญา ทำหน้าที่ขจัดความหลง จนมองเห็นคุณค่าของการให้ทาน โทษของการไม่ให้ทาน มองเห็นผลานิสงส์ที่ตนจะได้จากการให้ทาน

จาคเจตนา ทำหน้าที่ขจัดความหวง ความตระหนี่ ในวัตถุสิ่งของที่ตนจะบริจาคออกไปในรูปของการสงเคราะห์ อนุเคราะห์ การบูชาความดีของผู้รับ

เมตตา ทำหน้าที่ขจัดความโกรธ ความไม่พอใจในผู้รับ จนพัฒนาไปเป็นความรัก ความเคารพ ความภักดี ความศรัทธาต่อคนที่ตนจะให้ ทานของสัตบุรุษสะท้อนปัญญาออกมาได้มาก แต่ความสามารถในการพัฒนาปัญญาของคนไม่เหมือนกัน

ดังนั้น ในที่อื่นเช่น สารัฐตร เทวดาสังยุต สคาถวรรค เทวดาหลายตนได้กราบทูลต่อพระพักตร์พระพุทธเจ้าความว่า

“ข้าแต่ท่านผู้นิรทุกข์ การให้ทานนี้ดีนัก แม้มีของน้อยก็ให้ไปตามน้อยก็เป็นการดี แม้ให้ด้วยศรัทธาก็เป็นการดี ปราชาญทั้งหลายกล่าวว่าทานกับการรบบเสมอกัน แม้การให้ของที่ได้มาในทางที่ชอบธรรมก็เป็นการดี อนึ่งการเลือกให้ก็เป็นการดี แม้การตำรวมระวังในสัตว์ทั้งหลายก็เป็นการดี เป็นต้น”

การให้ทานอย่างสัตบุรุษ ที่ใช้ปัญญาเป็นหลักนั้น เมื่อท่านลงมือปฏิบัติไปแล้วพร้อมที่จะพัฒนาขึ้นไปสู่การละความโกรธ ความหลงเป็นหลักนั่นคือ **อภัยทาน** การให้อภัยต่อคนที่ตนไม่พอใจ โกรธ การให้อภัยจึงเป็นการทำลาย ความโกรธออกไปจากใจ ธรรมทาน

การให้ความรู้เหตุผลสติปัญญาแก่คนฟัง แสดงว่าท่านผู้ให้จะต้อง
ขจัดความไม่รู้ในธรรมที่ตนจะให้แก่คนอื่นออกไปก่อน ในขณะที่
เดียวกันตนไม่ตระหนี่ในธรรม คือวิชาการ หรือ ความดี การให้ธรรม
พระพุทธเจ้าจึงทรงสรรเสริญว่าชนะการให้ทั้งปวง สรุปลว่า สัปปริส
ธรรมก็ดี สัปปริสทานก็ดี ล้วนเป็นการสะท้อนให้เห็น ปัญญา ความ
บริสุทธิ์ ความเมตตา กรุณาภายในใจของสัตบุรุษเหล่านั้นมากบ้าง
น้อยบ้าง

บุญกิริยาวัตถุ ๑๐

คำว่า บุญกิริยาวัตถุ แปลว่า วัตถุอันเป็นที่ตั้งแห่งการบำเพ็ญ
บุญ กรอบของคำว่าบุญในด้านของความเป็นเหตุ คือเจตนาที่บุคคลทำ
พูด คิดออกไปด้วยใจที่ลด ละ ว่างคลายจากความโลภ ความโกรธ
ความหลง จัดเป็นบุญส่วนเหตุคือทำหน้าที่ขจัดกิเลส ในด้านที่เป็นผล
สัมผัสทางใจ คือใจของท่านผู้นั้นจะได้รับความสุขใจก่อนทำ ขณะทำ
หลังจากทำไปแล้ว ปริมาณของบุญจึงสืบเนื่องมาจากการละกิเลส
และการเพิ่มของกุศลธรรม หรือการลดของความทุกข์ การเพิ่มของ
ความสุข พระพุทธเจ้าจึงทรงสรุปกรอบของคำว่าบุญส่วนผลไว้ว่า

**“ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายอย่าได้กัถวบุญเลย
เพราะคำว่า บุญนั้นเป็นชื่อของความสุขนั่นเอง”**

ตามปกติเมื่อกล่าวถึงบุญในระดับบาลีพุทธวจนะ เราจะพบ
คำว่าทาน ศีล ภาวนา ทำนองเดียวกับเวลาพูดถึงไตรสิกขาจะพบ ศีล
สมาธิ ปัญญา แต่เมื่อมองไปที่กลุ่มคนที่ทรงแสดงจะพบว่า คำว่า ทาน
ศีล ภาวนา มักจะทรงแสดงแก่ผู้ฟังที่เป็นชาวบ้าน หากแสดงในรูปของ
ศีล สมาธิ ปัญญา จะทรงแสดงแก่ผู้ฟังที่เป็นพระภิกษุ แต่ทั้งสอง

ประการนั้นเป็นกุศลธรรมที่ทำหน้าที่ขจัดอกุศลมูล ๓ ประการ คือ โลก โกรธ หลง เช่นเดียวกัน แต่เมื่อทรงแสดงด้านอกุศล หากทรงแสดงแก่พระภิกษุ สามเณร หรือนักบวชจะทรงใช้คำว่า ราคะ โทสะ โมหะ เป็นพื้น ในขณะที่ถ้าทรงแสดงแก่ชาวบ้านจะทรงใช้คำว่า โลกะ โทสะ โมหะ เป็นหลักการที่ทรงแสดงในลักษณะนี้ท่านจัดเป็น อนุโลมเทศนา คือพระธรรมเทศนาที่ทรงแสดงคล้ายตามอริยาศัยของผู้ฟัง และพื้นฐานในการครองชีวิตของผู้ฟังเป็นหลัก บางคราวเราจะพบว่าท่านเรียกว่า โวหารเทศนา คือพระธรรมเทศนาที่ทรงเปลี่ยนแปลงไปด้วยอำนาจของโวหาร ที่สอดคล้องกับฐานจิตของคนฟังในขณะนั้น ๆ แต่ในที่นี้ได้แสดงบุญกิริยา ๑๐ ประการ ตามที่พระอรรถกถาจารย์ท่านรวบรวมไว้ในคัมภีร์สุมังคลวิลาสินี ที่ในด้านความเป็นมาแล้ว ท่านรวบรวมมาจากพระบาลีพุทธวจนะนั่นเอง เพียงแต่ท่านย่อมาจากบุญกิริยาวัตถุ ๓ ประการที่ทรงแสดงไว้โดยมากนั่นเอง

บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ คือ

๑. ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการบริจาคทาน

การบริจาคทานเกิดขึ้นจากกุศลเจตนา คือมีความรู้สึกที่ดีต่อทาน คนที่รับทานอาจจะมีศรัทธา เคารพ นับถือ เมตตา สงสาร รักเป็นต้น แล้วให้สิ่งที่ตนต้องการให้แก่คนเหล่านั้น โครงสร้างหลักของการให้ทานนั้น เมื่อกล่าวถึงระดับสมบูรณ์ ท่านเรียกว่าประกอบสัมปทาคุณ ๔ ประการ คือ

วัตถุสัมปทา ท่านที่จะรับทาน เป็นพระอริยบุคคลระดับพระอนาคามีหรือพระอรหันต์

ปัจจัยสัมปทา สิ่งที่น่ามาบริจาค ให้ จะต้องเป็นของที่ได้มา
ในทางที่ชอบธรรม ไม่ผิดกฎหมาย ไม่ผิดศีลธรรม

เจตนาสัมปทา เจตนาที่เกิดขึ้นภายในใจมีความพอใจยินดี
ในการให้ทาน ทั้งก่อนให้ทาน ขณะให้ทาน ที่สำคัญคือหลังจากให้ไป
แล้วมีความปิติปราโมทย์ที่ได้ทำเช่นนั้น

คุณาติเรกสัมปทา ท่านผู้รับทานจะต้องออกจากรูปธรรมสมบัติ
ใหม่ ๆ และเราเป็นคนถวายอาหารแก่ท่านเป็นคนแรก

องค์ประกอบทั้ง ๔ ประการนี้ในภาคสนามจริง ๆ ยากนักที่จะ
ทำได้ แม้ในสมัยพุทธกาลเองมีคนสามารถทำได้ และได้รับผลเป็น
สมบัติในวันนั้นเพียง ๖ ท่านเท่านั้น

ประเด็นหลักในการให้ทาน ที่จัดเป็นสาธุการณะทั่วไปแก่คนทั้ง
หลายคือ ของที่ตนจะให้จะหายาบ กลาง ละเอียดก็ตาม ตนไม่มีความ
ตระหนี่ เสียหายในสิ่งนั้น มีความรู้สึกดีต่อคนที่ตนจะให้ และ
ประกอบด้วยกุศลเจตนาในกาลทั้ง ๓ ดังกล่าว

สืบเนื่องจากในสังคัมพุทธเราค่อนข้างสับสนในประเด็นของ
การให้ทาน มักจะเข้าใจว่าการทำบุญคือการทำทาน หรือการทำทาน
เท่านั้นจึงจะเป็นบุญ จนถึงเข้าใจว่าต้องให้ทานกับพระเท่านั้นจึงจะ
เป็นบุญ บางคนมีการกล่าวโจมตี ต่ำหนิคนที่มาชักชวนตนให้ ๆ ทาน
เป็นต้น จึงน่าจะให้รายละเอียดในประเด็นเหล่านั้นพอสมควร

๑. การทำบุญคือการชำระกิเลสออกไปจากใจ มีความสุขเป็น
ผลดังกล่าว จึงไม่เจาะจงว่าจะต้องทำทานเท่านั้น

๒. การให้ทานนั้นพระพุทธเจ้าทรงสอนให้คนใช้ปัญญา
พิจารณาสิ่งที่ตนจะให้ คนที่รับทาน ที่สำคัญคือต้องพิจารณาดูกำลัง
ทรัพย์ กับ กำลังศรัทธาของตนเป็นหลัก หากศรัทธามาก ทรัพย์น้อย

ถ้ามีความพอใจที่จะให้ ควรให้ตามกำลังทรัพย์ อย่าให้ตามกำลังศรัทธา ในกรณีที่ทรัพย์มีมากแต่ศรัทธากลับมีน้อย ให้ให้ตามกำลังศรัทธา แต่หากว่าทั้งสองฝ่ายมีกำลังเท่ากัน จะให้ตามกำลังอะไรก็ได้ แต่ในกรณีที่ศรัทธาน้อย ทรัพย์น้อย ควรเปลี่ยนไปทำบุญอย่างอื่นจะดีกว่า เพราะหากขึ้นทำไปจะเดือดร้อนใจในภายหลังก็ได้

๓. ในกรณีของการชักชวนกันและกันให้บริจาคทานนั้น คนที่ชักชวนเขาทำด้วยกุศลเจตนา ต้องการให้ร่วมกันทำบุญ ข้อนี้ทรงแสดงบุคคลไว้ ๔ ประเภท คือ

- คนบางพวกให้ทานด้วยตนเอง ไม่ยอมชักชวนคนอื่น เขาจะเป็นคนที่มากด้วยโภคสมบัติในชาติที่ตนเกิด แต่จะขาดแคลนพรรรคพวกบริวาร

- คนบางคนไม่ให้ทานด้วยตนเอง แต่ชักชวนคนอื่นให้บริจาคทาน เขาจะเป็นผู้ที่สมบูรณ์ด้วยบริวารสมบัติ แต่จะขาดแคลนทรัพย์สมบัติในชาติที่ตนเกิด

- คนบางคนไม่บริจาคทานด้วยตนเอง ทั้งไม่ชักชวนคนอื่น เขาจะเป็นคนขัดสน ขาดแคลนทั้งทรัพย์สมบัติและบริวารสมบัติในชาติที่ตนเกิด

- สำหรับคนที่ทำทั้งสองอย่าง คือให้ทานด้วยตนเองด้วยและชักชวนคนอื่นให้บริจาคทานด้วย เขาจะเป็นคนสมบูรณ์ด้วยโภคสมบัติและบริวารสมบัติในชาตินั้น ๆ และภพชาติต่อ ๆ ไป

มนุษย์นั้นเป็นสัตว์สังคม แม้จะมั่งคั่งร่ำรวยอย่างไรก็ตาม หากขาดพรรรคพวกเพื่อนฝูงก็อยู่ได้ยาก พระพุทธศาสนาเน้นที่การอยู่ร่วมกันด้วยความเป็นมิตร โดยเฉพาะคือความเป็นกัลยาณมิตรที่มีความรักใคร่ แนะนำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อกัน มีอุปการะต่อกัน

และพร้อมที่จะร่วมทุกข์ร่วมสุขกันได้ แต่การที่จะได้กัลยาณมิตรในลักษณะนั้น จะต้องอาศัยเหตุหลัก ๒ ประการ คือการทำบุญร่วมกันมาในชาติปางก่อน และการเกื้อกูลกันในชาติปัจจุบัน การชักชวนให้ทำบุญจึงเป็นกุศลเจตนาของผู้ชักชวน แต่ผู้ที่ได้รับการชักชวนจะทำหรือไม่เป็นสิทธิส่วนตัว ข้อสำคัญไม่ควรตำว่าคนอื่นและคนที่ชักชวน เพราะนั่นคือการทำบาป เป็นวจีทุจริต เกิดจากความคิดที่เป็นมโนทุจริต อันเป็นการอาศัยความดีของคนอื่น เป็นเครื่องมือในการทำความชั่วของตนหาใช้วิธีการของชาวพุทธไม่

อีกประการหนึ่งประเด็นของการให้ทาน การรับทานนั้น สังคมพุทธเราค่อนข้างมีความสับสน ไม่ค่อยชัดเจนอยู่ประเด็นหนึ่งคือ คำว่า ทายก ที่แปลว่าผู้ให้ และ ปฏิคาหก ที่แปลว่าผู้รับ ที่คนส่วนมากเข้าใจว่า ผู้รับคือพระ ผู้ให้คือชาวบ้าน แต่ในแง่ของความเป็นจริงแล้ว พระพุทธศาสนาเป็น กรรมวาที กำหนดความเป็นอะไร ของใครอย่างไร ตามสมควรแก่กรรม คือการกระทำของเขาในขณะนั้น ๆ ดังที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ความว่า

“คนจะดีคนจะเลวก็เพราะการกระทำ เป็นชวานา ชาวสวน พ่อค้าก็เพราะการกระทำเป็นต้น”

ดังนั้น ความเป็นทายกคือผู้ให้ เกิดขึ้นจากการทำหน้าที่ให้ของเขาในขณะนั้น ๆ และท่านผู้นั้นเองหากทำหน้าที่รับในขณะนั้น ท่านเป็นปฏิคาหกเพราะทำหน้าที่รับ แต่จากฐานะทางสังคมที่แตกต่างกัน พระภิกษุสงฆ์จะหนักไปทางให้ธรรมที่เรียกว่า ธรรมทาน เพราะท่านทำหน้าที่ศึกษา ปฏิบัติ สันถรณ์ธรรม ชาวบ้านมีหน้าที่ประกอบสัมมาชีพ อันเป็นเหตุได้มาซึ่งทรัพย์สินเงินทอง จึงมักหนักไปทางให้วัตถุสิ่งของตามที่ท่านมี แม้พระภิกษุเองบางครั้งก็มีวัตถุ

๑๓๐ มาตราวัดความเป็นพุทธ

สิ่งของที่ท่านสามารถให้ได้ และได้ให้แก่ใครในขณะนั้น ๆ ท่านก็เป็น ทายกคือผู้ให้ ผู้รับจะเป็นใครก็ตามในขณะนั้นเขาก็ได้ชื่อว่าปฏิบัติหาก คือทำหน้าที่รับ

ในความเป็นผู้ให้และความเป็นผู้รับนั่นเอง ยามที่ทรงแสดงใน รูปของผลบุญที่เกิดขึ้นจากการให้การรับกลายเป็นกระบวนการของ เหตุปัจจัยดังกล่าว จึงทรงจำแนกเป็นรูปของทักษิณวิสุทธิก็คือความ บริสุทธิของการให้ทานเล็กน้อยแบ่งออกไปเป็น ๔ ประเภท คือ

๑. การให้บางอย่างไม่บริสุทธิทั้งฝ่ายทายกและฝ่ายปฏิบัติหาก คือคนทั้งสองฝ่ายมีความประพฤติบกพร่องในด้านศีล กัลยาณธรรม เป็นต้น

๒. การให้บางอย่างบริสุทธิฝ่ายทายกแต่ไม่บริสุทธิฝ่ายปฏิบัติหาก คือผู้ให้ไม่มีปัญหาในด้านความรู้สึก สิ่งที่น่ามาให้ความประพฤติ แต่ ผู้รับกลับมีปัญหาด้านความประพฤติ คือมีความบกพร่องด้านศีล และกัลยาณธรรม

๓. การให้บางอย่างบริสุทธิฝ่ายปฏิบัติหาก แต่ไม่บริสุทธิฝ่าย ทายก คือปฏิบัติหากเป็นคนอยู่ในศีลในธรรม หากเป็นพระก็สมบูรณ์ สังฆคุณ ๔ ประการแรก คือปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติเป็นธรรม ปฏิบัติสมควร แต่ทายกกลับมีปัญหาทั้งในด้านเจตนาสิ่งที่น่ามาบริจาค และพื้นฐานทั้งความประพฤติ คือ มีความบกพร่องในด้านศีล และ กัลยาณธรรม

๔. การให้บางอย่างบริสุทธิทั้งสองฝ่ายเป็นทานมีผล มีอานิสงส์ มาก เช่น ทานที่สมบูรณ์ด้วยสัมปทาคุณ ๔ ประการดังกล่าว

ในกรณีของการบริจาควัตถุสิ่งของ หากว่ามีวัตถุ ๓ ระดับ คือ หยาบ กลาง ละเอียด การบริจาควัตถุเหล่านั้นก็กลายเป็นมาตฺรเครื่อง

วัตถุประสงค์เจตนาของท่านผู้ให้ว่า มีการลดลงของความโลภ โกรธ หลง ได้มากน้อยเพียงไร จุดนี้จึงทรงจำแนกเป็น

ให้ของคุณภาพต่ำจัดเป็นทาสทาน ให้ของที่มีคุณภาพรองลงมา จัดเป็นสหายนทาน ให้ของที่มีคุณค่าสูงสุด เรียกว่า สามีทาน แต่ถ้ามีของเพียงระดับเดียวกัน ท่านจะเน้นที่ความประณีตของจิตเป็นฐาน สำคัญ

หลักการสำคัญในการทำความดี รวมถึงการทำทานด้วย พระพุทธเจ้าทรงแสดงเป็นโครงสร้างทางความคิดไว้ว่า ถ้าบุคคลจะทำบุญ ให้ทำบุญนั้นบ่อย ๆ ให้ปลุกฝังความพอใจในบุญนั้น เพราะบุญที่บุคคลสะสมไว้อย่อมนำความสุขมาให้

ในทานานิสังสสูตร อังคุตตรนิกาย พระพุทธเจ้าทรงแสดง อานิสงส์ของท่าน ที่บุคคลให้ดีแล้วว่า สามารถอำนวยการประโชชน์สุขให้ ๕ ประการ คือ

๑. ผู้ให้ทานย่อมเป็นที่รักเป็นที่ชอบใจของคนเป็นอันมาก
๒. สัตบุรุษคือคนดีย่อมคบหาสมาคมกับผู้ให้ทาน
๓. เกียรติคุณอันดีงามของผู้ให้ทานย่อมฟุ้งกระจายไปในทิศทั้งหลาย

๔. ผู้ให้ทานย่อมไม่เหินห่างจากธรรมของอภุหัตถ์

๕. ผู้ให้ทานเมื่อตายไปแล้วย่อมบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์ อานิสงส์เหล่านี้ถือได้ว่าเป็นปริยายเทศนา ที่ทรงแสดงให้เห็น สอดคล้องกับพื้นฐานของผู้ฟังในขณะนั้นสามารถเข้าใจได้ แต่ในที่บางแห่งเช่นที่ทรงแสดงแก่ท่านสีหเสนาบดี ที่ท่านเป็นคนนิยมการให้ทาน สร้างโรงงาน จนเป็นที่ปรากฏแก่คนทั้งหลาย พระพุทธเจ้าทรงแสดงอานิสงส์ให้เห็น ๖ ประการ คือ

๑. ผู้ให้ทานย่อมเป็นที่รักเป็นที่ชอบใจของคนเป็นอันมาก
๒. เกียรติคุณอันดีงามของผู้ให้ทานย่อมฟุ้งกระจายไป
๓. สัตบุรุษคือคนดีย่อมยกย่อง คบหาสมาคมกับผู้ให้ทาน
๔. ผู้ให้ทานจะเข้าไปในสมาคมใดก็ตาม จะเป็นคนองอาจกล้าหาญไม่ครั้นคร้าม

๕. ผู้ให้ทานจะเป็นคนไม่หลงตาย คือตายอย่างมีสติ

๖. ผู้ให้ทานเมื่อตายไปแล้วย่อมบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์
 ท่านสีหเสนาบดีได้ฟังแล้ว กราบทูลว่าอนิสงส์ ๔ ประการแรก
 ท่านสัมผัสมาแล้วด้วยตนเองในชีวิตประจำวัน จึงไม่ต้องเชื่อ
 พระพุทธเจ้าก็รู้เห็นได้ แต่สองข้อสุดท้ายนั้นท่านยังไม่เคยสัมผัส จึง
 ต้องขอเชื่อพระพุทธเจ้า เพราะพระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ ท่านเองไม่ได้
 ตรัสรู้

ทานมัย บุญที่สำเร็จด้วยการให้ทาน ในบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ นี้
 ท่านเน้นไปที่การให้วัตถุทานเป็นพื้น เพราะอภัยทาน ธรรมทาน จะ
 ปรากฏในบุญกิริยาข้ออื่น แต่จะอย่างไรก็ตาม บุญกิริยาทุกข้อล้วน
 เป็นกุศลธรรมที่ทำหน้าที่ลด ละ ความโลภ โกรธ หลง เหมือนกัน
 เพียงแต่ว่าข้อไหนลดอะไรมากกว่าเท่านั้นเอง

๒. สีสลัมย์ บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล

ศีล คือเจตนาวิริติงดเว้น สำรวมระวัง ไม่ล่วงละเมิดอาการ
 ปกติกาย วาจา เจตสิก ปกติภาพเป็นต้น ทาน ศีล ในด้านของความ
 เป็นพรหมจรรย์ ท่านจัดเป็นพรหมจรรย์คือ การใช้ชีวิตประเสริฐด้วยกัน
 แต่สีลัมย์ในที่นี้ ประสงค์จะเน้นที่ศีล ๘ หรืออุโบสถศีล เพราะเมื่อ
 ศึกษาในโครงสร้างของอุโบสถศีล ย่อมไปเชื่อมโยงกับศีล ๕ ที่เรียกว่า

เบญจศีลไปด้วยในขณะเดียวกัน เพื่อให้ให้เห็นนัยะที่พิสดารมากพอสมควร เนื่องจากชาวพุทธส่วนมากจะมีการรักษาศีล ๕ ศีลอุโบสถ ศีล ๘ ทั้งเป็นการรักษาชั่วคราว และรักษาเป็นนิตย์ พึงสังเกตว่าในความเป็นศีลนั้นตามปกติแล้วจะเกิดขึ้นด้วยความสมัครใจ ยินยอมพร้อมใจของท่านผู้ต้องการรักษาศีล ที่เรียกว่ามีการสมาทานศีล แต่ในพระบาลีจริง ๆ ท่านเรียกว่า วิริติ ท่านแบ่งออกเป็น ๓ ประเภท คือ

๑. สมาทานวิริติ งดเว้นด้วยการสมาทาน อันเป็นรูปแบบพิธีกรรมตามที่นิยมกระทำกันของพุทธศาสนิกชนทั่วไป จนบางครั้งมักเน้นไปในเชิงที่เป็นรูปแบบพิธีกรรม แทนที่จะถือว่านี้คือ ศาสนศึกษา หรือ ศาสนปฏิบัติ

๒. สัมปัตตวิริติ การเจตนางดเว้น โดยอาศัยมโนธรรมสำนึกยามที่เผชิญกับเรื่องที้อาจจะเป็นเหตุให้ละเมิดศีล หรือทำความชั่ว แต่มีสติ สัมปชัญญะ หิริ โอตตปปะเป็นต้น เกิดขึ้น พิจารณาเห็นโทษของการทำเช่นนั้นแล้วงดเว้นไม่กระทำ ท่านเรียกว่า สัมปัตตวิริติ

๓. สมุจเฉทวิริติ การงดเว้นด้วยการตัดขาด ไม่กระทำ ไม่ประพฤติตลอดชีวิตจะเกิดจากสาเหตุหลัก ๒ ประการ คือ เกิดจากความเข้มแข็งภายในจิตของเขาเอง มีปัญญาพิจารณาเห็นโทษของการทำเช่นนั้น แล้วเลิกเด็ดขาดไม่กระทำตลอดชีวิต เช่นไม่ดื่มสุราตลอดชีวิต ไม่โกหกตลอดชีวิต ไม่ประพฤติผิดทางประเวณีตลอดชีวิต ไม่ลักทรัพย์ตลอดชีวิต เป็นต้น แต่ที่ท่านตัดได้ขาดนั้น คือตัดขาดด้วยมรรค คือพระโสดาบันเป็นต้นไป ท่านเหล่านี้มีศีลบริสุทธิ์อย่างแท้จริง คือเป็นสมุจเฉทวิริติอย่างแท้จริง และสมบูรณ์

อุโบสถศีล หากเรามองด้านความเป็นมาจะพบว่า มีลักษณะเดียวกับศีล ๕ คือมีการรักษา สมาทานกันมาในอดีตกาลนานไกล ใน

รูปของการประพาศิพรหมจรรย์ ของนักบวชประเภทฤๅษี นักพรต แม้แต่ชาวบ้านทั่วไป ใครมีความสำนึกที่จะฝึกปรือตนเอง ด้วยการรักษาศีล ๕ หรือ ศีลอุโบสถ ตลอดจนรักษาศีล ๘

จากหลักฐานในพระสูตร พระพุทธเจ้าทรงแสดงในลักษณะจิตสำนึกของคนเหล่านั้น ที่มองเห็นปฏิบัติของพระอรหันต์ เกิดความศรัทธาเลื่อมใส ต้องการจะเดินตาม รอยพระอรหันต์ จึงพยายามเอาหลักการปฏิบัติของพระอรหันต์มาเป็นหลัก ตามกำลังความสามารถของตนมากบ้างน้อยบ้าง สิ่งที่เป็นแรงผลักดันให้สาธุชนสมาทานรักษาศีล คือปัญญาพิจารณาเห็นพระอรหันต์ทั้งหลายท่านทำเช่นนั้นแล้วน้อมนำมาปฏิบัติตาม

ในที่นี้จะนำข้อความที่ท่านเหล่านั้นมองเห็นจากพระอรหันต์ทั้งหลายในแต่ละชื่อของอุโบสถศีล หรือศีล ๘ คือ

๑. อริยสาวกในพระธรรมวินัยนี้ ย่อมเล็งเห็นอย่างนี้ว่า พระอรหันต์ทั้งหลายละการฆ่าสัตว์แล้ว งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ วางท่อนไม้ ศาสตราวุธ มีความละเอียด มีความเอ็นดู เป็นผู้มุ่งเกื้อกูลแก่สัตว์ที่มีชีวิตทั้งปวง อยู่ตลอดชีวิต

๒. อริยสาวกในพระศาสนานี้ ย่อมเล็งเห็นอย่างนี้ว่า พระอรหันต์ทั้งหลายละการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขามิได้ให้แล้ว เว้นจากสิ่งของที่เจ้าของเขามิได้ให้แล้ว ถือเอาแต่สิ่งของที่เจ้าของเขาให้แล้ว มีความหวังแต่สิ่งของที่เขาให้โดยมีตนเป็นผู้ไม่ขโมย เป็นผู้สะอาดอยู่ตลอดชีวิต

๓. อริยสาวกในพระศาสนานี้ ย่อมเล็งเห็นอย่างนี้ว่า พระอรหันต์ทั้งหลายละความประพฤตินี้ไม่เป็นโทษแล้ว ประพฤติเป็นโทษ ประพฤติห่างไกล เว้นจากการเสพเมถุน สำหรับชาวบ้านอยู่ตลอดชีวิต

๔. อริยสาวกในพระศาสนา นี้ ย่อมเล็งเห็นอย่างนี้ว่า พระอรหันต์ทั้งหลายระกถ่าวเท็จแล้ว จดเว็นจากการกถ่าวเท็จแล้ว เป็นผู้กถ่าวแต่คำจริง มั่นในความจริง หนักแน่นประพฤติโดยเหตุผล ไม่ลวงโลก

๕. อริยสาวกในพระศาสนา นี้ ย่อมเล็งเห็นเหตุแห่งความมีนเมาแล้ว จดเว็นจากน้ำเมาคือสุราและเมรัย ซึ่งเป็นเหตุแห่งความมีนเมา อยู่ตลอดชีพ

๖. อริยสาวกในพระศาสนา นี้ ย่อมเล็งเห็นอย่างนี้ว่า พระอรหันต์ทั้งหลายบริโภคข้าวสวยหนเด็ยว จดเว็นการบริโภคในราตรี เว็นการบริโภคในเวลาวิกาลอยู่ตลอดชีพิต

๗. พระอริยสาวกในพระธรรมวินัยนี้ ย่อมเล็งเห็นอย่างนี้ว่า พระอรหันต์ทั้งหลายจดเว็นจากการพ็อนรำ ขับร็อง ประโคม ดูการเล็นที่เป็นข้าศึกค่อกุศล ลูบไล้คกแต่งคิ้วมาลัยและของหอม ซึ่งเป็นเหตุแห่งการแต่งตัวอยู่ตลอดชีพิต

๘. พระอริยสาวกในพระธรรมวินัยนี้ ย่อมเล็งเห็นอย่างนี้ว่า พระอรหันต์ทั้งหลายละที่นอนสูงและที่นอนใหญ่แล้ว จดเว็นจากที่นอนสูงและที่นอนใหญ่ ย่อมสำเร็จการนอนค้ำบนเด็ยงหรือเสื่อสาคตลอดชีพิต

จากการที่อุบาสกอุบาสิกา มองเห็นการปฏิบัติตนเช่นนั้น จึงพยายามทำตามคือสมาทานสิกขาบททั้ง ๘ โดยการปฏิบัติตามอย่างทีพระอรหันต์ทำนทำ แต่ช่วงเวลาในการรักษาไม่เน้นไปที่ตลอดชีพ อย่างพระอรหันต์ จึงมีการเรียกว่ำ อุโบสถศีล คีล ๘ จนถึงรับศีล ๘ เป็นนิตยศีล คีลทั้ง ๘ ประการนี้ เป็นการสะท้อนจากการปฏิบัติของพระอริยบุคคลทั้งหลายใคร่พอใจ สนใจทีจะคึกษาและปฏิบัติตาม

สามารถแสดงเจตจำนงที่จะรักษา สมาทานตามความสามารถของตน
อย่างน้อยที่สุดรักษาวັນหนึ่งกับคืนหนึ่ง ในกรณีของอุโบสถศีล ที่ตาม
ปกติแล้วเวลาที่ต้องรักษาจริง ๆ ไม่ถึง ๒๔ ชั่วโมง เพราะอุบาสก
อุบาสิกา จะสมาทานในวันธรรมสวนะประมาณ ๑๐.๐๐ น. ตอนเช้า
ในศีลทั้ง ๘ ข้อนี้ ๔ ข้อแรกตนจะทำเองหรือใช้ให้คนอื่นทำ หรือแสดง
นัยยะอะไรก็ตาม จนคนอื่นไปทำตามที่ตนให้นัยยะ ถือว่าเป็นความผิด
ทั้งหมด

ในกรณีที่ทำเอง สำนวนบาลีท่านเรียกว่า **สาหัตถิกประโยค**
คือทำด้วยมือหรือพูดด้วยปากตนเอง ในกรณีที่ใช้ให้คนอื่นทำท่าน
เรียกว่า **อาณัตติกประโยค** ความผิดเกิดจากบังคับสั่ง จ้างวานให้
คนอื่นเขาทำ ความผิดทั้ง ๔ ข้อแรก ท่านจึงเรียกว่า กรรม กิเลส คือ
การกระทำด้วยจิตที่เศร้าหมอง

แต่เมื่อแบ่งโดยความเป็นโทษ ๔ ข้อแรกจัดเป็นโลกวัชชะ คือ
มีความผิดทั่วทั้งโลก ไม่ว่าจะนับถือศาสนาอะไร ได้สมาทานศีล
มาหรือไม่ก็ตาม

คำว่าโลกวัชชะปัจจุบันมักใช้สืบสนว่า “ชาวโลกติเตียน” การ
ติเตียนของชาวโลกท่านหาถือเป็นประมาณไม่ ถ้าจะให้ความสำคัญ
ต่อการติเตียน จะต้องเป็นการติเตียนจากวิญญูชนคือคนดี เพราะคน
ดีนั้นท่านจะใช้ปัญญาเป็นหลักในการยกย่อง หรือตำหนิคนโดยมองที่
กรรมคือการกระทำของเขา ตามนัยแห่งพระพุทธดำรัสที่ตรัสไว้ใจ
ความว่า “**ใช้ปัญญาพิจารณาเทียบเคียงโดยรอบคอบแล้ว
ตำหนิ ยกย่องให้ความเคารพนับถือแก่คนที่มีการกระทำที่
ควรตำหนิ ยกย่อง ให้การเคารพนับถือ และเป็นการตำหนิ
ยกย่องให้ความเคารพตามสมควรแก่กรรมของเขาเป็นหลัก**”

สำหรับข้อสุรามาเรยมีชปมาทัญฐานานัน ทรงเน้นในความ เป็นอบายมุข คือปากทางแห่งความเสื่อม มีโทษในฐานะที่เรียกว่า ปันณัตติวัชชะ คือมีโทษตามพระพุทธรบบัญญัติ ๓ ข้อหลังเป็นความ ผิดประเภทปันณัตติวัชชะ คือผิดตามพระพุทธรบบัญญัติ และผิดเฉพาะ คนที่ตั้งใจสมาทานศีลเหล่านี้เท่านั้น ในกรณีของอุโบสถศีล จะผิด เฉพาะห้วงเวลาที่ท่านประกาศจะรักษาเท่านั้น พ้นจากนั้นไปไม่ถือว่าเป็น ความผิด

แต่ถ้าท่านรักษาในฐานะเป็นศีล ๘ ธรรมดา ขึ้นอยู่กับเวลาที่ ท่านกำหนดว่าจะรักษานานกี่วัน หากละเมิดในห้วงเวลาที่ท่าน กำหนดไว้ก็ผิด เลยเวลาที่ท่านกำหนดไว้ก็จะไม่ผิด ประเด็นที่ควรทำ ความเข้าใจคือ ศีลเหล่านี้ท่านเรียกอาคิริยวินัย คือ วินัยของผู้ครอง เรือน ตรงกันข้ามกับอนาคิริยวินัย คือวินัยของนักบวช จุดที่แตกต่าง กันมากเป็นพิเศษคือ ศีลข้อที่ ๓ “เว้นการมีเพศสัมพันธ์” ในกรณีของ อาคิริยวินัยนั้น ห้ามเฉพาะเพศสัมพันธ์ตามเวลาที่ท่านตั้งใจรักษาศีล ไม่ห้ามการจับต้องร่างกายเพศตรงกันข้าม เช่นลูกหลาน หรือแม่ที่ เป็นสามีภรรยา กัน ห้ามเฉพาะการมีเพศสัมพันธ์เท่านั้น ไม่เหมือนศีล ๕ ที่ศีลข้อที่สามเป็นกาเมสุมิจฉาจาร ไม่ห้ามการมีเพศสัมพันธ์ ระหว่างสามีภรรยา แต่ห้ามการมีเพศสัมพันธ์กับชายหญิงอื่นนอก จากคู่ครองของตน

เนื่องจากกรอบของศีลข้อที่ ๓ กว้างออกไป ศีลอีก ๓ ข้อหลัง จึงเป็นอุปการะคือสนับสนุนให้การรักษาศีลข้อที่ ๓ มีความประณีตขึ้น เพราะตัดแรงกระตุ้นกามราคะ ด้วยการไม่บริโภคอาหารเย็น ไม่แสดง และดูฟังการฟ้อนรำขับร้องหรือดูการแสดงที่ยั่วความกำหนัดทางเพศ ตลอดถึงยุติการนอนบนที่นอนสูงและที่นอนใหญ่ เพราะจะทำให้ใจ

กระสันอยากในกามคุณได้ง่าย ศิลหลักก็คงเป็นศีล ๔ ข้อแรกอยู่นั่นเอง ในกรณีของการเป็นเวรคือมีการสนองผลในทางที่บาป ทุกข์ ท่านบอก ว่าศีล ๕ ข้อแรกเป็นเวร มีการสนองผลเป็นความทุกข์ เช่น อายุสั้น เกิดในตระกูลยากจน ไม่มีใครไว้วางใจ ไม่มีใครเชื่อถือ สติไม่สมประกอบ ตามสมควรแก่ศีลที่ตนละเมิดแต่ละข้อ ๓ ข้อสุดท้าย ท่านบอกว่าถ้าผู้รักษามีจิตดีก็กระด้าง ผ่าฝืนล่วงละเมิด จึงเป็นโทษ ถ้าไม่แกดั่งล่วง ก็ไม่มีโทษ

ตามปกติเมื่อมีการรักษาศีล ท่านจะมองไปที่ศีลขาด หรือขาด ศีล แต่ถ้าจะถามว่าทำอะไรเรียกขาดศีลหรือไม่ขาดศีล การรักษา ศีลแต่ละข้อหากจะขาดนั้น ท่านบอกว่าต้องประกอบด้วยองค์ ที่ทรง กำหนดไว้แตกต่างกันตามลำดับ ดังต่อไปนี้คือ

๑. ปาณาติบาตมีองค์ ๕ คือ “สัตว์มีชีวิต เรารู้ว่าสัตว์นั้นมีชีวิต ตั้งจิตคิดจะฆ่า ทำความพยายามที่จะฆ่า และสัตว์นั้นตายด้วยความ พยายามนั้น”

๒. อทินนาทานมีองค์ ๕ คือ “ทรัพย์เจ้าของเขาหวงแหน เรา รู้ว่าทรัพย์นั้นเจ้าของเขาหวงแหน มีโดยจิตคิดจะลักขโมยนั้น ใช้ความ พยายามในการลัก และได้ขโมยนั้นด้วยความพยายามนั้น”

๓. ลิกขาบทที่ ๓ “วัตถุที่พึงประพฤตล่วงคือทวาร ๓ คือ ทวาร หนัก ทวารเบา ทวารปาก, จิตคิดจะเสพในอวัยวะนั้น กระทำการเสพ แม้เพียงอวัยวะเพศจดกัน ก็มีความยินดี”

๔. มุสาวาทมีองค์ ๔ คือ “เรื่องนั้นเป็นเรื่องไม่จริง จิตคิดจะ พุดให้คลาดเคลื่อนจากความจริง พยายามพุดเรื่องไม่จริงออกไป คน ฟังเข้าใจเนื้อความนั้น”

๕. ลิกขาบทที่ ๕ มีองค์ ๔ คือ “สิ่งเสพติดที่ทำให้มีนเมา มี

สุราเป็นต้น, จิตใคร่จะดื่ม เสพยสิ่งเหล่านั้น, มีความพยายามในการดื่ม
เสพย์ สุข, ให้สิ่งที่ตนดื่ม เสพย์ สุข ผ่านล่องลำคองไป”

๖. สิกขาบทที่ ๖ มิ่งค์ ๔ คือ “เวลาตั้งแต่เที่ยงแล้วไปจน
อรุณขึ้นมาใหม่, ของเคี้ยวของกินประเภทอาหาร หรือสังเคราะห์เข้า
กับอาหาร, พยายามกลืนกินอาหารเหล่านั้นเข้าไป, อาหารนั้นผ่านลำ
คอเข้าไปด้วยความพยายามนั้น”

๗. สิกขาบทที่ ๗ มิ่งค์ ๖ ทั้งนี้เพราะสิกขาบทที่ ๗ ใน
ความเป็นจริงแล้วเป็นสองสิกขาบทที่ท่านนำมารวมกัน จึงแบ่งออกเป็น
การพ้อนรำ ขับร้อง ประโคมดนตรี และดูการแสดงต่าง ๆ มิ่งค์ ๓ คือ
“การแสดงมีการพ้อนรำขับร้องเป็นต้น ไปเพื่อจะดูหรือฟัง ดูหรือฟัง
การตัดทรงประดับร่างกายมิ่งค์ ๓ คือ เครื่องประดับตกแต่งมีดอกไม้
ไม้และของหอมเป็นต้น ไม่มีเหตุเจ็บไข้เป็นต้นที่พระพุทธรเจ้าทรง
อนุญาตในฐานะที่เป็นยา หัตถ์ทรงตกแต่งเป็นต้นด้วยจิตคิดจะประดับ
ให้เกิดความสวยงาม

๘. สิกขาบทที่ ๘ มิ่งค์ ๓ คือ ที่นอนสูงที่นอนใหญ่ รู้ว่าที่
นอนสูงใหญ่ นอนบนที่นอนสูงใหญ่นั้น

สำหรับสิกขาบทที่ ๓ ในกรณีที่เป็นกาเมสุมิจฉาจาร ท่านจัด
เป็นองค์ ๔ คือ “วัตถุที่ไม่ควรล่องละเมิด คือสตรี ๒๐ จำพวก, จิตคิด
จะเสพในวัตถุที่ไม่ควรล่องละเมิดนั้น ทำกิริยาเสพทำอวัยวะเพศของ
ทั้งสองให้จดถึงกัน”

สตรีที่ท่านจัดเป็นอคมนียวัตถุ คือเป็นบุคคลที่สุภาพบุรุษไม่
ควรล่องละเมิดทางเพศ ท่านจำแนกไว้ ๒๐ ประเภท คือ สตรีที่สามารถ
รักษา บิดารักษา มารดาและบิดารักษา, พี่ชายน้องชายรักษา, พี่สาว
น้องสาวรักษา, ญาติรักษา, ตระกูลหรือคนที่มีนามสกุลเดียวกันรักษา,
๑๔๐ มาตราวัดความเป็นพุทธ

สตรีที่ชนผู้ประพาศิธรรมร่วมกันรักษา, สามีรักษา, กฎหมายคุ้มครอง, สตรีที่ชายอื่นซื้อมาเป็นภรรยา, สตรีที่สมัครใจร่วมกับชายเอง, สตรีที่เป็นภรรยาชายเพราะโภคสมบัติ, สตรียากจนที่ได้รับเครื่องนุ่งห่มแล้วยอมเป็นภรรยา, สตรีที่แต่งงานกับชายอื่นตามประเพณี, สตรีที่ชายปลงภาระหนักลงจากศีรษะแล้วอยู่เป็นภรรยา, คนใช้ที่เป็นภรรยา, สตรีที่รับจ้างเป็นภรรยา, ภรรยาที่เป็นเชลย, สตรีที่ชายอยู่ด้วยขณะหนึ่งหรือหญิงที่สำคัญคิดว่าชายคนนั้นคือสามีตน

มีข้อที่น่าสังเกตประการหนึ่งคือ ยังไม่เคยพบการจำแนกประเภทชาย ที่สตรีไม่ควรเกี่ยวข้องกับทางเพศ มีแต่เคยพบว่าสิกขาบทนี้มุ่งรักษาความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของครอบครัวชายเป็นเจ้าของเชื้อสาย หากชายไปยุ่งเกี่ยวกับสตรีอื่นนอกจากภรรยาของตน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสตรี ๑๓ ประเภทหลัง เกิดมีครรภ์ขึ้นมาทำให้เชื้อสายของชายที่เป็นเจ้าของสตรีคนนั้นสับสนคือเด็กในครรภ์แทนที่จะเป็นลูกของสามีเธอ แต่กลับเป็นลูกของชายชู้ จึงชื่อว่าเป็นการทำลายการสืบเชื้อสายของชายที่เป็นสามีของสตรีที่ตนไปล่วงละเมิดทางเพศ

ศีล ที่บุคคลรักษาดีแล้วมีอานิสงส์คือผลดีอย่างไร ?

ข้อนี้พึงสังเกตว่า ในตอนท้ายของการให้ศีลแต่ละคราว พระท่านจะบอกอานิสงส์ของศีลหลักไว้ ๓ ประการคือ

ศีลเถน สุขดี ยนฺติ คนจะบังเกิดในสุคติ ได้รับความสุข ปราศจากเวรภัยก็เพราะศีล รวมถึงอยู่ดีมีสุขในท่ามกลางสังคมที่ตนเป็นสมาชิก ก็เพราะอานิสงส์ของศีล

ศีลเถน โภคสมบัติ คนจะสมบูรณ์ด้วยโภคสมบัติ รวมถึงสิ่งที่อุปโภคก็เพราะศีลข้อนี้ตรงกับความสุขที่เกิด

จากการประกอบอาชีพที่ปราศโทษ คือไม่ผิดกฎหมาย ศีลธรรม

ลีเลน นิพพุติ ยนฺติ คนจะบรรลุนิพพาน คือการดับกิเลส ดับความทุกข์ ก็เพราะศีล แต่ในกรณีนี้จัดเป็นบาทที่จะนำไปสู่การบรรลุมรรคผลนิพพานเท่านั้น

คุณสมบัติของศีลที่คนรักษาดีแล้ว ย่อมทำหน้าที่เป็นเหมือนกำลังอันหาที่เปรียบไม่ได้ เป็นอาวุธทำลายความชั่วได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นเครื่องประดับอันประเสริฐ เป็นเกราะคุ้มครองปกป้องรักษาชีวิตได้อย่างอัศจรรย์ เพราะสามารถรักษาสังคมให้อยู่ร่วมกันโดยสันติสุขอีกด้วย ตรามใจที่คนยังมีศีลอยู่ ตรามนั้นศีลจะให้ประโยชน์สุขแก่เขาตราบเท่าชรา ตาย

ในมหาปรินิพพานสูตร มีคนมาราบทูลถามถึงอานิสงส์ของศีลที่บุคคลรักษาดีแล้วว่าสามารถอำนวยการอานิสงส์ได้อย่างไรบ้างในที่นี้ พระพุทธเจ้าทรงแสดงอานิสงส์ของศีลไว้ ๕ ประการด้วยกัน คือ

๑. ผู้มีศีลย่อมได้ลาภ ได้โภคะมาก
๒. ผู้มีศีล ย่อมมีเกียรติคุณอันดีงามฟุ้งกระจายไป
๓. ผู้มีศีล เมื่อเข้าไปในสมาคมใดก็ตาม ย่อมมีความองอาจกล้าหาญ เชื้อมั่นในตนเองสูง ไม่หวาดหวั่นพรั่นพรึงต่อการโจษท้วง อันเป็นอาการของคนไม่มีแผล
๔. คนที่มีศีลย่อมไม่หลงตาย คือตายอย่างมีสติ
๕. คนมีศีลเมื่อตายไปแล้ว ย่อมบังเกิดในสุคติโลก สวรรค์

๓. ภาวนามัย บุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา

คำว่า ภาวนา แปลว่า ทำความดีที่ยังไม่มีให้ดีขึ้น ที่ยังไม่เป็น ให้เป็นขึ้น ที่ในด้านของความเป็นจริงแล้ว คนเราแต่ละคนล้วนมี “ธรรมธาตุ” คือเชื้อของความดีภายในจิตด้วยกันทั้งนั้น เพียงแต่ว่าจะมีมากหรือน้อยเท่านั้น ที่มีปัญหามากคือมีความดีไม่มากพอต่อการจะใช้ในบางกรณี ทำนองเดียวกับคนมีความรู้ด้วยกันมากบ้าง น้อยบ้าง แต่บางกรณีปริมาณความรู้ไม่พอใช้ ปัญหาที่เกิดขึ้นในจุดนั้น ภาวนาจึงเน้นไปที่การพัฒนาความดีที่มีอยู่แล้ว ให้มีปริมาณสูงขึ้นโดยมีเป้าหมายที่ความสมบูรณ์ด้วยกุศลความเลื่อมสลายของอกุศล

ในกรณีที่พูดถึงบุญกิริยาวัตถุเพียง ๓ ประการตามพระพุทธดำรัสหลัก จะพบว่า ปัตติทานมัย ปัตตานุโมทนามัย ก็คือ ทานมัย อปจายนมัย เวชยาวัจจมัย ก็คือ สีตมัย รัชมสวนมัย รัชมเทศนามัย เป็น ภาวนามัย ทิฏฐุชุกกรรม เป็นทั้ง ทาน ศีล ภาวนา

ทุกอย่างล้วนเป็นเครื่องมือในการลด ละ ดับ ความโลภ โกรธ หลงด้วยกัน ทาน ศีล เป็นเครื่องมือในการกำจัดความโลภ โกรธ หลง อย่างหยาบ หากขาดศีลแล้วการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขก็เกิดขึ้นไม่ได้ แต่หากว่าขาดทานการให้ การสงเคราะห์ การอนุเคราะห์กันแล้ว การอยู่ร่วมกันด้วยความเป็นมิตรก็ยากที่จะเกิดขึ้นได้

ทาน ศีล จึงเป็นคุณธรรมในการสร้างความสัมพันธ์ทางสร้างสรรค์ ระหว่างคนกับคน สังคมกับสังคม จนถึงประเทศกับประเทศ เป็นหลักที่เราเรียกว่า ศีลธรรมจรรยา แต่หากมองจากภาคสนามแล้วจะพบว่า ก่อนจะถึงขั้นภาวนาโดยเนื้อหาแล้ว มีคุณธรรมเป็นสะพานเชื่อมต่อระหว่างศีลกับภาวนา หากคนพัฒนาเข้าไปถึงจุดนั้น การอยู่ร่วมกันอย่างมีศีลธรรมจรรยาจึงจะเกิดขึ้นได้อย่างแท้จริง ข้อนี้

พึงสังเกตจากข้อที่ ๑ ที่ทรงแสดงในรูปของการพัฒนาพฤติกรรม
ของคนโดยอาศัยจิตสำนึกในการควบคุมตนเอง ไม่ให้เป็นพิษเป็นภัย
ต่อคนอื่น ลำดับพัฒนาจิตของข้อที่ ๑ ทรงแสดงว่า

**“คนดีในโลกนี้ งดเว้นจากการทำสัตว์มีชีวิตให้ตาย
ไม่พกพาศาตราวุธเครื่องประหาร มีความสำรวมระวังใน
สัตว์ทั้งหลาย มีความเมตตา เอ็นดู ในสัตว์ทั้งหลาย”**

อาการแสดงออกในลักษณะนี้เป็นท่าทของคนที่มีปัญญา
พิจารณายอมรับนับถือสถานะของกันและกันแล้ว งดเว้นการประทุษ
ร้ายชีวิตด้วยการฆ่า ทำร้าย ทรมาน ทรมรมสัตว์ ไม่พกพาศาตราวุธอัน
แสดงอาการข่มขู่คุกคาม มีความสำรวมระวังเวลาเกี่ยวข้องกับคนอื่น
เพื่อรักษาถนอมน้ำใจเขา การแสดงออกในลักษณะนี้เป็นการสร้าง
สวัสดิภาพ

การมีความเมตตา คือความรักใคร่ปรารถนาที่จะเห็นคนอื่น
สัตว์อื่นมีความสุข จนถึงมีความเมตตาเอ็นดู แสดงความรัก ความ
สงสารต่อคนสัตว์ อันเป็นอาการของพรหมวิหาร ๔ ระดับที่ทรงแสดง
ในฐานะของธรรมเป็นเรื่อใจของคน โดยมีปัญญาเป็นหลักของคน
สัตว์ตามความเป็นจริงที่ปรากฏในขณะนั้น แล้วปรับท่าทีของตนให้
เป็นประโยชน์ต่อคน สัตว์เหล่านั้น นั่นคือ

สำหรับคน สัตว์ทั่วไปมีความรู้สึกเป็นมิตร มุ่งดีปรารถนาดีต่อ
เขา และพร้อมที่จะแสดงเมตตาทางการกระทำการพูด อันเป็น
ประโยชน์ต่อคนสัตว์ทั้งหลาย สามารถอดกลั้น อดทน รอคอยให้อภัย
ต่อคนอื่นตามสมควรแก่กรณี

สำหรับคน สัตว์ที่ประสบภัย อันตราย ปัญหา ในกรณีที่อยู่ใน
วิสัยที่จะช่วยบำบัดทุกข์ ภัย อันตราย ปัญหาให้ได้ ก็พร้อมที่จะทำ
๑๔๔ มาตราวัดความเป็นพุทธ

ด้วยกาย วาจา หากนอกวิสัยที่จะช่วยได้ก็ตั้งความปรารถนาที่จะเห็น
ท่านเหล่านั้นรอดพ้นจากทุกข์ภัย อันตราย ปัญหาที่เขากำลังเผชิญอยู่
ยามใดที่คนซึ่งเรามีความเมตตา ประสบความสำเร็จ ความ
เจริญก้าวหน้า หายป่วยรอดพ้นจากภัยอันตราย ปัญหา ก็แสดง
ความชื่นชมยินดี ไม่มีความคิดริษยา หรือขอมีส่วนแบ่งในผล
ประโยชน์ที่ท่านเหล่านั้นได้รับ

ยามใดที่คนซึ่งตนเมตตา ประสบความสำเร็จดำรงตนมั่นคง
ในความเจริญ ความสุขด้วยผลของความดี หรือประสบทุกข์ โทษ
เพราะการทำผิดกฎหมายศีลธรรมด้วยตนเอง เป็นเรื่องไม่จำเป็นต้อง
ทำอะไร และนอกวิสัยที่จะช่วยเหลืออะไรได้ ให้ทำใจเป็นกลาง ที่ท่าน
เรียกว่าอุเบกขา รักษาจิตตนไว้ไม่ให้เบี่ยงเบนออกไปสู่อำนาจของอคติ
๔ ประการ คือ

ความลำเอียงเพราะรักใคร่กันเป็นการส่วนตัว เรียกว่า ฉันทาคติ

ความลำเอียงเพราะไม่ชอบกันเป็นการส่วนตัว เรียกว่า โทษาคติ

ความลำเอียงเพราะความหวาดกลัว ภัย เรียกว่า ภยาคติ

ความลำเอียงเพราะความเขลา ขาดเหตุผล เรียกว่า โมหาคติ

การสามารถสะท้อนอาการของคุณธรรมออกมา ตามสมควร
แก่กรณีของบุคคลที่ตนเมตตาเช่นนี้ เป็นอาการของความไม่หลง คือ
ใช้ปัญญาเป็นหลักในการพิจารณา สามารถขจัดความโกรธ ประทุษ
ร้ายในตัวคน สัตว์ออกไป บางกรณีมีกำลังมากพอต่อการขจัดความโลภ
จนออกมาในรูปของท่านมัยในรูปของการสงเคราะห์ ยามคนที่คุณ
เมตตาประสบปัญหา คุณธรรมระดับนี้เป็นสะพานเชื่อมต่อระหว่างศีล
กับภาวนา เมื่อนำมารวมกันกับท่าน ศีล กลายเป็นการอยู่ร่วมกัน
ภายใต้เงื่อนไขของศีลธรรมจรรยา สามารถแสดงอาการของ

การชี้ทางบรรเทาทุกข์ ซึ่งสุขเกษมศานต์ของกันและกัน
บำบัดทุกข์ บำรุงสุข จนถึงบริการสังคมเหนือตนได้

การอยู่ร่วมกันของคนภายในสังคม ที่มากไปด้วยความริษยา
ความเบียดเบียนความเห็นแก่ตัวอย่างรุนแรง จนมีการขัดแย้งกัน
ด้านผลประโยชน์ ล้วนแต่เป็นอาการของความบกพร่องขาดแคลนศีล
ธรรมจรรยา หรือ “ทาน ศีล พรหมวิหาร” เป็นพื้น

การครองชีวิตภายใน หลักของศีลธรรมจรรยา เราสามารถ
สรุปรวมลงที่หลักธรรมที่ทรงใช้คำว่า เบญจธรรม ๕ ประการ อัน
เป็นการพัฒนามาตามโครงสร้างของศีล ๕ ผ่านขั้นตอนมาถึงจุดที่เป็น
“เมตตา สัมมาชีพ กามสังวร สัจจะ และความมีสติ” ในองค์ธรรม
เหล่านี้แม้เพียงข้อเดียว หากให้เกิดขึ้นภายในจิต กุศลธรรมอีก ๔ ข้อ
จะเกิดขึ้นติดตามมาเองตามกระบวนการของกุศลธรรม ที่ทรงแสดงไว้
โดยสรุปว่า “กุศลมูล คือรากเหง้าของกุศลอย่างใดอย่างหนึ่ง
ที่บุคคลให้บังเกิดขึ้นแล้ว กุศลธรรมเหล่าอื่นที่ยังไม่บังเกิด
จะบังเกิดขึ้น ที่บังเกิดขึ้นแล้วจะเจริญออกงามมากยิ่งขึ้น”
เช่นเรามีความเมตตาต่อใครคนใดคนหนึ่ง เราไม่ล่วงละเมิดสิทธิใน
ทรัพย์สินของเขา การครองชีพของเราก็จะอยู่ในศีลลางของสัมมาชีพ
ในขณะเดียวกันหากคนที่เราเมตตาขาดแคลนเดือดร้อนมีปัญหา เรา
พร้อมที่จะสงเคราะห์เขาด้วยกรุณา สำหรับคู่ครองของเขานอกจาก
จะไม่ล่วงเกินแล้ว ยังจะช่วยเหลือปกป้องคุ้มครอง รักษา ไม่ให้เกิด
อันตราย ยามใดที่ต้องติดต่อกับเขา ก็จะถูกตามความเป็นจริง
หรือแม้จะเริ่มต้นจากการมีสติก็จะมีผลในภาคปฏิบัติเป็นเช่นเดียวกัน
คือการครองชีพจะเคลื่อนไหวไปตามกระแสแห่งกุศลธรรมที่มักเรียกว่า

สมถภาวนา การเจริญสมถกรรมฐาน สมถ เป็นอาการสงบจาก

๑๔๖ มาตราวัดความเป็นพุทธ

อำนาจของกิเลสประเภทกลุ่มมรุมใจ ที่ท่านเรียกว่า นีวรณ เมื่อมองใน
ด้านเนื้อหาท่านสรุปว่า การกระทำอย่างใดก็ตาม ที่เป็นไปเพื่อความ
สงบระงับแห่งนีวรณทั้ง ๕ ประการลงไปได้ การปฏิบัตินั้นเรียกว่า
สมถกรรมฐาน อันแปลว่าการงานที่บุคคลพึงทำทางใจ เป็นไปเพื่อ
ความสงบจากนีวรณดังกล่าว

นีวรณคืออะไร ?

นีวรณ ในแง่ของความเป็นจริงก็คืออาการของความโลภ โกรธ
หลง อันเป็นอกุศลมูลนั่นเอง แต่มีความรุนแรงระดับเกิดขึ้นกลุ่มมรุมใจ
ทำใจให้คิดส่ายไปตามแรงดันของนีวรณข้อนั้น ๆ เมื่อเกิดขึ้นจะทำ
หน้าที่กั้นจิต คือการทำหน้าที่รับอารมณ์ จำได้หมายรู้อารมณ์ คิด
อารมณ์ รวมถึงการรู้อารมณ์ ให้หย่อนประสิทธิภาพลงไป ท่านนิยาม
ว่าเป็นสิ่งที่กั้นจิตคนไว้ไม่ให้บรรลุความสุข คือในการนำความดีเข้าสู่
จิตก็มีปัญหา ในการแสดงความดีออกมาในขณะนั้น ๆ ก็มีปัญหา ทั้ง
การรับ การแสดงออกของความดีในขณะที่จิตติดปกติ เพราะถูก
นีวรณกลุ่มมรุมในขณะนั้น ย่อมขาดคุณภาพที่ตนพึงประสงค์ หรืออาจ
จะออกมาเป็นอาการทุจริตไปเลยก็ได้

กิเลสประเภทนีวรณ คือ

๑. **กามฉันท** ความเหนียวนี้กตริกนี้ถึงสิ่งที่ตนใคร่ปรารถนา
พอใจ สิ่งเหล่านั้น อาจจะเป็นความประทับใจในอดีตไกล ๆ หรืออดีต
ใกล้ หรือใฝ่ฝันจะได้จะมีจะเป็นในอนาคตก็ตาม สภาพจิตที่เหนียว
นี้ไปในแนวนี้ จะเป็นเหมือนน้ำที่เจือด้วยสีสารพัดสี ยากที่คนจะ
มองดูเงาหน้าของตนได้อย่างชัดเจน อาการแผดเผาจิตท่านอุปมา
เหมือนคนที่ตกเป็นหนี้คนอื่น จะต้องถูกทวงอยู่เรื่อยไป ใจที่ถูกความ

อยากครอบงำ ความคิดจะส่ายไปหาสิ่งที่ตนใคร่ พอใจอยู่เสมอ อยากที่จะมีความสงบ จนอาจจะกลายเป็นคนที่มากไปด้วยความวิตกกังวลห่วงใย

๒. พยาบาท เป็นอาการของความโกรธที่ตกตะกอน แต่กลับพุ่งขึ้นภายในใจ เพราะใจไปเหนียวนึกตรึกรู้ถึงคนที่ตนไม่ชอบด้วยความอาฆาต พยาบาท ความคิดอาจส่ายไปด้วยความอาฆาตปรารภกาลทั้ง ๓ ว่า **คนนี้ได้เคยทำอันตรายต่อเรา คนนี้ได้เคยทำอันตรายต่อญาติมิตรของเรา คนนี้ได้เคยทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ หรือเป็นพวกของศัตรูเรา อันเป็นเรื่องอดีตกาล อาฆาตว่า คนนี้กำลังทำอันตรายต่อเรา กำลังทำอันตรายต่อญาติมิตรของเราหรือกำลังทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ เกื้อกูลต่อศัตรูเรา อันเป็นการปรารภในปัจจุบัน**

บางครั้งอาจจะคาดหมายเอาเองว่า **ต่อไปคนนี้จะอันตรายต่อเรา ต่อไปคนนี้จะอันตรายต่อญาติมิตรของเรา ต่อไปคนนี้จะประโยชน์ต่อศัตรูเรา**

พึงสังเกตว่าอาการของความโกรธ พยาบาท อาฆาต มีความคิดเป็นเผด็จการ ทำหน้าที่เป็นศาลตัดสินคนอื่นล่วงหน้า โดยไม่คำนึงถึงความผิดถูก ความคิดแนวนี้น่าอุปมาเหมือนน้ำที่กำลังเดือดจัด คนที่ต้องการมองดูเงาหน้าของตนจะมองเห็นเงาหน้าไม่ชัด ในขณะที่เดียวกัน อาการแผดเผาของความพยาบาทจะเป็นเหมือนคนป่วย คือจะประสบความทุกข์ทรมานด้วยตัวของตัวเองจะเจ็บป่วยมากหรือน้อยก็ตาม ไม่มีใครสามารถช่วยแบ่งเบาความเจ็บปวดให้ได้

๓. ถีนมิตตะ ความมัวงมเหงาหาวนอน เชื่องซึม หงอยเหงา หดหู่ จืดชืดขำเย็น หมดอาลัยตายอยากในชีวิต จนเกิดเป็นอาการแข็งเงิบเบงหงายซึมเศร้า สภาพจิตใจของคนที่ถูกถีนมิตตะนิรอรณ์ครอบงำ จะ **๑๔๘ มาตรวัดความเป็นพุทธ**

เป็นเหมือนน้ำที่เจือด้วยจอกแหวน ที่คนต้องการจะมองดูเงาหน้าของตนจะมองได้ไม่ชัดเจน อากาารที่จิตสัมผัสจะเป็นเหมือนคนตกเป็นทาสของคนอื่นจะสูญเสียความเป็นอิสระแก่ตนเอง เพราะอยู่ภายใต้การบงการของนาย ความง่วงเหงาหาวนอนก็เป็นเช่นเดียวกัน ความง่วงจะควบคุมใจคนจนไม่พร้อมที่จะรับความดี หรือแสดงความดีออกมา เพราะใจไม่มีความพร้อม

๔. อุทธัจจกุกกัจจะ ความฟุ้งซ่าน รำคาญ ชัดสายของจิต เป็นอาการของความหลง ผสมกับความโกรธอย่างอ่อน ๆ ออกมาในรูปความรำคาญ หงุดหงิด ไม่พอใจ ไม่นินดีใครก็ตามที่จิตตกอยู่ในอาการอย่างนี้จะเป็นเหมือนน้ำที่ขุ่นข้น คนไม่อาจมองเงาหน้าของตนเอง ได้ชัดเจนเพราะความขุ่นของน้ำเป็นอุปสรรค สภาพจิตของเขาจึงเป็นเหมือนคนติดคุก ไม่อาจทำอะไรตามความต้องการของตนได้ สามารถคิดฝันอะไรได้มากมาย แต่เอาเข้าจริงตนก็คงอยู่ในคุกนั่นเอง ไม่อาจแสดงความดีออกมา หรือทำความดีได้ตามที่ตนต้องการ แม้ว่าจะอยากทำก็ตาม

๕. วิจิกิจฉา ความเคลือบแคลงสงสัย ไม่นั่นใจ ไม่มั่นใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ ความสงสัยในคุณของพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ไตรสิกขา และเวลาอดีต อนาคต ทั้งอดีตและอนาคต ที่สำคัญคือกฎของเหตุผลที่เรียกว่า ปฏิจจสมุปบาท หรือปัจจัยการ คืออาการที่เป็นไปตามเหตุปัจจัย ใจของคนที่มีมากไปด้วยความสงสัย จึงก่อให้เกิดอาการซังกั้น ไม่อาจก้าวหน้าได้เป็นเหมือนน้ำที่มากไปด้วยโคลนตม คนต้องการจะมองดูเงาหน้าของตนจากโคลนตม ย่อมยากยิ่งที่จะเห็นได้อย่างชัดเจน คนที่มีมากไปด้วยวิจิกิจฉาจึงเหมือนกับคนที่หลงป่า หรือเดินทางไปในดินแดนที่ทุรกันดาร ยากนักที่จักหา

ความสะดวกรสบาย ความสงสัยจึงกลายเป็นอุปสรรค แม้เราเดินทางไปถึงทางสี่แพร่ง ไม่แน่ใจว่าจะไปทางไหน ก็คงต้องหยุดอยู่ ณ ที่นั้นเอง จะมีการเสี่ยงผิดเสี่ยงถูกอยู่ตลอดเวลา

นิเวศน์เหล่านี้เกิดขึ้นได้อย่างไร ?

เมื่อมองสาวลึกลงไปก็จะพบว่าเป็นอาการของ อหรรณธาตุ คือ กามธาตุ พยาบาทธาตุ วิหิงสาธาตุ อันเป็นอาการของอวิชชา สะท้อนออกมาเป็นความโลภ โกรธ หลง ระดับกลุ่มมรุมใจ ทำให้คนให้สายไปตามแรงเหวี่ยงของนิเวศน์ทั้ง ๕ นั้น แต่เพราะมีสาเหตุมาจากกิเลส ยามประสบอารมณ์ที่ผ่านมาจากประสาทสัมผัส สิ่งสัมผัสเหล่านั้นจะกระตุ้นคนให้กำหนดอารมณ์เหล่านั้น ไปตามพื้นฐานจิตของตน คือ

กามฉันท์ เกิดมาจากการกำหนดสิ่งสัมผัสว่าน่าใคร่น่าปรารถนา น่าพอใจ ที่เรียกว่า สุขสัญญา หรือสุขนิमित คือการกำหนดว่า รูปสวย เสียงไพเราะ กลิ่นหอม รสอร่อย โผฏฐัพพะน่าจับน่าต้อง จนถึงอารมณ์น่าเหนียวนี้กตริกนิก

พยาบาท เกิดมาจากการมองสิ่งสัมผัสในด้านตรงกันข้ามกับประเภทแรก คือไม่ชอบ ไม่พอใจ ไม่นินดี ปฏิเสธ ที่เรียกว่า ปฏิฆนิमित คือมองด้วยความไม่พอใจ เก็บสะสมความคิดแค้นนี้ไว้บ่อย ๆ ก็กลายเป็นความอาฆาต พยาบาท

ถีนมิทธะ ความง่วงเหงาหาวนอน เป็นอาการทางกายและจิต ผสมกัน เหตุเกิดจึงอาจจะออกมาจาก เม้าอาหาร เกียจคร้าน เหนื่อยหน่าย หดหู่ใจ รวมถึงสุขภาพทางกายไม่ดี

อุทธัจจกุกกุกจะ ความฟุ้งซ่าน รำคาญ เกิดขึ้นมาจาก เจตโล อวุปสมะ คือ ความไม่สงบของจิต อันเป็นธรรมชาติของจิต ที่ดิ้นรน
๑๕๐ มาตรวัดความเป็นพุทธ

กวัดแก่ง ห้ามยาก รักช้ายาก พอไม่สงบมากเข้า ๆ ก็จะออกอาการ เป็น กุกกุกจะ คือรำคาญ หงุดหงิด

วิจิกิจฉา ความเคลือบแคลงสงสัยนั้น เกิดจากความไม่ชัดเจน ในเรื่องนั้น ๆ อันสืบเนื่องมาจากการไม่ยอมเชื่อในคนที่ควรเชื่อ ที่สำคัญคือขาดการทำไว้ในใจด้วยอุบายวิธีอันแยบคาย ไม่มีการศึกษา สืบสาวในแนวที่สมเหตุสมผล

นิวรรณแต่ละข้อจะแก้ไขได้อย่างไร?

อาการเกิดของนิวรรณมาจากความมืดคืออวิชชา ความไม่รู้ เพราะฉะนั้นการจะแก้ความมืดก็ต้องใช้แสงสว่าง นั่นคือการพัฒนา ปัญญา อันจะช่วยให้มีความชัดเจนขึ้นในแต่ละเรื่อง

กามฉันท ความพอใจรักใคร่ ให้ใช้การมองให้เห็นความไม่สวยไม่งาม ที่เรียกว่า **อสุภสัญญา** จนถึงเจริญอสุภกรรมฐาน

พยาบาท เป็นความคิดที่เผลอนใจตนเองให้ร้อน ก็ใช้การ เจริญเมตตา หรือมองคนอื่นด้วยเมตตา ให้อภัย อดทน รอคอย

ทินมิถะ ความง่วงเหงาหาวนอน แก้ด้วย **การรู้จักประมาณในการบริโภคอาหาร** มีความเพียรบากบั่น หมั่นขยันในการ ดำเนินการกิจการงาน

อุทธัจจกุกกุกจะ ความฟุ้งซ่านรำคาญ ให้พยายามทำใจ ของตนให้สงบจากเรื่องอะไรก็ตามที่เป็นเรื่องไม่ดีหรือเรื่องกลาง ๆ

วิจิกิจฉา ความเคลือบแคลงสงสัย จะต้องอาศัยการใช้ ปัญญาพิจารณาในสิ่งต่าง ๆ ที่ผ่านมาจากประสาทสัมผัส โดยอาศัยหลัก โยนิโสมนสิการคือการใช้ปัญญาพิจารณาโดยอุบายวิธีที่แยบคาย มีเหตุผล มีหลักฐานอ้างอิงเทียบเคียง

การเจริญสมถกรรมฐาน

กรรมฐาน คือการทำงานที่บุคคลจะพึงทำในทางใจ เมื่อสงบความคิดประเภทนิรวณทั้ง ๕ ประการนั้น มีหลักฐานที่เป็นฐานใจสำคัญ ๓ ประการ คือ

อาตาปี ความเพียรที่เป็นไปทางกายและทางจิต ในการป้องกันบาป การละบาปการเพิ่มพูนความดีและการรักษาความดี มีความเจริญก้าวหน้าไปตามลำดับ ความซ้าลดลง ความดีเพิ่มขึ้น มั่นคงขึ้น

สัมปชาโน คือสัมปชัญญะ คือความรู้ตัวทั่วพร้อม อันเป็นปัญญาที่รู้เท่าทันอารมณ์ในขณะนั้น ๆ สามารถจำแนก ทำลายอกุศล มีความชัดเจนทั้งในสิ่งที่เกาะกุมกันและสิ่งที่แยกย่อยออกจากกัน

สติมา มีสติ คือความระลึกได้ เป็นการทำงานประสานสัมพันธ์ขององค์ธรรมทั้ง ๓ บางคราวท่านใช้คำว่าระลึกทั่วพร้อมทุกขณะ แสดงว่า ในขั้นของสมถกรรมฐาน สติจะเป็นตัวนำในการระลึกสัมปชานะ ทำหน้าที่สนับสนุน ความเพียรเป็นแรงผลักดัน ไม่ให้มากเกินไปหรือน้อยเกินไป ในที่นี้จะยกตัวอย่างการเจริญอานาปานสติ อันเป็นอารมณ์กรรมฐานข้อหนึ่งใน ๔๐ ข้อ ที่ทรงแสดงอานิสงส์ไว้ว่า

ภิกษุทั้งหลาย อานาปานสตินี้แล อันบุคคลอบรมแล้ว ทำให้มากแล้วย่อมเป็นธรรมสงบระงับด้วยดีมีความประณีต ไม่ต้องรดน้ำก็เย็น มีสุขเป็นเครื่องอยู่ สามารถขจัดบาปธรรมที่เกิดขึ้นในขณะนั้น ให้อันตรายหายไปได้ในทันที

ยิ่งไปกว่านั้น อานาปานสติ เป็นอารมณ์ที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ก่อนกาลตรัสรู้เป็นกรรมฐานที่เหมาะสมแก่คนทุกจริต นิमितที่เกิดขึ้นไปในทางดี อารมณ์ที่กำหนดระลึกคือลมหายใจเข้า ออกทุกคนมีอยู่แล้ว

ต้องการเจริญเมื่อไรสามารถทำได้ทันที อานาปานสติเป็น ๑ ในอนุสสติ ๑๐ และเป็นส่วนของกายานุสสนาสติปัฏฐาน ตามปกติแล้วจะเหมาะสมกับคนที่มีโมหจริตและวิตกจริต ด้นหากล้ำ ปัญญาไม่ค่อยมาก ในที่นี้จะยกข้อความอันเป็นพระบาลีพุทธวจนะ ที่ทรงแสดงไว้ในมหาสติปัฏฐานสูตร ตอนที่ว่าด้วยอานาปานปัพพะ ความว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ผู้เห็นภัยในพระศาสนาี้ เข้าไปสู่ป่า โคนไม้ เรือนว่างนั่งคู้ บัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้ เฉพาะหน้า เธอย่อมมีสติหายใจเข้า ย่อมมีสติหายใจออก เมื่อหายใจเข้ายาว หายใจออกยาว หายใจเข้าสั้น หายใจออกสั้น ก็รู้ชัดตามความเป็นจริงในขณะนั้น ๆ

ย่อมสำเหนียกว่า เราจักเป็นผู้กำหนดรู้กองลมหายใจทั้งปวง หายใจเข้า หายใจออก ย่อมสำเหนียกว่า เราจักระงับกายสังขาร คือลมหายใจเข้าออก หายใจเข้า หายใจออก เหมือนช่างกลึงหรือลูกมือนายช่างกลึงผู้ฉลาด เมื่อชักเชือกกลึงยาว ก็รู้ชัดว่าเราชักเชือกกลึงยาว เมื่อชักเชือกกลึงสั้นก็รู้ชัดว่าเราชักเชือกกลึงสั้น ผู้เจริญอานาปานสติก็พึงทำอย่างนั้น ตามลำดับที่กล่าวแล้วในตอนต้น”

หลักการปฏิบัติจริง ในชั้นบาลีพระพุทธวจนะ ช่วงที่เป็นสมถ กรรมฐาน ก็มีเพียงเท่านี้ หน้าที่ของผู้ปฏิบัติ คือ ตั้งสติสัมปชัญญะ ความเพียร ระลึกรู้ลมหายใจเข้าออกของตน ส่วนลมหายใจจะยาวสั้นก็ตั้งสติกำหนดรู้ไปตามนั้น การทำอย่างนี้สำหรับคนที่ไม่มีพื้นฐาน ดี บารมีมากพอก็ทำได้ไม่ยากนัก แต่คนทั่วไปแล้วกลับทำยากยิ่ง เพราะว่าจิตนั้นเป็นธรรมชาติ รับอารมณ์จำได้หมายรู้อารมณ์ คิดอารมณ์ และรู้อารมณ์ อาการดินของจิตมักจะหนักไปทางคิด และ

ความคิดเองก็มักจะส่ายไปตามธรรมชาติ พื้นฐานของเขา นั่นคือ ดินรน กวัดแกว่ง ห้ามยาก รักษายาก มักตกไปในอารมณ์ที่จิตใคร่ อารมณ์อะไรก็ตามที่จิตใคร่พอใจ เขาจะหมกมุ่นอยู่กับอารมณ์นั้น ๆ ได้นาน ๆ พระพุทธเจ้าจึงทรงแสดงหลักการง่าย ๆ แต่ยากต่อการปฏิบัติไว้ว่า

“ผู้ใดจักระงับจิต ซึ่งเที่ยวไปในที่ไกล เที่ยวไปดวงเดียว ไม่มีสรีระ มีถ้าคือร่างกายนี้เป็นที่อยู่อาศัยได้ ผู้นั้นจักพ้นจากบ่วงแห่งมาร”

การเจริญอานาปานสติในที่นี้ทรงเน้นให้มองไปที่ลมหายใจ เมื่อถึงจุดหนึ่งจิตสงบมากพอสมควรแล้ว ให้ตั้งสติระลึกรับตามลมหายใจไปทั้งช่วงหายใจเข้าและช่วงหายใจออก หากลมหายใจที่ทรงใช้คำว่ากายสังขาร คือสิ่งที่ปรนเปรอหล่อเลี้ยงร่างกายให้ดำรงอยู่สงบ ก็มองไปที่จุดสงบ ช่างกลิ้งเวลาเขากลิ้งอะไรก็ตาม ตาเขาจะมองในจุดที่เครื่องมือกระทบ รู้ว่าตรงใดควรชกเชือกยาว สั้น หน้าที่ในการเจริญอานาปานสติจึงเป็นการทำซ้ำ ๆ ซาก หากลมยังไม่เปลี่ยนแปลงก็ระลึกรไปอย่างนั้น เมื่อเกิดเปลี่ยนแปลง ก็ตั้งสติระลึกรู้ตามที่ปรากฏ ในขณะที่นั้น แนวกรรมฐานเป็นที่ตั้งสติทำนองการประคองภาชนะที่เต็มด้วยน้ำ สติจะต้องระลึกรู้ที่ปัจจุบันขณะ วอกแวกลับสนนินเดียว น้ำก็กระฉอก หก การประคองใจให้อยู่กับอารมณ์ของกรรมฐานก็มีลักษณะอย่างนั้น กาลต่อมา พระอาจารย์ในรุ่นหลังเห็นว่า ภาสนาบารมีคนอ่อนลง การก้าวกระโจนไปเจริญอย่างนั้นจะทำให้ใจสงบได้ยาก

ในพระคัมภีร์วิสุทธิมรรค ท่านจึงขยายออกไปในรูปของบันไดปรับจิตให้คู่ต่อความสงบขึ้นไปตามลำดับท่านเรียกว่าเป็นวิธีมนสิการคือใส่ใจต่อลมหายใจเข้า ออก โดยเรียงได้ ๕ ระดับ คือ

๑. **คณนา** การนับ ในตอนแรก ๆ อาจจะหัดนับสิ่งที่เป็นรูปวัตถุ เช่น นับลูกประคำที่ตามปกติมี ๑๐๘ ลูก หากนับครบ ๑๐๘ ลูกทุก ๆ คราวแสดงว่า สมาธิมีมากพอต่อการจะนับรูปธรรมละเอียด คือลมหายใจเข้าออก โดยใช้วิธีหายใจเข้าออก พร้อมกับกรนับเป็นคู่ ๆ ไปตามลำดับ เช่น

หายใจเข้านับ ๑ หายใจออกนับ ๑ เรื่อยไปจนถึง หายใจเข้านับ ๕ หายใจออกนับ ๕ แล้วเริ่มต้นใหม่เป็น ๑-๑ ถึง ๖-๖, เริ่มต้นใหม่ ๑-๑ ถึง ๗-๗, เริ่มต้น ๑-๑ ถึง ๘-๘, เริ่มต้นใหม่ ๑-๑ ถึง ๙-๙ เริ่มต้นใหม่เป็น ๑-๑ ถึง ๑๐-๑๐ จากนั้นก็ย้อนมานับ เริ่มต้นใหม่

ในขณะที่นับอยู่ต้องพยายามสังเกตดูว่านับเพลินบ้างไหม อาการเพลิน เช่น ขณะที่กำลังนับชุด ๑-๑ ถึง ๗-๗, พอถึง ๖-๖, เกิดลั้งเล หรือ ๗-๗, เกิดลั้งเล หรือเพลินเลยไปถึง ๘-๘ แสดงว่านับผิด หมายความว่าสติไม่ต่อเนื่อง ยังมีอาการขาดสติอยู่ ก็พยายามนับต่อไป จนกว่าจะไม่มีอาการเพลิน ลั้งเล หรือเลยไปในแต่ละชุด

๒. **อนุพยุณา** การตั้งสติระลึกตามลมหายใจของตนไป ตามปกติแล้วลมหายใจ ท่านบอกว่ามี ปลายจุมกเป็นต้นลมตอนขาเข้า หทัยเป็นกลางลม และนาภี คือสะดือเป็นปลายลม ในตอนหายใจออก นาภีเป็นต้นลม หทัยเป็นกลางลม ปลายจุมกหรือช่องจุมกเป็นปลายลม ตั้งสติระลึกตามไป ทั้งตอนหายใจเข้าและหายใจออก

๓. **มุสุณา** ตั้งสติระลึกรู้อยู่ที่จุดซึ่งลมกระทบ โดยสังเกตดูว่า เวลาหายใจเข้าออก ลมหายใจกระทบจุดใดของจุมก ปลายจุมก ช่องจุมก หรือริมฝีปากเมื่อบนก็ตั้งสติระลึกอยู่ ณ จุดนั้น ทำนองคนเลื่อยไม้ ไม่ต้องสนใจตรงอื่น ดูเฉพาะจุดที่คมเลื่อยกระทบกับเส้นบันทึกเท่านั้น ส่วนอื่น ๆ จะตรงเอง

๔. รูปนา ตั้งจิตมั่นอยู่ ณ ที่ใดที่หนึ่ง การตั้งจิตมั่นนั้นอาจจะตั้งจิตมั่นอยู่ตามวิธีที่ ๒-๓ ก็ได้ ในภาคของการปฏิบัติจริง ๆ ท่านแสดงไว้ในปฏิสัมพันธ์ภวธรรมว่า “นิมิต ลมหายใจเข้า ลมหายใจออก มิได้เป็นอารมณ์ของจิตดวงเดียวกัน แต่เมื่อภิกษุไม่รื้อธรรม ๓ อย่างนี้ภาวนาก็ไม่สำเร็จ แต่ถ้ารื้อธรรม ๓ อย่างนี้ภาวนาก็จะสำเร็จ”

๕. กำหนดนิมิต ลมหายใจเข้าออกให้ชัด ต่อจากนั้นเป็นอาการต่อเนื่องกันไป คิดหยุดสติไว้ ณ จุดที่ปรากฏแก่จิต จิตจะสงบจากนิวรณ์ไปตามลำดับ จนเกิดปัญญาพิจารณาตรวจสอบสภาพจิตของตนจนประจักษ์ตามความเป็นจริง

ในด้านความสงบที่เรียกว่า สมภาติ อาจจะประสบความสงบที่ประณีตขึ้นไปตามลำดับ คือ

ขณิกสมภาติ เป็นความสงบที่เกิดขึ้นชั่วขณะนั้น ๆ

อุปะจารสมภาติ จิตสงบอยู่กับนิมิต ลมหายใจได้นานขึ้น

อัปปนาสมภาติ จิตมีความสงบได้นาน ๆ มีความหนักแน่นเพิ่มขึ้นตามลำดับ จนเข้าถึงระดับฌาน ฌานส่วนเหตุ ท่านเรียกว่า อารัมมณูปนิชฌาน การเพ่งอารมณ์ที่ตนกำหนดระลึก อันเป็นงานของสมถกรรมฐาน รูปฌาน เป็นผลประณีตของจิตอันอาศัยการเจริญสมถกรรมฐาน จนกลายเป็นรูปฌาน ๔ ประการตามลำดับ เช่น ที่กล่าวแล้วข้างต้น

วิปัสสนากรรมฐาน

หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา สามารถสรุปรวมลงที่ไตรสิกขา คือศีล สมภาติ ปัญญา แม้ในบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ จะเรียงเป็น

ทาน ศิล ภาวนาก็ตาม แต่ในความเป็นภาวนานั้นเอง ท่านแบ่งออกเป็นสมถภาวนา อันสามารถพัฒนาจิตคนถึงขั้นที่เรียกว่า

จิตวิสุทธิ คือความบริสุทธิ์หมดจดของจิต จากนิวรณ์ทั้ง ๕ ประการดังกล่าว แต่ในความเป็นจิตวิสุทธินั้นเอง ย่อมแสดงว่าท่านได้ผ่านการรักษาศีล จนเป็นผู้มีศีล และศีลบริสุทธิ์มาแล้ว เพราะหากศีลบกพร่อง สมาธิจะเกิดขึ้นไม่ได้ วิปัสสนากรรมฐานจึงเป็นพัฒนาการด้านปัญญา อันเป็นส่วนปัญญาสิกขา เมื่อนำมาเรียงตามลำดับของการปฏิบัติ ก็จะเป็นวิสุทธิอีก ๕ ประการ โดยเริ่มต้นจากทิฐิวินิวิสุทธิ ความบริสุทธิ์หมดจดของความเห็นเป็นต้นไป ในที่นี้จะสรุปนำมาแสดงไปตามสมควร

ท่านนิยามไว้ว่า **กิริยาที่ทำวิปัสสนาปัญญาให้เห็นแจ้งตามความเป็นจริงในอารมณ์ให้เกิดขึ้นด้วยเจตนาใด เจตนาอันชื่อว่า วิปัสสนาภาวนา**

วิปัสสนาภาวนา จึงประกอบด้วยธรรม ๓ ประการหลัก คือ

๑. **ธรรมอันเป็นอารมณ์ของวิปัสสนา** กล่าวโดยสรุปคืออนามารูป แต่ท่านจำแนกออกเป็นชั้น ๕ อายตนะ ๑๒ ธาตุ ๑๘ อินทรีย์ ๒๒ และ สรุปเป็นนาม และ รูป คำว่ารูปหมายถึงสิ่งที่เราสัมผัสด้วยประสาททั้ง ๕ ข้างต้น คำว่านาม คือสิ่งที่เรารู้ด้วยใจ เช่นคนเป็นรูป เรารู้ว่าเขาเป็นคน ตัวความรูุ้นั้นเป็นนาม

๒. **ลักษณะของวิปัสสนา** คือเครื่องหมายของวิปัสสนานั้น ได้แก่สภาพความเป็นเองของสังขารทั้งหลาย ซึ่งเป็นของไม่เที่ยงเป็นทุกข์ เป็นอนัตตา มีความเห็นแจ้งชัดตามสภาพความเป็นจริงเช่นนั้น

๓. **งานหลักของวิปัสสนา** คือการทำหน้าที่ขจัดโมหะ ความหลงในสังขาร ด้วยความรู้ลึกว่าเป็นของเรา เป็นเรา เป็นตัวตนของเรา

อันเป็นความหลงผิด โมหะ ทำหน้าที่ปิดบังความจริงอย่างแท้จริงทั้ง ๓ ประการนั้นไว้ เมื่อเจริญไปแล้วผลจะปรากฏแก่จิตของท่าน ด้วยการเกิดปัญญาอันเห็นชอบตามความเป็นจริง จนสามารถขจัดความหลงผิดในสัตว์ สังขารต่างๆ ลงไปได้ ใจจะหายจากความเห็นว่า เป็นของเรา เป็นเรา เป็นตัวตนของเรา อย่างที่เคยเข้าใจผิดมาในกาลก่อน

ในการเจริญวิปัสสนานั้น ใครมีความถนัดที่จะมองอะไรเห็นได้ง่าย ก็ให้มองสิ่งนั้น โดยมองให้เห็นความเป็นของไม่เที่ยง เครื่องหมายที่ให้กำหนดรู้ว่าเป็นของไม่เที่ยง, ความเป็นทุกข์ เครื่องหมายที่ให้กำหนดรู้ว่าเป็นทุกข์ ความเป็นอนัตตา เครื่องหมายที่ให้กำหนดรู้ว่าเป็นอนัตตา” ลักษณะการกำหนดความเป็นอนิจจตา ทุกขตา อนัตตตาของสังขารและธรรมทั้งหลายนั้น ในพระบาลีจริงจะทรงแสดงให้เหมาะสมแก่พื้นฐานของผู้ฟังในขณะนั้น ส่วนมากจะใช้นัยยะเดียว กาลต่อมาพระโบราณาจารย์ท่านได้สรุปรวมไว้ ในที่นี้จะนำมาแสดงเพียงอย่างละ ๔ ประการ ตามที่ท่านแสดงไว้ในปัญญาสุทนี คือ

อนิจจตา มีลักษณะ ๔ เพราะเกิดและเสื่อมไป เพราะแปรปรวน เพราะเป็นของดำรงอยู่ได้ชั่วคราว และเพราะแย้งต่อความเที่ยง

ทุกข์ตา มีลักษณะ ๔ คือ เพราะมีความเดือดร้อน เพราะทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ เพราะเป็นที่ตั้งแห่งความทนอยู่ไม่ได้ และ เพราะตรงกันข้ามกับความสุข

อนัตตตา ความเป็นอนัตตา ท่านสรุปไว้ในโมกขุปายคาถา ๔ ประการ คือ ไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาของใคร ตรงกันข้ามกับสิ่งที่เรียกว่า อัตตา เมื่อแยกย่อยออกไปแล้วก็กลายเป็นสูญ และไม่มีใครเป็นเจ้าของใคร อะไรอย่างแท้จริง

พระพุทธเจ้าทรงแสดงวิปัสสนากรรมฐานครั้งแรก แก่ท่าน
ปัญจวัคคีย์ ในอนัตตลักขณสูตร ซึ่งจะได้สรุปความมาประกอบการ
ศึกษา พิจารณาต่อไป

ในที่นี้ทรงอธิบายอนัตตตานัยเดียวคือ *ไม่มีใครสามารถ
บังคับบัญชาได้* ทรงแสดงเริ่มที่ความเป็นอนัตตาของขั้นที่ ๕ สรุป
ว่า

“ภิกษุทั้งหลายขั้นที่ ๕ เป็นอนัตตา ถ้าขั้นที่ ๕ จัก
เป็นอัตตาแล้ว ขั้นที่ ๕ ก็จะไม่เป็นไปเพื่ออาพาธ ลัตว์ทั้ง
หลายจะสามารถตั้งความหวังว่า ขอขั้นที่ ๕ ของเราจง
เป็นอย่างนี้เถิด ขอขั้นที่ ๕ ของเราอย่าได้เป็นอย่างนั้นเลย

แต่เพราะขั้นที่ ๕ เป็นอนัตตา ขั้นที่ ๕ จึงเป็นไป
เพื่ออาพาธ ลัตว์ทั้งหลายจึงไม่อาจตั้งความหวังว่า ขอขั้นที่
๕ ของเราจงเป็นอย่างนี้เถิด ขอขั้นที่ ๕ ของเราอย่าได้เป็น
อย่างนั้นเลย

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายมีความเห็นในเรื่องนี้
อย่างไร ? ขั้นที่ ๕ เป็นของเที่ยงหรือไม่เที่ยง ?

ไม่เที่ยงพระเจ้าข้า

สิ่งใดไม่เที่ยงสิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า ?

เป็นทุกข์พระเจ้าข้า

สิ่งใดไม่เที่ยงเป็นทุกข์ มีความแปรปรวน
เปลี่ยนแปลงไปเป็นธรรมดา เป็นการสมควรไหมที่จะไป
ยึดถือขั้นที่ ๕ เหล่านั้นว่า เป็นของ ๆ เรา เราเป็นอย่างนั้น
อย่างนี้ นี่เป็นตัวตนของเรา ?

ไม่เป็นการสมควรเลยพระพุทธเจ้าข้า

เพราะเหตุนั้นแล ภิกษุทั้งหลาย ชั้น ๕ อย่างใด
อย่างหนึ่งที่เป็นอดีตกัฏฐิ อนาคตกัฏฐิ ปัจจบุณกัฏฐิ หยาบกัฏฐิ
ละเอียดกัฏฐิ ภายในกัฏฐิ ภายนอกกัฏฐิ เลวกัฏฐิ ประณีตกัฏฐิ อัน
ใดอยู่ในที่ใกล้กัฏฐิในที่ไกลกัฏฐิ ชั้น ๕ เหล่านี้ทั้งสักแต่ว่าชั้น
๕ ไม่ใช่ของ ๆ เราจริง เราไม่ได้เป็นจริง ๆ ไม่ได้เป็นอัครดา
ตัวตนของเราจริง ๆ

ข้อนี้อันเธอทั้งหลาย พึงเห็นด้วยปัญญาอันชอบตาม
ความเป็นจริงแล้ว ดังนี้

ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกเมื่อพิจารณาเห็นอยู่อย่างนี้
ย่อมเบื่อหน่ายในชั้น ๕ เมื่อเบื่อหน่ายก็จะคลายความ
กำหนด เพราะคลายความกำหนดจิตจะหลุดพ้น เมื่อจิต
หลุดพ้นก็จะเกิดญาณรู้ว่าเราหลุดพ้นแล้วดังนี้ ญาณจะเกิด
ผูกขึ้นต่อไปว่า ซาติ ความเกิดขึ้นแล้ว พรหมจรรย์ที่ต้อง
ประพฤติจบแล้ว กิจที่ควรทำเราได้ทำเสร็จแล้ว กิจอื่น
ทำนองเดียวกันไม่มีอีกต่อไป

ด้วยความรู้เห็นอย่างนี้ จิตของท่านบัญญัติด้วย หลุดพ้นแล้ว
จากอาสวะทั้งหลาย ไม่ถือมั่นด้วยอุปาทานแล ด้วยเหตุนี้บางครั้งเรา
จึงเรียกพระอรหันต์ว่า อรหันตชีนาสพ คือพระอรหันต์ผู้มีอาสวะอัน
สิ้นแล้ว ท่านเข้าถึงปัญญาที่รู้เห็นตามเป็นจริงอย่างแท้จริง เพราะผล
จากความรู้เห็นของท่าน ทำให้สรรพกิเลสที่มีรากเหง้ามาจากอวิชชา
หมดไปจากใจของท่าน

เมื่อเรานำเอาความเปลี่ยนแปลงทางจิตของท่านมาเรียง ตาม
โครงสร้างของวิสุทธิ ๗ ดังกล่าว การเห็นความจริงตามไตรลักษณ์นั้น
จัดเป็น

๓. **ทิวฏฐิวิสสุทธี** ความหมดจดแห่งความเห็น คือความเห็นชอบตามความจริงดังกล่าว

๔. **กังขาวิตรณวิสสุทธี** ความบริสุทธิ์แห่งปัญญาเครื่องก้าวล่วงความสงสัยในประเด็นของชีวิต หลังจากเข้าใจความจริงของชีวิตว่าเป็นกระบวนการของเหตุปัจจัย ที่มาประชุมกันของรูปธรรมและนามธรรม เหตุปัจจัยของรูปธรรม คือ อวิชชา ตัณหา อุปาทาน กรรม และอาหาร เหตุปัจจัยแห่งนามธรรม คือ อวิชชา ตัณหา อุปาทาน กรรม ผัสสะ คือการกระทบกันของอายตนะภายใน อายตนะภายนอก วิญญาน ผู้บำเพ็ญเห็นเหตุ ปัจจัยชัดเจนแล้วย่อมสามารถข้ามความสงสัยที่ยึดโยงอยู่กับกาลทั้ง ๓ สรุปรวมเป็นความมีอยู่ของชีวิตในชาติก่อน ชาติปัจจุบัน และชาติหน้า แต่จะมองเห็นเป็นกระบวนการของเหตุปัจจัยดังกล่าว จึงไม่สงสัยในชีวิตที่ยึดโยงกับกาลทั้ง ๓

ในที่นี้เห็นควรรวบรวมมาลงไว้เพื่อจะให้เห็นว่า ความคิดเหล่านี้ไปเชื่อมโยงอยู่กับอดีตตถาวร สรรพสิ่งเป็นของเที่ยง ท่านจำแนกออกเป็นความสงสัยในกาลทั้ง ๓ อย่างละ ๕ คือ

๑. ความสงสัยในอดีตกาลว่า ในชาติก่อนเราได้มีแล้วหรือ หรือว่าเราไม่ได้มีแล้ว ถ้าเรามีแล้วในชาติก่อนเราเป็นอะไร ? เรามีแล้วในชาติก่อน เราได้มีทุกข์มีสุขอย่างไร ? เราได้เป็นอะไรแล้วจึงเป็นอะไรอีกในชาติก่อน

๒. ความสงสัยที่ปรารภชีวิตในปัจจุบัน ๕ คือ เดียวนี้เรามีอยู่หรือ หรือเรามีอยู่เดี๋ยวนี้เราเป็นอะไร เรามีอยู่เดี๋ยวนี้เราเป็นอย่างไร เราเป็นสัตว์มาจากไหน ? เราจะไปเกิดที่ไหนอีก ?

๓. ความสงสัยที่ปรารภอนาคต ๕ ประการ คือ เราจักมีหรือในชาติหน้า หรือเราจักไม่มี เราจักมีในชาติหน้าเราจักเป็นอะไร เรา

จักมีในชาติหน้า จักเป็นผู้มีสุขทุกข์เป็นอย่างไร เราจักเป็นอะไรแล้ว จึงจักเป็นอะไรในชาติหน้าต่อไปอีก เมื่อมากำหนดเหตุปัจจัย เห็นแจ้ง ชัดเจนก้าวล่วง ความสงสัยในกาลทั้ง ๓ เสียได้ จึงชื่อว่า กังขาวิตรณ วิสุทธิ ความบริสุทธิ์แห่งญาณเป็นเครื่องข้ามพ้นความสงสัย

๕. มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ ความบริสุทธิ์แห่งความรู้ เห็นว่า อะไรเป็นทางหรือไม่ใช่ทาง ตามที่กล่าวมาแล้วในสรุปอนัตตลักษณะสูตรว่า ทุกสรรพสิ่งเป็นเพียงสักว่าขันธ์ ๕ เท่านั้น การเกิดขึ้น ดำรงอยู่ ดับไปของสรรพสิ่งจึงเป็นไปตามเหตุปัจจัย เช่น นามรูปที่เกิดขึ้นแล้วในอดีต ก็ดับไปแล้วในอดีต นามรูปที่เกิดขึ้นในปัจจุบันก็ดับไปโนปัจจุบันแล้ว เป็นไปตามกฎของไตรลักษณ์ดังกล่าว ในขณะนี้เองท่าน บอกว่าอุปกิเลสแห่งวิปัสสนาจะบังเกิดขึ้น สิ่ง que เรียกว่า วิปัสสนูปกิเลส คือ เครื่องเศร้าหมองของวิปัสสนา ล้วนแต่เป็นกุศลธรรมมี ๑๐ ประการ คือ

๑. โภกาส แสงสว่างชานออกจากร่างกาย
๒. ปีติ ทำกายและจิตให้เอิบอิมแผ่ไปทั่วสรีระร่างกาย
๓. วิปัสสนาญาณ มีความเห็นในวิปัสสนาชัดเจนแจ่มแจ้งมากยิ่งขึ้น
๔. ปัสสัทธิ ความสงบกาย จิต ไม่มีความกระวนกระวายเร่าร้อน
๕. สุข มีความสุขปรากฏแก่จิตเป็นพิเศษ และมีความประณีตยิ่งขึ้น
๖. อธิโมกข์ ศรัทธา ความเชื่อจะมีความหนักแน่นมากยิ่งขึ้น จิตเจตสิก มีความผ่องใสเด่นขึ้น
๗. ปัคคหะ ความเพียรที่สามารถประคองให้เป็นไปอย่างสม่ำเสมอ ไม่ยิ่งไม่หย่อน สามารถประคองจิตไว้ได้ด้วยดีในอารมณ์

๘. อุပ္ภูฐานะ มีสติตั้งมั่นไม่หวั่นไหวรักษาอารมณ์ไว้ด้วยดี

๙. อุเบกขา มีความรู้สึกเป็นกลาง ๆ ไม่ยินดียินร้ายในสรรพสัตว์
ปรากฏเด่นชัดภายในจิต ที่ท่านใช้คำว่าแก่กล้า คือไม่ปรากฏอาการ
ส่ายของจิตไปด้วยความยินดียินร้าย

๑๐. นิภันติ มีความใคร่ มีความอาลัยเยื่อใยในวิปัสสนา อันมี
อาการประณีตสุขุมละเอียด

ธรรม ๑๐ ประการดังกล่าวนี้แม้จะเป็นกุศลธรรม แต่กลายเป็น
อุปสรรคต่อการบรรลุธรรมของผู้เจริญวิปัสสนา ท่านองคนที่
ต้องการจะเดินทางไป ณ จุดใดจุดหนึ่ง แต่เกิดพอใจ เพลิดเพลินใน
ทิวทัศน์ริมทาง จนละเลยความคิดที่จะไปสู่จุดหมายปลายทาง เขาก็
จะไม่สามารถไปถึงจุดหมายปลายทางได้

ประเด็นของวิปัสสนูปกิเลส เมื่อเกิดขึ้นแล้ว ทำให้เข้าใจว่า
ตนเองบรรลุมรรคผลแล้ว เป็นเหตุให้หยุดความเพียรพยายามเพราะ
ถือว่าบรรลุแล้ว ก่อให้เกิดตัณหา มานะ ทิฏฐิ ว่า เอตัม มม นั่นของเรา
เอโสหสมฺมิ นั่นเป็นเขา เอโส เม อตุตา นั่นเป็นตัวตนของเรา

ดังนั้น เมื่ออาการของวิปัสสนูปกิเลสเกิดขึ้น ไม่ว่าจะป็นข้อใด
ก็ตาม ไม่ควรยินดีหลงไหลในสิ่งนั้น พยายามทำความเพียรต่อไป
โดยอาศัยสติปัญญาพิจารณาจนประจักษ์ชัดว่าไม่ใช่ทางวิปัสสนา
หรือไม่ใช่จุดหมายปลายทางที่ตนต้องการจริง ๆ

๖. เมื่อผู้ปฏิบัติทำให้มัจฉามัคคญาณทัสสนวิสุตฺถิเกิดบริบูรณ์
จากนั้นท่านจะดำเนินไปบนเส้นทางของวิปัสสนา ๘ ระดับ เมื่อระดับ
นี้สมบูรณ์ท่านเรียกว่า ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุตฺถิ ซึ่งมีรายละเอียด
ขั้นตอนเป็นอันมาก แต่สรุปแล้วจะเป็นเหมือนช่วงสุดท้ายของอนัตต
ลักษณะสูตร ที่กล่าวไว้ในตอนต้น ช่วงนี้ถือว่าเป็น

๗. **ญาณทัสสนวิสุทธิ** ความหมดจดแห่งความรู้เห็น อันเป็นสัมมาญาณที่สมบูรณ์ ที่เรียกว่าอัสวัภยญาณ คือญาณที่ทำอาสวะกิเลสให้หมดไปจากใจอย่างสิ้นเชิง ท่านที่พัฒนาจิตมาถึงจุดนี้ ปัญญา ความบริสุทธิ์ ความกรุณาของท่านสมบูรณ์ จุดแตกต่างของพระอรหันต์กับพระพุทธรูปเจ้าคือ พระพุทธรูปเจ้าทรงละได้ทั้งกิเลสและวาสนา พระอรหันต์จะละได้เฉพาะกิเลสแต่วาสนาท่านละไม่ได้ ส่วนพระญาณอันเป็นปัญญาของพระพุทธรูปเจ้าเป็นระดับพระพุทธรูปญาณ แต่ของพระอรหันต์เป็นระดับสาวกญาณ ความสามารถในการเผยแผ่ธรรมจึงต่างกัน

ความแตกต่างตรงนี้ที่ชัดเจนคือ เจตจำนงในการสร้างบารมี และช่วงเวลาในการสร้างบารมี ตลอดถึงความเข้มข้นในการสร้างและบารมีแต่ละอย่าง เพราะพระพุทธรูปเจ้าทรงสร้างบารมีนานถึง ๔ อสงไขยกับแสนกัป ในขณะที่พระสาวกใช้เวลาสร้างบารมีเพียง ๑ อสงไขยกับแสนกัป ประเด็นตรงนี้จึงกลับมายืนยันถึงความจริงของเหตุสัมพันธ์กับผล เหตุดีผลดี เหตุไม่ดีผลไม่ดี เหตุมากผลมาก เหตุน้อยผลน้อย ตามโครงสร้างของพระพุทธดำรัสที่ว่า

กรรมเป็นตัวจำแนกให้คนเฉวและประณีตต่างกัน เพราะสัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม และเป็นเช่นนั้นทุกชั้นตอนของการดำรงชีวิต และการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏของคนสัตว์ทั้งหลาย

แต่ต้องเข้าใจว่า ระดับพระอรหันต์เป็นผลที่เลยคำว่าบุญและบาปไปแล้ว เพราะการหลุดถึงบุญ บาป จะหลุดระดับการเวียนว่ายตายเกิด หมายความว่าจากพระอนาคามีลงมาที่บางครั้งเรียกว่า สัมภเวสี แปลว่า ผู้แสวงหาภพ พระอรหันต์ท่านเป็น บุญญาปาปहिโน คือ ละได้

ทั้งบุญและบาปหมดแล้ว จิตของท่านจึงเป็นโลกุตตรกุศล แต่การบรรลุความเป็นพระอรหันต์ของท่านมาจากอริยมรรคที่สมบูรณ์ ดังนั้น อริยมรรคจึงมีลักษณะเหมือนจรวด ที่ทำหน้าที่ส่งดาวเทียมขึ้นสู่อวกาศ แต่ตนเองก็อยู่ในโลก อริยสัง ๓ คือ ทุกข์ สมุทัย มรรค เป็นโลกียธรรม เป็นผลและเหตุของบาป บุญ นิโรธ เป็นโลกุตตระ จึงพ้นจากบุญและบาป เพราะบุญบาปเป็นเหตุให้คนมีภพชาติ หยาบ กลาง ละเอียตแตกต่างกัน เมื่อพระอรหันต์ไม่มีทั้งบุญและบาป พระอรหันต์จึงไม่มีภพ ชาติ อันเป็นการยืนยันถึงสถานะของนิโรธ นิพพานว่าเป็นอนัตตา คือไม่มีกิเลสเป็นเหตุให้ท่านมีตัวตนหรือมีสิ่งสร้างเป็นตัวตน

๔. อปเจายนมัย บุญที่สำเร็จด้วยการประพาศอันน้อม

คำว่า บุญ ส่วนเหตุคือการสามารถจัดกิเลสออกไปจากจิต มีความสุขเป็นผล อปเจายนมัยบุญ จึงเป็นเหตุให้เกิดการทำลาย ลดละมานะ ความถือตัว ถือตน อันเป็นอาการสืบเนื่องมาจากความรู้สึกว่ามีตัวตนหรือเป็นตัวตน จึงนำไปจิตไปยึดโยงกับความรู้สึกว่า ตน เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ มีความรู้สึกว่าตนเหนือกว่าคนอื่น เสมอกับคนอื่น หรือแม้แต่เลวกว่าคนอื่น อันเป็นอาการของมานะ ความถือตัว เหตุที่ทำให้คนเกิดถือตัวนั้นเป็นอาการของความหลงประเด็นของชีวิตอย่างหนึ่ง ทำนองทางยุโรปมีความรู้สึกว่ากษัตริย์มีเลือดสีน้ำเงิน จึงมีฐานะเหนือกว่าคนอื่น ความถือตัวของคนนั้นอาจจะเกิดขึ้นได้เพราะ ชาติ โคตร การเป็นบุตรของตระกูลสูง รูปร่างม ทรัพย์มาก การได้สถานะจากสังคม ศิลปศาสตร์ วิชยฐานะ การศึกษา ปฏิภาณ และเรื่องอื่น ๆ อาการเหล่านี้ทำให้คนมีความกระด้าง ไม่พร้อมที่จะยอมรับนับถือคนอื่น พระพุทธศาสนาจึงแสดงคนที่ควรแก่การให้ความเคารพอ่อนน้อมเป็นฐานหลักไว้ก่อน ๓ ประเภท คือ

ชาติวุฑฒะ คนที่เจริญโดยชาติ คือมีชาติตระกูลสูงกว่าตน

วัยวุฑฒะ คนที่เจริญโดยวัย คืออายุมากกว่า

คุณวุฑฒะ คนที่เจริญโดยคุณธรรมความดี

เมื่อมองจากวุฑฒะทั้ง ๓ นี้จะพบว่า ไม่มีใครที่จะเหนือกว่าคนอื่นไปทุกกรณีทำให้พร้อมที่จะทำใจยอมรับนับถือสถานะของคนอื่นที่เสมอกับคน หรือสูงกว่าตน เมื่อจิตละเอียดขึ้น จะให้ความเคารพต่อคนทุกประเภท เพราะการแสดง ความอ่อนน้อมถ่อมตนต่อคนทั้งหลายนั้น เป็นการบำเพ็ญบุญของตน บุญส่วนเหตุคือลดละมานะ ความถือตัว ความหัวดี ความแข่งดี ความดูหมิ่นคนอื่น ให้ลดน้อยลงไป จนกลายเป็นลักษณะนิสัย คือมีความอ่อนน้อมถ่อมตนต่อคนทั้งหลาย ในด้านบุญก็ได้รับความสุขใจ ในด้านสังคมจะเป็นที่ยอมรับนับถือยกย่องจากคนทั้งหลาย ในด้านของมงคลพระพุทธรูปเจ้าทรงแสดงว่า เป็นอุดมมงคล เมื่อมองในฐานะบุญ คนย่อมมีความพร้อมที่แสดงความอ่อนน้อมต่อคนทั้งหลาย แม้ว่าเขาจะไม่อ่อนน้อมต่อเราก็ตาม เพราะบุญก็คือกุศลกรรม ที่ใครทำคนนั้นก็ได้รับผลด้วยตัวของเขาเอง ในมงคลสูตรพระพุทธรูปเจ้าทรงใช้คำว่า คารวะ ความเคารพ นิเวศ ความอ่อนน้อม เป็นอุดมมงคล นี่ก็คืออุปายนมัยบุญนั่นเอง

๕. เวยยาวัจจมัย บุญสำเร็จด้วยการช่วยเหลือช่วยชวยในกิจการงานที่ชอบ

บุญ ข้อนี้จัดทำหน้าที่ลดความโลภ โกรธ หลงอีกเช่นเคย นั่นคือการช่วยเหลือใครในเรื่องอะไรจะต้องใช้ปัญญาพิจารณาตรวจสอบดูเสียก่อนว่า สิ่งที่เขาทำคืออะไร เป็นความดีหรือความชั่ว หากเป็นความดีก็ควรช่วยเหลือ หากเป็นความชั่วก็ไม่ควรจะช่วยเหลือ ตรงนี้แสดงให้เห็นการลดลงของโมหะ ความหลง ความเขลา ฟังดูการช่วย

งูเห่าของชาวนา เป็นการช่วยที่ขาดปัญญาความรู้ ทั้งสัตว์ที่ตนช่วย และวิธีการในการช่วย จบลงด้วยถูกงูเห่ากัดตาย การช่วยเหลือทุกอย่างจะต้องมีความเสียสละแรงกาย แรงความคิด กำลังทรัพย์ จึงต้องลดความโลภ ความเห็นแก่ตัวลงไป และปัญญาพิจารณาเห็นคุณค่าของการช่วยเหลือและสิ่งที่ตนช่วยเหลือว่า มีคุณค่าน้อยกว่าความสุขที่ตนจะได้รับจากการบำเพ็ญบุญ คนที่ตนจะช่วยเหลือตนต้องไม่โกรธเกลียด แต่ต้องมีความรัก ความเมตตา หวังดี แสดงว่าบุญส่วนนี้ได้ทำหน้าที่ลดความโกรธ

เวทย์วาจจัมยบุญ คือบุญที่สำเร็จด้วยการช่วยเหลือขวยขวาย ในกิจการงานที่ชอบ และต้องเป็นเรื่องที่ชอบธรรม เป็นธรรม ถูกต้องตามธรรมเท่านั้น จึงจะจัดว่าเป็นบุญ

ดังนั้น บุญส่วนนี้จะทำง่ายขึ้น หากคนผ่านการบำเพ็ญทานระดับการสงเคราะห์ การอนุเคราะห์กันมาก่อน เพราะสายสัมพันธ์ทางใจมีมากพอต่อการที่จะสร้างความกระตือรือร้นที่จะช่วยเหลือคนอื่น การบำเพ็ญบุญประเภทนี้จึงมีความเป็นบริการ และสวัสดิการสูง คือมองไปที่ประโยชน์ที่คนซึ่งตนจะช่วยเหลือเป็นฐานหลัก แต่เพราะเป็นกุศลธรรม จึงชื่อว่าเป็นการทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ตนและคนอื่นด้วยความไม่ประมาทในบุญกิริยาทั้งหลาย ตามพระพุทธดำรัสตรัสสอนแก่พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย

การช่วยเหลือขวยขวายนั้น ไม่จำเป็นจะต้องใช้ทรัพย์สินเงินทองเสมอไป แม้แต่การช่วยบอกทางแก่คนหลงทาง ช่วยเหลือคนแก่ คนพิการ เด็ก คนข้ามถนน เห็นคนถือของหนักพอจะช่วยเหลือแบ่งเบาภาระหนักให้แก่เขาได้ก็ทำ ฐานการทำบุญประเภทนี้ที่จัดว่าสำคัญคือ

ความรักคนอื่น มีความพร้อมที่จะบริการ อภิบาล โอบอุ้ม
คุ้มครองคนอื่น เป็นคนไม่เห็นแก่ตัว มีความสุขใจ ภาคภูมิใจที่ได้
บริการคนอื่น มีความฉลาดในการตรวจสอบก่อนลงมือช่วยเหลือใคร
ก็ตาม

จากหลักตรงนี้ทำให้เราพบความจริงว่า คำว่า บุญ ในความ
หมายทางพระพุทธศาสนานั้นในสวนเหตุคือ การขจัดกิเลสออกไป
มากบ้างน้อยบ้าง ผลจากการกระทำอันววยประโยชน์แก่คนอื่น ตนเอง
ทั้งตนและคนอื่นได้รับความสุขกายสบายใจ เป็นประการสำคัญ จึง
เป็นการยืนยันความจริงที่สามารถมองผ่านความคิดเรื่องทรัพย์ ตาม
ที่โบราณท่านประพันธ์ เป็นคำกลอนไว้ว่า

ทรัพย์นี้มีไกล ใครปัญญาไว หาได้ไม่นาน
ทั่วแคว้นแดนดิน มีสิ้นทุกสถาน ผู้ใดใจกว้าง บ่พาน พบนาน
บุญก็มีลักษณะอย่างนั้น นั่นคือ
บุญนี้มีใคร ใครปัญญาไว หาได้ไม่นาน
ทั่วแคว้นแดนดิน มีสิ้นทุกสถาน ผู้ใดใจกว้าง บ่พาน พบบุญ
ใช้ ขอเพียงไม่เห็นแก่ตัว ไม่เียงเท่านั้นสามารถทำบุญประเภทนี้
ได้ตลอดเวลา

๖. ปัตติทานมัย บุญสำเร็จด้วยการเฉลี่ยส่วนแห่งบุญของตน
แก่คนอื่น

การทำบุญประเภทนี้เป็นการกระทำที่สืบเนื่องมาจากตนได้ทำ
บุญอย่างใดอย่างหนึ่งมาก่อน มีการให้ทาน รักษาศีล หรือเจริญ
ภาวนาก็ตาม หลังจากนั้นก็อุทิศส่วนกุศลของตนแก่คนอื่น การที่ท่าน
ใช้คำว่า อุทิศ เพราะเดิมทีเดียวเป็นการอุทิศกุศลจากการถวายทาน
และถวายผ้าของพระเจ้าพิมพิสาร หลังจากที่ทรงถวายพระเวฬุวัน
๑๖๘ มาตรวัดความเป็นพุทธ

อันเป็นปฐมอารามของพระพุทธศาสนาแก่พระพุทธเจ้าและพระอริยสงฆ์ มีความเป็นมาโดยสรุปว่า

ในอดีตกาลนานไกล พระเจ้าพิมพิสารเกิดเป็นหัวหน้างานของพระราชกุมาร ๓ องค์ ต่อมาราชกุมารเหล่านั้นได้ร่วมกันบำเพ็ญบุญและมอบหมายให้หัวหน้างานของท่านรับผิดชอบในการเลี้ยงดูพระสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าทรงพระนามว่า ฤๅษสะเป็นประมุข ซึ่งจะต้องใช้คนช่วยเหลือจำนวนมาก คนส่วนใหญ่มีความสนใจตั้งใจทำงานด้วยความสุจริต แต่บางคนมีการยกยอกเงินตรา อาหาร ผลประโยชน์ต่าง ๆ ที่เขาเตรียมไว้เพื่อถวายพระสงฆ์ เมื่อคนเหล่านั้นตายไปก็เป็นไปตามกรรมที่แต่ละคนได้กระทำไว้

ฝ่ายพวกที่ทุจริตตกนรกหลังจากตาย เสวยผลกรรมอยู่นานแสนนาน จนกาลต่อมาได้เกิดเป็นเปรต ผู้หิวโหย แต่หาใครอุทิศส่วนกุศลให้ไม่ได้ เมื่อสอบถามพระอริยะในบางภพชาติ ก็ได้ทราบว่าเขาจะพ้นผลกรรมต่อเมื่อญาติของเขาเกิดเป็นพระเจ้าพิมพิสาร พระเจ้าแผ่นดินมคธรัฐ เปรตเหล่านั้นก็รอคอยเรื่อยมา แต่หลังจากพระเจ้าพิมพิสารได้ถวายพระเวฬุวันแก่พระพุทธเจ้าและพระอรหันต์แล้ว ท่านไม่ได้อุทิศกุศลให้แก่เปรตเหล่านั้น พวกเขาเสียใจมาก จึงแสดงตนเป็นภาพน่ากลัว พระเจ้าพิมพิสารไปกราบทูลถามพระพุทธเจ้า ทรงเล่าความเป็นมาของเปรตเหล่านั้นให้ทรงทราบแล้ว ทรงแนะนำให้พระเจ้าพิมพิสารถวายทานแล้วอุทิศส่วนกุศลแก่อดีตพระญาติเหล่านั้น เปรตเหล่านั้นได้รับส่วนบุญจากการอุทิศ กลายเป็นร่างกายที่สมบูรณ์สวยงาม แต่ไม่มีเครื่องนุ่งห่ม ท่านจึงต้องไปกราบทูลถามพระพุทธเจ้าอีก พระพุทธเจ้าทรงแนะนำให้ถวายผ้าเป็นทานแล้วอุทิศกุศลให้แก่เปรตเหล่านั้น เปรตเหล่านั้นอนุโมทนาส่วนบุญหมดผล

บาปกรรม บังเกิดเป็นเทพบุตรเทพธิดา คราวนั้นเอง พระพุทธเจ้าทรง
อนุโมทนาทานที่พระเจ้าพิมพิสารทรงถวาย ทรงอุทิศสวนกุศลในรูป
ของการกรวดน้ำอุทิศ

ธรรมเนียมการกรวดน้ำเป็นประเพณีของพราหมณ์ เวลาเขา
ทำบุญเสร็จแล้วจะลงไปในน้ำเอามือกวักน้ำสองมือ แล้วค่อย ๆ
ปล่อยให้น้ำค่อย ๆ ไหลไปในกระแสน้ำ พร้อมกับกล่าวคำอุทิศสวน
บุญกุศลแก่ญาติของเขาในเปตโลก คือโลกของผู้ที่จากโลกนี้ไป เปรต
จึงแปลว่า ผู้ละไปแล้ว แต่การอุทิศของพระเจ้าพิมพิสารในครั้งนั้น
ทรงหลั่งน้ำจากพระเศียรตกลงบนพื้นดิน กล่าวคำอุทิศแก่เปรต
ประเพณีการทำบุญ กรวดน้ำ อุทิศสวนกุศลแก่ญาติของตนมีมาตั้ง
แต่บัดนั้น

เนื่องจากเป็นศาสนปฏิบัติ และศาสนพิธี ที่เกี่ยวข้องกับกา
รทำบุญทุกอย่างของชาวพุทธ จึงใคร่จะนำพระพุทธดำรัสที่ตรัสไว้ใน
คราวนั้นมาลงไว้เฉพาะคำแปล แต่บางตอนที่เป็นศาสนพิธีที่ใช้อยู่ใน
ปัจจุบัน จะนำภาษาบาลีมาลงไว้พร้อมกับคำแปล ตามลำดับไป

คาถาอนุโมทนา พระเถระที่เป็นหัวหน้าว่ารูปเดียว แปลความว่า
หัวหน้าที่เต็มย่อมยังสมุทรสาครให้เต็มได้ฉันใด ทานที่ท่านอุทิศให้
แล้วแต่โลกนี้ ย่อมถึงแก่ท่านผู้ละโลกนี้ไปแล้ว ฉะนั้น

ขอผลที่ท่านต้องการแล้ว ปรารถนาแล้ว ตั้งใจแล้ว จงสำเร็จ
โดยพลัน ขอความคำริหั่งปวง จงเต็มเหมือนพระจันทร์วันเพ็ญ
เหมือนแก้วมณีอันสว่างไสวควรยินดี

พระรูปที่สองรับ เป็นการกล่าวอำนวยการแก่เจ้าภาพ ดังนั้น
ช่วงที่พระหัวหน้าว่า ยถา วาริวหา ปุรา...ตั้งข้อความแปลไว้ข้างต้นนั้น
ท่านกำหนดให้เจ้าภาพตั้งใจกรวดน้ำ ตั้งใจอุทิศสวนกุศล ตามความ
๑๗๐ มาตรฐานความเป็นพุทธ

ต้องการของตน สามารถพูดเป็นภาษาไทย โดยอาศัยโครงสร้างคำ แปลภาษาบาลี หรือแม้แต่ใช้คำพูดแบบไทยของเราเองก็ไม่มีปัญหาอะไร เพราะญาติพี่น้องของเราเป็นคนไทย การกรวดน้ำเป็นภาษาบาลีคงเหมาะสำหรับคนตายที่เป็นคนรู้ภาษาบาลี แต่ถ้าต้องการจะรักษาประเพณีอาจจะใช้คำบาลีพร้อมกับคำแปล ตามที่ปรากฏในเอกสารต่าง ๆ ข้อความที่กรวดน้ำควรสัมพันธ์กับเวลาที่พระรูปซึ่งเป็นหัวหน้ากล่าว พอท่านกล่าวจบรูปที่รองรับว่า สัพพัตติโย... ต้องเหน้าให้หมดภาชนะแล้วพนมมือตั้งใจรับพรจนกว่าจะเสร็จพิธี

คำแปลบท สัพพัตติโย แปลความว่า

ความจัญไรทั้งปวงจงบาราศไป โรคทั้งปวงของท่านจงหายอันตรายอย่ามีแก่ท่าน ท่านจงเป็นผู้มีความสุข มีอายุยืน ธรรม ๔ ประการคือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ ย่อมเจริญแก่บุคคลผู้มีปกติกราบไหว้ มีปกติอ่อนน้อมต่อผู้เป็นใหญ่เป็นนิตย์

แต่ผู้ศึกษาจะต้องตระหนักว่าคำกล่าวเหล่านั้น เป็นกุศลเจตนาที่หวังจะได้เห็นสาธุชนได้รับผลดีงามอย่างนั้น แต่ไม่ใช่เป็นรูปของการปลุกเสก พรเหล่านี้จึงเป็นกุศลเจตนาปรารถนาที่จะให้เกิดความดีงาม แต่ความดีงามเป็นผลของกุศลกรรม และด้วยผลแห่งกุศลกรรมที่สาธุชนกระทำก่อนหน้านั้นและกำลังทำอยู่ บางกรณีอาจให้ผลได้ในเวลาไม่นานนัก แต่นั่นก็คือผลของความดีที่ท่านผู้นั้นทำด้วยตนเองเป็นหลัก การให้พรจึงเป็นกุศลเจตนาที่ตั้งความปรารถนา จะเห็นผลดีงามดังกล่าว

พระบาลีพุทธวจนะที่ทรงแสดงแก่พระเจ้าพิมพิสารในคราวนั้น จัดเป็นต้นแบบในหลายเรื่อง ที่มีการสืบสานต่อกันมาตามลำดับจนถึงปัจจุบัน จะนำคำแปลมาเรียงไว้เป็นตอน ๆ เพื่อให้ผู้ศึกษาสามารถ

มองผ่านแต่ละตอนไปสู่หลักธรรมอื่น ๆ ที่มีส่วนเชื่อมโยงกันอยู่กับ
ข้อความในแต่ละตอนที่ทรงแสดงไว้

พระพุทธรูปองค์นั้นเรียกว่า **ติโรกษทกัณชคาคา** ความว่า
ฝูงเป็ดมาสู่เรือนของคุณ ยืนอยู่ภายนอกฝาเรือนบ้าง ณ ทางสี่
แพร่งบ้าง และทางสามแพร่งบ้าง ไกล่บ้านประคูป้าง

ครั้นเมื่อข้าวและน้ำของเคี้ยวและของบริโภคนั้นอันมากตั้งไว้
แล้ว ญาติไร ๆ ของปรตเหล่านั้นระลึกไม่ได้ เพราะกรรมของสัตว์
ทั้งหลายเป็นปัจจัย

ชนเหล่าใดเป็นผู้เอ็นดู ชนเหล่านั้นยอมให้น้ำควรถืม และ
โภชนะอันสะอาดประณีต เป็นของควรอุทิศเพื่อญาติทั้งหลายว่า

อิหฺม โว ฉาตีนิ โหตุ สุขิตา โหตุ ฉาตโย

ผลแห่งทานนี้จึงถึงแก่ญาติทั้งหลายของพวกเขาข้าพเจ้า ขอญาติ
ทั้งหลายจงเป็นสุข และพวกญาติผู้ละโลกนี้ไปแล้วเหล่านั้น พร้อมกัน
ประชุมในสถานที่ให้ทานนั้น อนุโมทนาโดยเคารพในข้าวและน้ำเป็น
อันมากกว่า

เราทั้งหลายได้สมบัติเช่นนี้ เพราะญาติเหล่าใด ขอญาติเหล่า
นั้นของพวกเราจงเป็นอยู่ยาวนานเถิด

บุชอันทายกทำแล้วแก่เราทั้งหลาย และทายกทั้งหลายก็หาไร้
ผลไม่

อันที่จริงในปรตวิสัยนั้น ไม่มีกสิกรรม ไม่มีโครักษกรรม ไม่
มีการค้าขายเช่นนั้น ไม่มีการแลกเปลี่ยนด้วยเงิน

ผู้ทำกาลกิริยาละไปแล้วยอมยังอรรถภาพให้เป็นไปในปรตวิสัยนั้น
ด้วยทานที่ญาติให้แล้วในโลกนี้

น้ำฝนตกลงในที่ดอน ย่อมไหลไปสู่ที่ลุ่มจันใด ทานที่ทายก

ให้แล้วแต่โลกมนุษย์นี้ ย่อมสำเร็จแก่ปรตทั้งหลายฉนั้นน ห้วงน้ำอัน
เต็มด้วยน้ำย่อมยังสมุทรสาครให้เต็มเปี่ยมได้ฉนั้นน ทานที่ทายกให้
แล้วแต่โลกมนุษย์นี้ ย่อมสำเร็จแก่ปรตทั้งหลาย ฉนั้นน

บุคคลผู้มาระลึกถึงอุปการะ อันท่านได้ทำแล้วแก่ตนในกาล
ก่อนว่า ผู้นี้ได้ให้สิ่งนี้แก่เรา ผู้นี้ได้ทำกิจนี้ของเรา ผู้นี้เป็นญาติ เป็น
มิตร เป็นเพื่อนของเราดังนี้ ก็ควรให้ทักษิณาทานเพื่อผู้ละโลกนี้ไปแล้ว

การร้องให้ก็ดี การเสว้าโศกก็ดี หรือการรำไรรำพันอย่างอื่นก็ดี
บุคคลไม่ควรทำที่เดี๋ยวนั้น เพราะว่าการร้องให้เป็นต้นนั้น ไม่เป็น
ประโยชน์แก่ญาติทั้งหลาย ผู้ละโลกนี้ไปแล้ว ญาติทั้งหลายย่อมตั้งอยู่
อย่างนั้น

อวยจ โข ทกขิณา ทินุหา สงฺฆมฺหิ สุปฺติฏฺฐิตา

ทีฆรตุตฺติ หิตายสฺส ฆานโส อุกฺกปฺปติ

โส ญาติธมฺโม จ อยฺ นิทสฺสิติโต

เปตฺตานปฺปชา จ กตา อุพารา

พลญฺจ ภิกฺขุณฺนมฺนุปฺปทินฺนํ

ตุเมหฺหิ ปฺปญฺญํ ปสฺสุตฺตํ อนปฺปกํ

ก็ทักษิณานี้แล อันท่านให้แล้วประคิษฐานไว้ดีแล้วในสงฆ์
ย่อมสำเร็จประโยชน์แก่ผู้ละโลกนี้ไปแล้วนั้น ตลอดกาลนาน
ตามฐานะ ญาติธรรมนี้ฉนั้น ท่านได้แสดงให้เห็นปรากฏแล้วและบูชาอันยิ่ง
ท่านก็ได้ทำแล้วแก่ญาติทั้งหลายผู้ละโลกนี้ไปแล้ว กำลังแห่งภิกษุทั้ง
หลายชื่อว่า ท่านได้เพิ่มให้แล้ว บุญไม่น้อย ท่านได้ช่วยขวยแล้ว ดัง
นี้แล.

สืบเนื่องจากประเด็นของการอุทิศส่วนกุศลแก่ผู้วายชนม์ ที่
บางครั้งเรียกว่า **บุพเพเปตพลี** หรือ **ทักษิณานุปาทาน** มักจะมีการ

ซักถามกันในที่ต่าง ๆ แพร่หลาย คนไม่น้อยเลยที่ไม่เชื่อและไม่มั่นใจ
ในการทำบุญอุทิศส่วนกุศล ทั้ง ๆ ที่ในศาสนาทั่วโลก ตลอดถึง
ประเพณีของชนชาติต่าง ๆ จะมีการทำบุญเพื่อคนที่ตายไปแล้วตาม
ความเชื่อของตน แม้ในเชิงรูปแบบจะไม่เหมือนกัน แต่เมื่อมองจาก
เจตนารมณ์แล้วตรงกัน นั่นคือ ต้องการแสดงความรัก ความกตัญญู
กตเวทิต่อญาติมิตรของคนที่ตายไปแล้ว ให้มีความสุขตามสมควรแก่
คติ ภาพที่ท่านอุทิศแล้ว

คำสอนในทางพระพุทธศาสนากรณีนี้ จึงมีลักษณะของการ
ปฏิรูปหลักการ วิธีการที่มีการสืบสานกันมาแล้วในอดีตนั่นเอง มี
ความเป็นเหตุผล มีความรัดกุม และง่ายต่อการปฏิบัติมากขึ้น แต่คง
เนื้อหาแห่งเจตนารมณ์ไว้ตามเดิม นั่นคือ การทำความดีเพื่อตนและ
คนอื่น

พระสูตรที่ยกมาแปลในช่วงของพระคาถาตอนต้นนั้น ฟัง
สังเกตว่าเป็นการปรารภเปรตอดีตพระญาติของพระเจ้าพิมพิสาร ที่
รอคอยการอุทิศกุศลจากพระเจ้าพิมพิสารผ่านกาลเวลายาวนานแล้ว
ท่านเหล่านั้นจึงได้มารออยู่ใกล้ที่อยู่ของญาติ

เปรตประเภทนี้ท่านเรียกว่า **ปรทัตตูปชีวีเปรต** คือเปรตที่
อาศัยการครองชีวิตด้วยส่วนบุญที่ญาติอุทิศให้ เปรตส่วนใหญ่จะ
ครองชีวิตด้วยผลกรรม ตามหลักที่ท่านเรียกว่า **กมุทปฏิสรโณ** คือ มี
กรรมเป็นที่พึ่งอาศัย เปรตประเภทนี้เมื่อญาติทำบุญอย่างไรอย่างหนึ่ง
แล้ว อุทิศส่วนกุศลไปให้ ท่านรับทราบแล้วอนุโมทนา อย่างในกรณี
ของเปรตอดีตพระญาติพระเจ้าพิมพิสาร อำนวยผลเป็นอาหารและ
เสื้อผ้าตามที่พระเจ้าพิมพิสารทรงถวายแก่พระพุทธเจ้าและพระอรหันต์
แล้วกรวดน้ำอุทิศแก่เปรตเหล่านั้น โดยเปรตเหล่านั้นอนุโมทนาใน
๑๗๔ **มาตรฐานความเป็นพุทธ**

ทันทีเพราะรอคอยมานานแล้ว

การทำบุญประเภท **ปิดทานมัย** บุญสำเร็จด้วยการอุทิศส่วนบุญหรือเฉลี่ยแบ่งบุญแก่คนอื่น จึงมีองค์ประกอบ ๓ ประการคือ

๑. ผู้ทำบุญอุทิศต้องทำบุญอย่างใดอย่างหนึ่งมาก่อนหน้านั้น
๒. เมื่อทำแล้วตั้งใจอุทิศส่วนบุญด้วยการบอกกล่าวหรือการตั้งใจอุทิศ หรือการกรวดน้ำที่ท่านจัดเป็นบุญอีกประเภทหนึ่ง คือ **ปิดทานุโมทนา** บุญที่สำเร็จด้วยการอนุโมทนาส่วนบุญ การตั้งใจอุทิศในพระสูตรนี้ ฟังสังเกตว่าเป็นพระพุทธรักษาและมีข้อความสั้น ๆ ตามที่ยกภาษาบาลีและคำแปลมาลงไว้

๓. ญาติที่เราอุทิศเฉลี่ยส่วนบุญ แบ่งบุญให้รับทราบอนุโมทนาเมื่อครบ ๓ ประการแล้ว บุญย่อมสำเร็จแก่คนที่เราเฉลี่ยส่วนบุญให้ไม่ว่าเขาจะตายไปแล้วหรือคนที่ยังมีชีวิตอยู่ก็ตาม โดยที่เจ้าของบุญที่อุทิศนั้นจะได้รับส่วนแห่งบุญเพิ่มขึ้นแทนที่จะลดลง เพราะอุทิศให้คนอื่นหรือเฉลี่ยให้คนอื่น ข้อนี้พึงเห็นการสอนหนังสือแก่คนอื่น การแสดงความสามรถในการทำงาน ที่ยิ่งสอนยิ่งมีความชำนาญมากขึ้น ยิ่งทำงานยิ่งแสดงความสามรถโดดเด่นมากขึ้น การอุทิศส่วนบุญแก่คนอื่นก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน

ปิดทานมัย เป็นบุญอย่างไร ?

ในส่วนเหตุตามธรรมชาติของคน เวลาตนได้รับผลดีอะไรแล้วจะหวังสิ่งนั้นไม่ยอมเฉลี่ยแบ่งปันให้แก่คนอื่น แม้แต่สิ่งนั้นจะเป็นคุณธรรมความดีที่ท่านเรียกว่า **วรรณมัจฉริยะ** คือการตระหนี่ความดี การอุทิศส่วนบุญให้แก่คนอื่น แสดงว่าไม่ตระหนี่ความดีจนสามารถอุทิศส่วนบุญแก่คนอื่น เขาจึงได้ขจัดวรรณมัจฉริยะ และมีความสุขเป็นผลที่เขาสัมผัส

ท้าวสักกเทวราช ท่านไม่สามารถทำบุญประเภททานได้ จึงกราบทูลขอพรจากพระพุทธเจ้า ให้ชาวบ้านเวลาทำบุญอะไรก็ตาม ขอให้อุทิศกุศลให้แก่สรรพสัตว์ เพื่อท่านเหล่านั้นจะได้รับทราบแล้วอนุโมทนาส่วนบุญ และเป็นการเพิ่มบุญให้แก่คนที่ทำบุญไปด้วยในขณะเดียวกัน เพราะท่านนอกจากจะเพียงอนุโมทนา ในกาลต่อไปอาจจะลงมือทำทาน รักษาศีล เจริญภาวนาด้วยตนเอง ซึ่งก็จะเป็นการเพิ่มบุญแก่ตนมากยิ่งขึ้น

๗. บัณฑิตอนุโมทนามัย บุญสำเร็จด้วยการอนุโมทนาส่วนบุญ
ตามปกติของมนุษย์หรือสัตว์โลกนั้น มักมีปัญหาที่ยากต่อการแก้ไข นั่นคือมีความริษยาต่อการได้ทำความดี การได้ดีของคนอื่น เราจึงมักได้ยินคนบางคนตำหนิคนที่ทำความดี ด้วยการพยายามบั่นทอนความดีของเขา

ดังนั้น การที่ใครก็ตามสามารถทำให้ชื่นชมยินดีในการทำความดีของคนอื่น แม้เขาไม่ตั้งใจอุทิศให้เรา แต่เรามีความชื่นชมยินดีต่อเขา ก็เป็นบุญเป็นกุศลแล้ว แสดงว่าบุญประเภทนี้คนสามารถทำได้ตลอดเวลา หากภายในใจของตนสามารถลดความริษยาในการทำความดี หรือการได้ดีของคนอื่นลงไปได้ แม้แต่ได้ยินข่าวคราวเรื่องราวที่ดังามทั้งหลายแล้วทำใจตนให้เลื่อมใส อนุโมทนาสาธุการต่อการทำความดีเหล่านั้น ความรู้สึกเช่นนี้ย่อมทำหน้าที่ขจัด หรือลดความริษยาลงไปจากใจ ช่วยให้ใจตนผ่องใส ใจสบายเพราะสามารถสงบความริษยาลงไป และอนุโมทนาสาธุการต่อการทำความดีของคนอื่นได้ ยิ่งคนอื่นเขาอุทิศกุศลให้ในกรณีที่เรายังไม่ตาย ไม่ยากต่อการที่จะทำใจให้ยินดีในกุศลกรรมที่ท่านเหล่านั้นทำแล้ว ขอให้เราได้รับส่วนบุญ แต่หากว่าฐานใจไม่ดีมากพอ อาจจะโกรธไม่พอใจต่อคนนั้น

เพราะไปคิดว่าคนผู้นั้นโอ้อวด หรืออวดดี ต้องการเด่นดังเพื่อตนเอง การใช้บัญญัติเป็นเครื่องมือในการเกี่ยวข้องกับคนอื่นหรือการกระทำของเขา โดยเน้นไปที่พยายามหาคำตอบว่า จะได้ประโยชน์อะไรจากกรรมนั้น ๆ มีความจำเป็นยิ่ง พระพุทธศาสนาจึงเน้นที่กรรม คือการกระทำมากกว่า คน เพราะการมองคนมักมีความรู้สึก รัก ชัง กลัว ไม่รู้ เข้าไปมีส่วนอยู่เสมอแต่กรรมนั้นจะมีความชัดเจนตามสถานะของกรรมที่คนผู้ฉลาดสามารถหาประโยชน์จากกรรมเหล่านั้นเสมอ หากเขาเป็นคนมีความคิด คิดได้ คิดดี คิดเป็น คิดชอบ

๘. ถัมมสวณมัย บุญสำเร็จด้วยการฟังธรรม ศึกษาธรรม เรียนธรรม

กรอบของคำว่า ถัมมสวณมัย คือบุญสำเร็จด้วยการฟังธรรมนั้น หมายถึงการเรียนรู้ธรรมะทุกรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นการศึกษา การเรียน รู้ การสนทนา การทรงจำธรรม ตลอดจนการคิดพิจารณาธรรม สรุปรวมอยู่ในเรื่องของการฟังธรรม

ประเด็นหลักที่ควรจับไว้ให้มั่นคงคือ กุศลธรรมทั้งปวงนั้น เมื่อเกิดขึ้นแล้วนอกจากจะแสดงสถานะของตนออกมาแล้ว ยังทำหน้าที่ขัดตอกุศลที่ตรงกันข้ามกับตนให้ลดน้อยถอยกำลังลงไปตามลำดับ จะลดมากหรือน้อย ขึ้นอยู่กับการเพิ่มของกุศลธรรมประเภทนั้น ๆ สืบเนื่องจากกิเลสที่เรียกว่า อกุศลมูล ๓ กอง คือ โสภะ โทสะ โมหะ เมื่อมองในด้านโทษและการลดละกิเลสเหล่านี้ ทรงแสดงว่า

กิเลสประเภทโสภะ ความโลภ มีโทษน้อย แต่คลายจากใจได้ช้า
กิเลสประเภทโทสะ ความโกรธ มีโทษมาก แต่คลายได้เร็ว
กิเลสประเภทโมหะ ความหลง มีโทษมากด้วยและคลายช้าด้วย

การฟังธรรม เกิดจากศรัทธาหรือปัญญาหรือธรรมฉันทะ ความพอใจยินดีในธรรม เจตนาตรงนี้ทำหน้าที่ขจัดความไม่เชื่อ ความสงสัย ความไม่รู้ ความไม่พอใจ ไม่ยินดีในธรรมออกจากใจคน เป็นเบื้องต้น ในขณะที่เดียวกันเวลาที่ฟังธรรม สนทนาธรรม เรียนธรรม สาธยายธรรม คิดเรื่องธรรมอยู่นั้น โมหะ คือความไม่รู้ในกรณีนั้น ๆ จะถูกขจัด บรรเทาลงไปตามลำดับ ในขณะที่เดียวกันหากขาดศรัทธา ความรู้สึกเป็นมิตรต่อคนแสดง คนฟังจะไม่ยอมฟัง

ดังนั้น ก่อนจะฟังธรรมจากใครก็ตาม จะต้องมีความรู้สึกในทางที่ดีต่อผู้แสดงธรรม หรือคู่สนทนาของตน ในกรณีนี้คือการขจัด ความโกรธ ความไม่พอใจในตัวคนออกไป ในขณะที่ฟังธรรมจาก แหล่งใดก็ตาม ย่อมประสบอานิสงส์ที่เป็นส่วนผล คือ

๑. ผู้ฟังจะได้ฟังสิ่งที่ตนยังไม่เคยได้ฟัง

ในกรณีนี้คือการเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจเพิ่มเติมขึ้นจาก เรื่องที่ตนได้เคยเรียนรู้มาแล้ว อันเป็นการเพิ่มปัญญาใหม่ลดโมหะใน เรื่องนั้น ๆ ลงไป

๒. สิ่งใดที่เคยฟังแล้วแต่ยังไม่เข้าใจชัด จะเข้าใจสิ่งนั้นชัดเจน มากยิ่งขึ้น

ในกรณีของการศึกษาเรียนรู้ นั่น ฟังสังเกตว่าเรื่องเป็นมากกว่า จะมีความเข้าใจชัดเจน ถ่องแท้ได้ จะต้องฟังแล้วฟังอีก อ่านแล้วอ่าน อีก คิดแล้วคิดอีก ที่พระพุทธศาสนาได้เน้นไปที่การท่องจำจนแม่นยำ เพราะในขณะที่ท่องนั้น มีทั้งการฟังเสียงตนเอง ใจจะติดตามบทที่ตน ท่อง ปากจะสาธยายบทที่ตนท่องไปเรื่อย ๆ ความรู้ ความเข้าใจก็จะ เพิ่มขึ้น อย่างที่พระยาสะฟังพระธรรมเทศนาอนุบุพพิกถา และอริยสัจ ๔ จากพระพุทธเจ้าเสร็จแล้ว ต่อมาได้ฟังพระสูตรเดิมนั้นเองที่ ๑๗๘ มาตรฐานวัดความเป็นพุทธ

พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่บิดาของท่าน ฟังเที่ยวแรกบรรลุเป็นพระ
โสดาบัน ฟังเที่ยวที่สองบรรลุอรหัตเป็นพระอรหันต์

๓. บรรเทาความเคลือบแคลงสงสัยลงไปได้

ความสงสัยเป็นปกติธรรมดาของทุกชีวิต ยากนักที่ตนจะรู้
อะไรได้ต้องแท้เพียงคนเดียว สิ่งเดียวทุกแห่งทุกมุม การฟัง การอ่าน
การสนทนาธรรมแต่ละคราว จะช่วยคลายความสงสัยในบางเรื่องลง
ไปได้ ในกรณีของการฟัง การสนทนา ผู้ฟัง ผู้ร่วมสนทนายังสามารถ
ซักถามในข้อที่ตนข้องใจ สงสัยได้ด้วย แต่ละคราวปัญญาก็จะพัฒนา
ขึ้นไปตามลำดับ

๔. ทำความเห็นของตนให้ถูกต้องได้

หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาแสดงความจริงที่แท้จริงของ
เรื่องนั้น ๆ แสดงว่ากฎเกณฑ์ในแต่ละเรื่องนั้นมีมาก่อนแล้ว แต่หาก
ไม่มีการศึกษาเรียนรู้ให้เกิดความเข้าใจ โอกาสที่จะหลงผิด เข้าใจผิด
จะเกิดขึ้นได้โดยง่าย การทำความเห็นของตนให้ถูกต้องนั้น บางคราว
ท่านจะใช้คำว่า เห็นชอบตามทำนองคลองธรรม การศึกษาเรียนรู้
ทางศาสนา จึงเป็นการศึกษาทำนองคลองธรรมตามที่พระพุทธเจ้า
ทรงแสดงไว้ เมื่อได้มีการฟังจนสามารถจับความสงสัยได้แล้ว ความ
เห็นที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรมก็จะเกิดขึ้น และความเข้าใจตรง
นี้เองจะกระจายออกไป เป็นความรู้ความเข้าใจของตนไว้ภายใต้
ทำนองคลองธรรม อาจจะมีเริ่มจากความเข้าใจเชิงที่เป็นรูปแบบมาก่อน
พอเข้าถึงสาระตะของเรื่องนั้นแล้ว จะมีความเห็นถูกต้องในด้านที่
เป็นเนื้อหา สามารถปรับความเห็นของตนกับคนอื่น ที่แม้จะต่างกัน
ด้านรูปแบบ พยัญชนะ หรือภาษาที่ใช้ แต่รู้ว่าเมื่อกล่าวโดยเนื้อหา
แล้วคือเรื่องเดียวกันนั่นเอง

๕. **จิตของผู้ที่ย่อมผ่องใส** หมายถึงถึงผู้อ่าน ผู้สนทนา ผู้นำ
ธรรมะมาคิดด้วย

ในการฟัง การอ่าน การสนทนา การคิดธรรมะ หรือแม้วิชา
การเหล่านี้ เป็นการพัฒนาปัญญาทั้ง ๓ ระดับ

สุตมยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการเรียนรู้ทางประสาทสัมผัส
ทั้ง ๕

จินตมยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการนำสิ่งเหล่านั้นมาคิด
พิจารณา ที่ทรงใช้อากาเหล่านี้ตามความเข้มข้นของการใช้ปัญญาที่
ใช้ในกรณีนั้น ๆ เช่น โยนิโสมนสิการ การทำไว้ในใจด้วยอุบายวิธีที่
แยบคาย สมเหตุสมผล, **ตีรณปริปัญญา** ความรอบรู้ที่เกิดจากการนำ
เรื่องเหล่านั้นมาเพ่งพินิจพิจารณา, **ธัมมวิจย** การวิจยสอดส่องมอง
ธรรมเหล่านั้นเป็นต้น ข้อนี้จะพบว่าพร้อมที่จะนำไปสู่การนำธรรมะ
เหล่านั้นมาปฏิบัติ นั่นคือ

ภาวนามยปัญญา ปัญญาที่เกิดขึ้นจากการลงมือประพฤติ
ปฏิบัติไปตามสมควรแก่องค์ธรรมเหล่านั้น ใจของท่านที่พัฒนา
ปัญญาในแต่ละขั้นตอน จึงทำให้ใจผ่องใสจากความเศร้าหมอง
เพราะโมหะเป็นหลัก ซึ่งหมายความว่า ราคะ โลภะ โทสะ ก็ต้องจาง
คลายตามไปด้วย เราจึงพบพระเถระสมัยพุทธกาลที่ฟังพระธรรม
เทศนาเพียงครั้งเดียว ก็สามารถบรรลุธรรมผลเป็นพระอรหันต์ได้
หมายความว่า ปัญญาของท่านเกิดขึ้นจนเป็น **สัมมปปัญญา** คือ
ปัญญาเห็นชอบตามความเป็นจริงของสิ่งเหล่านั้น จากปัญญาที่
สมบูรณ์นั่นเอง ทำให้จิตของท่านบริสุทธิ์เต็มที ที่ท่านใช้คำว่า **จิตหลุด**
พ้นแล้วจากอาสวะทั้งหลาย **ไม่ถือมั่นด้วยอุปาทาน** นั่นเอง แม้ใน
ระดับที่ลดหลั่นลงมาจากฟังด้วยดี ย่อมสร้างปัญญาขึ้นมาได้
๑๘๐ มาตรวัดความเป็นพุทธ

ตามลำดับ ดังที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ว่า สุตสูติ ลภเต ปญญํ ฟัง ด้วยดีย่อม ได้ปัญญา หรือ โยนิโส วิจิเน ธมฺมํ ปญฺญาเยตฺถ วิปสุตฺติ เมื่อ พิจารณาธรรมะด้วยอุบายวิธีที่แยบคาย จะมองเห็นประโยชน์ เนื้อหา ด้วยปัญญา เป็นต้น.

๔. ธัมมเทศนามัย บุญสำเร็จด้วยการแสดงธรรม การสอน ธรรม การบอกธรรม

การแสดงธรรม สอนธรรม กล่าวธรรม หรือสื่อสารธรรมด้วย สื่่ออะไรก็ตาม เป็นเหตุให้คนอื่นรู้ธรรม กล่าวโดยเนื้อหาคือ บุญ สำเร็จด้วยการแสดงธรรม

ใครก็ตามที่สามารถสอนธรรม แสดงธรรม บอกกล่าวธรรมแก่คนอื่น ย่อมแสดงว่าเขาได้ทำบุญอันเป็นส่วนเหตุ คือขจัดกิเลสอันเป็น อุปสรรคต่อการสอนธรรมครบทั้ง ๓ ประการ นั่นคือ ขจัดโมหะ คือ ความไม่รู้ในธรรมที่เขาจะต้องนำมาแสดง ขจัดโทสะ คือความไม่พอใจ ต่อคนที่เขาสอนธรรม แสดงธรรม บอกกล่าวธรรม หากเขามีความ เกลียดต่อคนฟังเขาย่อมไม่พร้อมที่จะสอนธรรม ในขณะที่เดียวกันก็ได้ ขจัดความตระหนี่ในธรรม ที่เรียกว่า ธัมมัจฉริยะออกไปจากใจตนเอง ได้ก่อนแล้ว ทำทีของเขาต่อคนฟังคือความเมตตา กรุณา และเมื่อนำ เอาคุณธรรมภายในจิตของเขามาเทียบกับพระพุทธคุณ ๓ ประการ ตามพื้นฐานของแต่ละท่าน นั่นคือ

ปัญญา ความรอบรู้ในศาสนธรรมทั้งอรรถและพยัญชนะ มาก พอต่อการจะอรรถาธิบายขยายความให้คนอื่นเข้าใจ

บริสุทฺธิ ต้องมีความบริสุทฺธิใจ จริงใจ ที่สำคัญคือใจจะต้อง บริสุทฺธิจากธัมมัจฉริยะ คือความตระหนี่ธรรม ความโกรธเกลียดต่อ คนฟัง

กรุณา มีความรู้สึกเมตตา มีความกรุณาต่อผู้ที่ฟังเขาแสดงธรรมให้ฟังในขณะนั้น ๆ

ดังนั้น เมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงคุณธรรมของคนทีกล่าวธรรม สอนธรรม แสดงธรรมว่า ต้องประกอบด้วยคุณธรรมหลัก & ประการ ซึ่งในธัมมกถิกสูตร สังยุตตนิกาย ภิกขุรูปหนึ่งได้กราบทูลถาม พระพุทธเจ้าว่า

ที่เรียกว่า ธรรมกถิก ๆ นั้น ภิกษุจะได้ชื่อว่าพระธรรมกถิก ด้วยเหตุเพียงเท่าไร พระพุทธเจ้าข้า ?

อุกรภิกษุ ภิกษุผู้แสดงธรรมเพื่อความเบื่อหน่าย คลายกำหนด เพื่อดับความชราและมรณะ ควรจะเรียกได้ว่าเป็นธรรมกถิก หากเธอปฏิบัติเพื่อความเบื่อหน่าย คลายกำหนด เพื่อดับชราและมรณะได้ ควรเรียกว่าผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ถ้าเธอหลุดพ้นแล้วเพราะความหน่าย คลายกำหนด เพราะดับ เพราะไม่ถือมั่นชราและมรณะ ควรกล่าวว่าเป็นพระอรหันตนิพพานในปัจจุบัน

ถ้าภิกษุ แสดงธรรมเพื่อความหน่ายคลายกำหนด เพื่อความดับ ชาติ ภพ อุปาทาน ตัณหา เวทนา ผัสสะ สฬายตนะ นามรูป วิญญาณ สังขาร และอวิชชา ควรกล่าวว่าเป็นภิกษุธรรมกถิก

เพราะเหตุนี้ คุณธรรมของความเป็นธรรมกถิก ผู้กล่าวธรรม สอนธรรม แสดงธรรม จึงทรงแสดงคุณลักษณะไว้ ๕ ประการ คือ

๑. แสดงธรรมไปตามลำดับไม่คั่นคืดให้ขาดความ

แสดงว่าท่านจะต้องมีความรู้ความเข้าใจลำดับความของเรื่อง นั้น จึงต้องแสดงไปตามลำดับจากง่ายไปหายาก จากใกล้ไปหาไกล

จากรูปธรรมไปหานามธรรม จากสิ่งที่เขารู้แล้วไปหาสิ่งที่เขายังไม่รู้ เป็นการแสดงทำนองการเดินขึ้นเบื้องบนก็เดินขึ้นไปตามลำดับ การลงไปสู่ที่ลาดลุ่มก็เดินลงไปตามลำดับ จึงจะสามารถไปถึงจุดหมายปลายทางได้ฉับไฉน การแสดงธรรมก็มีลักษณะ ดั่งนั้น แต่ในภาคสนามจริง ๆ ผู้แสดงจะต้องมีความชัดเจนในเรื่องที่ตนแสดง คนฟังสภาพแวดล้อม บรรยากาศในขณะนั้น ๆ ตามควรแก่ความเป็นเหตุเป็นผล ความเหมาะสม กาลเทศะ โดยเฉพาะคือภูมิหลังของผู้ฟัง ที่เรียกว่า อนุโลมเทศนา คือการวางหลักธรรมได้เหมาะสมแก่คนฟังในขณะนั้น ๆ อันเป็นหลักการแสดงธรรมของพระพุทธเจ้าในข้อที่ว่า

ทรงแสดงธรรมเพื่อให้ผู้ฟังรู้อย่างเห็นจริงในสิ่งที่เขาคควรรู้ควรเห็น ที่สำคัญคือ วุฒิภาวะของผู้ฟังว่า เขาจะสามารถรู้สามารถเห็น ด้วยวิธีการอย่างไร ในเรื่องอะไร

๒. อ่างเหตุผลชี้แจงแนะนำให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจ

ข้อนี้ที่พึงสังเกตว่าผู้แสดงจะต้องมีปัญหาความรอบรู้ดังกล่าว การสอนธรรมนั้นมีผู้ฟังเป็นเป้าหมาย คือแสดงอะไร แสดงแก่ใคร แสดงอย่างไร แสดงแล้วผู้ฟังจะได้รับประโยชน์อะไร ซึ่งตรงกับหลักการในการแสดงธรรมของพระพุทธเจ้าในประเด็นที่ว่า

ทรงแสดงธรรมมีเหตุที่ผู้ฟังตรงตาม พิจารณาตาม ปฏิบัติตามแล้วจะสามารถสัมผัสความจริงได้

การทำงานในจุดนี้จึงเป็นการแสดงความรอบรู้ในเรื่องที่แสดง และความเมตตากรุณา ห่วงดีต่อผู้ฟังมากเป็นพิเศษ พระพุทธเจ้าทรงประสบความสำเร็จอย่างสูงในการสอนธรรมทรงใช้เวลาเพียง ๗ เดือนหลังจากทรงแสดงปฐมเทศนา สามารถประดิษฐานพระพุทธศาสนาได้สำเร็จ โดยมีนักบวชต่างลัทธิเข้ามาบวชบรรลุมรรคผลเป็น

พระอรหันต์ มีคนระดับนำของสังคมคือเป็นพระราชชา ้ราชกาการ เศรษฐี พราหมณ์ ออกบวชและหันมานับถือพระพุทธศาสนาแสนกว่าคน อัน เป็นปรากฏการณ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่อัศจรรย์ที่สุด ไม่มี ศาสดาองค์ใดในโลกจะใช้เวลาน้อย ๆ ทำงานสำเร็จอย่างพระองค์ ที่ สำคัญคือ ไม่เคยใช้วิธีที่เป็นอาชญาแต่ประการใด แต่ สามารถนำจิตวิญญาณของคนเหล่านั้นเข้าสู่พุทธ ศาสนาด้วยศรัทธา ปัญญา ความเพียรของเขาเอง ทั้งนี้ เพราะทรงแสดงธรรมมีเหตุ ที่เหมาะสมแก่พื้นเพจริต อธิษาศัยของผู้ฟังในคราวนั้น ๆ การแสดงเหตุผลแก่คนฟังที่มี พื้นฐานแตกต่างกัน ทำให้พระธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงมี ๒ วิธีหลัก คือ

๑. นิคมุขเทศนา มีการกำหราบก่อนแล้วจึงสอน ใช้วิธี หยาบตามด้วยละเอียด ทำนองการเอาไม้ซุงมาทำเฟอร์นิเจอร์ จำเป็น ต้องผ่านงานหยาบมาก่อน และใช้วิธีละเอียดไปตามลำดับ จนกว่าจะ เป็นเฟอร์นิเจอร์ที่สมบูรณ์

๒. อนุคมุขเทศนา คนมีความพร้อมที่จะเรียนรู้ ฟัง คิด ปฏิบัติตาม อย่างที่ทรงแสดงแก่พระยสะเป็นต้น เริ่มด้วยวิธีละเอียด ได้เลย ทำนองเรานำเอาไม้ซัดมาทำเฟอร์นิเจอร์ ลดขั้นตอนลงไปเป็น อันมาก สำเร็จเป็นเฟอร์นิเจอร์ได้เร็ว

เพื่อบรรลุผลในการสอนธรรม พระพุทธเจ้าจึงได้รับการยกย่อง ว่าทรงมีวิธีแสดงธรรมในเรื่องเดียวกัน ๔ ลักษณะคือ

สันทัสสนา ทรงแสดงเรื่องนั้นชัดเจนง่ายต่อการทำความเข้าใจสำหรับคนฟังในกรณีนั้น ๆ บางอย่างทรงแสดงนิทานชาดก บาง อย่างทรงยกตัวอย่างบุคคล บางอย่างทรงแสดงอาการที่ปรากฏใน ๑๘๔ มาตรวัดความเป็นพุทธ

ขณะนั้น ๆ บางคราวก็ทรงแสดงหลักธรรมเช่น สติ สัมปชัญญะ วิริยะ ศรัทธา เป็นต้น

สมาทปนา มีลักษณะเชิญชวนให้คนเห็นตามคล้อยตาม หลักธรรมที่ทรงนำมาแสดง เพราะในความเป็นธรรมะนั้น เป็นความจริงที่พิสูจน์ได้อยู่แล้ว เพียงแต่คนฟังมีวุฒิภาวะแตกต่างกัน ทำอย่างไรเขาจึงจะสามารถเห็นตามคล้อยตามสังขารธรรมเหล่านั้นได้

สมุตเตชนา มีการกระตุ้นเร่งเร้าให้คนฟังมีความพอใจ อาจหาญมีความพร้อมที่จะแสดงออกซึ่งความเชื่อมั่นของตน ในการทำธุระหน้าที่ ศึกษาเล่าเรียน ประพฤติปฏิบัติธรรม เป็นต้น

สัมปหังสนา แสดงความสามารถในการสื่อสารติดต่อกับผู้ฟัง ให้เขามีความคิดทัน มีความเพลิดเพลินในการได้ยินได้ฟัง มีความคิดร่วมตามทัน รักษาความสนใจของตนไว้ได้อย่างต่อเนื่อง ไม่รู้สึกเบื่ออย่างทีพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้า ตอนจบจะบอกว่าคนฟังทั้งหลายมีความชื่นชมในพระธรรมเทศนา

๓. ตั้งจิตปรารถนาที่จะให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ฟัง

การสอนธรรม การแสดงธรรม มีคนฟังเป็นศูนย์ ความรู้สึก รัก เมตตา กรุณาต่อผู้ฟังจำเป็นจะต้องมีและต้องมีมาก จนสามารถหล่อหลอมเป็นจิตวิญญาณของความเป็นพระธรรมกถึก ครู อาจารย์ กัลยาณมิตรของผู้ฟัง แนวการแสดงธรรมของพระพุทธเจ้าข้างต้น จึงเป็นการแสดงออกซึ่งความกรุณาที่ไร้ขอบเขตของพระพุทธเจ้า แต่ผู้กล่าวธรรม สอนธรรม อย่างน้อยต้องมีความรู้สึกเมตตา หวังดีต่อผู้ฟังที่ตนพูดด้วยในขณะนั้น ๆ บางคราวแม้จะต้องมีการยกย้ายเปลี่ยนแปลง ยกตัวอย่าง อุปมา นิทาน การสนทนา ตอบคำถามให้ เขาแสดงความคิดเห็น เป็นต้น การแสดงธรรมแต่ละคราวควรจะเกิด

ความเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรม เจตคติ วิสัยทัศน์ของผู้ฟังจะมากหรือน้อยก็ตาม เป็นภารกิจของผู้แสดงจะต้องใช้ความพยายามกรรณาที่เกิดขึ้นภายในจิตจะทำหน้าที่ขจัด ความเบียดเบียน ความโศกออกไปจากใจ ปริมาณของความเมตตากรุณาต้องมากพอที่จะอดทนอดกลั้น อดภัย รอคอยวุฒิภาวะของคนที่ตนต้องการสอน

พระพุทธดำรัสที่ตรัสแก่พระอรหันตสาวกยุคแรก ๖๐ รูป ที่รับสั่งว่า

เธอทั้งหลายจงเที่ยวจาริกไปเพื่อประโยชน์เพื่อเกื้อกูลเพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์ต่อชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

ผู้สอนธรรม แสดงธรรม จะต้องยึดถือเป็นอุดมคติในการทำงาน เพื่อสืบสานพระพุทธศาสนา ตามเสด็จรอยบาทพระศาสดา และปฏิบัติพระอรหันต์ บุรพาจารย์ในอดีต ความสุขใจที่ได้ทำประโยชน์แก่คนอื่น และการสืบสานพระพุทธศาสนา ในฐานะของศาสนทายาท คือความสุข ความภูมิใจและเป็นรางวัลชีวิตจริง ๆ หาใช่ผลประโยชน์ในรูปของปัจจัย ๔ ที่ต้องการกันโดยมากไม

๔. ไม่แสดงธรรมเพราะเห็นแก่ตาภ หรือต้องการผลประโยชน์เพื่อตน

พระธรรมกถึกหรือพุทธศาสนิกผู้สอนธรรม กล่าวธรรม นอกจากจะเป็นการทำงานตามหน้าที่ของตน ในการศึกษา การปฏิบัติธรรมเพื่อตนเอง และสอนคนอื่นให้ศึกษาและปฏิบัติตามพระสัทธรรมแล้ว จะต้องตระหนักในข้อที่การเผยแผ่ธรรมนั้น ตนทำหน้าที่เป็นเพียงราชทูตอ่านพระราชสาส์น ที่สำคัญคือ ตนเองอ่านไปตาม

๑๘๖ มาตราวัดความเป็นพุทธ

ข้อความที่ปรากฏในราชสาส์น ไม่ใช่ใช้ความเป็นพระธรรมกถึกแสวงหาประโยชน์เพื่อตนเอง และต้องตระหนักแนวแน่ถึงการเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา เจตนารมณ์ในการประพฤติพรหมจรรย์ของตนว่า

เรามีใช้ประพฤติพรหมจรรย์เพื่อลาภ สักการะ และชื่อเสียง แต่ประพฤติเพื่อสัจธรรม เพื่อความคลายกำหนดเพื่อความดับกิเลส ดับทุกข์ แม้ดับได้ไม่หมดแต่ก็ไม่ควรเพิ่มความอยากได้จากการสอนธรรมของพระพุทธเจ้า ก็ชื่อว่าได้ทำหน้าที่ของธรรมทายาทที่ดีตามสมควรแก่ฐานะแล้ว

๕. ไม่แสดงธรรมกระทบตนและคนอื่น

การแสดงธรรม สอนธรรม อธิบายธรรม หรือแม้วิชาการทั้งหลายนั้นจะต้องทำภายใต้กรอบปัญญาความรู้ในเรื่องที่ตนจะสอน มีความบริสุทธิ์ใจในการทำหน้าที่ขณะนั้น ๆ มีความรู้สึกเป็นมิตร โดยให้เขายอมรับ นับถือศรัทธา พร้อมทั้งจะฟังและเชื่อ จึงต้องทำอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เขาได้ประโยชน์ คือความรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งนั้น ๆ

แต่คำว่า ไม่แสดงธรรมกระทบตนและคนอื่น นั้น จะต้องตระหนักประเด็นพื้นฐานคือ การเคลื่อนไหวทุกอย่างของคน ไม่ว่าจะออกมาทางกาย วาจา ใจ ล้วนเป็นกรรม อันความเป็นกรรมนั้น จะต้องเกิดจากความเจตนาคือจงใจ ตามนัยแห่งพระพุทธเจ้าที่ตรัสนิยามกรอบของคำว่า **กรรม** ว่า

อุกฺกรภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวเจตนา ความจงใจว่าเป็นกรรม บุคคลมีความจงใจแล้วทำกรรมด้วยกาย วาจา ใจ

การแสดงธรรม สอนธรรม เป็นการแสดงเหตุผลในเรื่องนั้น ตามปกติแล้วจะมีแนวการสอน แสดง ๔ ระดับ หลักคือ

๑. เป็นการแสดงถึงสภาวะของธรรม คุณลักษณะขององค์ธรรมเหล่านั้น เช่น สติ สัมปชัญญะ ความเพียร ความเมตตา ความกรุณา เป็นต้น ตามปกติจะใช้คำว่า ความ นำหน้า

๒. แสดงจากอาการของคนที่เขากำลังทำ พุท อยู่ในขณะนั้น ๆ ซึ่งให้ผู้ฟังมองเห็น แล้วตัดสินใจด้วยตนเองว่า การกระทำ พุท เช่นนั้น หากเขาทำ พุทกับตนตนจะมีความรู้สึกอย่างไร หากเราทำ พุทกับคนอื่น คนอื่นเขาจะคิดอย่างไร หากจะชี้ผิดถูกในขณะนั้น ๆ จะต้องเป็นคนที่ยืนอยู่ในฐานะที่จะชี้ได้โดยเขาไม่โกรธ ถ้าเห็นว่าการพูทถึงความชั่วความดีของเขาในขณะนั้น ๆ สำหรับคนดีไม่ค่อยมีปัญหาอะไร แต่ถ้าเป็นคนทำชั่วอาจจะมีปัญหาเพื่อไม่ให้มีปัญหาท่านจึงนิยมสร้างสถานะการสมมติเป็นนาย ก. นาย ข. เป็นอย่างนั้นอย่างนี้เป็นต้น หรือเล่านิทาน ประวัติศาสตร์ แล้วนำเอาการกระทำของท่านเหล่านั้น มาเป็นเครื่องมือในการชี้แจงความดีความชั่ว ผลของความดีความชั่ว ที่คนนั้นได้ประสบมาแล้ว

๓. นำเอาผลที่เกิดขึ้นจากการทำความดีความชั่วของคนเหล่านั้น มาเป็นครูในการสอนธรรม เช่น เขาได้ลาภ ยศ สรรเสริญ ความสุขเพราะอะไร เขาเสื่อมจากสิ่งนั้น ๆ เพราะอะไร ถ้าเป็นฝ่ายเจริญยกคนปัจจุบันเป็นตัวอย่างก็ได้ แต่ถ้าเป็นเรื่องด้านเสื่อม หากจะยกตัวอย่างก็ต้องยกตัวอย่างคนที่ไกลออกไปจากตัวของผู้ฟัง หรือยกคนในอดีต ตัวละครในนิทานมาวิเคราะห์ แล้วย้อนกลับไปศึกษาที่เหตุแห่งความเสื่อม ความเจริญของคนเหล่านั้น

๔. คนที่ได้รับผลต่อเนื่องยาวนาน เช่น ติดคุกยาวนาน มีความสุขความเจริญยาวนาน เป็นพระอริยบุคคล เป็นเทวดา พรหม มาเป็นตัวอย่าง แล้วนำคนย้อนกลับไปสู่เหตุคือความดี ความชั่ว ที่

๑๘๘ มาตรวัดความเป็นพุทธ

คนเหล่านั้นทำมาแล้วในอดีตกาล

แต่ละอย่าง เป็นวิธีการในการสอนธรรม แต่ต้องตระหนัก
ประการหนึ่งคือ ธรรมเป็นการแสดงความจริง ตามที่เป็นจริง
เมื่อพูดออกไปคนฟังอาจจะรู้สึกว่าจะตรงกับเขาหรืออาจจะคิดว่าเราว่าเขา
ซึ่งเขามีสิทธิ์ที่จะคิด แต่ประเด็นสำคัญคือ ผู้เทศน์สอนไม่มีเจตนาจะ
กระทบใครเท่านั้น แต่ธรรมทั้งปวงมีอยู่ในคนทุกคนตลอดไม่ว่าจะเป็น
กุศล อกุศล อัปยาคฤตก็ตาม ต่างกันเพียงมากหรือน้อยเท่านั้น

๑๐. ทิฏฐุชฺชกรรมา การทำความเห็นของตนให้ตรง

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งปัญญา หรือศาสนาของผู้รู้
ความรู้ก็คือความเห็น ความเห็นก็คือความคิด หมายความว่า คนเรา
เห็นอย่างไรก็คิดอย่างนั้น คิดอย่างไรก็เห็นอย่างนั้น ในอริยมรรคมีองค์
๘ ประการ สัมมาทิฏฐิ ปัญญาอันเห็นชอบเป็นองค์ธรรมหลัก トラบาย
ใดที่ใจคนมีความเห็นชอบ อริยมรรคข้ออื่น ๆ ก็จะไปติดตามมาเองโดย
อัตโนมัติ บุญทั้งหลายก็เป็นเช่นเดียวกัน มีฐานรากสำคัญอยู่ที่ความ
เห็นชอบตามทำนองคลองธรรม แต่เมื่อกล่าวในรูปของการบำเพ็ญบุญ
ท่านจึงใช้คำว่า ทิฏฐุชฺชกรรมา การทำความเห็นของตนให้ตรง การทำ
ความเห็นให้ตรงในที่นี้เป็นบุญส่วนเหตุ ความเห็นที่ตรงนั้นเป็นบุญ
ส่วนผล และเป็นบุญที่เป็นฐานของใจ ที่เป็นเหตุให้เกิดบุญอย่างอื่น
หรือมีอุปการะต่อบุญข้ออื่น เพราะการให้ทาน เป็นต้น ถ้าหากไม่ตรง
ตามทำนองคลองธรรม เช่น

ศรัทธามีน้อย ทริพฺพียมาก ให้ทานไปตามกำลังของศรัทธา
จะรู้สึกเสียดายในกาลภายหลังมีความร้อนใจ เสียใจเป็นผล ศรัทธา
มาก แต่ทริพฺพียน้อย ให้ทานไปตามกำลังศรัทธา จบลงด้วยตนเอง
ขาดแคลน เดือดร้อน ยากจน ครอบครัวยพลอยเดือดร้อนตามไป อาจ

จะทำให้คนในครอบครัวชิงชังวัด พระ ศาสนาก็ได้ เพราะมีความรู้สึก
ว่า ความเดือดร้อนเหล่านี้เกิดขึ้นจากการให้ทานแก่พระพุทธศาสนา
อย่างพระราชันดดา ปนัดดาของพระเจ้าอโศกมหาราช ที่ไม่ศรัทธา
เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา เพราะท่านโกรธพระเจ้าอโศกมหาราชที่
ทรงทุ่มเทเวลา ความรัก พระราชทรัพย์บำรุงพระพุทธศาสนา จนท่าน
เดือดร้อน หลังจากรัชสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช พระพุทธ
ศาสนาในชมพูทวีปจึงเริ่มเสื่อม เพราะพระราชันดดาของพระเจ้า
อโศกมหาราช คือพระเจ้าสัมปที ไม่สนพระทัยที่จะสืบสานงานพระ
พุทธศาสนาของพระอัยยกา

ในแง่ของความเป็นจริงแล้ว คนเราแต่ละคนเกิดมาจากอวิชชา
ดังนั้นความไม่รู้โลกและชีวิตของคนจึงมีมาแต่ต้น ทุกคนมากด้วยคำ
ถามและถามกันมาตลอดเวลาว่า ใคร อะไร ที่ไหน เมื่อไร อย่างไร
ทำไม เพราะเหตุใด คำตอบเหล่านี้หากคนสามารถปรับความเห็น
ของตนให้ตรงกับธรรม ยึดด้วยธรรม เป็นไปตามธรรม ย่อมสามารถ
หาจุดลงตัวได้ในทุกกรณี การทำความเห็นของตนให้ตรงคือ การ
ศึกษาเรียนรู้ในหลักธรรมที่เกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ แล้วปรับทัศนคติของ
ตนให้ตรงหลักธรรมในกรณีนั้น ๆ เพราะธรรมเป็นความจริงที่แท้จริง
เป็นความจริงที่ไม่มีเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่น
พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ทรงแสดงไว้อย่างไรคืออย่างนั้น

ข้อนี้ฟังดูตัวอย่างเช่น เราต้องการทราบความยาวสั้นของสิ่ง
ใดสิ่งหนึ่งว่ายาวสั้นเท่าไร หากเราใช้คืบของเราเอง และทุกคนต่างก็
ใช้คืบของตน สิ่งนั้นจะยาวไม่เท่ากัน แต่หากเราเอาไม้บรรทัด ไม่
เมตรมาวัด ความยาวของสิ่งนั้นจะลงตัวและเป็นสากล ความเป็น
สากลของธรรมก็เป็นเช่นนั้น หากเราใช้ธรรมเป็นหลักแล้ว ทุกศาสนา

จะลงกันในด้านศีลธรรม จรรยาส่วนมาก เว้นแต่ในกรณีของความ
เห็นในบางเรื่อง ที่พัฒนาการทางปัญญาของศาสนานั้นห่างไกลกัน
การแสดงความจริงบางอย่างจึงแสดงไปตามที่ท่านเห็น ในที่นี้จะยก
ตัวอย่างความเห็นตรง ตามทำนองคลองธรรมที่ท่านจัดเป็นโลกีย
สัมมาทิฐิ ๕ ประการเป็นหลัก นั่นคือ

๑. กัมมสกตาสัมมาทิฐิ ปัญญาเห็นชอบในกฎแห่งกรรม คือ
เจตนาที่บุคคลคิดแล้วทำ พุดไปตามนั้น เมื่อทำลงไปแล้วผลจะเกิด
ขึ้นตามสมควรแก่เหตุ และผลนั้นจะดีหรือไม่ดีก็ตาม คนทำจะเป็น
เจ้าของผลของการกระทำตรงนั้น ที่อำนวยความสะดวกออกมาเป็นความสุข
ความทุกข์ ความเจริญ ความเสื่อม ดังที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้
ว่า สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม

๒. วิปัสสนาสัมมาทิฐิ ปัญญาเห็นชอบด้วยความเห็นแจ่ม
แจ้งชัดเจนในเรื่องนั้น ๆ เช่น ยอมรับคติธรรมที่ว่า คนเราเกิดมาแล้ว
จะต้องประสบกับความแก่ ความเจ็บ ความตาย การพลัดพรากสูญเสีย
เสียเป็นธรรมดา เพราะธรรมชาติของชีวิตเป็นอย่างนี้ สภาพะของชีวิต
เป็นอย่างนี้ ไม่มีใครสามารถล่วงพ้นความเป็นอย่างนี้ไปได้ สิ่งใด
ก็ตามที่คนไปยึดถือว่าเป็นของเรา เป็นเรา เป็นตัวตนของเรา สิ่งนั้น
จะไม่ให้โทษแก่คนที่ยึดถือมันไม่มีเลย คือการทำใจยอมรับความจริง
ตามพระพุทธดำรัสที่ว่า สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงแท้ มีการเกิด
ขึ้นเป็นธรรมดา เกิดขึ้นแล้วจะต้องมีความแตกดับไปเป็น
ธรรมดา การทำจิตใจสงบระงับในสัตว์สังขารทั้งหลายเสีย
ไปได้จะมีความสุข ยามสัมผัสอารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง มี
ปัญญาเกิดขึ้นกำกับในขณะนั้น ๆ ว่า สิ่งเหล่านี้ได้เกิดขึ้น
แล้วแก่เรา แต่สิ่งเหล่านี้เป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความ

แปรปรวนเปลี่ยนแปลงไปเป็นธรรมดา อย่างน้อยใจจะไม่ยินดีจนเกินเหตุยามที่สิ่งดีเกิดขึ้น เสียใจจนเกินเหตุเมื่อสิ่งไม่ดีเกิดขึ้น เสียใจจนเกินเหตุเมื่อสิ่งที่ดีทำลายไป เสียใจจนเกินเหตุเมื่อสิ่งที่เราไม่ชอบเจริญขึ้น

๓. มรรคสัมมาทิฏฐิ ปัญญาเห็นชอบในเหตุ หรือทางดำเนินที่สุปรวมเป็นทางผิดกับทางถูก ทำให้ผู้เดินไปบนเส้นทางสายนั้นเป็นสุดโต คือดำเนินไปดี สุดโต คือดำเนินไปชั่ว ยาก ลำบาก เช่นทรงแสดงว่า อบายมุขทั้งหลายเป็นทางแห่งความเสื่อม ปรวิบัติของตนให้ตรงตามหลักธรรมตรงนั้นแล้ว ไม่เกี่ยวข้องกับอบายมุขทั้งปวง ทรงแสดงอิทธิบาท คือ ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น ความเพียรประกอบกระทำ บำเพ็ญในสิ่งนั้น มีความมุ่งมั่นเอาจริงเอาจังในสิ่งนั้น มีปัญญากำกับทุกขั้นตอนของการปลุกฝังความพอใจ ความเพียร ความมุ่งมั่น เป็นทางแห่งความสำเร็จ แล้วปรับใจตนให้ตรงตามหลักธรรมที่เป็นเหตุในกรณีนั้น ๆ ประเด็นสำคัญคือ จับหลักที่พระพุทธรเจ้าทรงแสดงไว้ว่า ธรรมและอธรรมให้ผลไม่เสมอกัน ธรรมย่อมนำไปสู่สุคติ อธรรมย่อมนำไปสู่ทุคติ ปรับความเห็นของตนให้ตรงตามที่ทรงแสดงไว้ แล้วงดเว้นสิ่งที่เป็นอธรรม ยึดมั่นในธรรม หรือ ละบาป บำเพ็ญบุญ

๔. ผลสัมมาทิฏฐิ มีปัญญาเห็นชอบในผล อันเกิดสืบเนื่องมาจากมรรค นั่นคือสิ่งที่เราเรียกว่า รับผิดชอบ ในแง่ความเป็นจริงแล้วคือ รับผิดชอบเป็นผิด ชอบเป็นชอบ ส่วนที่ผิดแสดงว่ามาจากเหตุที่ผิด หรือทางที่ผิด เมื่อตนทำไปแล้วสามารถเชื่อมโยงได้ว่าผลนี้มาจากเหตุนี้ เหตุนี้ให้เกิดผลนี้ สำนึกเสียใจที่ตนได้ทำลงไป แต่พร้อมที่จะรับผิดชอบในกรณีนั้น ๆ ต่อแต่นั้นถือเป็นบทเรียนมีความสำนึกที่เรียกว่า หลาบจำ

ไม่ยอมประพฤติกะทำต่อไป และอาจจะอาศัยความรัก ความเมตตา
หวังดีต่อคนอื่น นำบทเรียนตรงนั้นไปบอกกล่าวแก่คนที่ได้รับการบอก
กล่าวก็อนุโมทนาสาธุการต่อเขาและเมื่อผลอะไรเกิดขึ้นแก่เรา ก็
สามารถเชื่อมโยงไปหาเหตุได้ว่า ผลดีตรงนี้เกิดมาจากเหตุนี้ อำนวย
ประโยชน์ความสุขให้แก่ตน มีความพอใจที่จะประพฤติกะทำต่อไป
และพร้อมที่จะแนะนำคนอื่นให้ปฏิบัติไปตามคุณธรรมเหล่านั้น
เป็นการสืบสานความดีไปตามลำดับ

๕. **ปัจจุเวกชนสัมมาทิฐิ** ปัญญาอันเห็นชอบที่เกิดขึ้นจาก
การใช้ปัญญาพิจารณาตามควรแก่กรณีของสิ่งนั้น ๆ

เรื่องบางเรื่องอาจทำให้ยอมรับได้ยาก พระพุทธเจ้าทรง
สอนให้คิดบ่อย ๆ พิจารณาบ่อย ๆ จนสามารถปรับท่าทีของตนเองได้
ถูกต้อง ตามสมควรแก่กรณีนั้น ๆ เช่นทรงสอนให้พิจารณาเนื่อง ๆ ใน
๕ เรื่อง ที่เรียกว่า อภินหปัจจุเวกขณะ คือ

เรามีความแก่เป็นธรรมดา ไม่สามารถล่วงพ้นความแก่ไปได้

เรามีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา ไม่สามารถล่วงพ้นความเจ็บไข้
ไปได้

เรามีความตายเป็นธรรมดา ไม่สามารถล่วงพ้นความตายไปได้

เราจะต้องพลัดพรากจากของรักของชอบใจทั้งหลายทั้งปวงไป

เรามีกรรมเป็นของของตน จะต้องเป็นผู้รับผลของกรรม มี
กรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย ใครทำ
กรรมอันใดไว้ ดีหรือชั่วก็ตาม จะต้องเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น

หรือการใช้ปัญญาพิจารณาสภาพความจริงของโลกและชีวิตใน
๔ เรื่องตามหลักของอัมมุตเทต ๔ ประการ ที่พระรัฐบาลเถระแสดง
แก่พระเจ้าโกธิัพพะ ความว่า

๑. โลกคือหมู่มัจฉวอันชรา ความแก่นำไปใกล้ความตายไม่ยัง
ยืนอะไร

๒. โลกคือหมู่มัจฉวไม่มีเครื่องป้องกัน ไม่เป็นใหญ่จำเพาะตน

๓. โลกคือหมู่มัจฉวไม่มีอะไรเป็นของ ๆ ตน จำต้องละทิ้งสิ่ง
ทั้งปวงไป

ดังที่ท่านนำมาประพันธ์เป็นคำกลอนว่า

เมื่อเจ้ามามีอะไรมาด้วยเจ้า เจ้าจะเอาแต่สุขสนุกไหน

เจ้ามามีอะไรเจ้าจะเอาอะไร เจ้าก็ไปมือเปล่าเหมือนเจ้ามา

๔. โลกพร่องอยู่เป็นนิตย์ ไม่รู้จักอิ่ม เป็นทาสของตัณหา

การศึกษา พิจารณาคือการยกเอาข้อความแต่ละข้อมาคิด
พิจารณาดูว่า สิ่งเหล่านี้เป็นอย่างไรที่พระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ท่าน
แสดงไว้หรือไม่ เมื่อชัดเจนว่าเป็นเช่นนั้น แม้ตนเองก็ต้องเป็นเช่นนั้น
คนอื่นก็จะเป็นเช่นนั้น ความทุกข์สำคัญของคนคือ การที่ใจไปยึดมั่น
ถือมั่นในสิ่งที่ตนไม่ชัดเจน ที่พระพุทธเจ้าทรงสรุปว่า กล่าวโดยสรุป
จิตที่ยึดมั่นถือมั่นในขั้นทั้ง ๕ นั้นเองเป็นความทุกข์ และเป็นความ
ทุกข์ทุกชั้นตอนของชีวิตเสียด้วย เพราะติดหากับอุปาทานนั้น เป็น
สาเหตุของปัญหาในขณะปัจจุบันหรือปัจจุบันขณะ พึงสังเกตว่า แม้
เราจะประสบความทุกข์ แต่ในกรณีนั้น ๆ เรามีปัญญารู้เท่าทัน ตัณหา
อุปาทานกับบรรเทาลง ความทุกข์ก็จะจางคลายไป เช่น ยามเมื่อคนอัน
เป็นที่รักของเราตาย ตามปกติแล้วคนจะเศร้าโศกเสียใจ เสียตาย แต่
ถ้าคนปรับความเห็นของตนให้ตรงต่อสถานการณ์ขณะนั้น ๆ ก็จะมี
ความเห็นตรงตามทำนองคลองธรรมเกิดขึ้นในขณะนั้นว่า

สิ่งที่ต้องแตกดับไปเป็นธรรมดา ได้แตกดับไปแล้ว วันหน้า
แม้เราเองก็จะเป็นอย่างนั้น สำหรับตนเองจะลดความประมาทในชีวิตลง

สำหรับคนตายก็รีบเร่งทำหน้าที่ของตนต่อศพของเขาด้วยความรัก ความกตัญญูเป็นต้น อันเป็นคุณลักษณะของบัณฑิต เพราะสามารถยึด ไว้ได้ทั้งประโยชน์ตนเองและประโยชน์บุคคลอื่น อันสามารถอำนวย ผลให้ได้ประโยชน์ในโลกนี้และประโยชน์ในโลกหน้า ตามสมควร แก่กรรม

สรรพสิ่งเขาเป็นอย่างไรที่เขาเป็นตลอดมาและตลอดไป ประเด็น สำคัญจึงไม่อยู่ที่เขาเป็นอะไร แต่สำคัญที่เรามีความเห็นอย่างไร เป็น ประการสำคัญ

ดังนั้น การเกิดมาของคนแต่ละคน ให้ความสำคัญที่การมี อายุมากหรือน้อยไม่ แต่กลับอยู่ที่การใช้ชีวิตในแต่ละวันของท่าน เหล่านั้นว่า ใช้ไปอย่างไร ที่คนบางคนผ่านเวลาไปแม้เพียงราตรีเดียว ก็ประสบความสำเร็จได้แล้ว นั่นคือผลที่เกิดขึ้นจากการใช้ปัญญาเพ่ง พินิจพิจารณาถึงสังขารมรรอบ ๆ ตนเอง จนปรับท่าทีของตนได้ถูก ต้องเหมาะสมแก่กรณีนั้น ๆ ช่วยให้เขาได้ประโยชน์จากเวลาที่ผ่านมา แล้วผ่านไปอย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย ชื่อนี้พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ใน ภัทเทกรัตตคาถาความว่า

ผู้มีปัญญา ไม่ควรคำนึงถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้ว ไม่ควร หวังสิ่งที่ยังมาไม่ถึง สิ่งใดล่วงไปแล้ว สิ่งนั้นก็ละเสียแล้ว อนึ่งสิ่งที่ยังไม่มาถึง สิ่งนั้นก็ยังไม่ถึง

บุคคลใดมาเห็นแจ้งซึ่งธรรมที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้าใน ที่นั้น ๆ ไม่มัวงอนแง่น ไม่คลอนแคลน บุคคลผู้นั้นรู้ความ นั้นแล้วควรเจริญไว้เนื่อง ๆ

ความเพียรเพากิเลสควรรีบทำเสียในวันนี้นี้แหละ ใครเล่าจะพึงรู้ว่า ความตายจะมีในวันพรุ่งนี้ก็ได้ การต่อสู้

กับพระยามัจจุราชผู้มีเสนาใหญ่ นั้น ย่อมไม่มีแก่เราทั้งหลาย
นักปราชญ์ผู้สงบระงับ ย่อมสรรเสริญบุคคลผู้มี
ธรรมเป็นเครื่องอยู่ ผู้มีความเพียรเผากิเลส ไม่เกียจคร้าน
แล้วทั้งกลางวันและกลางคืน อย่างนี้นั้นแล้วว่ามีราตรีเดียว
เจริญ คือแม้จะมีชีวิตอยู่เพียงวันเดียวก็มีค่ามากยิ่งขึ้นแล้ว

ประเด็นสำคัญที่ควรตระหนักอย่างต่อเนื่องคือ ความ
เปลี่ยนแปลงในชีวิตของคนขึ้นอยู่กับการกระทำของตนเอง
ทุกคนที่เกิดมาไม่สามารถหาคำตอบว่า ตนจะตายเมื่อไร ตายที่ไหน
ตายอย่างไร เพียงแต่ทุกคนต้องตาย ความตายจึงเป็นความเที่ยงแท้
แต่ชีวิตกลับเป็นสิ่งที่ไม่มีนิมิต ไม่มีเครื่องกำหนดหมาย แต่สิ่งที่คน
สามารถกำหนดด้วยตนเองได้คือ กรรม ความดีความชั่วแม้จะเกิดได้
แต่ทุกคนสามารถไม่ให้เกิดได้เช่นเดียวกัน พระพุทธศาสนาจึงจัดเป็น
กรรมวาที กล่าวถึงการกระทำและไม่กระทำ จึงอาจจะเรียกได้ทั้ง
กิริยวาตะ คือยกย่องการกระทำความดี อกิริยวาท คือกล่าวตำหนิ
การกระทำชั่ว ความชั่วจึงสอนไม่ให้กระทำ เพราะว่าคุณสุกลูกสุลาหาได้
ติดจิตอยู่ตลอดเวลาไม่ ผิดกับความแก่ ความเจ็บ ความตาย ความ
พลัดพราก ที่ติดตัวคนอยู่ตลอดเวลา และแสดงอาการของตัวเองอยู่
อย่างต่อเนื่อง

แต่ความดีความชั่วเป็นอันมากที่ยังไม่เกิด และมีเป็นอันมากที่
เกิดขึ้นแล้วแต่กลับเสื่อมไป ในขณะที่เขาเกิดขึ้นได้แสดงสถานะของ
ตนออกมา กลายเป็นประสบการณ์ตรงทั้งด้านบวกและด้านลบ ทุก
คนจึงสามารถใช้สิ่งสัมผัสทั้งด้านบวกและด้านลบของคุณสุกล ลูกสุลา มา
เป็นครูในการดำเนินชีวิต โดยความชั่วที่ยังไม่เคยสัมผัสก็พยายาม
ป้องกันไว้ไม่ให้เกิดขึ้น ความชั่วที่เคยเกิดหรือมีอยู่แล้วในจิต ก็สำนึก

หลายจำไมยอมให้ความชั่วนั้นซ้ำเติมตนต่อไป พยายามลดละไปตามลำดับ

ประสบการณ์จากความดีทั้งของตนและคนอื่น สามารถอำนวยผลเป็น ลาภ ยศ สรรเสริญ ความสุขมาแล้วในอดีตและในขณะนั้น ๆ ส่วนที่มีอยู่แล้วจึงควรพยายามรักษาไว้ ส่วนที่ยังไม่เกิดพยายามให้เกิดขึ้น การสามารถใช้ชีวิตได้ในลักษณะนี้ ความตายจะปรากฏเมื่อไรหาสำคัญไม่ เพราะคนเช่นนี้ยอมไม่กลัวตาย ไม่กลัวต่อปรโลก เพราะเขามีความมั่นใจว่า ตายไปแล้วยอมมีความสุขตามสมควรแก่คติภพที่ตนอุบัติ ตามสมควรแก่กรรมเสมอ

แต่ความเห็นของคนจะจัดว่าเป็นทิฏฐุชฎกรรมที่สมบูรณ์ ไม่อ่อนไหวไปตามกระแสสื่อต่าง ๆ จะต้องพัฒนามาถึงจุดที่ท่านเรียกว่า ทิฏฐิสัมปันโน คือถึงพร้อมหรือสมบูรณ์ด้วยทิฏฐิ เมื่อก้าวมาถึงจุดนี้ จิตวิญญาณของท่านพัฒนาไปทุกส่วนคือทั้งด้านละกิเลส และเจริญธรรมะทำนองเดียวกับความเจริญเติบโตของต้นไม้ ที่จะต้องเจริญเติบโตทุกสัดส่วนของความเป็นต้นไม้ จึงสามารถยืนหยัดต้านแดดต้านลมอยู่ได้ นั่นคือ

๑. ด้านไตรสิกขา ท่านจะมีศีลสมบูรณ์ สมาธิพอประมาณ ปัญญาพอประมาณ

๒. ด้านการละกิเลส ท่านละสังโยชนิกิเลสประเภทละเอียดได้ขาดด้วยโสดาปัตติมรรค คือ สักกายทิฏฐิ ความเห็นว่าเป็นตัวเป็นตน มีตัวมีตน จนถึงแบ่งแยกเป็นเรา เป็นเขา, วิจิกิจจา ความเคลือบแคลงสงสัยในคุณของพระรัตนตรัย ไตรสิกขา กาลทั้งสาม คือ อดีต ปัจจุบัน อนาคต และกฎแห่งปัจจุสมุพบาท, สีลพตปรามาส การถือมั่นด้วยศีลวัตร ข้อปฏิบัติที่ไม่ยุติด้วยเหตุผลและความดีทั้งหลาย

๓. ด้านศรัทธา ท่านมีความเชื่อมั่นไม่หวั่นไหวในพระคุณของ พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ และไตรสิกขา

๔. ด้านปัญญา ท่านมีความเห็นชอบอย่างสมบูรณ์ ที่เรียกว่า ทิฏฐิสัมปันนบุคคล และจากความเห็นชอบที่สมบูรณ์ของท่านนั้นเอง พระพุทธเจ้าทรงยืนยันสภาพจิตใจของท่านเหล่านั้นไว้เป็นอันมาก เช่น ในกัณฑ์สังขารสูตร ฉักกนิบาต อังคุตตรนิกาย ข้อ ๓๖๔ ความว่า

ภิกษุทั้งหลาย ฐานะที่ไม่ควรเป็นไปได้ ๖ ประการนี้ ๖ ประการเป็นไฉน ? คือ ทิฏฐิสัมปันนบุคคล ย่อมเป็นผู้ไม่ควรเพื่อยึดถือสังขารไร ๆ โดยความเป็นของเที่ยง, เป็นผู้ไม่ควรเพื่อยึดถือสังขารไร ๆ โดยความเป็นสุข เป็นผู้ไม่ควรเพื่อยึดถือธรรมไร ๆ โดยความเป็นอัตตา เป็นผู้ไม่ควรเพื่อกำหนดนัตริยกรรม เป็นผู้ไม่ควรเพื่อยึดถือความบริสุทธิ์โดยมงคลต้นข้าว, เป็นผู้ไม่ควรเพื่อแสวงหา เขตบุญนอกพระพุทธศาสนา

ภิกษุทั้งหลาย ฐานะที่ไม่ควรเป็นไปได้ ๖ ประการนี้แล พึงสังเกตว่า ประเด็นหลักที่มีการถกเถียงกันอยู่ในสังคัมพุทธคือนิพพานเป็นอัตตา หรือ อนัตตา นั้น หากยึดถือตามพระพุทธวจนะแล้ว จะตรงกันทั้งหมดทุกนัยยะ คือ พระนิพพานกับอนัตตาเป็นอันเดียวกัน พระโสดาบัน เป็นผู้เข้าสู่กระแสพระนิพพานระดับแรก จะต้องทำลาย ลักกายทิฏฐิ คือความเห็นว่ามีอัตตาตัวตนออกไป

ดังที่ได้ยกตัวอย่างมาหลายแห่งแล้ว พระบาลีตรงนี้ทรงใช้ ข้อความว่า

อภพฺโพ ทิฏฺฐิสมฺปนฺโน ปุคฺคโถ กฺลฺยจิ ธรรมํ อตฺตโต อุปคฺคตฺ
แปลเป็นไทยง่าย ๆ ว่า

เป็นไปได้ที่คนซึ่งมีความสมบูรณ์ด้วยความเห็น จะไปยึดถือธรรมอะไร ๆ ว่าเป็นตัวตน หรือโดยความเป็นอัตตา

แสดงว่าหากใครยังมีความเข้าใจว่าธรรมทั้งหลายที่สรุปรวมเป็นสังขาร คือปัจจัยปรุงแต่ง และวิสังขาร คือปราศจากปัจจัยปรุงแต่งว่าเป็นอัตตาทัวตนอยู่ ย่อมเป็นการยืนยันว่าท่านเหล่านั้นยังไม่เป็นพระอริยบุคคลระดับต่ำสุด คือ พระโสดาบัน ใจใคร่ตามทีไปยึดโยงกับความเห็นของท่านว่า หาใช่เป็นความเห็นชอบอย่างแท้จริงไม่

การเสี่ยงเชื่อถือท่านโดยขาดปัญญาพิจารณาตรวจสอบกับพระพุทธรวจนะ จึงมีความสัมพันธ์ต่อการกล่าวคู่พระพุทธรเจ้าบิดเป็นพระธรรม จนอาจเหยียบย่ำพระสงฆ์ที่เห็นไม่ตรงกับตนได้ง่ายขึ้น

ทั้งนี้เพราะว่า ความเห็นผิดแม้ระดับที่เป็นวิปลาสที่มีอาการเข้มข้น ๓ ระดับ คือ ระดับจำได้หมายรู้เรียกว่า **สัญญาวิปลาส** เมื่อมีการถกเถียงของคนสองกลุ่มที่กลุ่มหนึ่งพยายามยืนยัน เพื่อรักษาพระสัทธรรมไว้ตามที่พระพุทธรเจ้าทรงตรัสรู้และทรงแสดงไว้ อีกฝ่ายหนึ่งใช้หลักความเห็นตามกันมาในสายตาของตนเอง จนพยายามหาหลักฐานระดับล่างมาหักล้างพระไตรปิฎก ในประเด็นของพระนิพพานว่าเป็นอัตตา ในขณะที่พระพุทธรเจ้า พระอรหันต์ทั้งหลายแสดงไว้ว่าเป็นอนัตตา ในความหมายที่ว่าว่างจากของตน ความเป็นในฐานะต่าง ๆ และความเป็นตัวตนแบบอัตตาถาวรตามคติพราหมณ์ และว่างจากสรรพกิเลส ฝ่ายที่ยึดถือว่าเป็นอัตตากลัทธิโบราณ ขาดความเคารพยำเกรงต่อพระรัตนตรัย เช่น

พระรูปหนึ่งพูดว่า พระไตรปิฎกของไทยมีความบกพร่องมาก ต้องเรียบเรียงใหม่ ทั้งที่ตนเองไม่ได้เป็นเปรียญ ผ่านการศึกษาภาษาบาลีมาก่อน แต่ไปเรียนมา

จากนิยายมหายาน

พระอิกฐปหนึ่งว่า ธรรมกาย และ อายตนิพพาน พระไตรปิฎกทำตกหล่นไป แต่ปรากฏในพระไตรปิฎกของต่างชาติ

อุบาสิกาท่านหนึ่งบอกว่า พระไตรปิฎกของไทยมีผิดพลาดเป็นหมื่น ๆ แห่ง ทั้ง ๆ ที่ตนเองเป็นสตรี ไม่เคยมาเรียนภาษาบาลีมาก่อน การจะรู้ว่าอะไรผิดอย่างไร ต้องรู้ว่าอย่างไรถูกต้องด้วย ซึ่งต้องผ่านการศึกษารู้อาจารย์ทั้งสองทาง

อุบาสิกาท่านหนึ่ง บอกว่าพระเหล่านี้นอกจากวัดของเขา เพียงแต่ศึกษาไม่ได้ปฏิบัติ เป็นพระประเภท ไปฐิลละ ที่แปลว่า คัมภีร์เปล่า

คำพูดเหล่านี้ได้แสดงอะไรออกมาอีกเป็นอันมาก เพราะเมื่อรวมคำกล่าวของคนทั้ง ๔ ท่าน จะพบว่า เป็นคนจากสำนักเดียวกัน แสดงสถานะว่าเป็นพุทธศาสนิกชน และที่สำคัญคือเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาที่ผ่านการบวชเรียนมานานพอสมควร แต่คำกล่าวกลับขาดความเคารพในพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เพราะในความเป็นพระไตรปิฎก ที่ถูกกล่าวว่ามีควมบกพร่อง เถรวาททำตกหล่นไป มีจุดผิดเป็นหมื่น ๆ แห่ง ตลอดถึงพระอื่นเป็นไปฐิลละ คือ คัมภีร์เปล่า แสดงให้เห็นว่าไม่มองเห็นคุณค่าของพระรัตนตรัย มีความสงสัยในพระสังฆธรรม และมีความเห็นผิดจากทำนองคลองธรรม ซึ่งหมายความว่า ขาดหลักของทิวสุชุกรม

ในอรรถกถาสัมมัญญผลสูตร อันเป็นที่มาของหนังสือเรื่อง พระแท้ จากสำนักของท่านเหล่านั้นท่านได้แสดงเหตุเศร้าหมองแห่งสรวณคมนีไว้ ๓ ประการ คือ

๑. อวิชชา ไม่รู้ลักษณะของพระรัตนตรัย

ในที่นี้พึงสังเกตว่าพระไตรปิฎกที่ถูกดูหมิ่นนั่นคือ พระสังฆธรรม ได้แก่พระปริยัติสังฆธรรม ปฏิบัติสังฆธรรม และปฏิเวธสังฆธรรม ที่ก่อนปรินิพพานพระพุทธเจ้าทรงสรุปรวมเป็น พระธรรมวินัย ซึ่งดำรงอยู่

ในฐานะของพระพุทธเจ้า หลังจากที่พระองค์ปรินิพพานไปแล้ว ในกาลต่อมา มีการสังคายนาโดยพระอรหันต์สี่พันองค์มา

โดยเฉพาะ ๔ ครั้งแรกในช่วงเวลา ๕๐๐ กว่าปี เป็นการ
ทำงานของพระอรหันต์ ที่มีปัญญา มีสติสมบูรณ์ ได้มีการนำมาสอบ
ทานกันทั่วประเทศโดยนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา ในการสังคายนา
ครั้งที่ ๖ ณ ประเทศพม่า เมื่อ พ.ศ.๒๔๙๗ นี้เอง ปรากฏว่าตรงกัน
หมดทุกส่วนของโลก

การพูดดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความไม่รู้คุณของ
พระรัตนตรัย อันมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยไม่
อาจแยกออกจากกันได้

๒. วิจิกิจฉา ความสงสัย สนทน่ห้ในพระรัตนตรัย

จากการแสดงความคิดเห็นที่ขาดความเคารพต่อพระรัตนตรัยนั้น
แสดงให้เห็นถึงความไม่มั่นใจในคุณพระรัตนตรัย ข้อนี้พระพุทธเจ้า
ทรงปรารภถึงสิ่งที่คุณควรเคารพสำหรับพระองค์ ตอนตรัสรู้ใหม่ ๆ แต่ไม่
เห็นใครที่พระองค์ควรเคารพ จบลงด้วยตัดสินใจพระทัยให้ความเคารพ
ต่อพระสัทธรรม ที่พระองค์ตรัสรู้ในเอง

สหมันตีพรหมทราวมพระพุทธดำริ จึงเข้าเฝ้ากราบทูลยืนยันว่า
พระพุทธเจ้าตัดสินใจพระทัยถูกต้องแล้ว เพราะพระพุทธเจ้าในอดีตกาล
ในอนาคต และในปัจจุบันล้วนให้ความเคารพต่อพระสัทธรรม
ประเด็นที่ท่านย้ำเตือนสติของคนดีทั้งหลายไว้ว่า

ตสุมา หิ อุตตกาเมน มหาตตมภิกงฺขตา

สทุทฺธโม ครุกาตพุโธ สโร พุทฺธาน ฐาธาโน

เพราะฉะนั้น ผู้รักตน จำนงความเป็นใหญ่ เมื่อ
ระลึกพระพุทธศาสนา พึงให้ความเคารพต่อพระสัทธรรม

ในขณะที่ตนเองยังไม่มั่นใจในพระสัทธรรม ยังกล่าวในลักษณะดูหมิ่นพระสัทธรรม อันแม้แต่พระพุทธเจ้าก็ให้ความเคารพ กลับเป็นการกระทำที่น่าสลดใจ สงสารของวิญญูชนยิ่งนัก

๓. มิจฉาทิฏฐิ แม้จะไม่ถึงกับมีความเห็นผิดที่รุนแรง แต่ต้องตระหนักว่าความเป็นพุทธศาสนิกชนนั้น หากมีความสับสนในประเด็นของพระรัตนตรัยแล้ว ยากที่อธิบายรรคแต่ละข้อจะเจริญ

เสรีภาพทางวิชาการ มีกรอบตรงไหน ?

ได้เคยอ่านคำตอบของอธิการบดีมหาวิทยาลัยแห่งหนึ่ง ตอบคำถามสมาคมพุทธในกรณีที่อาจารย์ในมหาวิทยาลัย ที่นับถือศาสนาอื่น แต่กลับเขียนหนังสือเรื่อง **ปรัชญาอินเดียน** โดยเน้นที่พุทธปรัชญา และแปลพระไตรปิฎกของพระพุทธศาสนา สร้างความวิปลาสคลาดเคลื่อนในศาสนธรรมของพระพุทธศาสนาเป็นอันมาก สมาคมพุทธได้ขอร้องไห้แก้ไขและว่ากล่าวตักเตือนกัน แต่ได้รับคำตอบว่า นั่นคือสิทธิเสรีภาพทางวิชาการ ที่ใคร ๆ ไม่อาจก้าวล่วงได้

ปัจจุบัน ยังมีสิทธิมนุษยชน ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ สิทธิเสรีภาพ ได้รับการรับรองจากรัฐธรรมนูญด้วยแล้ว การศึกษาพระพุทธศาสนากลับน่าเป็นห่วงยิ่งขึ้น เพราะถ้าเราอ่อนไปสู่การศึกษาพระพุทธรศาสนาในอดีต ที่สร้างปัญหาสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน นั่นคือ

มีการนำเอาอันตคาหกทิฎฐิ ๑๐ ประการ ซึ่งเป็นหลักการศึกษาระดับที่เรียกว่า อาตยตมวิททยา หรือ อภิปรัชญา ที่ยามจะต้องศึกษาจริง คนฟังจะต้องมีพื้นฐานทางการศึกษามาตามลำดับ และต้องศึกษาเป็นรูปกระบวนการของเหตุปัจจัย นักการศึกษาอาศัยเหตุเพียงกรณีของจุฬาลงกโยวาทสูตร ที่พระมาลุงกยบุตรมากราบทูลถาม พระพุทธเจ้าไม่ทรงตอบ เพราะพื้นฐานของพระมาลุงกยบุตรมีปัญหาด้านความปักใจ ผังใจ ขาดพื้นฐานการเรียนรู้ในเรื่องที่ท่านนำ

มาสอบถาม และเป็นปัญหาที่คนถกเถียงกันมากในสมัยนั้น พระพุทธเจ้าจึงไม่ทรงพยากรณ์คือไม่ตอบคำถามของท่าน โดยทรงกระตุ้นให้ท่านหันมาสนใจในความทุกข์ เหตุแห่งทุกข์ที่ท่านกำลังเผชิญอยู่ เพราะถ้าศึกษาแล้วจะได้หลักการ วิธีการในการแก้ทุกข์ ความสุขที่ท่านต้องการจะเกิดขึ้น

อันทคาหิกทิวฐิ ๑๐ เป็นความเห็นที่ถือเอาที่สุด ทำความเห็นแล่นไปสุดโต่งในด้านใดด้านหนึ่ง จนเกิดอาการปักใจว่า

อิทเมว สจฺจํ โมฆมณฺญญํ อย่างนี้เท่านั้นถูกต้อง อย่างอื่นหาถูกต้องไม่

ท่านจัดไว้เป็น ๑๐ ประการ หรือ ๑๐ ลัทธิ คือ

โลกเที่ยง, โลกไม่เที่ยง, โลกมีที่สุด, โลกไม่มีที่สุด, ชีพก็อันนั้น สรีระก็อันนั้น, ชีพก็อันอื่น สรีระก็อันอื่น, ตถาคตเบื้องหน้าแต่ตายย่อมเป็นอีก, ตถาคตเบื้องหน้าแต่ตายย่อมไม่เป็นอีก, ตถาคตเบื้องหน้าแต่ตาย ย่อมเป็นอีกก็หามิได้ ย่อมไม่เป็นอีกก็หามิได้, ตถาคตเบื้องหน้าแต่ตายก็เป็นอีกก็มิได้, ตถาคตเบื้องหน้าแต่ตายก็เป็นอีกก็ใช่ ย่อมไม่เป็นอีกก็ใช่

คำว่า ตถาคตคำเดียวก็มีปัญหาแล้ว เพราะบางแห่งบอกว่าสัตว์บางแห่งบอกว่า อัตตา หรือ อาตมัน บางแห่งบอกว่า พระพุทธเจ้า

เรื่องยากลึกซึ้งนี้มีปัญหาระดับนี้ กระทรวงศึกษาธิการเคยเอามาสอนนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ อยู่หลายปี สามารถผลิตคนไทยที่ไม่เชื่อกฎแห่งกรรม กฎแห่งสังสารวัฏเป็นจำนวนมาก เพราะบอกว่าข้อนี้พระพุทธเจ้าไม่ทรงพยากรณ์ แม้แต่พระสงฆ์ที่ศึกษาพระพุทธานุสสาโดยเฉพา ยังอ่อนไหว คล้อยตามกระแสตรงนี้ก็กันอยู่ ๒๐๔ มาตราวัดความเป็นพุทธ

ไม่น้อยเลย ปัจจุบันยังสามารถได้ยินการแสดงธรรมของท่านเหล่านั้น
หรือหนังสือที่ท่านเหล่านั้นเรียบเรียง ทั้ง ที่พระพุทธเจ้าทรงรู้เรื่อง
สังสารวัฏกรรม ด้วยพระญาณดังกล่าว

นี่คืออันตรายจากเสรีภาพทางวิชาการใช่หรือไม่ ?
สังคมได้อะไรจากเสรีภาพที่ใช้ไปในทางที่ไม่สมเหตุผล
เช่นนี้

ในขณะที่กระแสความเชื่อเรื่อง สังสารวัฏสร้างปัญญาอยู่นั้นเอง
กระทรวงศึกษาฯยังมีความขยัน นำเอากาลามสูตร หรือ เกสปุตตสูตร
มาเผยแพร่ ปฏิเสธที่มาของสังสาร ๑๐ กระแส ที่ยังไม่เคยพบว่า
กระทรวงศึกษาธิการได้นำเอาพระสูตรทั้งหมดมาเสนอ แต่กลับจับมา
เพียงข้อที่พระพุทธเจ้ารับสั่งว่าไม่ควรถือเอาเพราะเหตุเพียงสักว่า....๑๐
ประการ คือ

อย่าปลงใจเชื่อด้วยฟังตามกันมา, อย่าปลงใจเชื่อ
ด้วยการถือสืบ ๆ กันมา, อย่าปลงใจเชื่อด้วยข่าวลือ, อย่า
ปลงใจเชื่อด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์, อย่าปลงใจเชื่อ
เพราะตรรก, อย่างปลงใจเชื่อเพราะการอนุমান, อย่าปลง
ใจเชื่อด้วยการคิดตรองตามแนวเหตุผล, อย่างปลงใจเชื่อ
เพราะเห็นว่าเข้ากันได้กับทฤษฎีที่ตนคิดเอาไว้แล้ว, อย่า
ปลงใจเชื่อเพราะมองเห็นรูปลักษณะว่าน่าจะเป็นไปได้,
อย่างปลงใจเชื่อเพราะนับถือที่ท่านสมณะเป็นครูของเรา.

ข้อความทั้ง ๑๐ ข้อนี้ หากได้มีการอ่านให้ครบทั้งพระสูตร จะ
พบว่าทรงเน้นย้ำเป็นตอน ๆ ไป อันเป็นพระบรมเทศนาที่ทรงแสดง
เฉพาะกลุ่มคนในเวลานั้น ซึ่งมีพื้นฐานการเรียนรู้มากแต่สิ่งที่เรียนรู้มี
ความขัดแย้งกันเอง ท่านจึงรู้สึกสับสนไม่อาจตัดสินใจได้ว่าควรเชื่อ

ใครดี พระพุทธเจ้าทรงแสดงเหตุที่คนไม่ควรปลงใจเชื่อเพียง เพราะ.....ดังกล่าว เป็นการสอนระดับ จินตามยปัญญา คือให้คน พังใช้ประสบการณ์ของตนนำมาคิด พิจารณาจนให้รู้ด้วยตนเองว่า ธรรมเหล่านี้เป็นกุศล อกุศล มีโทษ ไม่มีโทษก่อนแล้วจึงปลงใจเชื่อ โดยทรงยกเอา ความโลภ โกรธ หลงมาถามก่อน ท่านเหล่านั้นก็ตอบ ได้ว่า เป็นอกุศล มีโทษ ไม่มีประโยชน์ ควรละ เมื่อทรงยกเอาความ ไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลงมาสอบถาม ท่านเหล่านั้นก็ตอบได้ว่า เป็นกุศล มีคุณ เป็นประโยชน์ ควรนำมาประพฤติปฏิบัติ ทุกครั้งที่ทรงถามจบ ตอนหนึ่ง ๆ จะทรงนำข้อความทั้ง ๑๐ ประการมาเน้นให้ตระหนักไป ทุกคราว ในตอนสุดท้ายทรงสอนให้จับหลักที่กุศลธรรม คือ พรหมวิหาร ๔ ประการ อันเป็นอาการของความไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง แม้ใน ด้านที่เป็นองค์ธรรมท่านจะจัดเป็น

เมตตา ทำหน้าที่ขจัดพยาบาท กามราคะ เปมะ ความรัก และเคหสิตเปมะ ความรักในฐานะเป็นครอบครัว รวมถึงฉันทาคติ ความลำเอียงเพราะรักใคร่กันเป็นการส่วนตัว

กรุณา ทำหน้าที่ขจัดวิหิงสา คือความคิดเบียดเบียน และโลก จิต คือจิตที่เศร้าโศกเพราะกรุณาที่ขาดปัญญากำกับ และฉันทาคติ ความลำเอียงเพราะรักใคร่กัน

มุทิตา ทำหน้าที่ขจัดความริษยา คือเห็นคนอื่นได้ดีแล้วตนทน อยู่ไม่ได้ รวมถึงอาการที่ท่านเรียกว่า อุนฺนย คือต้องการจะขอมีส่วน แบ่งในการได้ดีของคนอื่น

อุเบกขา ทำหน้าที่ขจัดความยินดียินร้าย จนขาดเหตุผลอันนำไปสู่ความคิดที่อคติ ๔ ประการ แต่ทั้งหมดสรุปแล้วก็คืออาการของ ความไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง

ทรงสรุปในตอนสุดท้ายแห่งพระสูตรว่า หากคนมีจุดยืนอยู่ที การทำความดี ด้วยการมีพรหมวิหาร ๔ ตามสมควรแก่ฐานะของคน ที่ตนเกี่ยวข้องสัมพันธ์ในขณะนั้น สามารถให้ความอุ่นใจแก่คนที่มี คุณธรรมเหล่านี้ ๔ ประการ สรุปรวมเป็นสองประการ คือ

๑. หากผลแห่งกุศลกรรมไม่มี นรกสวรรค์หลังจากตายไปแล้ว ไม่มี คนผู้นั้นจะสามารถครองตนในชีวิตปัจจุบันด้วยการไม่มีเวรมีภัย กับใคร สามารถอยู่ดีมีสุขได้ตามสมควรแก่ฐานะ

๒. หากผลบุญบาปมีอยู่ และนรกสวรรค์มีอยู่จริง คนเป็นคน ได้ทำความดี ย่อมได้รับความสบายใจในปัจจุบัน เพราะไม่ได้สร้าง เหตุแห่งเวรมีภัยอันตรายกับใคร หลังจากตายไปแล้วจะบังเกิดในสุคติ โลกสวรรค์อีกด้วย

หมายความว่าหากยังไม่มั่นใจในหลักธรรม ให้จับหลักที่การ ทำความดีเอาไว้เพราะเมื่อทำความดีอย่างน้อยก็ได้ความสุขในปัจจุบัน แม้ผลแห่งบุญบาปนรกสวรรค์จะไม่มีก็ตาม แต่เพราะนรกสวรรค์มีอยู่ คนเหล่านั้นจึงมีสุขในปัจจุบัน และตายไปแล้วบังเกิดในสวรรค์อีกด้วย

แต่ถ้าคนปล่อยกายจิตให้ทำ พุด คิดในทางไม่ดี แม้ผลบุญ บาปจะไม่มี ท่านผู้นั้นจะเดือดร้อนในปัจจุบัน หากนรกสวรรค์มีจะต้อง ตกนรกหลังจากตายไปแล้วด้วย แสดงว่าคนทำชั่วมีแต่ขาดทุนโดย ส่วนเดียว คนทำความดีมีแต่กำไร เพียงแต่จะมากหรือน้อยเท่านั้น พระพุทธเจ้าจึงทรงแสดงไว้ในที่อื่นโดยสรุปว่า

**ธรรมและอธรรม มีผลไม่เสมอกัน ธรรมย่อมนำไป
สู่สุคติ อธรรมย่อมนำไปสู่ทุคติ**

พระสูตรสองสูตรนี้ กลายเป็นปัญหาในการทำความเข้าใจ พระพุทธศาสนา จนกลายเป็นปัญหามาจนถึงปัจจุบัน ทั้งที่เกิดจาก

อาการที่เราเรียกว่า **ฟังไม่ได้ศัพท์จับไปกระเดียด** ถือว่าเป็นจุดอ่อนหลักประการหนึ่งของชาวพุทธไทย คือให้ความสนใจในการศึกษาเรียนรู้ด้านศาสนากันน้อย

บางครั้งแม้พระภิกษุสามเณรเอง ที่มีหน้าที่บวชเข้ามาเพื่อศึกษาพระพุทธศาสนา ปฏิบัติตนตามหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา แต่มีปัญหาเรื่องความรู้ ความเข้าใจในหลักธรรม บางประเด็นหรือบางคราว ๆ หลายประเด็น จนกลายเป็นปัญหาที่สรุปรวมเป็นการมีปัญหในด้านทวิฏฐิสามัญญตา และศีลสามัญญตา ซึ่งสาเหตุหลักคงมาจากความไม่รู้ หรือรู้ไม่ชัดเจนในเรื่องนั้น

พุทธศาสนิกชนในปัจจุบันจำนวนไม่น้อยเลย ที่ประสบปัญหาวิกฤติ และไม่อื่นไปจากวิกฤติศรัทธา และวิกฤติทางปัญญา สาเหตุคงมาจากเรื่องเดียวกันคือ การศึกษาเรียนรู้หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา นั่นคือ ปรียติศาสนา ที่มีฐานะเป็นปฏิเวธ จากพระทัยของพระพุทธเจ้าเป็นประการสำคัญ

ทวิฏฐุกรรม คือการทำความเห็นของตนให้ตรง ถ้าจะถามว่าตรงต่ออะไร ตอบว่าตรงต่อหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา ที่ถือว่าเป็นมาตรฐานในการกำหนดความถูกต้องความผิดของความเห็นแห่งท่านเหล่านั้น เหตุให้เกิดคงสรุปรวมที่หลัก ๒ ประการคือ

๑. **ปรโต โฆสะ** การเรียนรู้จากสื่อต่าง ๆ ที่ผ่านมาจากประสาทสัมผัสด้วยการเห็น ได้ยิน ได้ทราบ ได้รู้จากแหล่งนั้น ๆ

๒. **โยนิโสมนสิการ** การทำให้ภายในใจด้วยอุบายวิธีที่แยบคาย มีความสมเหตุสมผลในกรณีนั้น ๆ การทำความเข้าใจกับหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา ต้องอาศัยองค์ประกอบของการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาเป็นหลัก ทำนองเดียวกับต้องการวัดความยาว สั้น สูง

ต่ำ ของสิ่งใดก็ตาม จะต้องใช้ไม้เมตรเป็นมาตรในการวัดเท่านั้น จึงจะสามารถได้ข้อยุติที่เป็นสากล โดยเฉพาะในกรณีของหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา หากมีความเห็นขัดแย้งกัน ถ้าคนได้ตระหนักถึงมาตรฐานที่พระพุทธเจ้าทรงตั้งไว้ในฐานะเป็นองค์แทนของพระองค์คือ พระธรรมวินัย ปัญหาริက္ขิตศรัทธา วิกฤติปัญญา ก็ไม่ควรจะเกิดขึ้น แต่แปลกที่ปัญหาเรื่องศาสนธรรม กลับเกิดจากคนที่มีการศึกษาเรียนรู้มาอีกด้านหนึ่ง เกิดอาการหลงตนเองว่า ตนมีความรอบรู้ในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา จนมีการนำเอาพระพุทธศาสนาไปตีความแบบมองไม่ตลอดสาย อย่างที่เคยสร้างปัญหาทางการศึกษาในพระสูตรทั้งสองที่กล่าวไว้ในตอนต้นมาแล้ว

ขณะที่กำลังเรียบเรียงเรื่องนี้อยู่ ปรากฏว่ามีการจัดประชุมสัมมนาเรื่อง **สังคมไทยกับการจัดการปัญหาพุทธศาสนา** ณ มหาวิทยาลัยแห่งหนึ่ง

อ่านเพียงหัวข้อก็เห็นชัดเจนแล้วว่า **ท่านเหล่านั้นขาดความสำนึกเคารพเทอดทูนต่อพระพุทธศาสนาพอสมควร** เพราะเมื่อพูดถึงศาสนาของตน ศาสนิกในศาสนานั้น ๆ จะเรียกด้วยความเคารพ เช่น พระคริสต์ พระคริสต์ธรรมคัมภีร์ พระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน พระเวท เป็นต้น

แต่หัวข้อการสัมมนากลับไม่ใช่ชื่อว่า **พระพุทธศาสนา** ฟังแล้วสามารถมองย้อนกลับไปสู่จิตสำนึกของคนเหล่านั้นต่อศาสนาที่ตนนับถือ และกำลังจะนำมาสัมมนากันว่าอยู่ในระดับใด

ในที่นี้จะนำบางประเด็นที่น่าจะต้องทำความเข้าใจกัน และหากทำได้นั้นคือทฤษฎีขุภรรมคือการทำความเข้าใจของตนให้ตรงกันนั่นเอง นั่นคือ

๑. วิทยากรท่านหนึ่งกล่าวว่า พระธรรมปิฎกที่ออกมาคัดค้านเรื่องการ
สอนนิพพานเป็นอัสติตาของวัดพระธรรมกาย ผมเห็นว่าพระธรรมปิฎกเป็นพระที่เคร่ง
และคงแก่เรียนเกินไป และไม่ยอมให้มีการตีความใด ๆ กับพระไตรปิฎก

ผมเชื่อว่า พระไตรปิฎกไม่มีความกระจ่างแจ้งมากถึงกับตีความไม่ได้ และ
การอ่าน การดู หรือการเห็น ก็ถือว่าเป็นการตีความอย่างหนึ่งเช่นกัน

ความเห็นของวิทยากรท่านนั้น ทราบว่าเขาเป็นอาจารย์สอน
ในมหาวิทยาลัย แต่ไม่ทราบว่าจบมาจากทางไหน ทำไมจึงได้เก่งกาจ
สามารถอย่างนั้นก็ไม่ทราบ เพราะว่า การคัดค้านเรื่องนิพพานเป็นอัส
ตานั้น ในแง่ของความเป็นจริงหาใช่การคัดค้านไม่ แต่เป็นการยืนยัน
หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา ตามที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้และ
ทรงแสดงไว้ อันเป็นการทำหน้าที่ของพระสงฆ์และพุทธบริษัท จะต้อง
ทำหน้าที่สืบสานพระพุทธศาสนาด้วย ๔ กรณียกิจ คือ

๑. ศึกษาเรียนรู้การทำหน้าที่กับพระสังฆกรรม อัน
เป็นผลตรงมาจากการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า และมีฐานะอัน
แท้จริงคือ ปฏิเวธสังฆกรรม จากพระทัยของพระพุทธเจ้า

๒. การนำเอาหลักธรรมที่ตนศึกษาเรียนรู้มาแล้ว มา
ประพฤติกปฏิบัติ ตามสมควรแก่ฐานะของหลักธรรมเหล่านั้น
อันเป็นไปตามโครงสร้างของอริยสัจทั้ง ๔ ประการ ส่วนนี้เรียกว่า
พระปฏิบัติสังฆกรรม

๓. เมื่อมีการศึกษา ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามที่
พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้แล้ว ก็นำเอาธรรมเหล่านั้นมาเผยแผ่
แสดงชี้แจงแก่ชาวโลกด้วยความเมตตา กรุณาต่อคนฟัง

๔. ยามใดที่มีปรีชาพาท คือการกล่าวจ้วงจาบต่อพระ
ธรรมวินัยเกิดขึ้น ให้พุทธบริษัท ใช้ความรู้ความสามารถของตน

แก้ไขปรีชาท เหล่านั้นให้ยุติลงด้วยความเรียบร้อย พุทธบริษัททั้งหลาย นำสืบพระพุทธานุศาสนากันมาด้วยวิธีนี้

การแสดงว่า นิพพานเป็นอัตตา ทั้ง ๆ ที่ในความเป็นจริงที่ปรากฏในพระไตรปิฎกแล้ว พระพุทธเจ้าทรงแสดงว่าเป็น อนัตตา เพราะความเป็นอนัตตา ยังขยายไปเป็นความไม่มีการเกิด จึงไม่มีภพคือที่ซึ่งพระอรหันต์ไปเกิด เพราะในกระบวนการเกิดที่เรียกว่า ปฏิจจสมุปบาท พระพุทธเจ้า พระอรหันต์ ได้ทำลายเงื่อนไขหมดแล้ว คือ เพราะอวิชชาดับสังขารจึงดับ เพราะสังขารดับวิญญานจึงดับ เพราะวิญญานดับนามรูปจึงดับ แสดงว่าพระอรหันต์หลังจากนิพพานแล้ว ปรากฏเพียงนามคือ พระคุณ แต่ไม่ปรากฏรูปในลักษณะใด ลักษณะหนึ่ง ความขัดแย้งในกรณีนี้ท่านเรียกว่า วิจาทาธิกรณ์ คือ การตกเถียงกันว่า *อะไรเป็นธรรม อะไรไม่เป็นธรรม* เป็นต้น พระพุทธเจ้ารับสั่งไว้ก่อนจะปรินิพพานความว่า

กาลต่อไปเมื่อได้ยินได้ฟังหลักธรรมจากใครก็ตาม หรือเขาอ้างว่าเขาได้ฟังมาจากใครก็ตาม อย่าเชื่อทันที แต่ให้นำไปเทียบเคียงกับพระสูตร ถ้าวางกันสมกันกับพระสูตรชื่อว่าถูกต้อง หากไม่ลงกันไม่สมกันกับพระสูตร พึงเข้าใจว่าท่านผู้นั้นเรียนมาผิด ไม่ควรเชื่อถือพระสูตรในกาลต่อมาก็คือ พระไตรปิฎก ที่เป็นคำที่ใช้เรียกในสังคายนาครั้งที่ ๓

นอกจากในฐานะของพระพุทธรูปบริษัทที่จะต้องสืบสานพระพุทธานุศาสน์ทั้ง ๔ ประการดังกล่าว ในฐานะของพระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ในสังฆนิบาตประกอบสมณศักดิ์ ทุกรูปจะได้รับอาราธนาจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่า

ขอพระคุณ โปรดรับฐานะพระพุทธศาสนา เป็น ภาระสั่งสอน ช่วยระงับอธิกรณ์ อนุเคราะห์พระภิกษุ สามเณรในพระอารามโดยควรเทอญ

ในเมื่อกล่าวว่ พระนิพพานเป็นอัตตา จัดเป็นวิวาธิกการณ์
ดังกล่าว จึงเป็นภารกิจหลักที่ไม่ว่าจะมองจากสถานะไหนก็ตาม การ
ทำงานของพระธรรมปิฎก เป็นความถูกต้องเหมาะสม แม้จะไม่ถูกใจ
คนบางพวก แต่เมื่อเป็นความถูกต้องตามหลักการ วิธีการที่
พระพุทธเจ้าทรงวางไว้ และนำสืบกันมาโดยพระอรหันต์ทั้งหลาย
ย่อมเป็นที่สรรเสริญของวิญญูชน

การกระทำในลักษณะนี้ จัดว่าเป็นพระที่เคร่งครัดและคงแก่
เรียนมากเกินไปไหม ? ในแง่ของความเป็นจริงแล้ว คุณลักษณะของ
พระที่พึงประสงค์คือ วิชาจรณสัมปันโน คือสมบุรณ์ด้วยความรู้ดี
และความประพฤติดี วิทยากรท่านนี้กลับปฏิเสธทั้งความรู้และความ
ประพฤติดี ทำให้สงสัยว่ เขามีความรู้จักพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา
มากน้อยแค่ไหนเพียงไร เพราะพระที่เคร่งครัด และคงแก่เรียนมาก ๆ
นั้นจะหายากที่สุด พระเถระระดับพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต)
เป็นพระเถระที่หาได้ยากยิ่ง แต่กลับไม่พึงประสงค์ของนักวิชาการ
ท่านนั้น

ประเด็นต่อไปคือ

พระไตรปิฎกมีความกระจำงมากพอไหม หรือมี
ความจำเป็นจะต้องอาศัยการตีความจากใครก็ได้ ?

ข้อที่ควรตระหนักประการแรกคือ พระสังฆธรรมเป็นผลจาก
การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มีความเป็นสังฆธรรมที่สมบุรณ์
เพราะฐานะจริง ๆ คือพระปฏิเวธสังฆธรรม ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดง
๒๑๒ มาตรฐานวัดความเป็นพุทธ

จากพระทัยของพระองค์ แต่เพราะทรงตรัสรู้มา สถานะของพระธรรม
จึงเป็น สุวากุขัตธรรม คือพระธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ดีแล้ว
อย่างที่เรามาสรรเสริญว่า มีความงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง
งามในที่สุด สมบูรณ์ด้วยอรรถะ คือเนื้อหา พยานุเคราะห์ คือภาษาที่ใช้
สื่อสารในเรื่องนั้น ๆ คนสมัยพุทธกาลที่คนรุ่นเรานำมาพูดถึงท่านใน
อดีตว่า แต่ก่อนนาน ๆ แล้วคนเรายังเิงเป็นต้นนั้น เมื่อได้ฟังพระธรรม
เทศนาที่ทรงแสดง จะรู้สึกมีความชื่นชมยินดียกย่องสรรเสริญการ
แสดงธรรมของพระพุทธเจ้าว่า

เป็นเหมือนหงายของทีครว่า เปิดของที่ปิดไว้ บอกร
ทางแก่คนที่หลงทาง หรือส่องประทีปในที่มืด เพื่อให้คนมี
ตาดีได้เห็นแสงสว่าง

ใช่ แม้จะมีการเปิดแสงสว่าง แต่หากคนตรงนั้นไม่มีดวงตา
ตาบอด หรือบางคนตาไม่บอดแต่ใจบอด ย่อมไม่อาจยอมรับ นับถือ
หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาได้ สภาพคำว่าโกล้เกลือกินต่าง
อย่างที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงว่า แม้จะเกาะชายฉัตรของพระ
องค์ไปตลอดเวลาแต่ถ้าขาดการศึกษา การปฏิบัติแล้ว ย่อม
ไม่สามารถเห็นธรรมได้ อุปสรรคสำคัญในการเข้าสู่พุทธ
ศาสนาคือ สภาพที่เราเรียกว่า ใจบอด

ดังได้กล่าวมาแล้ว พระพุทธศาสนาในส่วนของศาสนธรรม
ทรงสอนให้มีการสอบถามเทียบเคียงกับพระสูตร หรือพระไตรปิฎก
ดังกล่าวแล้ว ที่สำคัญคือหากมีปัญหาที่การทำความเข้าใจความเป็น
ศาสนธรรมนั้น ๆ ท่านมีการอรรถาธิบายกันมาตามลำดับ โดยท่าน
เรียงเป็นหลักไว้ ๔ ระดับใหญ่ ๆ คือ

พระไตรปิฎก อันพระบาทสีพุทธทระณะ ในกาลต่อมาจำแนก
ออกไปเป็นพระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก พระอภิธรรมปิฎก ผ่านการ
สังคายনার้อยกรองจนจดจารึกลงในแผ่นทองเหลืองในลานมาตาม
ลำดับ โดยมีชื่อของพระอรหันต์ล้วน ตลอดเวลา ๕๐๐ ปีแรก และมึ
การคัดลอกต่อกันโดยนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา จนนำมาทบทวน
สอบทานกันในคราวอัฐรัฐสังคายนาที่ประเทศพม่า ปรากฏว่าฝ่ายเถร
วาทตรงกันทั่วทั้งโลก เวลานี้แม้จะมีการพิมพ์ใหม่ในบางประเทศ แต่
คงต้นฉบับเดิมไว้ไม่เปลี่ยนแปลง ผลงานของคนระดับพระอรหันต์ ที่
มีสติ ปัญญาสมบูรณ์ ถ้ามีความผิดพลาดแล้วในโลกนี้ไม่มีใครจะ
สามารถทำให้สมบูรณ์ยิ่งกว่าท่านแล้ว ใครกล่าวว่พระไตรปิฎกผิด
พลาด หรือมีการทำข้อความสำคัญตกหล่นไป หรือพระไตรปิฎกมีผิด
พลาดมาก เป็นการดูหมิ่นพระพุทธเจ้าพระอริยสงฆ์ ที่สืบต่ออายุพระ
พุทธศาสนามาด้วย ระดับนี้บางคราวเรียกว่า **พระสูตร**

อรรถกถา พระคัมภีร์อธิบายข้อความที่ยากต่อการทำความเข้าใจ
เข้าใจในพระไตรปิฎก ถ้าเราอ่านพระไตรปิฎกจะพบว่า ในพระไตร
ปิฎกเอง พระอรหันต์ที่เราเรียกว่า พระสังคีติกาจารย์หรือพระคัมภี
รณาจารย์ ได้อธิบายข้อความที่ยาก ๆ ตามพุทธนิยายไว้แล้วส่วนหนึ่ง
และอรรถกถาที่เรียบเรียงโดยพระอรรถกถาจารย์ อันเป็นนักปราชญ์
ในทางพระพุทธศาสนา ระดับนี้บางคราวเรียกว่า **สูตรานุโลม** คือ
ข้อความที่อนุโลมคือคล้ายตามพระสูตร

ฎีกา เป็นพระคัมภีร์อธิบายข้อความที่ยากบางประการใน
อรรถกถา ในขณะที่เดียวกันเมื่อท่านอธิบายไปแล้ว ปรากฏว่ามีคนบาง
พวกไม่เข้าใจท่านก็อธิบายต่อไป ตอนนีเรียกว่า **อนุฎีกา** จากอนุฎีกา
ก็มีการนำข้อความบางคำที่ยากในคัมภีร์ขึ้นต้น มาอธิบายเรียกว่า
๒๑๔ **มาตรวัดความเป็นพุทธ**

โยชนา จากนั้นยังมีคัมภีร์ประเภทที่เรียกว่า คัมภีร์ กาลต่อมาที่มีการอธิบายเพิ่มเติมจากอาจารย์ต่าง ๆ เป็นอันมากสรุปรวมเป็น *อาจริยวาท*

เอกสารทางวิชาการพระพุทธศาสนา ในกาลต่อมา ท่านเรียกว่า **อัตโนมติ** คือ *มติของตน* แต่พึงสังเกตว่าจะไม่ใช่คำว่า แต่ง แต่จะใช้คำว่า รวบรวม เรียบเรียง หรือบางครั้งอาจจะใช้คำว่า รจนา แต่ประการสำคัญทุกถ้อยกระทางความที่คัมภีร์รุ่นหลังอธิบายนั้น ต้องลงกันสมกันกับพระไตรปิฎก หากขัดแย้งกับพระไตรปิฎกก็ถือว่าผิด อยู่ในประเภทที่ทรงใช้คำว่า **ไม่ควรถือเอา** แต่ความขัดแย้งกันนั้นจะต้องเป็นความขัดแย้งกันในด้านเนื้อหา ไม่ใช่เป็นการขัดแย้งในด้านภาษา

อย่างประเด็นที่มีการถกเถียงกันว่า **นิพพาน** เป็น **อัตตา** หรือ **อนัตตา** เป็นความขัดแย้งในด้านเนื้อหา เพราะความเป็นอัตตา ตัวตนนั้น เป็นอาการของกิเลสคือ **อัตตานุทิฏฐิ** หรือ **สักกายทิฏฐิ** แต่การเข้าถึงความจริงของธรรมทั้งปวงว่าเป็นอนัตตานั้น เป็นปัญญาประเภทที่เรียก **ญาณทัสสนวิสุทธิ** ความหมดจดแห่งความรู้ความเห็นอันเป็นผลของการปฏิบัติพัฒนาจิตตามหลักวิปัสสนากรรมฐานมาตามลำดับ ดังที่พระพุทธเจ้าทรงสรุปแก่ท่านปัญจวัคคีย์ ในช่วงท้ายของอนัตตลักขณสูตรที่ว่า

ขันธ ๕ นั้นสักแต่ว่าเป็นขันธ ๕ ไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ตัวตนของเรา คำว่า **ไม่ใช่ตัวตนของเรา** เป็นการยืนยันความจริงว่า การยึดถือว่าตัวตนที่บาฬีใช้คำว่า **เอโสเมอตุตา** นั้นเป็นตัวตนของเรา เป็นอาการของอวิชชาความรู้ไม่จริง ในระดับของความจริงที่แท้จริง แต่ในระดับของสมมติสัจจะ **พระพุทธศาสนาไม่ได้ปฏิเสธ** แต่**นิพพาน**

เป็นความจริงระดับปรมาตม์ คือความจริงที่แท้จริง พระ
นิพพานจึงเป็นอนัตตา ในความหมายว่าว่างจากตัณหา
มานะ ทิฏฐิ หรือว่างจากสรรพกิเลสทั้งปวง

พระพุทธเจ้าทรงแสดงสถานะของพระองค์หลังจากตรัสรู้แก่
พระปัญจวัคคีย์ ในพระธรรมจักกัปปวัตตนสูตรว่า

**ความหลุดพ้นของเราไม่กำเริบ ชาตินี้เป็นชาติสุดท้าย
ภพใหม่ไม่มีอีกต่อไป**

การกล่าวว่ามีที่อยู่ของท่านที่เข้าถึงนิพพานระดับพระอรหันต์
จึงเป็นการขัดแย้งกันด้านเนื้อหาของพระนิพพาน การคัดค้านหลัก
ธรรมตรงนี้ไม่ใช่เป็นการขัดแย้งกับพระเถระรูปใดรูปหนึ่ง แต่เป็นการ
ขัดแย้งกับพระพุทธเจ้าโดยตรง จึงเป็นการกล่าวดูพระธรรมของ
พระพุทธเจ้า จัดเป็นวิวาาทาธิกาณ คือการกล่าวสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่
ได้ทรงแสดงไว้ว่าทรงแสดงไว้

คัมภีร์ของพระพุทธศาสนาที่สรุปแล้วแบ่งเป็น ๔ ระดับ คือ

พระสูตร สุตตานุโลม อจาริยวาท และอัตตโนมิต ไม่มี
ใครเคยกล้าตีความพระธรรมวินัย ท่านทำเพียงการอธิบายขยาย
ความของพระธรรม พระวินัย ไปตามพุทธาธิบายหรือการอธิบายของ
พระอรหันต์ทั้งหลาย ที่ในความเป็นจริงพระอรหันต์เหล่านั้น ท่านก็
อธิบายไปตามที่พระพุทธเจ้าทรงอธิบาย

เพราะเหตุนี้เอง การสืบสานพระพุทธศาสนา จึงสามารถสืบ
ต่อกันมาโดยไม่ มีความผิดพลาดในด้านเนื้อหาของพระสัทธรรมด้วย
การรักษาความเสมอกันในด้านศีล และความเสมอกันในด้านทิฏฐิ
โดยแต่ละฝ่ายมีจุดนัดพบกันที่พระธรรมวินัย อันดำรงอยู่ในฐานะองค์
แทนของพระพุทธเจ้า

บางคราวที่มีความขัดแย้งกันเป็นเรื่องของความเข้าใจไม่ตรงกัน ท่านก็มีการแก้ไขปรับปรุงจนหาข้อยุติด้วยการนำไปเทียบเคียงกับ พระไตรปิฎก และทราบอรรถาธิบายบางประการจากอรรถกถา เป็นต้นตามลำดับ

ปัจจุบันจัดว่าลงตัวหมดแล้ว ใคร ๆ ไม่อาจตีความได้ ยิ่งคนที่ไม่ได้ศึกษาภาษาบาลีจนเข้าใจถึง ธาตุ วิภัติ ปัจจัย สมาส สन्ธิ เป็นต้นของศัพท์เหล่านั้น รวมถึงประวัติความเป็นมาของศัพท์นั้น ๆ เช่น คำว่า อัดดา ดังกล่าวแล้ว แต่พอเรียนบาลีมีความชัดเจนใน ไวยากรณ์ ความเข้าใจก็จะตรงตามที่ทรงแสดงไว้ในพระไตรปิฎก ตกลงว่านักศึกษาพระพุทธศาสนา จึงใช้การเทียบเคียงสอบถามเป็นหลัก หากต่างคนต่างตีความพระพุทธศาสนา คงไม่อาจสืบต่อกันมา จนถึงปัจจุบัน

ดังนั้น หลักศาสนาทุกศาสนา ท่านจึงต้องรักษาอักษร ภาษาที่ศาสนาในศาสนานั้น ๆ ให้เผยแพร่ศาสนา และให้นำมาสอดคล้องตามที่นิยมกันทุก ๆ ศาสนา

ถ้าจะถามว่า **รักษาไว้ทำไม ?**

ตอบว่า รักษาไว้เพื่อคงสาระที่แท้จริงตามพระประสงค์ขององค์ ศาสดา และใช้สอบถามเทียบเคียงเพื่อหาความเข้าใจ

ดังนั้นในขั้นทั่วไปท่านจึงใช้คำว่า **ทิฏฐุชุกรม** คือการปรับ ความเห็นของตนให้ตรง ตรงตามอะไร ตรงตามทำนองคลองธรรมที่ พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้

การที่วิทยากรท่านนั้นพูดว่า ผมเชื่อว่าพระไตรปิฎก ไม่มี ความกระจ่างแจ้งมากถึงกับตีความไม่ได้ นั้น เป็นภาระที่ท่านผู้นั้น หรือใครก็ตามจะต้องตรวจสอบตนเองว่า ตนมีความสนใจศึกษาเรียน

รู้พระไตรปิฎกมาหรือเปล่า ในความสนใจนั้นก้าวไปถึงขั้นที่อ่านภาษาบาลี แปลภาษาบาลีได้ไหม ถ้าอ่านได้แปลได้ข้อที่ข้องใจสงสัยนั้น ได้ศึกษาค้นคว้าอรรถาธิบายข้อความตรงนั้นในพระสูตรอื่น หรือในคัมภีร์รุ่นหลังดังกล่าวมาแล้วหรือไม่

สำหรับคนที่ยังไม่ศึกษาเรียนมากพอย่อมไม่ชัดเจนแจ่มแจ้งจริง ไม่ต้องพูดถึงพระไตรปิฎกหรอก แม้แต่ภาษาไทยในท้องถิ่นของไทยเราเอง บางคำก็ยากต่อการทำความเข้าใจ ถ้าไม่เข้าใจต้องศึกษา สอบถาม เทียบเคียงจากหลักฐานที่ว่าด้วยเรื่องนั้น ๆ หากขนาดอ่านยังไม่เข้าใจและไม่ยอมศึกษา สอบทาน แต่ใช้การตีความเอาเอง โอกาสที่จะถูกต้องตามความเป็นจริงย่อมเป็นการยากยิ่ง

ในตอนสุดท้าย วิทยากรที่มีตำแหน่งเป็นคนปฏิบัติคณะรัฐศาสตร์ เห็นได้ชัดเจนว่ามีพื้นฐานทางพระพุทธศาสนาคงไม่มากนัก ได้สรุปในฐานะของผู้ดำเนินการอภิปรายว่า

การแสดงความคิดเห็นต่าง ๆ ของวิทยากรนั้น เป็นมุมมองทางสังคมศาสตร์ ในฐานะที่ความเชื่อทางศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมศาสตร์ ไม่ใช่มุมมองทางจริยศาสตร์ ตนเห็นว่าต้องมีขั้นศีลธรรม และเลิกการตัดสินผิดถูกจากมุมแคบ

ในด้านความเห็น ถ้าฟังธรรมคา ๆ ดูแล้วนำอนุโมทนา แต่ประเด็นที่ต้องทำความเข้าใจ คือพระพุทธศาสนาไม่ใช่ระบบความเชื่อ แต่ พุทธ แปลว่า รู้ ตื่น เบิกบาน ศาสนธรรมเป็นสังฆธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ เป็นความจริงที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง

การมองพระพุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมศาสตร์ น่าจะไม่ถูกต้อง เพราะพระพุทธศาสนาครอบคลุมศาสตร์ทั้งปวงไว้ทั้งหมด เป็นทั้งวิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์ หากเรามองสังคมศาสตร์ในด้านเนื้อหาแล้ว เราจะพบว่า สังคมศาสตร์คืออาการของ สมุทัยสังข กับ

มรรคสี่ อันเป็นเหตุให้คนประสบความสำเร็จ สุข ความเลื่อม
ความเจริญ จริยศาสตร์เป็นภาษาทางปรัชญา

ในพระพุทธศาสนาท่านจัดเป็นระดับศีลธรรมจรรยา ข้อความ
ที่นำมาถกเถียงกัน อภิปรายกันนั้นเป็นเนื้อหาของจริยศาสตร์หรือศีล
ธรรมจริยธรรมอยู่แล้ว เพราะหัวข้อบอกว่า สังคมไทยกับการจัดการ
ปัญหาพุทธศาสนา ปัญหานั้นคือ ผลพวงมาจากสมัยสังข การแก้ไข
ปัญหาคือมรรคสี่ แนนอนทุกคนต้องมีขันติธรรมมากพอสมควร แต่
เมื่อเป็นปัญหาทางพระพุทธศาสนา จะต้องตัดสินใจด้วยมุมมองของ
พระพุทธศาสนาว่า กรณีนั้นพระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ และทรง
บัญญัติไว้อย่างไร ไม่ใช่ที่เรามีความคิดอย่างไร เพราะปัญหาทาง
พระพุทธศาสนาต้องการความถูกต้องตามพระธรรมวินัย ไม่ใช่ตาม
ความถูกต้องของใครคนใดคนหนึ่ง หรือพวกใดพวกหนึ่ง

ตลอดกาลยาวนานแห่งประวัติศาสตร์ ความขัดแย้งต่าง ๆ ที่
เกิดขึ้นนั้นเราสามารถสรุปรวมได้ว่า เกิดมาจากทั้งสองฝ่ายล้วนใช้
อารมณ์ของตนเองตัดสินใจอีกฝ่ายหนึ่ง โดยไม่ยอมปล่อยวางความคิด
ความเห็นของตน แสดงว่าแต่ละฝ่ายใช้ความถูกต้องของตนเป็นเกณฑ์
ในการกำหนด ทุกคราวที่มีความขัดแย้งบนฐานเช่นนี้จะบานปลาย
จนยากที่จะหาข้อยุติ

อีกประการหนึ่ง เป็นความขัดแย้งกันระหว่างความถูกต้อง
กับความถูกต้อง โดยที่ฝ่ายหนึ่งใช้หลักการ ฝ่ายหนึ่งใช้หลักกุ หาก
ฝ่ายหลักกุไม่ยอมรับกฎเกณฑ์ ตนเองนั้นแหละจะมีปัญหา เพราะไม่
มีใครยอมให้ใครมาทำลายหลักการ

ฝ่ายที่จะเป็นเรื่องอะไรก็ตาม ล้วนมีจุดกลางนัดพบที่หลักการ
และเหตุผล หากมีความขัดแย้งกัน ก็อาจจะมาจากความรู้เท่าไม่ถึง

การณ์ แต่จะประสานหาจุดลงตัวได้ด้วยการนัดพบกันที่หลักการ เหตุ
ผล และความดีที่มีความเป็นสากล ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงมีการ
เน้นย้ำความเสมอกันในสองด้านคือ

ศีลสามัญญตา ความเสมอกันด้านการประพฤติปฏิบัติ โดยมี
พระพุทธบัญญัติและอภิสงฆาจาร เป็นจุดยึดเหนี่ยวตัดสินร่วมกัน โดย
ที่ทุกคนให้ความสำคัญแก่พระวินัยบัญญัติ รวมถึงกฎหมาย กติกา
ระเบียบที่กำหนดร่วมกัน

**ทิวฐีสามัญญตา ความเสมอกันด้านความเห็นทั้งพระธรรม
และพระวินัย** โดยอาศัยการศึกษา พิจารณา สอบทาน เทียบเคียงหา
ข้อยุติในทางเนื้อหาของวัตถุประสงค์ ของพระธรรม ของพระวินัย
ก่อนที่จะนำไปปฏิบัติ พระพุทธศาสนาจึงสรรเสริญผู้ทรงธรรม ทรงศีล
หรือทรงธรรม ทรงวินัยเสมอ ไม่ว่าในกาลใด ๆ ก็ตาม

บทสรุป

พระสังฆธรรม ที่สรุปรวมเป็นพระธรรมวินัย อันได้รับการจัด
จารึกไว้ในพระไตรปิฎก จัดเป็นศาสนธรรม คัมภีร์ทางพระพุทธ
ศาสนานั้น สรุปรวมเป็นพระธรรมคุณที่เรามาสดสรเสริญกัน
ในโอกาสต่าง ๆ คือ

๑. สุวกขาโต ภควตา ชมฺโม พระธรรมอันพระผู้มีพระ
ภาคเจ้าทรงแสดงไว้ดีแล้ว มีความสมบูรณ์ด้วยอรรถะ พหุชณะ
แบ่งแยกออกเป็นกลุ่มกุศลธรรม อกุศลธรรม อหยากตธรรม
อย่างชัดเจน อย่างที่เป็นอย่างไรก็เป็นอย่างนั้นตลอดไป ในด้าน
ผลจากการปฏิบัติตามที่ทรงแสดงไว้ จะมีความสุขสงบ ความทุกข์
ความเดือดร้อนเป็นผลเสมอไปตามสมควรแก่เหตุ

๒. อกาลิโก พระธรรมจึงแปลว่าสภาพที่ทรงไว้ คือสถานะเขาเป็นอย่างไรก็เป็นของเขาอย่างนั้น มีความเปลี่ยนแปลงไปตามธรรมดาในด้านรูปแบบ แต่จะไม่มีเปลี่ยนแปลงในด้านเนื้อหา เช่น กุศลธรรม อำนวยผลเป็นความสุขเสมอ หากปฏิบัติถูกต้อง กุศลธรรมเหล่านั้นอาจจะเปลี่ยนแปลงไปโดยชื่อ โดยรูปแบบในการนำเสนอ แต่คงเป็นอย่างนั้นตลอดไปในเชิงผล เช่น ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว วิธีสื่อสารอาจจะต่างกันออกไป แต่เมื่อใครก็ตามทำลงไป ผลจะออกมาตามสมควรแก่เหตุดังกล่าว

๒ ประการนี้เป็นคุณลักษณะของพระธรรม อันเป็นธรรมดาของธรรมชาติ ธรรมดาของพระธรรม คือจะเป็นอย่างไรก็เป็นอย่างนั้นในแง่ของสถานะของพระธรรม แต่ในภาคปฏิบัติจะต้องมีการพิจารณากาล สถานที่ บุคคล ความเหมาะสมสมควร เป็นต้น

๓. เอหิปัสสิโก ควรแก่การศึกษา ค้นคว้า พิจารณา หาความรู้ความเข้าใจตามสมควรแก่ฐานะของธรรมในกลุ่มนั้น ๆ ที่เมื่อสรุปแล้วจะได้เป็น ๔ กลุ่ม ตามโครงสร้างของอริยสัจ ๔ ประการคือ อันเป็นส่วนของพระปริยัติสัทธรรม คือการศึกษา การเรียนรู้ จำแนกออกตามโครงสร้างของอริยสัจ ๔ คือ

ปริยญาตัพพธรรม ควรกำหนดรู้ความจริงที่แท้จริงของสภาพปัญหาให้มีความชัดเจน แล้วพยายามทำใจให้ยอมรับคติธรรมของสิ่งเหล่านั้น เพราะธรรมชาติเขาเป็นอย่างนั้น สภาพเขาเป็นอย่างนั้น ไม่สามารถลวงพ้นความเป็นอย่างนั้นไปได้

ปหาตัพพธรรม ศึกษา ตรวจสอบพิจารณาจนมีความชัดเจนในสาเหตุของปัญหา คือบรรดาสรรพกิเลสทั้งปวง ที่มีอวิชชาเป็นราก

เหง้า มองให้เห็นโทษแล้วพยายามลด ละ บรรเทา สงบ ระวัง ดับไป ตามสมควรแก่กรณีและกำลังความสามารถ เช่น อบายมุขต่าง ๆ พึงสังเกตว่าเป็นการผลักดันของกิเลสประเภทโลก โภภะ หลง ผู้ฉลาดสามารถมองเห็นโทษ แล้วพยายามลด ละ เลิกอบายมุขจะได้รับประโยชน์ประจักษ์ชัดด้วยตนเอง

สังฆิปาตัพพธรรม ธรรมเป็นเป้าหมาย ที่ทรงสอนให้บุคคลพยายามมุ่งมั่นเพื่อสัมพัสมผล คือสภาพที่ลด ละ ปัญหาลงไป หมายความว่า มีปัญหาน้อยลง จนหมดปัญหาไปในที่สุดที่เรียกว่า นิพพาน นิโรธ

ภาเวตัพพธรรม เป็นเหตุที่สามารถอำนวยความสะดวกที่พึงปรารถนา คือ ความสุข ความสงบ ความเยือกเย็นกายใจ อันได้แก่อริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ ที่สรุปรวมเป็น ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ในขั้นนี้ท่านสอนให้มีการศึกษาเรียนรู้ว่า อะไรเป็นอะไร มาจากไหน อะไรคือเป้าประสงค์ที่เราต้องการ และลงมือดำเนินการไปบนเส้นทางแห่งหลักการ และวิธีการเพื่อบรรลุผลที่ตนต้องการ

๔. โอปนยิโก การน้อมนำหลักธรรมเหล่านั้นมาปฏิบัติ ด้วยการกำหนดรู้ความจริงในสภาพของปัญหา พิจารณาเห็นโทษของสรรพกิเลส มุ่งมั่นเพื่อสัมพัสมผล ด้วยการนำเอาหลักธรรมที่ทรงแสดงไว้ในฐานะนั้น ๆ มาเป็นหลักในการปฏิบัติ ตามสูตรที่ทรงใช้คำว่า ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบยิ่ง ปฏิบัติตามธรรม โอปนยิโก จึงเป็นพระปฏิบัติสัตถธรรม คือ การนำเอาธรรมที่ทรงแสดงไว้มาเรียนรู้แล้วนำมาปฏิบัติ ตามสมควรแก่ฐานะของธรรมเหล่านั้น

๕. สหุทิฏฐิโก อันผู้บรรลุจะพึงเห็นเอง และ

๖. ปัจจตุตฺต เวทิตพฺโพ วิญญูหิ เป็นข้อที่วิญญูชนจะรู้ได้ เฉพาะตน สองข้อนี้เป็นผลสัมผัสทางจิต อันเป็นลักษณะการของปฏิเวธศีลธรรมจากใกล้เคียงจนถึงสารัตถะแห่งนิโรธ อันเป็นเป้าหมายคือ สัจจิกาดัตถธรรม ทำนองการเรียนรู้วิธีปรุงอาหาร เป็นปริยัติศีลธรรม การรับประทานอาหาร เป็นปฏิบัติศีลธรรม ความอร่อย ความอึด เป็นปฏิเวธศีลธรรม แต่ละอย่างเป็นกระบวนการของกรรมและผลของกรรม ที่ใครทำอย่างไรก็จะได้รับผลตามสมควรแก่กรรมของตน

เพราะฉะนั้น ผู้รักตน

จำนงความเป็นใหญ่เหนืออารมณ์ กิเลส

เมื่อระลึกถึงพระพุทธศาสนา

พึงมีความเคารพต่อพระศีลธรรมทั้ง ๓ ประการ

เทอญ.

บรรณานุกรม

เอกสารประกอบการเรียบเรียงเรื่อง มาตรฐานวัดความเป็นพุทธ ที่
ตามปกติจะบอกไว้แล้วในแต่ละตอนของเอกสาร กล่าวโดยสรุปคือ

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย พรหมอรรถกถา

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย พรหมอรรถกถา

พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย พรหมอรรถกถา

พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย พรหมอรรถกถา

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย พรหมอรรถกถา

พระวินัยปิฎก มหาวรรค และ อรรถกถาสามันตปาสาทิกา

พระอภิธรรมมัตถสังคหะ พระอนุรุทธาจารย์

พระคัมภีร์วิสุทธิมรรค พระพุทธโฆษาจารย์

มิลินทปัญหา พระติปิฎกจุฬายาญญิก

พุทธประวัติ เล่ม ๑-๒-๓ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส

นวกวาท สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส

ธรรมวิภาคปริจเฉทที่ ๒ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส

พุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๑-๒-๓

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส

คุณลักษณะพิเศษของพระพุทธศาสนา อาจารย์สุชีพ ปุญญานุภาพ

โอวาทธรรมบรรยาย สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์

หลักพระพุทธศาสนา สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช

พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ พระเทพเวที (ประยูรค์ ปยุตโต)

พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม พระเทพเวที (ประยูรค์ ปยุตโต)

ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา พระโสภณคณาภรณ์ (ระแบบ ชูติญาโณ)

ธรรมปริทัศน์ ๑ พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ชูติญาโณ)

นิเทศธรรม พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ชูติญาโณ)

พระพุทธศาสนาปริทัศน์ พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ชูติญาโณ)

เป็นต้น